

მაგალი თოდუა

**“ქილილა და დამანას” ქართული
თარგმანის სრულყოფისათვის**

თბილისი

2014

რედაქტორი
მანია შიშინაშვილი

ტექნიკური რედაქტორი
ნინო ბელაშვილი

© მ. თოდუა, 2014

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2014

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-22-680-9

„თუცა დამეკლოს რამე, ნუ დამგმობთ!
– ჩემი ჭირი ქუას ჰქონებოდა,
დადნებოდა; ჩემი ფიქრი და ნაღველი
ზღვის ალაგს აავსებდა. და თუცა ვინმე
უკეთ იტყუით, არ გიშლი და კარგსა იქო!“

(„ქილილა და დამანას“ თარგმანს
დართული ვახტანგ VI-ის ანდერძიდან)

წინასიტყვაობა

1967 წელს გამოცემულ მონოგრაფიაში, „ქილილა და დამანას საბასეული ვერსია“, ამ ძეგლის ვახტანგ მეფისეული (1675-1737) ქართული სტრიქონთარგმანი და მისი სულხან-საბა ორბელიანის (1658-1725) მიერ რედაქტირებული ტექსტის შავი ავტოგრაფი სპარსულ ორიგინალს, დიდი ირანელი მწერლის ვა'ეზ ქაშეფის (XIX ს.) „ანვარ-ე სოჰაილს“ („კონოპუსის სხივები“), რომ შევუდარეთ, მივუთითეთ ისეთ ადგილებზედაც, სადაც სწავლულ მეფეს სწორად არ ესმის ორიგინალი და საბაც, რამდენიმე გამონაკლისს თუ არ მივიღებთ მხედველობაში, იმეორებს მის შეცდომებს¹. მაშინ, გარკვეული მიზეზებისა გამო, ამ შეუსაბამობათა მხოლოდ ნაწილი გამოვამხეურეთ. 2006 წელს განვახორციელეთ ძეგლის აკადემიური, გამოცემაც, მაგრამ თარგმანის ორიგინალთან მიმართების სრულყოფილად გარკვევისა და, ამდენად ქართული ტექსტის დადგენის თვალსაზრისით არც ეს პუბლიკაცია იყო სრულქმნილი². ამიტომაც ვწერდით მის წინასიტყვაობაში: „არც მეტი, არც ნაკლები, ოთხი საუკუნე დასჭირდა ე. წ. „ჩუქურთმოვანი პროზით“ შეთხზული, მეტისმეტად ღვლარჭნილი ენით გაწყობილი მსოფლიო ლიტერატურის ამ კლასიკური ძეგლის ჯერ ქართულად თარგმნას, მერე კი მის სრულყოფასა და რედაქტირებას. უფლის შეწევნით, დღეს რომ 2006 წლის 26

¹ მაგალი თოდუა, „ქილილა და დამანას“ საბასეული ვერსია. თბილისი, 1967წ.

² ჰუსეინ იბნ ალი ქაშეფი, ქილილა და დამანა. სპარსულიდან თარგმნილი მეფე ვახტანგ მეექვსისა და სულხან-საბა ორბელიანის მიერ. ტექსტი ორიგინალს შეუდარა და მას გამოკვლევა, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო მაგალი თოდუამ. აკადემიური გამოცემა. ქუთაისი, 2006წ.

დეკემბერია, ეს მეტად მძიმე და ქანცის გამწყვეტი საქმე დავასრულეთ. მაგრამ დავასრულეთ კი? მკითხველი ნუ იფიქრებს, რომ მასში უკვე აღარაფერია შესასწორებელი და გასამართავი. სპარსული ენის მცოდნე (ოლონდ ზედმიწევნით მცოდნე) ახალგაზრდა ქართველოლოგებს ვურჩევთ, ხშირად უტრიალონ სიბრძნითა და სტილით გამორჩეულ ამ წიგნს, – ვახტანგ VI-ისა და სულხან-საბა ორბელიანის მიერ რუდუნებითა და დიდი ვაი-ვაგლახით ხელქმნილ, ხოლო აწ ამ სტრიქონების ავტორის რედაქციით გამოსულ ტექსტში ისინი კიდევ წააწყდებიან არა ერთსა და ორ ხარვეზს³.

„ქილილა და დამანას“ ვახტანგისეული და საბასეული თარგმანის საკითხებზე მუშაობა არც შემდეგ შეგვიწყვეტია. 2009წ. გამოვეცით მონოგრაფია ამ თარგმანის მნიშვნელობის შესახებ მისი სპარსული ორიგინალის კრიტიკული ტექსტის დადგენის საქმეში, სადაც მივუთითეთ 245 სათანადო ადგილზე⁴.

არც ამით შეგვიჩერებია მუშაობა. შედარება განვაგრძეთ და აი, დღეს ვაქვეყნებთ მის შედეგს, – მითითებებს იმ ადგილზე, რომელიც ჩვენს მაშვრალ მეფეს სწორად არ ესმის.

„ქილილა და დამანას“ თარგმანი, შესრულებული მეფე ვახტანგ VI-ისა და სულხან-საბა ორბელიანის მიერ, ქართული ლიტერატურის შედეგია. მხატვრულობის თვალსაზრისით მას ივანე მაჩაბლისეული თარგმანები თუ შეედრება. ამ პეგლს აქვს ერთი დიდი და განსაკუთრებული ღირსება: იგი საზოგადოების ყველა ფენის ყოფისა და სულისკვეთების ამსახველი ნაწარმოები გამოდგა და როგორც ირანელი, ასევე არაირანელი ხალხების (მათ შორის – ჩვენი) ზნეობის სახელმძღვანელო წიგნად იქცა. ეს სავსებით ბუნებრივი მოვლენა იყო, ისეთი თხზულება ედო მას საფუძვლად, მხედველობაში გვაქვს იბნ

³ ჰუსეინ იბნალი ქაშეფი, ქილილა და დამანას. 2006წ. გვ. 5.

⁴ მაგალი თოდუა, „ქილილა და დამანას“ ვახტანგ მეფისეული ქართული თარგმანის განსაკუთრებული მნიშვნელობის შესახებ მისი ორიგინალის ტექსტის დადგენის საქმეში (245 ადგილის გასწორება). თბილისი, 2009წ.

ალ-მუყაჰტას (უფრო ზუსტი ტრანსკრიპცია იქნებოდა: იბ ალ-მუყაჰტა'ის) (720-756) არაბული ვერსია, რომელიც ახალი სიტყვა გამოდგა არათუ არაბულ, არამედ მსოფლიო ლიტერატურაში და კაცობრიობის იდეოლოგიაზე მანამდე არნახული გავლენა იქონია (მისი ასეთი გაბედული და, შეიძლება ითქვას, რევოლუციური ნოვაცია არც ეპატია მის უნიჭიერეს ახალგაზრდა ავტორს და იგი სიკვდილით იქნა დასჯილი). ამავ დროს განუზომელია ამ თარგმანის საბასეული ვერსიის მნიშვნელობა ქართული ლიტერატურული სტილის განვითარებისა და პოეტიკის შესწავლის თვალსაზრისით.

სწორია, წინამდებარე მონოგრაფიაში ყურადღებას მიიქცევს ამ თარგმანის უზუსტობათა სიმრავლე, მაგრამ მისი შეფასების დროს არ უნდა დავივიწყოთ სამი განსაკუთრებული მოცემულობა: 1) აუტანელი პირობები და სულიერი დეპრესია, რომელიც ამ თხზულების ქართულად გადმოთარგმნის დროს ჰქონდა ჩვენს ტანჯულ მეფეს. 2) ორიგინალის უკიდურესად რთული ენა და ღვლარჭნილი სტილი. 3) ის ამაღელვებელი ფაქტი, რომ მიუხედავად ამ უზუსტობებისა, მასში არის საოცარი მიხვედრილობითა და ენის ღრმა ცოდნით გეგებული ადგილები⁵ ეხმარება მეცნიერებას ვახტანგის თარგმანი მსოფლიო ლიტერატურის ამ კლასიკური ძეგლის ორიგინალის აკადემიური ტექსტის დადგენის საპატიო საქმეში.

შესადარებლად გამოყენებული გვაქვს ორიგინალის ორი გამოცემა:

1. ۱۳۴۱ 'نهان'، كلیله و مننه یا انوار سہیلی (ეს გამოცემა არაერთჯერ არის ტირაჟირებული).

2. ۱۸۸۲ انوار سہیلی، کلکته (ლითოგრაფიული გამოცემა).

თუ ამ ორ გამოცემას შორის ტექსტუალური სხვაობა არ არის, ვუთითებთ მხოლოდ პირველის გვერდებს.

⁵ იხ.: მაგალი თოდუა, „ქილილა და დამანას“ ვახტანგ მეფისეული ქართული თარგმანის განსაკუთრებული მნიშვნელობის შესახებ მისი ორიგინალის ტექსტის დადგენის საქმეში (245 ადგილის გასწორება). თბილისი, 1909წ.

ქართული ხელნაწერები:

1. ე. წ. ABC ვერსია – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, S-3177, რომელიც სამი მთარგმნელის ნამუშევარს მოიცავს: ა) დავით კახთა მეფის თარგმანს (მან მხოლოდ „კუ და მორიელის“ არაკამდე მოასწრო თარგმნა), ბ) თბილისელი ანონიმი მთარგმნელის მიერ გაგრძელებულ ტექსტს და გ) ტექსტს, რომელშიაც მოცემულია ქირმანელი უცნობი პირის მიერ დასრულებული თარგმანი.

2. „ქილილა და დამანას“ ვახტანგ მეფისეული თარგმანის ხელნაწერი. სანკტ-პეტერბურგის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, M-53.

3. „ქილილა და დამანას“ საბასეული რედაქცია. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, S-31. საბას ავტოგრაფი სხვათა და სხვათა მიერ შეცდომითაა გადანომრილი ამიტომ, სამწუხაროდ, მის გვერდებს ვერ ვუთითებთ.

დასასრულ, ჩვენს სასიამოვნო მოვალეობად მიგვაჩნია, დიდი მადლობა მოვახსენოთ ჩვენს მოწაფეს, ამ წიგნის რედაქტორს, მაია შიშინაშვილს, რომელმაც მოგვაშველა არა ერთი და ორი მეტად საგულისხმო მეცნიერული შენიშვნა, და ირანისტ ნინო გელაშვილს, რომელსაც წინამდებარე მონოგრაფიის რთული ტექსტის ტექნიკური რედაქტირება მოუხდა.

1

ვახტანგის თარგმანის ნუსხის დასაწყისი დეფექტურია (აკლია დაახლოებით ორი გვერდი) და იწყება შესატყვისი ორიგინალის ფრაზისა (4):

و از جمله كتب
„და წიგნთა კრებულისგან“.

2

ორიგინალშია (4):

که حکمای هند آن را بر طرزی خاص ساخته اند
„რომ ინდოელ ბრძენთ იგი გამოჩრეულად უთქვამთ“.

ვახტანგი თარგმნის (1): „ინდოს ბრძენთ ერთრიგად გაუხალასებიათ“. საბას უწერია: „ინდოელთა რიტორთაგან სასურველად გარდახალისებულა“.

ჩანს, ორიგინალის خاص ('რჩეული') ვახტანგს წაუკითხავს როგორც خلص და იგი خلاص-ად ('ხალასი, გაწმენდილი') მიუჩნევია.

3

ორიგინალშია (4):

بر افسانه نهاده اند

ვახტანგი თარგმნის (1): „მოცთუნების კალთაში გაუხვევიათ“. საბა: „საცთურის კალთათა გამოუხვევია“.

ორიგინალში ლაპარაკია იმაზე, რომ „ქილილა და დამანაში“ ზღაპრებშია გახვეული აზრი, სიცრუეშია მიმალული

სიბრძნე. ორიგინალის *افسانه* ('ზღაპარი, იგავ-არაკი') ვახტანგს გაუგია როგორც *افسون* ('ჯადოქრობა, ხრიკი, მოცდუნება').

4

ორიგინალშია (4):

از زبان وحوش و بهایم و طیور و اصناف حکایت و روایات تقریر کرده
„ნადირთა, ცხოველთა, პირუტყვთა და ფრინველთა ენით თხრობათა და
გადმოცემათა რიგებს ზეპირ განმარტავდნენ რა...“

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (2): „ნადირთა, თევზთა, მკეცთა და მფრინველთა ენით (?– დეფ.) სიბრძნის გზები უთქუამთ“, რაც განუმეორებია საბას: „ნადირთა, მკეცთა, თევზთა და ფრინველთა ენათა მაგიერი არაკნი და სიბრძნის გზები მოუყუანიათ“.

არ არის გამორიცხული, რაკი „ქილილა და დამანაში“ პერსონაჟებად თევზებიცაა გამოყვანილი („სამი თევზი“, „აკუმბი თევზი“), ვახტანგის ნაქონ სპარსულ ნუსხაში აქ თევზებიც ყოფილიყო მოხსენიებული და, ამდენად, ეს ადგილი იყოს არა იმის მიმანიშნებელი, რომ ვახტანგის თარგმანი განსხვავებულ შინაარსს იძლევა, არამედ ნიმუში იმისა, თუ როგორ ასწორებს იგი „ანვარ-ე სოჰაჲლის“ სპარსული ორიგინალის გამოცემებს.

5

ორიგინალის ბეჭდურ გამოცემაშია (4):

و صورت سخن را جهت میل اکثر طباع بدان بر افسانه نهاده اند
„და სიტყვის სახე მრავალ ბუნებათა სურვილის შესაბამისად ზღაპარზე
აუგიათ“.

ლითოგრაფიულ გამოცემაშიაც თითქმის იგივეა თქმული (4):

بر افسانه نهاده صورت سخن را جهت میل اکثر طباع بدان بنا نهاده اند

ვახტანგისეული თარგმანი სხვა სურათს იძლევა (146): „სიტყვით მაგალითნი მრავალთა ბუნებათა საწადელად ზღაპრის კალთათა გამოუხვევია“.

საიდან გაჩნდა ვახტანგის თარგმანში „კალთათა“? ვფიქრობთ, ის უნდა მოდიოდეს მეფის ხელთ ნაქონი ორიგინალის ნუსხიდან, სადაც უნდა წერებულიყო ბეჭდური და ლითოგრაფიული გამოცემების **بدا** სიტყვის ვიზუალურად მსგავსი სიტყვა: **بدا** – ‘კალთაში’.

სახელზე სინონიმური **ب** და **بر** წინდებულების დართვა კლასიკური ხანის სპარსული ენისთვის მიღებული მოვლენაა და ეს ვითარება ტექსტის გამართვაში აქ ხელს არ გვიშლის. მთავარი სხვაა: თუ რაიმეს რამეზე დაფუძნებაზეა ლაპარაკი, ამ აზრის გამოსახატავად გამოთქმა „კალთაში“ არ ითქმის. კალთაში შეიძლება რაიმე გახვიო, დამალო, ის რამეს ამოაფარო, მაგრამ თქმა: მასზე დააფუძნესო, შეუსაბამოა. მით უმეტეს, რომ „კალთა“ სიტყვას აქ ფუნქცია აღარ რჩება, რადგან ზღაპარზე (**بر** **افسانه**) და არა კალთაზე დაფუძნების შესახებაა ლაპარაკი.

6

ვახტანგი (ისე როგორც მისი წინამორბედი მთარგმნელები) ორიგინალში ჩართულ არაბულ ფრაზებსა და წინადადებებს არ თარგმნის. მაგრამ არის გამონაკლისებიც. ყველაფრიდან ჩანს, რომ ეს ხდება იმ შემთხვევაში, როცა წინადადებაში არაბული და სპარსული ფრაზები ერთმანეთს ისეა შერწყმული, რომ მათი გამხოლოება შეუძლებელია. მაგალითად, ლითოგრაფიულ ტექსტში ვკითხულობთ (4):

اشجار اسرارش بازهار و فيها ما تشتهيہ النفس و تلذ الاعين منور و اعتراف گلزارش بنفحات ما
لاعين رات و لااذن سمعت مطيب و معطر

„მისი საიდუმლოებების ხეები – ყვავილოვანი, – და მასშია მოთავსებული ის, რაც მათ თვალთა სინათლეს ანიჭებს; და მისი ვარდნარის აღქმა – ფშვიადია ისეთი რამით, რომლის [მსგავსი] არც თვალთ უნახავთ და არც ყურთ სმენიათ, – ისეთი საამო და სურნელოვანი [იყო]“.

ვახტანგი ამ ადგილს ასე თარგმნის (3): „და ერთი ბალი არის, *ბეების საიდუმლო* ამის ნათლის ნახვა მნახავთათუის მსგავსი სამოთხისა არი. რასაც კაცის გული, გონება და თვალი მოინდომებს, გემოს გაიტანს. ამის სავარდის *გარეშემო* ამ სიტყუის სულით გემო რომ არის, თვალს არ უნახავს და არას ყურს არ გაუგონია“.

ბეჭდურ ტექსტშია: اعتراف گلزارش ('მისი ვარდნარის აღიარება || მოწონება'), ხოლო ლითოგრაფიულში – اطراف گلزارش ('მისი ვარდნარის *მხარეები*'). ვფიქრობთ, სწორია ბეჭდური ტექსტის წაკითხვა.

ვახტანგს اشجار اسرارش ესმის როგორც „*ბეების საიდუმლო*“, რაც მცდარია.

7

ქაშეჭის მოაქვს მასწავნის ფორმის ორი ბედი (შეიძლება, მას იგი სხვისი პოემიდან ჰქონდეს ციტირებული), რომლის მესამე ტაეპის წაკითხვა ბეჭდურ და ლითოგრაფიულ გამოცემებში სხვაობენ. პირველშია (4):

لفظش جو طراوت جوانی

„მისი მეტყველება, როგორც ახალგაზრდობის სიტკბოება (სიამოვნება)“.

ვახტანგის თარგმანი ასეთ ვარიანტს ეყრდნობა (3): „და სიტყვები ახალმოწიფულთაებრ გათამამებული“. ლითოგრაფიულ გამოცემაში კი ნაცვლად სიტყვისა جوانی ('ახალგაზრდობა') იკითხება معانی და წინადადებიდან ასეთი აზრი გამოდის: „მისი სიტყვა – როგორც რიტორიკის[გან] მიღებული სიამოვნება“. ვფიქრობთ, ტექსტის ასეთი წაკითხვა და გააზრება უფრო სწორია.

8

ქაშეჭის მიერ ციტირებულ ლექსში (4) ლაპარაკია რა „ქილილა და დამანაზე“, ნათქვამია:

ერთი შეხედვით, რაკი აქ საუბარია ფერადოვან ღაწვზე, უნდა მიგვანიშნებდნენ ისეთ საგანზე, რომლის ერთ-ერთი ფიზიკური მახასიათებელი არის ფერადოვნება, სიხასხასე, რაც თითქოს გვაქვს კიდევაც გადმოცემული ჯგ სიტყვით, რომელშიაც თითქოს ჯგ უნდა იმალებოდეს. სინამდვილეში კი აქ მაცდურ ზმასთან გვაქვს საქმე. ჯგ არ ნიშნავს ბუტკოს, მისი მნიშვნელობაა: „მხიარულება; სიხარული“. მას რომ ბუტკოსთან საერთო არაფერი აქვს, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ იქვე მისი ჯგუფის ცალად მოტანილია სიტყვა *فريب* ('მაცთურობა, მოღორობა; ცთუნება; ჯადოსნობა') – ბეჭდური და ლითო-გრაფიული ტექსტები აქ არ სხვაობენ. ვახტანგს ეს ზმა ვერ გაუგია, მას ჯგ (ღანჯ) მოჩვენებია როგორც *غنچه* (ღონჩე) და წინადადება ასე უთარგმნია (3): „ამის ფეროვანი შაირნი – ვარდის კუკურსავით გულის მომტყუებელი“.

ამ მაცთურ ზმას საბაც შეუყვანია შეცდომაში და მასაც იგი ვახტანგის მსგავსად გაუაზრებია:

„ფერკეთილ ლექსნი, ათასჯერ ექვსნი, ვარდის კუკურთა გამაპოხელად“.

ორიგინალში მოტანილი ტაეპი კი ასე უნდა ითარგმნოს: „მისი ლექსების ფეროვანი ღაწვი [ხომ – სულ] მთლად სიხარული (შვება) და მაცთურობა (მომჯადოებლობა) [იყო]!“.

9

ორიგინალშია (5):

رای جهان آرای دابلیم هندی که مالک برهمن بر نام و آن کتاب را حکیم روشن رای بیدپای

بعضی از ممالک هندوستان بوده بزبان هندی تصنیف فرموده

„და ეს წიგნი გონებანათელ ზიდფში ბარაჰმანს ქვეყნის დამამშვენებელი რაჯას დაბაშლმ ინდოელის, – რომელიც ინდოსტანის ერთ-ერთი სამეფოს პატრონი ყოფილა, – სახელით ინდურ ენაზე შეუთხზავს“.

ვახტანგი თარგმნის (2): „ეს წიგნი ბრძენს ნათელ გზიანს ფიდუაის სახელად ბარამან წოდებულს ქუეყნის გამრიგებულის ინდაურად დაბიშლიმ სახელდებულისა, რომელ ინდოეთის ზოგ თემთ კელმწიფე ყოფილა, მისთვის ინდაურის ენით უთქუამს“.

საბა: „წიგნი ესე ბრძენსა და გზიანს ფილასოფოს, ბარამად სახელდებულს, ინდოთა დაბიშლიმის თემთა გამგებელად წოდებულს, რომელიცა ინდოეთისა რომელსამე თემთა კელმწიფე ყოფილიყო, მას ინდოურითა ენითა უთქუამს“.

საბას თარგმანში ხუთი შეცდომაა: 1) ბარამ არ არის ბარაჰმანი. 2) ბარაჰმანი საკუთარი სახელი არაა. ტერმინია. 3) თუ ბარამი დაბიშლიმის თემის გამგებელი იყო, კიდევ რა გამგებლობაზე უნდა იყოს ლაჰარაკი? 4) იგი დაბიშლიმის გამგებელი არ ყოფილა. 5) დაბიშლიმს კი არ უთქვამს „ქილილა და დამანა“, არამედ მისი სახელით თქვა ბიდუჰამ. საბა შეცდომაში შეჰყავს ვახტანგის თარგმანს.

10

ორიგინალშია (5):

از دایة هر کس

„ყველას თვალისაგან“.

არ არის გამორიცხული, ვახტანგს ეს ფრაზა სწორად ჰქონოდა თარგმნილი, მდივნის მიერ გადანუსხულ ხელნაწერში მოცემული ფორმა: „ყოვლთუის“ (ყოველთათვის?) კი შეიძლება ან ლაფსუსი იყოს, ანდა იქნებ სულაც ასე გამოითქმოდა იგი. საბას უწერია (147): „სრულიად“. الله اعلم

11

ხომ არ უჭერს ვახტანგის თარგმანი მხარს ლი-თოგრაფიული გამოცემის წაკითხვას? ამ უკანასკნელში იკითხება (5):

ბექდურ გამოცემაში რს („წესი, რიგი“) სიტყვის ნაცვლად დრ („მტვერი“) იკითხება (5). შეიძლება, ამ გამოთქმის ავტორი აქ გვეუბნებოდეს: უსამართლობის მტვერი აღგვილი იყო. ვამბობთ, შეიძლებაო, რადგან بر خاسته შეიძლება, გავიგოთ ასეც: „უსამართლობის მტვერი აღმდგარი იყო“. ეს აღგვილი კარგად არ გვესმის, იქნება იმის გამოც, რომ არ არის გამორიცხული, იგი დეფორმირებული იყოს. ვახტანგს კი ეს ტაქტი ასე უთარგმნია (12): „და უსამართლობის გზა აღეხოცა“.

12

ორიგინალშია (6):

رغبتي تمام و ميل مالا كلام بمطالعة آن كتاب پديد آمد و برزويه طبيب كه مقدم اطباى پارس
بود بالتماس نوشيروان بهندوستان توجه نمود

„დიდი სურვილი და გამოუთქმელი წადილი იმ წიგნის წაკითხვისა გამოჩნდა და ბარზუჟე ექიმი, რომელიც სპარსეთის ექიმთა მეთაური (ექიმებში საუკეთესო) იყო, ნუშირვანის სურვილით ინდოეთს გაემართა“.

ვახტანგი (3): „მრავალი ნდომა და გულსმოდგინება ამ წიგნის წაკითხვისათვის გამოსჩენოდა, სპარსთ ბრძენთ ფეჟის მტუერი ზავია მკურნალი იყო, ანუშირვანის მონდომებით ინდოეთს წაბძანებულა“.

საბა: „მაშინ გამოჩნდა სპარსთა ბრძენთა ნამაშთა მტვერთაგანი ზავია, მკურნალი ნუშრევანისა, და ამისისა წადილისათვის ინდოეთს წასულა“.

ვახტანგს მფმ ('მეთაური, წინმდგომი'; გამორჩეული) გაუგია როგორც ფეჟის მტვერი. გაუგებრობის შედეგია აგრეთვე ზავია. ორიგინალის برزوي „ბარზავიე“ (ბარზუჟე) ვახტანგს დაუშლია როგორც بر (ბარ) წინდებული და برزვიტომ საკუთარი

სახელი. ნამდვილად კი იგი მთლიანად საკუთარი სახელია – *ბარზავია (ბარზუმე), ბარზოე*.

13

ორიგინალშია (6):

از مانی که خلیفه ثانی از عباسیان ابو جعفر منصور بن محمد بن علی بن عبدالله بن عباس

აქ ლაპარაკია ერთ კაცზე. ნათქვამია, რომ იგია *აბასიანთა გვარის მეორე ხალიფა აბუ ჯა'ფარ მანსური*. ამათგან აბუ ჯა'ფარ და მანსური არის ხალიფის სახელი, ყველა დანარჩენი მისი წინაპრებია. ნათქვამია, რომ აბუ ჯა'ფარის მამას მოჰამმადი ერქვა, პაპას – 'ალ, პაპის მამას – 'აბდ ალ-ლაჰი, ხოლო პაპის პაპას კი – 'აბბასი. ასეთი ხალიფა იყო (754-775).

ვახტანგი (4): „მის დრომდის აბასის შვილი აბდულა, და აბდულას შვილი ალი, და ალის შვილი მაჰმად, და მაჰმადის შვილი *მანსურ*, და *მანსურის შვილი* მაჰმად მეორე ხალიფა გამოჩნდებოდა“.

აქ აბუ ჯა'ფარი ვახტანგს მანსურის შვილად გამოჰყავს, სინამდვილეში კი, როგორც ვნახეთ, აბუ ჯა'ფარი და მანსური ერთი და იგივე პიროვნებაა. ამავე დროს შეცდომით იგი მეორე ხალიფადაა გამოყვანილი. მეორე ხალიფა 'ომარი იყო (634-644), მანსური *აბასიანთა დინასტიის* მეორე ხალიფაა. ვახტანგის შეცდომას იმეორებს საბა.

14

ორიგინალშია (6):

امام ابو الحسن عبدالله بن مقفع را که سر آمد فضایل عصر بود فرمود تا تمات آن را از پهلوی به

تازی ترجمه کرده

„ემამ აბუ ალ-ჰასან 'აბდ ალ-ლაჰს, მოყაფტა'ის ძეს, რომელიც [თავისი] დროის რჩეულთა თავი იყო, უბრძანა, იგი მთლიანად ფალაურიდან არაბულად ეთარგმნა“.

ვახტანგი (4): „*მაყანის* შვილი აბდულა და აბდულას შვილი აბულასან მას ჟამსა ახუნდთ თავი იყო, უბძანა, ის სრულობით ფალავისაგან თაზისის ენით ათარგმნინა“.

ვახტანგი აქაც ცდებდა: მას აბულასან აბდულა ორი სხვადასხვა პირი, მამა-შვილი, ჰგონია. სინამდვილეში კი იგი ერთი კაცია, ისაა არაბულად მთარგმნელი, ხოლო შვილია იგი მუყაფა'ისა (შეცდომით: *მაყანი*. *მუყაჭჭა* ' არაბული მიმღეობაა და სახიჩარს ნიშნავს. ეს ზედწოდება მას იმიტომ შეერქვა, რომ მართლაც იყო ხეიბარი, ხარკის ამკრეფი ყოფილა და თურმე ომაიანთა მტარვალმა ნაცვალმა ჰაჯაჯ იბნ აჟსეჭმა (695-714) დაასახიჩრებინა რაღაც მიზეზით).

საბას უფრო დაუშორებია თავისი თარგმანი დედნისაგან: „*მაყანის* ძე აბდულა და აბდულას ძე აბულასან – *მოხუცებულთ* *თავნი* იყუნეს – *მათ* უბრძანა და ფალაურის ენისაგან თაჯურისა ენითა ათარგმნინა“. საბას ერთი პირი, აბულასანი, მრავალ პირად გამოჰყავს და იმეორებს ვახტანგის შეცდომას, თითქოს იგი იბნ ალ-მუყაფა'ის ძე კი არაა, არამედ მისი შვილიშვილია. ხოლო აბდულას ძეა. საბას თარგმანს შეცდომაში შეჰყავს „ქილილა და დამანას“ პირველი გამომცემელი ილია ჭყონია, რომელიც იუწყება: „ფალაურიდან თაჯურად გადაუთარგმნიათ ორს „*მოხუცებულთა* თავს“ – *მაყანის ძეს* – *აბდულას* და *აბდულას ძეს* – *აბულასანს*“.*

15

ორიგინალშია (6):

و دیگر باره ابو الحسن نصر بن احمد سامانی یکی از فضلاء زمان را امر کرد تا آن نسخه را از زبان عربی بلغت پارسی نقل نموده

„და კვლავ აბუ ალ-ჰასან ნასრ სამანელმა აჰმადის ძემ, [თავისი] დროის ერთ რჩეულს უბრძანა, რომ ის ნუსხა არაბული ენიდან სპარსულად გარდაეთქვა“.

ვახტანგი (4): „მერმე კიდევ აჰმად სულთანის შვილმა ნასრი, და ნასრის შვილმა აბულასან სამანელმა ერთს მის ჟამის

* *ქილილა და დამანა*, 1886, გვ. 11.

მოლას უბძანა და ის არაბული ნუსხა სპარსულის ენით თქუა“. აქაც ისეთივე შეცდომაა: ნასრი და აბულასანი მამა-შვილი კი არაა, არამედ ერთი პირია. საბა: „მერმე აჰმად სულთნის ძემან ნასრი, და ნასრის ძემან აბულასან სამანელმან მის ჟამისა ერთსა მუყრსა (ვარიანტ.: მოლას) უბრძანეს და ის არაბული ნუსხა სპარსულისა ენით თარგმნა“.

აქ საბას განმეორებული აქვს ვახტანგის შეცდომა და თავად უმატებს კიდევ ერთ შეცდომას: თარგმანის შემკვეთი მრავალ პირად ჰყავს გამოყვანილი („უბრძანეს“).

16

ორიგინალშია (6):

و بار دیگر ابو المظفر بهرام شاه بن سلطان مسعود از اولاد سلطان محمود غازى غزنوى که معدوح حکیم سنائی است مثال داد تا افصح البلغا و البلح الفصحا ابو المعالى نصر الله بن محمد بن الحميد ... آن را هم از نسخه ابن مقفع ترجمه فرمود

„და კვლავ აბუ მუჰაბბარ ბაჰრამ-შაჰ ღაზნელმა, სულთან მას'უდის ძემან, სულთან მაჰმუდ ღაზნელის გვარისამან, რომელსაც *ჰაქიმ სანაი* აქებდა, ბრძანა, რათა მჭევრმეტყველთა [შორის] ოქროპირმა და ოქროპირთა [შორის] მჭევრმეტყველმა აბუ მა'ალი ნასრ ალ-ლაჰმა, მოჰამადის ძემან და ჰამიდის შვილიშვილმან, იბნ მუყაბბა'ის ის ნუსხა [არაბულიდან სპარსულად] ეთარგმნა“.

ვახტანგი (4): „მერმე კიდევ აბულ მუზაფარ ბარამ ჯელმწიფის სულთან მაჰმად ყაზანელის შვილმა და ყაზანელმა მქებელსა *სანაის ბრძენს უბრძანა ტკბილმოუბარსა და დიდის მამის აბდულ აჰმადის შვილს ნასრელსა* ამის გამოცხადება და ამ ნუსხის ... (დეფ.) პირით თარგმნა“.

საბა: „მას უკან აბულ მუზაფარ ბარამ, ჯელმწიფის სულთან მაჰმად ყაზანელის ძემან და ყაზანელმან, *შემსხმელსა და ბრძენს და ტკბილმოუბარსა სანაის და დიდის მამის აბდულ აჰმადის ძეს ნასრელს* უბრძანა ამისი გადმოღება და ამ ნუსხის პირის თარგმნა“.

გამოდის, თითქოს 1) აბუ მუჰაბბარი სულთან მაჰმუდ დაზნელის (998-1030) შვილია, 2) მან ორ კაცს უბრძანა წიგნის თარგმნა: სანაჲის და ვინმე დიდის მამის აბდულ აჰმადის ძეს ნასრელს, ორიგინალში კი სანაჲის მამდუჰზეა (სანაჲის მიერ ყასიდებში ქებულ მეფეზე) ლაჰარაკი. ორიგინალით აბუ მუჰაბბარი მაჰმუდის შვილი კი არ არის, არამედ ნაშიერია. მაჰმუდი 1030 წ. გარდაიცვალა, ძეგლი კი 1144 წელსაა გადმოთარგმნილი მაჰმუდის შემდეგ რიგით მეათე მეფის, ბაჰრამ-შაჰის მეფობის (1118-1152) დროს. ნასრელი კი არ უნდა, არამედ ნასრ ალ-ლაჰი. იგი დიდი მამის შვილიაო, კი არ წერია ორიგინალში, არამედ ნათქვამია, მას *أبو المعالي* (აბუ ლ-მა'ალი) ერქვაო. თუ მაინცდამაინც *أبو المعالي*-ის გავიგებთ როგორც დიდს, *أبو المعالي* დიდის მამა იქნება და არა – დიდი მამის ძე.

17

საბასეულ რედაქციაში იკითხება: „ქილილაი დამანას უბ-მოზენ“. სხვაგან გვხვდება „ქილილა-დამანა“. წიგნის სათაური გააზრებულია პერსონაჟთა სახელის მიხედვით „ვისრამიანის“, „ლეილმაჯნუნიანის“ და მისთანათა მსგავსად, „და“ კავშირის გარეშე.

18

ორიგინალშია (6):

بکلیله و دامنه مشهور شد

„ქილილა და დამანას“ [სახელით] გახდა ცნობილი“.

ვახტანგი (4): „ქილილასა და დამანას“ ეძახიან“.

19

ორიგინალის *امام* და *مولانا* თარგმნილია როგორც „მო-ბუცებულთ თავი და დიდი მოხუცებული“. ქართულში „მოხუცებული“ ვერ გადმოსცემს შეიბის ცნებას.

ორიგინალშია (8):

حسين بن علي الواعظ المعروف بالكاشفي
„ჰოსეინი, ალის ძე, ქადაგი, ქშეჭის [სახელით] ცნობილი“.

ვახტანგი (7): „... ჩასაგდებმა ჰუსეინ ალის შვილმა“.

ორიგინალშია (8):

چنين گفت مرد سخندان بمن
که ای باغبان رياض سخن
در اين روضه پاک مينو نشان
درخت معانی بنوعی نشان
که هر کو خورد میوه زاندرخت
نشانده را گوید ای نیکبخت
در اين باغ خوش میوه های ترست
بزیبائی از یکدگر خوشترست
„ასე მითხრა ლექსის (სიტყვის) მცოდნე კაცმა:
“ჰეი, ლექსის წალკოტა მეზალევ,
ამ სამოთხის მსგავს ხასხასა წალკოტში
იგავის (აზრის) ხე დარგე რაიმე სახით!
ისე რომ, ვინც იმ ხის ნაყოფს შეჭამს,
დამრგველს უთხრას: „ბედნიერო,
ამ კარგ ბაღში მრავალი წვნიანი ხილია,
ერთმანეთზე უფრო წარმტაცნი“.

საბასეულ ვერსიაში მთელი ლექსი მხოლოდ ავტორისეულ თქმად არის მიჩნეული. ნამდვილად კი ავტორი აქ ალაპარაკებს სხვასაც, რომელიც თავისთავად ხმარობს სხვათა სიტყვას.

ორიგინალშია (8):

چو حکمت است یمانی بقول شاه عرب

اگر بنور سهیلی عیان شود چه عجب

„[მაშინ] როდესაც სიბრძნე აშუქებს არაბთა მეფის სიტყვით, სოჰაილს (თაგთირის) სხივებით რომ გაშუქდეს, რა საკვირველია“.

ვახტანგი (7): „რა უცხო არის ეს საქმე არაბთ მეფისა... ბძანებით“. ვარიანტი: „რა მაგთონი საქმია ეს *იამანი* არაბთა ჯელმწიფის *ბრძანებით*“. საბა: „რა ძნელია ეს *ამარტა* არაბთ მეფის *ბრძანებითა*“.

ორიგინალის *جو* სალექსოდ შეკვეცილი *چون* სიტყვაა და აქ ნიშნავს: „როდესაც“. ამის გარდა, *یمان* გაშუქებულს, განათებულს, გასხივებულს ნიშნავს (ნაჰისნ, გვ. 4057 *فرهنگ نفیسی*), იემენური ძვირფასი თვალი (იაგუნდი, მაგალითად) ცნობილი იყო. საბას ვახტანგის „იამანი“ ასე გაუგია (სხვანაირად ვერც გაიგებდა).

ამის გარდა *حکمت* („სიბრძნე“) ვახტანგს შეცდომით ესმის როგორც „ბრძანება“, რაც სწორი არაა (*حکم* - ში ერევა).

23

ორიგინალშია (9):

بعد از استخاره و استجازه بدینمعنی اشتغال رفت و آن چه از عالم غیب بر زبان قلم و قلم زبان جاری شد رقم ثبت یافت

„მკითხაობისა და მფარველობის ძიების შემდეგ ამ იგავზე შევჩერდი და ის, რაც მეცნიერებისათვის დაფარულიყო და კალმის ენითა და ენის კალმით წარდინდა, წერილობით დასაბუთდა“.

ვახტანგი (7): „...*სახემ* წერილი გამოაცხადა“.

საბა: „ენა კალამად ვყავ და აღმოადინა *სახემ* წერილოვნება“. ჩანს, რ, („წერილი, რაყამი“) ვახტანგმა მცდარად ამოიკითხა როგორც *رخ* („ჩემი სახე“).

24

ორიგინალში მეფის ლაშქარზე ნათქვამია (10):

از حد حساب و شمار بیرون

„ანგარიშისა და სათვალავის საზღვარს გადაცილებული (უთვლელი) [იყო]“

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (14): „*თვალის ანგარიშისაგან გადასული*“. რას ნიშნავს „თვალის ანგარიში?“ ასეთი ცნება და, შესაბამისად, გამოთქმა არსებობს? საბას ამ ადგილისათვის ოსტატურად მოუბამს თავი: რაკი საქმეში ჩართულია სიტყვა „თვალი“ და მან მონაწილეობა უნდა მიიღოს ცნების („უთვლელი“) შექმნაში, მიუგნია შესაბამისი გამოთქმისათვის: „*ლაშქარნი თვალგარდაუწვდომელნი ჰყვეს*“.

და მაინც, აქ შეიძლება, შეცდომასთან, ოღონდ უკვე ვახტანგის მდივნის შეცდომასთან, გვქონდეს საქმე, – შეიძლება, ვახტანგს ჰქონოდა: „*თვლისა და ანგარიშისაგან*“, ხოლო მდივანს მოეცეს: „თვალის ანგარიშისაგან“. والله اعلم,

25

ვახტანგს ერთ მეფეზე უწერია (15), რომ იგი თავისი ვეზირის გარეშე „ასპარეხსა ბრძოლისასა და სიმხიარულის მასნათსა და დორზედან უიმისოდ არ დაჯდებოდა“. საბასაც ასე აქვს ეს შინაარსი წარმოდგენილი: „*ბრძოლისა ასპარეხსა და სიმხიარულისა სნატთა და დორთა არ დაჯდებოდა*“. აქ ისე გამოდის, თითქოს ეს მეფე ბრძოლის ველზედაც ტახტზე ზის და ზურგით დორზეა მიყუდებული. ორიგინალში კი ნათქვამია (10):

نه بی اجازت او در میدان رزم کمر محاربت می بست و نه بی اشارت او در دیوان بزم بر مسند

عیش و عشرت می نشست

„მისი დასტურის გარეშე არც ბრძოლის ველზე ირტყამდა საომარ ქამარს (აისხამდა იარაღს) და არც მისი თანხმობის გარეშე ჯდებოდა ქეიფის

მეჯლისში შვებისა და განცხრომის ტახტზე“.

როგორც ვხედავთ, ვახტანგის თარგმანს ტექსტი აკლია, რის გამოც თხზულების შინაარსი დამახინჯებულია.

ორიგინალში წიგნის შესავალი თავდება ფრაზით (11) *الله الواحد* ამის შემდეგ კი იწყება პირველი კარი, რომლის დასაწყისი სიტყვები (სათაურის შემდეგ) ასეთია: *جوهریان رسته بازار* „ქართულ თარგმანში კი კარი აქ არ იწყება, არამედ უფრო შორს, 64 გვერდის შემდეგ, რაც არაფრით არაა გამართლებული. აქ ორიგინალის შესავლის ბოლო ნაწილი პირველი კარის დასაწყის ფრაზასაა შეხორცებული. ავტორი ჩამოთვლის წიგნის კარებს და შესავალს ასე ამთავრებს:

بعد از فهرست ابواب در حکایتی که منشاء سخنان همان خواهد بود شروع میرود و التوفیق من الله
الاحد

„კართა სარჩევის შემდეგ ამბავში, – რომელიც იმისი სიტყვის დასაწყისი იქნება, – იწყება „და ერთადერთი ალაჰია შემწე“.

ვახტანგი (13): „ამას უკან ამ კრების შვენიერს არაკში რომ ქებული სიტყუები აქუს და იმითი მოიმართვის და ითქმის, დავიწყევით პირველი არაკი იგავის თვალ-მარგალიტს მებაზრეთა და სიტყუის სისწორის გამრჩეველთა უცხოთ არაკის პირის გამღებთა“.

აქ თავდება სტრიქონი და შემდეგ აბზაცით იწყება: „ვიწყევით პირველი არაკი იგავთა, თუალ-მარგალიტთა მებაზრეთა და სიტყვაკელოვნებათა გამომჩხრეკელთა და უცხოთა არაკებთათუის პირის ამღებთა და...“ აბზაცი უნდა დაიწყოს სიტყვებით „თუალ-მარგალიტთა“.

ნადირობას რომ აღწერს, ქაშეჭი ამბობს (11):

ز سیر تازیان تیز آهنگ
فضای داشت بر نخجیر شد تنگ
„სწრაფ მწევართა რბენით
ნადირთ ველის არე დაუვიწროვდათ“.

ვახტანგის თარგმანში ეს ადგილი შეცდომით არის ამოკითხული და, ამდენად – გაგებული (16). მეფეს ნაცვლად *نیر* ('სწრაფი') სიტყვისა წაუკითხავს ვიზუალურად მისი მსგავსი ტერმინი *نیر* ('ისარი'): „მწევართ, *ისრის* მსგავსად მორბედთა, მინდვრის სიგანე დაუვიწროეს“, რაც განუმეორებია საბას:

„რად იქმნეს *ისრა*დ, გარდიქცენ ის რად?“

28

ორიგინალშია (12):

بيکجا جمع گشته آب و آتش

„ერთად შეკრებილა წყალი და ცეცხლი“.

აქ ლაპარაკია მართლმსაჯულ მეფეზე, რომლის სამწყსოში თხა და მგელი ერთად მოვდნენ და რომელმაც თავისი სამართლიანობით შეძლო, ცეცხლი და წყალი, ეს ერთმანეთის გამომრიცხავი ორი სტიქია, ერთმანეთის გვერდით ჰქონოდა.

ვახტანგი (14): „ამითი ერთად შეყარა ცეცხლი და წყალი“.

29

ვახტანგი თარგმნის (18): „*მისის წყაროების* რუს ნაპირს სამოთხის ბაღებსავით *ხენი* გამოწყობილი იყო“. თითქოს ყველაფერი რიგზეა. საბასაც ეს ადგილი ასევე აქვს გადმოტანილი: „მისთა წყაროთა ნადინობთა კიდეთა სამოთხისა მსგავსად *ხენი* გაწყობით იდგნეს“. ჩვენს მიერ გამოცემულ აკადემიურ ტექსტში ეს ადგილი ორიგინალს დავუახლოვეთ და ასე შევცვალეთ (156): „მისი წყაროები სამოთხის ნაკადულების მსგავსად ბრწყინავდნენ“. მაგრამ ამ ადგილის ტექსტის დადგენის დროს ჩვენ ყურადღების გარეშე დაგვრჩენია ის ფაქტი, რომ თხზულების ორიგინალში ვახტანგისეული „ხენი“ არ იკითხება. საიდან გაჩნდა იგი ვახტანგის თარგმანში? თითქოს, რაკი სამოთხის ბაღზეა ლაპარაკი, მასში ხეთა გულვება არაბუნებრივი არაა, მაგრამ სინამდვილეში აქ

გაუგებრობასთან გვაქვს საქმე, რაზედაც ჩვენს მიერ გამოცემულ აკადემიურ ტექსტში ყურადღება არ მიგვიქცევია: ორიგინალის სიტყვა *دارخان* („ბრწყინვალე“) ვახტანგს შეცდომით ამოკითხული აქვს როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა *دارخت* („ხეები“). დავით მეფეს ეს ადგილი სწორად უთარგმნია (2): „სამოთხის წყაროსა მსგავსად ნათობდა“.

30

ვახტანგი თარგმნის (18): „ერთს საათს *მწვანესავით* ტირიფის ჩრდილს ქუეშ კარგა გამოისუენოთ“.

საბასეულ ტექსტში ვკითხულობთ: „ერთს ჟამს *მწვანეს ძეწნთა ქუეშე* განსხვავებით მოვიჩრდილოთ“ ერთი შეხედვით, თუ რამე საჩოთიროა აქ, არის სიტყვა: „განსხვავებით“. თითქოს საბაც ასეთ ტექსტს იძლევა, მაგრამ მისეული „*მწვანე ძეწნთა ქუეშე*“ მაინც შეცდომის შედეგია. როგორც ვნახეთ, ვახტანგის თარგმანში ლაპარაკია არა ძეწნების სიმწვანეზე, არამედ ძეწნების ქვეშ მწვანედ აბიზინებულ მოლზე, მის სინედლეზე. და მართლაც, ორიგინალში ვკითხულობთ (12):

تا ساعتی چون سبزه به سایه بید خوش بر آنیم

„რათა ძეწნის ჩეროში *[მოზიბინე]* მოლის მსგავსად ერთი ხანი (საათი) გავატაროთ“.

„მწვანე“ რომ აქ შედარების საგნად მოტანილი არსებითი სახელია და არა მსაზღვრელი ზედსართავი, ეს ჩანს ანალოგიური პოეტური ფიგურით გაწყობილი მომდევნო წინადადებიდან (12):

و زمانی چون یاسمن بر لب آب و کنار چمن تازه و خرم شویم

„და ერთი ხანი იასამნის (ყასმინის) მსგავსად წყლის ნაპირსა და კორდის კიდეზე გავატაროთ“.

როგორც ვხედავთ, ეს შენიშვნა ვახტანგის თარგმანს არ ეხება (მას სწორად გაუგია ორიგინალი), მაგრამ გაუგებრობა

გამოუწვევია იმას, რომ საბას შეცდომით „მწვანე“ გაუგია როგორც ზედსართავი სახელი და არა – არსებითი სახელი.

31

ორიგინალშია (13):

کشتی دریای فتنه را حلم گران سنگ او در گرداب اضطراب ساکن ساخت
„აზვირთებული ზღვის გემს მისი ძვირად დასაფასებელი სილბო
აღელვებულ მორევში მშვიდად ატარებდა“.

ვახტანგი (15): „ჩხუბის აღელვებულს ზღვის ხომალდს მისის მოთმინების მძიმე ქუა აჩქარებულს მორევში დააყენებდა“. საბა: „ჩხუბით აღელვებულის ზღვის ხომალდსა მისის სიწყნარით ამოდ ავლენდა, მძიმე ლოდს, მჩქეფარს მორევში ჩაგდებულს, დააყენებდა“.

ვახტანგის შეცდომა, – მან گران سنگ გერან სანგ ('ძვირფასი') შეცდომით „მოთმინების მძიმე ქუად“ გაიაზრა საბამ.

32

ორიგინალშია (13):

نه بی اشارت او در دیوان بزم بر مسند عیش و عشرت می نشست و هر آینه پادشاهان نامدار ... را
باید که

„მისი მითითების გარეშე ნადიმის დროს შვებისა და განცხრომის ტახტზე არ
ჯდებოდა და ყოველ შემთხვევაში. სახელოვანმა მეფეებმა... ხაშმ, რომ...“

ვახტანგი (15): „და არ ილხენდა ყოველთვის თუ მეფენი და ჯელმწიფენი და ამაღლებულნი კაცნი ჭკუიანსა და მოხუცებულს არ ჰკითხევდეს...“ საბა: „არა ილხენდა ზედასა-ზედა. რომე მეფენი და ჯელმწიფენი და ამაღლებულნი კაცნი, თუცა ჭკვიანთა და მოხუცებულთა არა ჰკითხვიდეს...“

წერტილი „ილხენდა“ სიტყვის შემდეგ უნდა დაისვას. „ზედასა-ზედა“ მომდევნო წინადადებას უნდა შეუერთდეს.

ორიგინალშია (14):

شاهین نوا ساز بزخمهای چنگ خونریز رگ شریان از نای مرغان گشاده
„დამატყვევებული შევარდენი სისხლიმღვრელი ჭანგის ჩავლებით
ფრინველთა ყელიდან არტერიის ძარღვს ხსნიდა“.

დავითი (1): „შევარდენი, გავაზნი და ბარნი ფრჩხილითა სისხლთა მღურელითა ფრინველთა *ჯელები* დაუხსნეს“. ვახტანგი (16): „ლამაზთა შევარდენთა სისხლის მღვრელის კ[ლ]ანჭითა *ლომებრივ* ძარღვი მფრინველთა ფეკიდამ ამოეღო“. საბა: „კეკელა შევარდენთა სისხლისა მღვრელის კლანჭითა, *ვეფხსავით*, ფრინველთ ძარღვნი *ფერკიდა* ამოეხეთქათ“.

ეტყობა, ვახტანგმა شریان ('არტერია') შეცდომით ამოიკითხა როგორც شیران ('ლომები'), ხოლო نای ('ყელი') – როგორც نای ('ფეხი'), ეს უკანასკნელი ასე ამოუკითხავს დავითსაც, ოღონდ მას იგი *ხელეზად* გაუაზრებია.

ორიგინალშია (14):

مرکز زمین چون محیط اثیر معدن آتش شده

„მიწის წიაღი *ცეცხოვანი* სფეროს მსგავსად ცეცხლის მადნად ქცეულიყო“.

დავითი (1): „მიწის პირი რარიგაცა მჭედლის *გარემო* აღაგი ისრე შემწუარი არისო და რარიგაცა ოთხის ნივთისაგან, ეგრეთვე ესე მიწა *ქნილარსო*“. საბა: „მიწისა სისქე სამჭედლოსაგან უმხურვალედ აღტყინებულა და ზღვა ცეცხლის სახმილისაგან *ტყვე* ქმნილა“.

ჩანს, ვახტანგს اثیر ('ეთერი') შეცდომით ამოუკითხავს როგორც اسیر ('ტყვე'). თარგმანი მაინც ასე უნდა წავიკითხოთ: *ზღვა-ცეცხლი* (ზევრი ცეცხლი).

ორიგინალშია (14): سایه های ('ჰომას ჩრდილი'). ჰომამ მითიური ფრინველია. ძველ ირანელთა რწმენით, ვისაც მისი ჩრდილი გადაუვლის, ბედნიერი იქნება. აქ არეულია ეს სიტყვა საკუთარ სახელში هایون ვახტანგი (14): „უმაიუნის“.

ორიგინალშია (15):

بغار سم سمند رخشی شکوه دامن کوهرا چون آستین اهل اقتالب بوسه جای سعدتمندان ساخت
کوهی دید فرق همت از اوج سپهر گذرانیده و سر تیغ سبز قام به سیر زرگار آفتاب رسانیده یا
چون شیخی که بصف و الجبال او تادا پای ثبات در دامن تمکین کشیده باشد
„[მეფემ] დიდებული ჩალისფერი რაშის ფლოქვის მტვრით მთის კალთა მორკმულთა სახელოს მსგავსად ნეტართა საკოცნელ ადგილად აქცია. ნახა მთა, დიდებულების თხემი (გვირგვინი) ზეცის ტატნობიდან რომ აღეზიდა და მწვანე ხმლის (მწვერვალის) წვერი მზის ოქროსფერ ფარამდე [რომ] მიეწვდინა, ანუ როგორც შიხი, მსგავსად ასვეტილი მთებისა სიმტკიცის ფეხი დიდებულების (ძლევამოსილების) კალთაში რომ გაედგა“.

დავითი (2): „ცხენისა ტერფისა მტუერითა ის მთა ბედნიერთა კაცთა სახელსა (სახელოსა) დაამსგავსა. ნახა მთა, რომე თავის სიმაღლითა ცასა დამსგავსებოდა და მთის წუერისა მწვანე მზისა სიყუითლესა შემსწუარიყო, ან მლოცავი კაცი, რომ ფეხი სიმაგრითა თავისა კალთასა შეეყოს“. ვახტანგი (18): „ნახა მთის კალთა შვენიერობით დიდათ სვიანის კაცის სახელოსავითა და კაცთა ბედნიერთა სამთხვევი ადგილი; ერთი მთა, რომ სიდიდით თავი ამაღლებოდა და ღრუბელში გაეყო და წვერი მწვანე კრმლისა მზის სხივით ნაქნარი ცამდის მიეწვდინა და მოღვაწეს კაცსავით მოცდის ფეკი დაწყნარების კალთაში გაეხვია“. საბა: „ცხენის ნატერფალთა მტვერი განაქარვა. რა ნახა მთის კალთა, დიდად შვენიერი, სვიანის კაცისა სახდომელი და ბედნიერთა მისამთხვეველი ადგილი; ერთი მთა, სიდიდით თავმაღალი, ღრუბელთა შინა აცმული და წვერი მწვანე ცისარტყელასავით მზის სხივით ელვარე, ცათამდე მიწეწილი

– *მორბენალთა კაცთა მოცდის ფერხი დაწყნარების კალთაში გაეხვივა*“.

ვახტანგის თარგმანი თითქმის სწორია. ოღონდ მეფემ ასეთი და ასეთი მთა კი არ ნახა, არამედ თავისი მოსვლით აქცია იგი ასეთად და ასეთად. საბა სცილდება ვახტანგს. საბას ჯერ *ქმალეზრი* ჰქონია, მაგრამ გადაუშლია და *ცისარტყელასავით* დაუწერია. გაუგებარია, რას უნდა გულისხმობდეს *მორბენალი კაცი*, რომელსაც ორიგინალში *شیخی* შეესატყვისება.

37

ორიგინალშია (16):

نقاش تقدیرش بر روی لوح سنگین کوه بقلم قدرت چندین نقش زیبا نگارد و نیرنگ قدرتش از دل سنگ اینهمه نباتهای رنگارنگ بر آرد

„ღვთაებრივი მხატვარი მთის ქვიან დაფაზე მძლავრი ყალმით ასეთ ლამაზ სურათს ხატავს და მისი ძალის ჯადოსნობა ქვის გულისაგან მთელ ამ *ფერად-ფერად მცენარეულობას* გამოავლენს“.

დავითი (4): „დაუხატავ და ქუისა და მიწისაგან რასთონიერთა საოცარი გუნებისა და მიუწთომელი ფერად-ფერადი ყუავილი და სურნელება დაუბადებია“. ვახტანგი (19): „კალმით რამთონი ფერად-ფერადი *ნახში* დაუსახავს და ღთისა ძლიერების მღებარსა ქვის გულისაგან რაოდენი უცხო-უცხო ყუავილის ფერის *ჭურები* დაუწყუია“. საბა: „მისსა მხატვარსა მის მთის სიმგრგვლე ღმთის ძლიერების კალმითა მრავალფერითა *ნახშირით* უხატავს, და შემოქმედისა მღებარსა ქვის გულისაგან რამდენი უცხო და უცხო ყვავილთა სხვადასხვაობის *ქვევრნი* აუვსია“.

ვახტანგის *ნახში* ('ნაყში, ნახატი') საბასთან *ნახშირადაა* ქცეული. ვახტანგის *ჭური* (?) კი – ქვევრად, რაც სცილდება ორიგინალს და გაუგებარს ხდის აზრს.* საიდან გაჩნდა *ჭური*

* აქ ნახშირის მცდარად ხმარების თაობაზე იხ.: ე. მეტრეველი, ა. გვახარია, გვ. 187.

ვახტანგის თარგმანში? მან اینچه ('ყველა ეს') ხომ არ ამოიკითხა როგორც این ('ჭურჭლეული')?

38

ვახტანგი რუს ნაპირზე გაშლილ ყვავილებზე წერს (19): „ყუავილნი რუს პირს გამოსული; დამჟვნართა პირი და ჯელი დაებანათ“. „დამჟვნარი“ გვაეჭვებს. რატომ უნდა ყოფილიყვნენ რუის პირს გახარებული ყვავილები დამჟვნარნი? ორიგინალში იკითხება (16):

رياحين بر کنار جوی رسته

باب زاله دست و روی شسته

„ყვავილები რუის პირს ამოსული [იყო],
ხელი და პირი გვრის წყლით [ჰქონდათ] დაბანილი“.

ვფიქრობთ, ვახტანგს ორიგინალის باب (به اب) ('ცვრის წყლით') ამოკითხული უნდა ჰქონდეს როგორც بادیه ('დამჟვნარი').

39

ორიგინალშია (19):

دورنگر کز سر نامردمی

بر حذر است آدمی از آدمی

„საწუთროს შეხედე: უკაცურთა გამოისობით
კაცი კაცს ერიდება“.

ვახტანგი (23): „დროს უყურე: უგვარობის თავიდან კაცი კაცის მომრიდალია“.

საბა:

„დროს სკვრიტე, ჟამთა რა მოაქვს, რას ისხამს, რა მოისთლობა.
რა სჯობდეს, იგი მოკრიფე, კაცსა აქვს თავისუფლობა“.

40

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ მაქსიმას (24): „ზოგი რამე ანგელოზს გვიგავს და ზოგი – ეშმაკს. ეშმაკის საქმე

გააგდევენ და ანგელოზისაგან უკეთესი შეიქმნენ!“ ასეთი მოწოდება დამაქცევებელია. ის ორნაირად შეიძლება გავიგოთ: 1) ანგელოზზე უკეთესი შეიქმნენ! 2) ანგელოზის მეშვეობით, რაც ხარ, იმაზე უკეთესი გახდი! არც ერთი გაგებაა მისაღები და არც – მეორე. პირველი იმიტომ, რომ ანგელოზს არ აკისრია ფუნქცია, ეშმაკეული არსება ღვთისნიერი გახადოს, მეორე კი იმიტომ, რომ ადამიანი, რაც უნდა ამის დიდი სურვილი ჰქონდეს, ანგელოზზე უკეთესი ვერ გახდება.

საბა საქმეში გარკვეულა და დაუწერია: „ნუ სდევ ეშმასა, აილე ანგელოზისა ბაძებნი!“ ე. ი. იმას ეცადე, რომ ანგელოზს მიბადო!

რა ვითარებაა ორიგინალში? ორივე გამოცემაში (კალკ. 15; თეირ. 19) წერია:

ترک دیوی کن بگذر بفضیلت ز ملک

„ეშმაურობა უარყავი და [ამ] ქვეყნიდან კეთილშობილი გადი“

გაუგებრობა იმის შედეგია, რომ ვახტანგს კლ მოლქ (‘[ეს] ქვეყანა’) ამოუკითხვას როგორც კლ მალაქ (‘ანგელოზი’).

41

ორიგინალშია (20):

صحبت سبب پرانگدگی خاطر و عزلت موجب جمعیت باطن و ظاهر است

„ხალხთან კავშირი გონების დაფანტვის მიზეზია, ხოლო განმარტოება გარეგან და შინაგან თვისებათა ჰარმონიით აჯილდოებს კაცს“.

დავითი (8): „შემეცნება კაცთა შეუგვართა და მათთანა ყოფნა დაკარგულსა საქმესა ჰგავს, რომე არაფერი თავი არა შეეტყობოდეს რა.“ ვახტანგი (24): „ლხინი და სოიბათის მიზეზი გულის დაფანტვა არის“. საბა: „ლხინი და განცხრომა გულის სიბრძნისა გაბნევა არის, და კაცისა თავისთავად მარტო ყოფა ქვეყნის კაცთ საქმის შემოკრება არის“.

ვახტანგს შეცდომით შედეგი მიზეზად უქცევია, საბას კი ორიგინალისთვის დაუახლოვებია იგი.

42

ვახტანგს უწერია (24): „მათი თვალი ამ იგავსა და ცოდნაზედ ყოფილა“. აქ შეიძლება, ასეთი აზრი ვიგულისხმოდ: მათ თვალი ამ იგავსა და ცოდნაზე სჭერიათ, ანუ ის ამოვიკითხოთ, რაც ორიგინალშია (20):

نظر ایشان را این معنی بود

„მათ შეხედულებაში ეს აზრია ჩადებული“.

მაგრამ ვახტანგს ორიგინალის نظر არ გაუგია როგორც „მიზეზ“, საბას კი ამისი საჭიროება უგრძნვია და დაუწერია: „მათი გონების თვალნი თურმე ამას ხედვიდნენ“.

43

ორიგინალში ნათქვამია, რომ „განდეგილობა შინაგანი ბუნებისა და გარეგანი გამოსახულების შეკავშირების (შერწყმის) საშუალებაა“ (20):

عزلت موجب جمعیت باطن و ظاهر است

ვახტანგს ეს მაქსიმა ვერ გაუგია და დაუწერია (24): „კაცის თავისთვის ყოფნა დაფარულად ქუეყნის კაცთა საქმის დაგროება არის“. საბას სხვა გზა არ ჰქონდა, ეს მაქსიმა ასე არ გაეგო: „ქუეყნის კაცთ საქმის შემოკრება არის“. მისი აცდენილი აზრი ჩვენ ასე გვაქვს შესწორებული „ქილილა და დამანას“ აკადემიურ გამოცემაში (160): „და კაცისა თავისთავად მარტო ყოფა კაცის შინაგანი და გარეგანი ვითარების ერთიანობის მიზეზია“. დასახელებულ გამოცემაში ჩვენ ვახტანგისეული შეცდომების გაცილებით მეტი შესწორება გვაქვს შეტანილი, ვიდრე მონოგრაფიაში „ქილილა და დამანას“ საბასეული ვერსია“ არის განხილული. მაგრამ მოხდა ისე, რომ მსჯელობა

ამის თაობაზე არ გაგვიმართავს, ისე გვაქვს სათანადო ადგილი შესწორებული (ტექსტში ჩვენეული გაგება გვაქვს შეტანილი, საბასეული თარგმანის შესაბამისი ადგილი კი, რომელიც მცდარად მიგვაჩნია, გადატანილი გვაქვს გამოცემის სათანადო თავში: „საბასეული ვერსიის უკუგდებული ადგილები“ (აჯობებდა დაგვეწერა: „ჩვენს მიერ უკუგდებული ადგილები“). წინამდებარე შენიშვნა სწორედ ასეთი, სათანადო ანალიზის მოტანის გარეშე გასწორებული ადგილების, ასე ვთქვათ, სარეაბილიტაციოდ გვაქვს აქ წარმოდგენილი.

44

ზოგან ჩართული ლექსის ფორმის დასათაურება პროზაულ ნაწილშია მოცემული. მაგალითად, ერთგან ვკითხულობთ: „ამისთვის მარტოობა არად ქებულა, და ეს ლექსი ემოწმება“ (საბა). ამის შემდეგ მართლაც მოდის ლექსი, რომელსაც ფორმის განმსაზღვრელი სათაური არა აქვს. მესამე გამოცემის რედაქტორებს ასეთი სათაური აღუდგენიათ, ტეხილ ფრჩხილებში ჩაუსვამთ „ლექსი“. მაგრამ ასეთი ოპერაცია საჭირო არ იყო, რადგან, ვიმეორებთ, ეს „ლექსი“ იკითხება ზემომოტანილ წინადადებაში, სადაც „ლექსი“ საერთოდ ჟანრის გამომხატველი ტერმინი კი არ არის, არამედ კონკრეტული სალექსო ფორმის ამსახველი ტერმინია (ორტაეპიანი, თექვსმეტმარცვლიანი მრჩობლელი). ასეთი სურათი სხვაგანაც გვხვდება: „ერთი დიდი ბრძენი ფილასოფოსი თავის მოწაფეს ამ ლექსით მგზავრობაზე ახალისებდა“ (საბა).

45

ორიგინალშია (22): سياست ('პოლიტიკა, კანონმდებლობა'). დავითი (10): „სატანჯველსა ეძახიან“. ვახტანგი (26): „რისხვას ეძახიან“. سياست ნიშნავს დასჯასაც, მაგრამ ამ კონტექსტში იგი კანონიერების მნიშვნელობით იხმარება (რათა სახელმწიფოში ერთმა მეორე არ დაჩაგროს).

ორიგინალშია (22):

تفاوتست که از آفتاب تا بسها

„განსხვავებაა, რომ მზესა და სოჰსს* შორის“.

დავითი (10): „მზესა და მასკვლავს“. ვახტანგი (26): „რაც მზისა და სოილის უმჯობესია“.

ვახტანგს სა არევია سیاهی-ში (კონოპუსში).

ორიგინალშია (22):

نزد خرد شاهی و پیغمبری

چو دو نگین اند و یک انگشتری

„ჭკუის თვალსაზრისით, მეფობა და მოციქულობა
ჰგავს ერთ ბეჭედში მჯდარ ორ თვალს“.

ვახტანგი (A 11):** „ჭკვიანთან ხელმწიფე და მოციქული ერთი ბეჭედია, რომ ორი თვალი უჯდეს“. ვახტანგი (27): „ჭკვიანთათვის კელმწიფობა და მოციქულობა ორსა თვალსა ჰგავს, რომ ერთს ბეჭედში იჯდებს“. საბა: „ჭკვიანთ მეფობა და მღდელთ სეფობა ორს თვალს ჰგავს, ერთად ბეჭედში მჯდომსა“.

ორიგინალშია (23):

دولت

„სახელმწიფო“.

ვახტანგი (27): „სვესვიანობა გარდაქცევის საქმეზე მიიწევის“. საბა: „სვესვიანობა წაქცევაზედ მიიწურვის“.

* სოჰს – უმცირესი ვარსკვლავი დიდი დათვის თანავარსკვლავედში.

** ასე აღვნიშნავთ ვახტანგის ჩანაწერებს A რედაქციაში (S-3177).

ჩანს, ვახტანგს დავლათი აქ ესმის როგორც ბედი. უნდა: სახელმწიფო წაქცევაზედ მიიწურვის.

49

ორიგინალშია (23):

اركان دولت

„სახელმწიფოს ბურჯნი, ქვეყნის თავკაცნი“.

დავითი (11): „თავადთა და დარბაისელთა“. ვახტანგი (27): „*დოვლათის* გამრიგებელთ“. საბა: „*სვესვიანობის* მარიგებელთ“.*

50

ორიგინალშია (24):

بيدای برهمن

„ბიდფაჲ ბარაჰმანი“.

დავითი (12): „ბარაჰმან ფილფაის“.

დავითის შეცდომას თავისი ახსნა აქვს: მან ორიგინალისეული ბ (ბ) ამოიკითხა როგორც პ (ფ) (ან იქნება მის ნაქონ სპარსულ ნუსხაში სულაც ასე ეწერა. ამ ორი ასოს ერთმანეთში აღრევა ხშირი მოვლენაა სპარსულ ხელნაწერებში), ხოლო ორიგინალისეული ა (დ) – როგორც კ (ლ) (ესეც ხშირად ხდება სპარსულ ნუსხებში). ვახტანგი (29): „ფიდფაი ბარამან“. საბა: „ბიდფაი ბაჰან“.

51

ორიგინალშია (24): *دابلیم* (დაბელმ – ასე ახმოვანებენ სპარსული ლექსიკონები), საბა კი მას ხან *დაბიშლიმს* უწოდებს, ხან *დაბიშლოუმს*, ხანაც *დაბუშლოუმს*, რაც ერთხელ კიდევ

* შდრ. ვაჟა: „დავლათი საშინლად სწამს ფშაველს“. *ვაჟა-ფშაველა*, თხზულებათა სრული კრებული, თბილისი, ტ. IX. 1964, გვ.12.

ამტკიცებს ჩვენს მოსაზრებას, რომ საბასეული ნუსხა (S-31) თარგმანის მხოლოდ შავია, საბას არ მიეცა საშუალება, მისი თეთრი, საბოლოოდ უნიფიცირებული ტერმინების შემცვლელი, რედაქტირებული, ტექსტი მოეცა. ასევე იქცევა ვახტანგი (29: დაბიშლუმი, დაბუშლუმი).

52

ორიგინალშია (24):

خیال مقالات و ملاقات ایشان در خلوت خانه ضمیر جایگز

„მათ შეხვედრებსა და სიტყვებზე ოცნება გულის სახლის ხალვათში დამშკვიდრება“.

დავითი (13): „...მათი საგონებელი და მათისა ამბისა (?) ჩემს ბუნებასა შიგან ძეს“. ვახტანგი (29): „იმათის სიტყუის ბილი ჩემს გულის ხალვათის მიწაშიგან დალაგებულა“. საბა: „მათის სიტყვის ბილი ჩემის გონების ტიალს მიწათა შიგან დარგულა“.

ჩანს, ვახტანგს (ხიმალ – ‘ოცნება’) გადმოუტანია უთარგმნელად და ამას გაუგებრობა გამოუწვევია.*

53

ორიგინალშია (25): بی‌دعا (ბედეა). საბას ხან ბიდ-ფა აქვს, ხან – ფიდაფი, რის მიზეზზე ზემოთ გვექონდა საუბარი.

54

ორიგინალშია (25):

ای مبارک پی شهنشاهی که حاصل میکنند

اختران در آسمان از طلعت نیک اختر

„ჰეი, ბედნიერი იყოს მეფე, რამეთუ იძენენ ვარსკვლავნი ცაში შენი პირისახისგან ბედნიერებას“.

* იხ.: მ. თოდუა, ქილილა და დამანას დავითისეული თარგმანი, კრებული „სულობან-საბა ორბელიანი“, სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1959, გვ. 133.

ვახტანგი (A14): „ეი ბედნიერი ფეხის ჯელმწიფეთ ხელმწიფეო, რომ ხვალე (?) ზეცის მასკვლავნი შენგან ბედნიერობენ, კაი მასკვლავი ხარ“. ვახტანგი (31): „ბედნიერ ფეხო მეფეთ მეფეო, იპოვნიან ბედის მასკვლავნი შენის სახიდან შვენიერს მასკვლავსა“.

საბა:

„სვიანთა ფერხი, მეფეო, პოვნად არს გამზადებულნი, ბედის ვარსკვლავნი შენითა ნათობენ, ცაში დებულნი“.

55

როგორც უკვე შენიშნული გვაქვს, ზოგჯერ ვახტანგი ორიგინალის ლექსს ლექსადვე თარგმნის და მისი მდივნის მიერ კაიხელად გადაწერილ ტექსტში სწორედ ეს, გალექსილი ვარიანტია შეტანილი, მიუხედავად იმისა, რომ მან კარგად იცოდა, მისი თარგმანის ეს გადათეთრებული ვარიანტი შავი იყო და მას რედაქტირება სჭირდებოდა. მაგრამ რადგან მან აწეწილი ცხოვრების გამო ამ საქმისთვის ვერ მოიცალა, იგი საბას გაუგზავნა, გამიჩაღხეო! სანამ ტექსტს საბას გაუგზავნიდა, მწიგნობარ მეფეს ერთხელ კიდევ გადაუხედავს თავისი თარგმანისთვის და ზოგი მისი ადგილი, განსაკუთრებით სწორედ ის გალექსილი ტექსტები, გადაუხაზავს და მის თავს ზემოთ ორიგინალის პროზითი, სიზუსტის მიზნით ვარიანტული თარგმანი მოუტანია. ეს ახალი ვარიანტი მართლაც ზუსტია. მაგრამ მომხდარა პირიქითაც, – ზოგჯერ ლექსითი ვარიანტია სწორი, ხოლო პროზითი – მცდარი. ამ შემთხვევაში სწორედ ასეთ მაგალითთან გვაქვს საქმე. მეფისმიერი ლექსითი ვარიანტი ასეთია (31): „ცის ვარსკულავნი, რა ამოვლენ, შენი სვითა ბედნიერობს“. ე. ი. ვარსკვლავი რომ ვარსკვლავია, იგი შენითაა ბედნიერიო. ორიგინალში სწორედ ესაა ზმით თქმული (25):

اختران در آسمان از طلعتت نیک اخترى

„ვარსკვლავნი ცაში შენი სახისგან არიან ბედნიერი ვარსკვლავის მქონენი“.

ვახტანგს ტაეპი გადაუხაზავს და ზედ პროზით დაუწერია: „იპოვნიან მასკვლავნი შენის სახიდან *შეგნიერს მასკვლავსა*“.

56

არის შემთხვევები, როცა ვახტანგს ტექსტის შინაარსი სწორად გაუგია, მაგრამ ორიგინალის ნატიფი სტილი გაუხეშებული აქვს (რას ვიზამთ, პწარედთან გვაქვს საქმე!). ქაშეჭი წერს (19; 25):

زنگ ظلم و بیداد از صفحه جهان زدوده و چهره عدالت در آئینه احسان به كافة جهانیان نموده
„ბოროტებისა და უსამართლობის ჭუჭყი *ქვეყნის ფურცლიდან* ამოწმიდა და სამართლიანობის პირისახე სიკეთის სარკეში ამ ქვეყნის მკვიდრთათვის ეჩვენებინა“.

ვახტანგი თარგმნის (31): „უწყალობისა და უსამართლობის ჯანგი ქვეყნის *სარკის* პირიდან გაწმინდა და მოწყალებების და სამართლის პირი წყალობის *სარკეში* ყოვლის ქვეყნის კაცთათვის ეჩვენებინა“. ორიგინალში, როგორც ვნახეთ, პირველი „სარკის“ ნაცვლად „ფურცელი“ იკითხება. საბას ტავტოლოგიისთვის ოსტატურად აურიდებია თავი, მეორე ადგილას „სარკის“ ნაცვლად „მიჭვრიტინა“ უწერია: „უსამართლობისა და უწყალობის ორთქლი ქვეყნის *სარკის* პირისაგან მოეწოცა და გულმომობილობისა და მსჯავრისა სისწორე წყალობის *მიჭვრიტინაში* ყოვლ თემის კაცთათვის ეჩვენებინა“. რაგინდ უცნაური იყოს, ვახტანგის ეს მცირე გადაცთომა სპარსული მხატვრული ენის ცოდნის შედეგია: სპარსულ ლიტერატურაში მეტაფორა: „ჯანგისგან სარკის გაწმენდა“ უფრო ხშირად იხმარება, ვიდრე მეტაფორა: „ნათხაპნისგან ფურცლის გაწმენდა“.

57

ვახტანგს შეშლია. წერს (31): „ასე არის, სახელოვნობით გა-
ნათლდება *სარკესავით* ქვეყანა მეფეთ სიკეთით“. ორიგინალში

კი (19) *სარკის* (آيينه) ადგილას გვაქვს მისი მსგავსი სხვა სიტყვა آيين ('ჩვეულება, წესი') და საუბარი სწორედ მასზეა:

بلی از عدل روشن گردد آیین جهانبانی

„დიახ, სამართლიანობით ბრწყინდება ქვეყნის მმართველობის წესი“.

ცთუნება იოლი იყო ორი მიზეზის გამო: 1) ორივე სიტყვა, მეტი რომ არ შეიძლება, ისე ჰგავს ერთმანეთს. 2) *ბრწყინვა*, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ რომ სარკისთვისაა დამახასიათებელი. ასეთი შეცდომები წიგნის დასაწყისში აქვს ვახტანგს დაშვებული, როცა ჯერ კიდევ კარგად არ იცის, როგორ ავტორთან აქვს საქმე.

საბას ეჭვიც კი არ შეპარვია ვახტანგის ტექსტის სანდოობაში და დაუწერია: „მეფის სიკეთემ *სარკეებ*რ აელვა შიგნით-გარენი“.

58

ორიგინალში იკითხება მაქსიმა (20):

سخن در است و تعلق بگوش شاه دارد

„სიტყვა *მარგალიტა* და [მას] მეფის ყურთან აქვს კავშირი“.

ვახტანგს ეს ადგილი ჯერ ასე გაუგია (33): „სიტყვა *სწორი* და ჰელმწიფის ყურის მოსასმენი“, მაგრამ შემდეგ „სწორი“ წაუშლია და ზედ ახალი გაგება დაუწერია: „საყურის ქვაა“. მისეული პირველი წაკითხვის შეცდომა გამოწვეული იყო იმით, რომ ფრაზა در است *დორორ ასთ* ('მარგალიტა') მას ჯერ მიუჩნევია ერთ სიტყვად: درست *დორორსთ* ('სწორი, მართალი'). აქ ჩვენ ვახტანგს მის მიერვე გასწორებულ შეცდომებს არ ვუხსენებთ, პირიქით, ჩვენი სურვილია, მკითხველს ვუჩვენოთ, თუ როგორ სერიოზულობით ეკიდება მწიგნობარი მეფე სპარსული ტექსტის ამოკითხვისა და გაგების საქმეს.

59

ორიგინალის მიხედვით თხზულებაში (20) მეფე ბრძანებს:

„მოწყალების გაცემა დიდგვაროვნებსა თუ მდაბიოებზე გამოაცხადონ“.

აქ საუბარია საყოველთაო მოწყალებაზე, მაგრამ ის როდია თქმული, რომ ეს მოწყალება მტრებსაც არგუნონ. ვახტანგი კი მეტ დიდბუნოვნებას იჩენს (33): „*კარგსა და ავს კაცს ყველას წყალობის პირობა მისცენ*“, რასაც უფრო ამძაფრებს საბა: „*კეთილსა კაცსა და ბოროტსა ყოველთავე ბოძი და მისაცემელი მიენიჭოსო*“.

60

მზე ამოდის, ორიგინალში მეტაფორულად ნათქვამია (21):

گنجور قدرت در خزانه افق بگشود

„ძლიერების განძის მცველმა ჰორიზონტის ხაზინის კარი გააღო“.

ვახტანგს უწერია (35): „*ღ-თის ხაზინის მოღარემ წერაქვით ხაზინის კარი გააღო*“. საიდან მოიტანა ვახტანგმა ეს „წერაქვი“? ის ორიგინალის რომელიმე ვარიანტიდან მოდის თუ გაუგებრობის შედეგია?

61

ორიგინალში უცხო ენით დაწერილი ტექსტის ამომკითხველი ამბობს (23):

مخلص سخن آن است

„სიტყვის (ტექსტის) მოკლე შინაარსი ისაა“.

ვახტანგს უწერია (39): „*სიტყვის დასაწყისი ეს არის*“, რაც საბასაც აქვს განმეორებული. „დასაწყისი“ აქ თხზულების აზრს არ ესადაგება (ის კი არა, იგი მკითხველს აბნევს). ვახტანგს ან ვერა აქვს ორიგინალი სწორად გაგებული (თუ ამოკითხული), ან სხვა რაღაც ჭირს ტექსტში. რა? – არ ვიცით (არ არის გამორიცხული, გადამწერს შეშლოდა რამე).

ორიგინალშია (26):

صاحب نبوت كبرى صلواة الله عليه و آله فرموده

„დიდი მოციქულობის მქონეს (მუჰამადს) – წყალობა იყოს მასზე უფლისა! – უბრძანებია“.

დავითი (16): „წინასწარმეტყველი იტყუის“. საბა: „ფილასოფოსთა უთქვამს“.

ორიგინალშია (26):

مايه توفيق كرم كردنت

گنج يقين ترك درم كردنت

گنج روان را كه تو پرسي نشان

نيست بجز آنكه ببخشي روان

„თანაგრძნობის წყარო სიკეთის ქნა,

ნამდვილი განძი დირემის უარყოფაშია.

სულის განძი, გითხრა, რა არის?

სულის მსხვერპლად მიცემაა (სულის გაწირვა)“.

ვახტანგი (32): „კეთილის გვარი უბევების ქნა არი. პოვნა ხაზინისა თეთრისაგან ხელის აღება არი. მოხელის განჯის რომ ნიშანი იკითხო, ეს არის, რომ...“*

საბა:

„კეთილი გვარი უხოზა ღმრთის მოწყალების დარგია,

საუნჯეს თუცა დააკლდა, კაცთა შოება ნარგია.

მკვდრით რომ ცოცხალი მოვიგო, ესე სრულიად კარგია,

სხვის შვერებული სხვას დარჩეს, მითხარ, თუ რა სავარგია?“

ორიგინალშია (27):

* ერთი სიტყვა არ იკითხება. ჰქონია: „სული აჩუქო“ და გადაუშლია.

پای مباحثات بر فرق فرقدان خواهی نهاد
„დიდების ფეხს მცირე დათვის ვარსკვლავთა თავზე დადგამ“.

დავითი (17): „ფეჟსა სიმაღლითა ცისკრისა ვარსკვლავსა დაადგამ“. ვახტანგის თარგმანი ორიგინალს დაშორებულია: (34): „ქვეყნის სიგანის ფეხი დიდროვანთ თავზედან დაადვა“. საბა: „ხმელთა სივრცისა ფერხნითა დიდ-დიდთა თავთა დასტკეპნიდე“.

65

ვახტანგს შეცდომით აქვს ამოკითხული ორიგინალის ტექსტი (27):

سودای سفر سرانديب در ضمير من جاغير شده
„სარანდებში გამგზავრების ჯავრს ჩემს გულში ფეხი აქვს მოკიდებული“.

ვახტანგის თარგმანშია (47): „ჩემი გულის მიწაში იქით წასულის თესლი დათესილა“. მთარგმნელს ორიგინალის აზრი სწორად აქვს გადმოცემული, მაგრამ არ შეიძლება, კაცს ეჭვი არ გაუჩინოს ორიგინალის ضمير (ზამირ) სიტყვამ და თარგმანის შესაბამისმა „მიწამ“, რომელიც სპარსულად არის زمین (ზამინ) და ორიგინალის სათანადო ადგილას არ იკითხება.

66

ორიგინალშია (28):

با خبر و بی خبر از هر چه هست
ساخته و ساخته با هر که هست

დავითი (1): „შეუტყობრობა და უანზობა რაც არის, მისგან დაწვა გა(?)კეთება ვისთანაც არი“. ვახტანგი (35): „ამბავიანი და უამბონი რაც რამ არის, გლახაკი და მდიდარი ვინც არის, რჩებიან“.

საბა:

„ამბიანთ და უამბოთა რაცა არის, ღმერთი ჰფარავს.
მდიდართა და მკოდოვანთა გამოზრდის და უზამს არ ავს“.

ინგლისურად ასე უთარგმნიათ: „Informed of and indifferent to all that goes on – Interested in and concerned with, all existing beings“.*

67

ორიგინალშია (28):

برسم ما حضر تحفه ای دارم

„არსებული წესისამებრ ერთი საჩუქარი მაქვს“.

დავითი (18): „აქა გარჯისათვის ერთი უცხო შვენიერი რამე მაქვს“. ვახტანგი (36): „მაგრამ ჩვენი წესით ერთი ფეშქაში მაქვს“. საბა: „მაგრამ ჩვენებურის რიგით ერთი ძღვენი მაქვს“.

აქ 4 არაა სპარსული პირის ნაცვალსახელი ('ჩვენ'), არამედ არაბული კავშირია ('რა, რაც').

68

ორიგინალის იგავში „ორი მტრედი“ ერთი მტრედი ეუბნება თავის მეგობარ მეორე მტრედს: სულ მუდამ ერთ ბუდეში ჯდომა მომწყინდა. სამიოდე დღე სადმე გავიდეთ და ქვეყანა ვნახოთ! შემდეგ ლითოგრაფიულ ტექსტში ვკითხულობთ (28):

در سفر عجایب بسیار دیده می شود و تجارت بی شمار بدست آید

„მოგზაურობაში ბევრ საკვირველბას ნახავს კაცი და ურიცხვ ვაჭრობას იშოვს“.

უთუოდ სპარსული ტექსტის ასეთივე ვარიანტი ჰქონდა ხელთ ვახტანგს, რომელიც წერს (50): „მგზავრობით მრავალი საკვირველი ინახება და საშოვარიც ბევრი ხელში ჩაგივარდება“.

მაგრამ „ვაჭრობის შოვნა“ (ვაჭრობის ხელთება) აქ გაუგებარი და, ამდენად, მიუღებელი ფორმაა. ორიგინალის ბეჭდურ გამოცემაში ნაცვლად სიტყვისა تجارت (თეჯარათ –

* The Anwar-i Suhaili or Lights of Canopus. Translated from the Persian by Arthur N. Wollaston, M. R. A. S. London, MDCCCLXXVII, გვ. 25.

‘ვაჭრობა’) იკითხება بجاړ (თეჯარობ), რაც გამოცდილების შეძენას ნიშნავს.

ეტყობა, იმ სპარსულ ნუსხაში, რომელიც ვახტანგს ჰქონდა ხელთ, როგორც ეს სპარსულ ხელნაწერებში ძალიან ხშირად ხდება ხოლმე, ნაცვლად ب (ბ) ასოსი დაწერილი იყო მოხაზულობით მისი მსგავსი ت (თ) ასო და, ამდენად, იკითხებოდა, ვიმეორებთ, تجاړ (‘ვაჭრობა’). ტექსტოლოგები ასეთ ლაფსუსებს კომენტარების გარეშე ასწორებენ ხოლმე, მაგრამ აქ მასზე საგანგებოდ იმიტომ შევჩერდით, რომ ეს შეცდომა, რომელიც ტექსტის შინაარსს ცვლის, განმეორებული აქვს ვახტანგს თავის ტექსტში.

69

მტრედ ბაზანდას მოსწყინდება სულ ერთ ადგილზე ცხოვრება და ცოტა ხნით სადმე გასეირნებას გადაწყვეტს. მისი მეუღლე ნავზანდა ამის წინააღმდეგია, – ასეთ საქმეს ბევრი ხიფათი სდევსო. ამაზე ბაზანდა მეგობარს პასუხობს (28):

و باز چون طبیعت با کلفت سفر خو گرفت زیاده از آن متالم نمیشود

„და კიდევ: როცა ბუნება დაბრკოლებებით მგზავრობას შეერევდა, მითი დიდად არ შეწყუხდება“.

كلفت სიტყვას, თუ ის ასეა გაჟღერებული: ქოლჭათ, ორი მნიშვნელობა აქვს: 1) მოახლე, შინამოსამსახურე ქალი; სარჩენი (შენს კმაყოფაზე მყოფი) და 2) ზრუნვა; მოუსვენრობა, „ხლავორთი“. ბაზანდას მოახლე (შინამოსამსახურე) არ ჰყავს და ამ სიტყვას ის პირველი მნიშვნელობით ვერ იხმარდა. საგულისხმო აქ მოგზაურობის სიძნელების მოლოდინი იყო (აკი მეგობარი ამ მოტივით არ ურჩევდა მას მგზავრობას). რჩება მეორე მნიშვნელობა: მოგზაურობის სიძნელები (რომელთანაც შეხვედრაზე ის გააფრთხილეს) და ბაზანდაც სწორედ მის გასაბათილებელ პასუხს იძლევა: ამ სიძნელებებს რომ შეერევვი,

იგი დიდად აღარ შეგაწუხებსო. ეს აზრი განმეორებულია იქვე მოტანილ ბედიშიაც:

در غربت اگر خار جفا هست چه غم

زین خار گل مراد روید هر دم

„უცხოებაში თუ ჯაფის ეკალია, რა უჭირს?!“

ამ ეკლიდან ნიადაგ საამო ყვავილი იფურჩქნება“.

ვახტანგს کلف შეცდომით გაუგია პირველი მნიშვნელობით, თანაც იგი „ჯალაბად“ გაუაზრებია (51): „მგზავრობას თუ ვინმე ჯალაბობით ეწყობოდეს, მოიწყენს, თვარა მარტო მთარულის სული თემის უცხო ნახვისათვის გზის გარჯილობასაც მაგდენს არას მიიჩნევს“.

70

ორიგინალში მოცემულია მაქსიმა. ლითოგრაფიულ გამოცემაშია (29):

بگیر دامن جمعیتی و فارغ باش

„საზოგადოების კალთას მოეციდე (ხალხს არ განშორდე) და მშვიდად იყავი“

ბეჭდური ტექსტი განსხვავებულია (38):

بگیر دامن جمعیتی و خوشدل باش

„საზოგადოების კალთას მოეციდე (ხალხს არ განშორდე) და არხინად იყავი“

განსხვავება მხოლოდ ლექსიკაშია, შინაარსში – არა. მაგრამ ვახტანგის თარგმანი არც ერთს ემთხვევა და არც მეორეს (52): „ერთად ყოფნის კალთა დაიჭირე და გაეშორე ამ საქმეს!“ შორდება ვახტანგი ორიგინალს თუ სულ სხვა, ასეთი წაკითხვის შემცველი, ხელნაწერით სარგებლობს იგი?

71

ორიგინალშია (29):

بطلب آن نپرداختم و جهت سود روزگار خود هم از گنج قناعت
„მას აღარას ვეძებ და ჟამის მოგებისათვის ჩემი უნჯი მცირეს დაჯერება
არის“.

დავითი (19): „მე მისთვის არა უყურე რა, რომე ღ-თისა
ლოცვა და საქმე ვარჩივე“. ვახტანგი (37): „მე რომ ცოტას
დავჯერებულვარ და ამ ერთის კუთხისათვის ხელი მომიკიდია,
მას არ ვეძებდი“. საბა: „...მას აღარას ვეძიებ ჟამის მოგებისათვის.
ჩემი უნჯი მცირის დაჯერება არის“.

72

ორიგინალში (30): „ინდოური“ არ იკითხება.

ვახტანგი (38): „ინდაური ცულები“. საბა: „ინდოურის
ნაჯახით“.

ხომ არ არის ეს შეცდომა ტექსტობრივი შეუსაბამობის
შედეგი: ორიგინალის ہندو-ის ہندی ხომ არ წაიკითხა ვახტანგმა
როგორც ہندی ('ინდური')?

73

ორიგინალშია (30):

بقلم سریایی

„სირიული ყალბით (სირიული დამწერლობით)“.

ვახტანგი (39): „ათონელთა კალმით“. საბა: „ათინელთ
კალმით“.

74

ორიგინალშია (30):

ارکان دولت

„თავკაცი სახელმწიფოსი“.

დავითი (21): „მეცნიერთა კაცთა“. ვახტანგი (39):
„ბედნიერობის მრგებელთ“.

შემდეგში ჩვენ არაერთხელ გვექნება შესაძლებლობა, მივუთითოთ, რომ ვახტანგს ასეთი გადაცდომა საერთოდ აქვს, მას ٢٥٠ ესმის როგორც „ბედნიერობა“.

75

ორიგინალშია (30):

مقالات ... باطنان انجامید
„სიტყვა ... გაგრძელდა“.

დავითი (21): „შექნეს ცილობა“. ვახტანგი (39): „სიტყვის თოკი დაუმოკლდათ“.

76

ორიგინალშია (30):

در خواندن و نوشتن خطوط غریبه مهارتی داشت
„უცნაურ დამწერლობათა ამოკითხვასა და წერაში სრულყოფილი იყო“.

დავითი (21): „არაბულთა მათ წიგნთასა“. ვახტანგი (39): „ელენთა წერილის ცოდნაში ქებული იყო“.

ჩანს, غریبه (‘უცნაური, უცხო’) დავითს შეცდომით ამოუკითხავს როგორც غریبه (‘არაბული’). ზემოთ უკვე „ათინელთა კალმით“ ჰქონდა ვახტანგს, აქაც ელენთა მიუხადაგებია.

77

ორიგინალშია (31):

زاغ شب سیاه قام عنقا صفت از نظر نهان شد
„ანგას თვისების მქონე შავი ყორანი თვალს მიეფარა“.

ვახტანგი თარგმნის (57): „ღამის მადრანი (ჰქონია „ჭილყვავი“, მაგრამ წაუშლია. – მ. თ.) შავი ფტიანი არწივსავით თვალს წინ დაიფარა“.

ქაშეჭის აქ გამოყენებული აქვს სპარსულ ლიტერატურაში ფართოდ ცნობილი მეტაფორული ხატი, დამყარებული 'ანყას სახეზე. 'ანყა მითიური ფრინველია, რომელიც ყაჭის მთაზე ბინადრობს. პოეტურ სახედ მისი გამოყენების არსი ამაშია: ყველამ იცის, რომ ის არსებობს, მაგრამ დანახვით კი არავის დაუნახავს. ქაშეჭის უნდა, ხაზი სწორედ მის ამ მეორე თავისებურებას გაუსვას. კომენტარის გარეშე კი 'ანყას მოთხრობას ქართველი მკითხველისთვის აზრი ეკარგება. ვახტანგმა ეს იცის და ამიტომ ის ამ მითიურ ფრინველს არწივით ცვლის. მაგრამ აქ „არწივი“ უფუნქციოდ რჩება. საბა ცდილა, გარკვეული და სათანადო აზრი ჩაედო ამ წინადადებაში: „ლამის ყოვანი შავფრთოსანი არწივისაებრ თუალის წინ სწრაფად დაიფარა“.

78

ორიგინალის მიხედვით (31) კოზაკი სიარულით დაიღალა:

بازی و خواهش مادر را گفت

„ტირილითა და ვედრებით დედას უთხრა“.

ვახტანგს خواهش ('თხოვნა, ვედრება') გაუგია როგორც „ნდომა“ (57), რაც ამ შემთხვევაში ტექსტს არ ესადაგება. დავითი ტექსტის აზრს უფრო ზუსტად გადმოსცემს (35): „შესჩივლა და შესტირა დედასა“.

79

მტრედს მეველე შურდულს უმიზნებს, მან კი ამ საფრთხეზე არაფერი იცის. ორიგინალშია (32):

بازنده از آن بازی غافل بود

„ბაზანდამ [კი] ამ თამაშის (საფრთხის) შესახებ არაფერი იცოდა“.

ასევე ესმის ეს ადგილი დავით მეფეს (35): „ბაზანდასა გუნებაშიგან არცა ერთი რა იყო“. ვახტანგს ორიგინალის ყა:

რომელიც გარდა თამაშობისა ნიშნავს ქმედებას (აქ: საფრთხეს, რომელიც მტრედს მოელის), გაუგია როგორც „თამაშობა“, თანაც თავად მტრედის უზრუნველი თამაშობა-გართობა (59): „ბაზანდა რომ თამაშობდა და იმ საქმისაგან უანბო იყო“. საბასაც განუმეორებია ეს უზუსტობა: „ბაზანდა, ამ საქმის უმეცარი, ხლტოდა და თამაშობდა“.

80

მტრედი მეგობარს მიმართავს (32):

ای یار پسندیده

„ჰეი, ღირსეულო (ძვირფასო) მეგობარო!“

დავით მეფეს უთარგმნია (36): „ეჰა სულისაგანცა უსაყუარლესო!“ ვახტანგს پسندیده რატომღაც გაუგია როგორც „თავმომწონე“ (60): „ეჰა შენ თავმომწონო საყუარელო!“

81

ორიგინალშია (32):

چو هیزم خشک از آتش تیز

„როგორც ხმელი შეშა ფიცხელი ცეცხლისაგან“.

ვახტანგი (A23): „როგორც ხმელი შეშა ცეცხლისაგან“. (41-42a): „ვით ხმელი შეშა ცეცხლისაგან“. b) „ვით ნედლს შეშაზე ცეცხლს“. საბა: „ნედლს შეშას ცეცხლი ზედიზედ ეხლი“.

ჩანს, ვახტანგმა ჩუმი მტრის შესადარებლად ნედლი შეშა უფრო შესაფერისად ცნო და თავს უფლება მისცა, დედანს დაშორებოდა.

82

ორიგინალის ბეჭდურ გამოცემაში (44) ლაპარაკია იმაზე, რომ „კაცი მოგზაურობით ზრდილი და ზნეკეთილი ხდება“ (مؤدب و مهذب گرد). ლითოგრაფიული ტექსტი აშკარად სცოდავს,

მასში ვკითხულობთ (33): *مودة و مهذب گرداد* პირველი სიტყვა, რაც მეგობრობას ნიშნავს და, მაშასადამე, მასდარის ფორმითაა წარმოდგენილი, აქ არ შეიძლება იკითხებოდეს არა მარტო იმიტომ, რომ ის შინაარსს არ ეთანხმება, არამედ იმიტომაც, რომ *مهذب* ("ზრდილი") სიტყვის სინონიმად არ გამოდგება. მაგრამ ჩვენ ჩვენს მთავარ სათქმელს დავუბრუნდეთ. ვახტანგს უთარგმნია (61): „*კაცთაგან საყვარელი შეიქნება*“. ე. ი. გამოდის, რომ მას, ვინც მოგზაურობა გამოსცადა, უსათუოდ შეიყვარებენ, რაც მცდარია.*

83

იმავე ადგილას ქაშეჭის გმირი გვეუბნება:

و بی شبهه ترقی کلی در سفر روی بنماید خواه از راه صورت و خواه از روی معنی
 „მოგზაურობაში სრული განვითარება უეჭველად გვიჩვენებს პირს: გნებავს – სანახაობით და გნებავს – შინაარსით“

ასევე ესმის ეს ადგილი დავით მეფეს (37): „საერანი (მოგზაურობა. შდრ.: *სეირნობა*. – მ. თ.) სხვას ქვეყანასა დიდად *მატებს* კაცსა გინდა – ნახვითა და გინდა – გარდაჰდომითა“.

ვახტანგს ეს ადგილი ისე გაუგია, თითქოს მგზავრობის მეშვეობით კაცის გამდიდრებაზე იყოს ლაპარაკი (61): „მგზავრობით მრავალნი ამაღლდებიან და *სიმდიდრის პირს ნახვენ*“, რაც ასევე მცდარია. ეტყობა, მას მოეჩვენა, რომ აქ *غنی* („მდიდარი“) იკითხება.

84

ორიგინალშია (33):

باران احسان بر مفارق عالمیان بارد
 „წყალობის წვიმა ბაღის თავზე აწვიმოს“.

* ჩვენს მონოგრაფიაში ჩვენ ვწერდით, რომ შეიძლებოდა, ვახტანგს აქ *معنت* ('გაჰირება') ამოეკითხა, როგორც *محب* ('სიყვარული') ანდა მის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაში წერებულისა (გვ. 191).

ვახტანგი (43): „წყალობის წვიმა ქვეყნის მოსამატებლად მოვა, რომ მისს ყვავილებსაც *მთებში* სიკეთე ქონდესო“. საბა: „წყალობის წვიმითა მისი ქვეყანა მოირწყვის და მისის *მთის* ყვავილებიც სიკეთით აღორძინდება“.

ჩანს, مفارق عالمان „ქვეყნის მკვიდრთა (ადამიანთა) თხემი“ ვახტანგს შეცდომით „ქვეყნის თავად“ გაუგია, ხოლო ამაში ალბათ მთა იგულისხმა.

85

„ქილილა და დამანაში“ ქაშექის ციტირებული აქვს ჯალალ ად-დინ რუმის აფორიზმი (33):

تغ حلم از تغ آهن تیز تر

بل ز صد لشکر ظفر انگیز تر

„თვინიერების ხმალი რკინის ხმალზე მჭრელია,

ის კი არა, [იგი] ათას ლაშქარზე უფროა გამარჯვების მომტანი“.

ვახტანგს ორიგინალის حلم ('თვინიერება'. კონტექსტში საერთოდ თვინიერებაზეა ლაპარაკი და არა – სიბრძნეზე) ამ სიტყვათა ვიზუალური მსგავსების გამო ამოუკითხავს როგორც حک ('სიბრძნე') და დაუწერია (44): „*სიბრძნის* ცოდნის ხმალი რკინის ხლმისგან უფრო გამჭრელია“.

ვახტანგის შეცდომა განუმეორებია საბას: „*სიბრძნის* ჳმარება რკინის ჳრმალს უმკვეთელეა სობითა“.

86

ორიგინალში (34) ქორი თავის გამზრდელ ყვავს ეუბნება:

در ضمیر من چیزها می گذرد که عبارت از آن قاصر است

„გონებაში [ისეთი] რამეები მომდის, რომლის გამოთქმა [ენით] არ შემოძლია“.

დავით მეფეს უწერია (40): „კარგად არ ვიცი, თუ რა მჭირსო და *კიდევ რომ ვიცოდე, ვერ ვიტყუიო*“. ვახტანგს უთარგმნია (66): „ჩემს გუნებას სხვა რამ უნდა, *რომ იმის ქება შორს არის*“.

ორიგინალშია (34):

کوه سرانديب که قدمگاه ابوالبشر است

„სარანდების (ცეილონის) მთა, რომელიც კაცობრიობის მამის (ადამის) ნადგომია“.

დავითი (26): „სარანდაბის მთისაკენ რომელ ის ალაგი ყოველთა მამის სამყოფი არისო“. ვახტანგი (45): „სარანდების მთა, რომ ყოვლის ადამიანთ ფეხის ალაგია“. საბა: „სარანდების მთა, რომელი ყოველთა ადამის ძეთა სავალია“.

ابوالبشر ('კაცობრიობის მამა') ბიბლიური ადამის ეპითეტია. ჩანს, ვახტანგის ნუსხაში გამორჩათ მამის (იქნებ ჰქონდა: „ყოვლის ადამიანთ მამის“), საბაჲ ვერ გარკვეულა, – მისი თარგმანით სარანდების (ცეილონის) მთაზე ყოველი ადამიანი დადის. იგულისხმება კი აღმოსავლური მითოსი: ადამი, ღმერთმა სამოთხიდან რომ გამოაძევა, ათასი წელი იდგა იმ მთაზე ცალი ფეხით. ამიტომაც ეწოდება ამ მთას ابوالبشر قدمگاه. მეცნიერებაშიც ამ მთას ადამის პიკი ეწოდება.*

ორიგინალშია (34):

خزينة معانی است نه گنجینه جواهر

„ცოდნის ხაზინაა და არა ძვირფასი თვლების საგანძური“.

დავითი (26): „ეს არის საუნჯე ფასდაუდებარი, რომე ანდერძი იყო“. ვახტანგი (46): „არათუ განძისათვის იყო, ამ წიგნისათვის და ამ სწავლისათვის იყო“. საბა: „არა თუ საფასისათვის იყო, არა ამა წერილისა და სწავლისათვის არსო“.

ხომ არ უნდა „არამედ“?

* იხ. The Macmillan World Gazetteer and Geographical Dictionary, 1955, გვ. 5.

ორიგინალში (35) ლაპარაკია ღარიბი დედაბრის კატაზე, რომელსაც თავისი პატრონი ვერ კვებავს, სოროდან ამოსული თავის სუნი თუ სცემია ან მიწაზე მისი ნაფეხურები თუ უნახავს, ან ათასში ერთხელ მისთვის ბედს თუ გაუღიმია და თავი თუ ჩავარდნია ხელში:

گاه گاهی بوی موشی از سوراخی شنیدی و یا نقش پای او بروی تختۀ خاک بدیدی

ჩაქა თუ რას ნიშნავს, ამას დიდი მიხვედრა არ უნდა და ეს გამოთქმა კარგ ლექსიკონებშიაც კი არ შეაქვთ. მაგრამ არის გამოწკლისებიც, 'ალე-აქბარ ნაჰსინს, რომელიც საერთოდ ხშირად გვანცვიფრებს განმარტებებით, თავის ლექსიკონში ეს ფრაზა შეუტანია და განუმარტავს, როგორც سطح زمین ('მიწის ზედაპირი') (გვ. 825). დავით მეფეს ორიგინალის მსაზღვრელი სიტყვისთვის (خا 'მიწა') ყურადღება არ მიუქცევია და ტექსტი ასე უთარგმნია (41): „მისის ფეცის სახე ფიცარსა ზედან ენახა“. ვახტანგი უცნაურ გაგებას გვთავაზობს (66): „თავის კვალი და ფეხი მის სიმჭლეს მიწაზე დაენახა“. „სიმჭლე“ აქ, თქმა არ უნდა, გაუგებრობის შედეგია, მაგრამ სად უნდა ვეძიოთ მისი მიზეზი?

ორიგინალშია (36):

دیده از آن بر سر آمده اند که از زاویۀ خانه قدم بیرون ننهند و قطرات اشک از آن پایمال شده اند
که در گوشۀ کاشانه خود قرار نگیرند

„თვალი იმიტომად [კაცის] თავზე ასული, რომ თავისი სახლის სენაკიდან გარეთ ფეხს არ გამოყოფს; და ცრემლის წვეთები იმიტომ ილაზება ფეხებით, რომ თავის სახლის ყურეში არ ჩერდებო“.

დავითი (28-29): „კაცის თვალი ამისთვის არის კარგი, რომე მის დღეშიგან თავისით ადგილით არა დაიბურიან; და ცრემლი თვალისა კაცისა ამისთვის არის სალაზავი ყოვლისა სულისა, რომე თავის ალაგს არა დადგების“. ვახტანგი (49): „თვალის

სიშავე იმიტომ გათეთრებულა, რომ კარიდამ ფეხს არ გამოსდგამს და ცრემლი მისთვის ფეხის სალახავად შეიქნება, რომ თავის ადგილს არ დადგება“. საბა: „თვალის ბაია ამისთვის მხედველი არის, კარიდამ გარეთ ფერხს არ გამოსდგამს, და ცრემლი ამისთვის ფერხთსალახავი შექმნილა, რადგან თავის ადგილს არ დადგება“.

91

ორიგინალშია (36):

و تجرب بی شمار بدست می آید
„და უზომო გამოცდილება მიიღება“.

დავითი (29): „და გამორჩევა უნგარიშო იპოებისო“. ვახტანგი (50): „საშოვარიც ბევრი კელში ჩაგივარდება“. საბა: „და უცხო საშოვარნი იშოვბაო“.

ხომ არ იყო ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაში تجارت ('ვაჭრობა') ნაცვლად სიტყვისა: تجارب ("ვაჭრობა") ან შეცდომით ხომ არ ამოიკითხა (ან გაიგო) მან ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა?

92

ორიგინალის ლითოგრაფიულ გამოცემაში გაზულუქებული კატა თავის მშიერ და ჯანდაკ თანამომმეს ეუბნება (46):

از این صورت و صفت که از خانه رو بصحرا آورده ای تنگی بر دوام
„ამ იერისა და შესახედაობისაგან, რომელიც [შენ] შინიდან ველად (გარეთ) გამოგიტანია (გაგიძლია), ხელმოკლეობა სამუდამოდ“.

როგორც ვხედავთ, ტექსტს რაღაც უჭირს, მასში გაწყობილი აზრი არ გამოდის. ბეჭდური ტექსტი ამ თვალსაზრისით გამართულია (48):

از این صورت و صفت که از خانه رو بصحرا آورده ای تنگی برده ام
„ამ იერისა და შესახედაობისაგან, რომელიც [შენ] შინიდან ველად (გარეთ) გამოგიტანია, [მე] შერცხენილი ვარ“.

დავით მეფე თარგმნის (42): „მაგ საქმითა და თავპირითა რომე შენ გნახე, დიდად მეუკადრისა“.

ორივე თარგმანში მამლარი და გაზულუქებული კატა მშიერი და მჭლე კატის მდგომარეობას საკუთარ შეურაცხყოფად ღებულობს, კატებს გვარცხვენო, საყვედურობს თანამომძმეს. ჰქონდეს ამ ტექსტით მამლარ კატას ასეთი პოზიცია, ჩვენ კი სპარსული ორიგინალის ვახტანგისეული გაგება განვიხილოთ (68): „ეგ სახე და ეგ სიმჭლე რომ სახლიდამ მინდორში გამოგიტანია, ერთი უკადრისი არის, რომ მიდღეში დარჩება“. საიდან მოიტანა ვახტანგმა ეს „მიდღეში (მის დღეში, მუდამ)“? ლითოგრაფიულ გამოცემაში განსხვავებული წაკითხვა გვაქვს, მასში ნაცვლად ფრაზისა ام ننگی بر دوا (‘შერცხვენილი ვარ’) იკითხება: ننگی بر دوا (‘ხელმოკლეობა სამუდამოდ’). ტექსტის ასე წაკითხვა და გაგება დამაფიქრებელია და ჩვენ არ ვიცით, წინამდებარე ეტიუდი ვახტანგის მცდარ თარგმანად ჩავთვალოთ, თუ იგი ვახტანგის თარგმანის მეშვეობით ორიგინალის აკადემიური ტექსტის დასადგენად გასათვალისწინებელ კიდევ ერთ მასალად მივიჩნიოთ.

93

ორიგინალშია (37):

شمشیر تا از غلاف بیرون نیاید در معرکه مردان سرخ روی نگراد

„ხმალი სანამ ქარქაშიდან არ ამოვა, ვაჟკაცთა მარაქაში დიდებლას ვერ მოიპოვებს“.

დავითი (29): „ვმალე სადამდის ქარქაშით არ ამოვა, მანამდის დიდსა ჯარშიგან პირი სისხლიანი არა ინახვისო“. ვახტანგი (50): „ვმალე სანამდინ ქარქაშიდამ არ ამოვა, ვაჟი კაცი ბძოლის მეიდანში პირწითელი არ გამოვა“.

ორიგინალის روی سرخ (‘წითელი პირი’), როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ნიშნავს პატივს, დიდებას, ღირსებას. ხოლო პირწითელი გაუგებარია.

ორიგინალშია (37) (ლაპარაკია რა იმაზე, რომ მშიერმა კატამ წესიერი საჭმლის გემო არც იცოდა):

هنوز پله میزان اشتها بلقمه های گران سنگ وزنی نگرفته
„ჯერ იშტის სასწორის ჯამს ძვირფასი ლუკმები არ აეწონა“.

დავით მეფე თარგმნის (44): „ჯერეთ შიმშილსა საწონისათვის ერცახე არა შეედვა რა“.

ვახტანგს უთარგმნია (70): „ჯერ გუნებას სასწორის ფეხი მძიმე და მსუბუქი ლუკმით არ აწონილიყო“. ამ მღვრიე ტექსტში რაც გამჭვირვალეა, ისაა, რომ ორიგინალის ძ (‘სასწორის ჯამი’) ვახტანგს შეცდომით ამოუკითხავს როგორც ც (‘ფეხი’). მაგრამ საიდან მოდის მეორე გაუგებრობა („გონება“), ჩვენთვის უცნობია.

ორიგინალშია მაქსიმა (37):

هیچکسی ره سوی بالا نیافت

تا قدم از همت والا نیافت

„ვერავინ სიმაღლისკენ [სავალი] გზა [მანამ] ვერ ნახა,
სანამ დიდების მისწრაფებას არ დაადგა“.

ვახტანგს ეს მაქსიმა ჯერ ასე უთარგმნია (71): „ვერვინ გზა მაღალი ვერა ნახა, სანამდის ფეხი სხვისა მაღალს არ აიღო“, მაგრამ შემდეგ ასე შეუცვლია: „ვერვინ გზა მაღალი ვერა ნახა, სანამდის ფეხი მაღალს სიუხვეზე არ აიღო“ (ე. ი. წაუშლია „სხვისა“ და დაუმატებია „სიუხვეზე“). მაგრამ აქ სიუხვე არაფერ შუაშია (همت დიდებას ნიშნავს), – ქორი დიდებისკენ, მის შესაფერ დიდთა საქმეთა კეთებისკენ მიისწრაფვის და არა სიუხვის გამოჩენისკენ. საბასაც ვახტანგის არაზუსტი გაგება განუმეორებია:

„სიმაღლის გზათა ვინ ჰპოებს კაცი საპყრულად მჯდომელი,
ფერკი არ შედგას ხარ[ი]სხთა, სიუხვის სავლად მზომელი!“

ორიგინალისეული همت ('დიდებისკენ მისწრაფება') ვახტანგს იქვე, ათიოდე სტრიქონს ქვემოთაც, თარგმნილი აქვს როგორც „სიუხვე“:

خلعت همتش بطراز سلطنت زینت یافت

„თავისი დიდების ხალათი სულთნობის სამშვენისით მოკაზმა“.

მეფეს კი უთარგმნია: „ბოლოვამ სიუხვის კაბა ხელმწიფობის სიდიდით მოკაზმა“. რაც შეეხება კომპოზიტს همت بلند იგი გვხვდება ამავე არაკში, როგორც საუკეთესო. ქორის მახასიათებელი: დიდების (მაღალი ღირსების) მქონე ქორი: و این باز بلند همت

96

ლითოგრაფიულ გამოცემაში ლაპარაკია იმაზე, რომ ერთ კაცს ღმერთმა ვაჟი უბოძა:

عنایت ایزادی عز شأنه او را پسری گرامی فرمود

„ღვთიურმა შეძნობამ, – დიდებულმც არს იგი! – მას ძვირფასი ვაჟიშვილი უბოძა“.

ბეჭდური ტექსტი განსხვავებულია (51):

عنایت عز شأنه او را پسری کرامت فرمود

როგორც ვხედავთ, ბეჭდურ ტექსტში ორი განსხვავება გვაქვს: 1) მასში არ იკითხება ایزادی ('ღვთიური'), რითაც შინაარსი არ იცვლება. 2) მასში ნაცვლად گرامი-ისა ('ძვირფასი') იკითხება ვიზუალურად მისი მგვანი სიტყვა کرامت ('წყალობა'), რაც ტექსტის შინაარსს ცვლის. ვახტანგს ხელთ სულ სხვა ვარიანტის შემცველი სპარსული ნუსხა ჰქონია. რა სიტყვა იყო იგი? მეფე თარგმნის (72): „ყოვლის მპყრობელმან შემოქმედმან იმას ერთი ჭკუით მიძიმე შვილი მისცა“. საბას, ეტყობა, ეროთირა ხაზგასმული გამოთქმა და იგი ასე გადმოუცია: „ღმერთმან მას

ერთი ასეთი პე უბოძა, ჭკვიანობით და სიღრმით მიუწვდომელი“.

ჩვენი ვარაუდით, ვახტანგის შეცდომა گران-ის گرامی ('მძიმე') სიტყვად ამოკითხვის შედეგი უნდა იყოს (შდრ. დავით მეფის თარგმანი (45): „ღმერთმან ყოვლის მპყრობელმან ერთი შვილი უბოძა“).

97

ორიგინალშია (39):

از نافه مشک تاتاری
„თათრული მუშკის ჭიპისაგან“.

დავითი (32): „მუშკსა გაცრილსა“. ვახტანგი (53): „მუშკის ჭიპის თეთრის სული მოქონდა“. საბა: „მუშკის თეთრის უპისაგან“.

ჩანს, ვახტანგის თარგმანის გადამწესხავს შეეშალა: „თათრის“ გადაწერა როგორც „თეთრის“.

98

ორიგინალშია (39):

پیکان زاله از طرف دیگر دیده نرگس بیدار بر هدف زمین میدوخت
„ცვრის ისარი მეორე მხრით მღვიძარე ნარგისის თვალს მიწის სამიზნეზე აკრეზდა“.

დავითი (32): „წვეთი ცისა ცვარისა ისრის პირისა მსგავსად ნარგისსა მიწასა ზედან დააკერებდა“. ვახტანგი (54): „წინწყლის ისარი სხვას მხარს ნარგისის მღვიძარეს თვალს მიწას ნიშნად აკრეზდა“. საბა: „წინწყალთა სროლის ისარი სხვას მხარეს ნარგიზის მღვიძარეს თვალთა მიწის მტვერს აყრიდა“.

ვახტანგის თარგმანში ხმლის შესახებ ვკითხულობთ (73): „ათასჯერ აყიყი ლაშის კბილ მარგალიტისაგან უფრო გულის გამპობი“. „კბილ მარგალიტი“ ანუ მარგალიტის კბილი გულის გამპობი მატაფორულად თუ იქნება. ორიგინალშია (39; 51):

بهار درجه از دندان عقیق لبنان گوهردار تر

მოტანილი ტექსტი ფაქიზ ზმას შეიცავს: *گوهر* („მარგალიტი“) აქ შეგვახსენებს იმას, რომ იგი ლამაზი კბილების მეტაფორაა. მაგრამ სახეთა შექმნის ქაშეჭისეული ვირტუოზულობა აქ არ თავდება. *گوهردار* ნიშნავს გამოწრთობილს და ხმლის მახასიათებელია. გავიხსენოთ „ჯავარიანი ხმალი“. „ჯავარი“ „გავჰარ“ (*گوهر*) სიტყვის არაბიზირებული ფორმაა, – არაბებს გ ბგერა არა აქვთ და სხვა ენიდან, უმეტესად, სპარსულიდან შემოსულ სიტყვებში მას ჯ ბგერას უნაცვლებენ. პირველსავე სიტყვასა ზედა რომ მოვიდეთ, *گوهردار* გამოწრთობილსაც ნიშნავს და მარგალიტის მქონესაც. ხოლო აქედან გამომდინარე, ვახტანგისეული გაგება ტექსტისა სწორი არ არის. უფრო გაუგებარია ამ ადგილის დავით მეფისეული გააზრების მიზეზი. მას უწერია (47): „და ათასჯერ ფერთა ბაგეთა უფრო *შულლისა* მოწვიმარი“.

100

ვახტანგს უწერია (74): „ყორანმა შეატყო, რომ იმ ქორის *ამაღლებული ბუდე* მისის ხერხის ბადეში არ ჩავარდებოდა“. *ამაღლებული ბუდის* ჩავარდნა ბადეში მკითხველს ეჭვს უჩენს. დავით მეფე თარგმნის (47): „ყორანმან შეიტყო, რომე ისი *მფრინველი ამაყის ბუნებისა* ტყუილის თოკის მახეში არა გაებმოდა“. ეს უკვე გასაგები პოეტური სახეა და ორიგინალის ტექსტს ეფარდება. ლითოგრაფიულ გამოცემაშია (39):

زغن دانست که آن مرغ عالی همت پرشته حیل در دام نخواهد افتاد

„ყვავმა შეატყო, რომ ის *მაღალი ღირსების* მქონე მფრინველი ხერხის თოკით ბადეში არ გაებმებოდა“.

ამდენად, ორიგინალში ფრინველის ამადლებული ბუდის ბადეში ჩავარდნაზე (ესეც გასარკვევია, „ბუდე“ აქ საიდან გაჩნდა) კი არ არის ლაპარაკი, არამედ იმაზე, რომ თვითონ ეს ფრინველია მაღალი ღირსების მქონე.

101

ვეზირი მეფეს საქმის ვითარებას უხსნის და ეუბნება: **باند** ვახტანგს ეს ფრაზა ესმის როგორც „იცოდე, რომ...“ (77). ერთი შეხედვით სწორიცაა, იგი შეიძლება გავიგოთ როგორც **ناست** („ცოდნა“) ზმნის ბრძანებითი კილო, რომელსაც ინტენსიურობისთვის თავში დამატებული აქვს **ب** ნაწილაკი. მაგრამ ჩვენ ეჭვი გვეპარება, გაბედავდა კი ვეზირი, ასე ფამილიალურად მიემართა ხელმწიფისთვის? მით უმეტეს, ქაშეჭის სტილი ამას იგუებდა? ჩვენი აზრით, ეს **باند** უნდა გავიგოთ, როგორც კავშირი: „იმიტომ, რომ“. მეორე მხრივ, ასეთი კავშირი (მეტყველების ნაწილი) ტექსტს მართლაც სჭირდება: ვეზირმა წამოაყენა მოსაზრება და ახლა მის ლოგიკურად გამაგრებას ცდილობს. ამდენად, ასეთი ფრაზა (კავშირი) „იმიტომ, რომ“ მსჯელობისთვის აუცილებელიც არის.

102

ორიგინალშია (40):

که سر طایر بر آشیان فلک از آسیب جنگال او ایمن نبودی و بوقت گرسنگی حمل و جدی را از
مرغزار آسمان در ربودی
„რომ **ნასრ-ე თაირი** ცის ბუდეში მისგან ვენებით მშვიდად არ იყო და
შიშმილობის დროს ჰამალსა და ჯადის ცის მინდვრიდან მოიტაცებდა“.

აქ **سر طایر** ვარსკვლავია, **حمل** ვერძის ზოდიაქოა, **جدی** – ჩრდილოეთის ვარსკვლავი. ე. ი. ლაპარაკია იმაზე, რომ ის არწივი ცაში ვარსკვლავებსაც კი სწვდებოდა და აფორიაქებდა.

დავითი (33): „**ნასრი თაირ ვარსკვლავი** თავის ბუდესა ცაშიგან მისით შიშითა დააგდებდის და ცასა შინა ქალწული და

ტყუპები ეტლები თავის ალაგიდადმან მოიტაცის“. ვახტანგი (56): „მისის კლანჭის შიშით ყოველნი მფრინველნი ცის ბუდეში მოუსვენებელნი იყუნენ და მშიერი რომ შეუტევდა, კუროს ბურჯს ციდამ მოიტაცებდა“. საბა: „რომლისა კლანჭისა შიშითა ყოველნი ფრინველნი ცის სიმრგვლეთა შინა განუსვენებელ იყვნეს, საგონებელ იყო, კუროს ზოდიაქოთა ცათაგან მოიტაცებდნო“.

ასე რომ, *ნასრ-ე თაძარი* ნიშნავს *არჩივსაც*, მაგრამ აქ ვარსკვლავზეა ლაპარაკი. სხვა დროსაც (საბა) ორიგინალის (280) ეს ცნება ასევეა გაგებული.

103

ორიგინალშია (41):

آنکه او پا بر سر ناز و تنعم می نهد
روزگارش در جهان سردار و سرور می کند
„ის, ვინც განცხრომისა და შვების გზას დაადგება,
[განა] მას საწუთრო [ამ] ქვეყნად სარდლობასა და
მეთაურობას მისცემს!“

ტექსტში გვაქვს სინონიმური სიტყვები: سردار ('სარდალი') და سرور ('მეთაური'). ვახტანგს მეორე სიტყვა (سرور) გაუგია როგორც „თავის უფალი“ (ე.ი. ის, ვინც საკუთარ თავს თვითონ განაგებს), რაც კონტექსტიდან ამოვარდნილია.

104

ორიგინალში ვეფხვზე ნათქვამია (41):

دست امید بدامن مطلوب رسانید
„იმედის ხელი საწადლის კალთას მიაწვდინა“.

ვახტანგს აქ مطلوب ('საწადელი') გაუგია როგორც მიჯნური (78): „იმედის ხელი თავის მიჯნურის კალთაზე მიაწვდინა“. აქ „მიჯნური“ შორს წასული მეტაფორა გამოდის და მკითხველს

აბნევს. საბას ეს უხერხულობა უგრძნია და ტექსტი ასე გადაუხარშავს: „მისის საწადლის ფარდაგი სატრფიალოს პირთა აეკეცა“.

105

ორიგინალში (41) მეტაფორებითაა გადმოცემული ვეფხვის ბოკვერის სიკვდილი:

هنوز بر نهال آرزو شکوفه مراد نشکفته که خزان اجل میوه باغ حیاتش بیاد تاراج بر داد
„სურვილის ნერგზე გულის წადილის კოკორი ჯერაც არ გაფურჩქენილიყო,
რომ სიკვდილის შემოდგომა მისი სიცოცხლის ხილი განადგურების
ქარიშხალს მისცა“.

ვახტანგს სულ სხვა რამ უწერია (79): „ჯერ ნდომის ნერგზე საწადლის კუკური არ გაშლილიყო, *ამაღლებულმა სიკუდილმა მოგონების ბაღის ხილი მოსატაცებლად ქარს მისცა*“.

ეს ადგილი არც დავით მეფეს აქვს სწორად თარგმნილი (53): „ჯერეთ შტოსა მისსა ხილი სანატრელისა არ აყუავებულიყო, *ფოთოლი სიკუდილისა ბაღსა სიცოცხლისასა ქარითა დაფორაქებისათა ნაყოფი გამოიღო*“. საბას ვახტანგის თარგმანი აქვს განმეორებული: „*ამაღლებულმა სიკუდილმან საგონებლის*“ და ა. შ. თავს ვიმტვრევთ და ვერ მიმხვდარვართ, რა სიტყვა იყო ის სიტყვა, რომელიც خزان („შემოდგომა“) სიტყვას ცვლიდა ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ხელნაწერში? მაგრამ რაც არ უნდა წერებუდიყო, „ამაღლებული“ მისი შესატყვისი არ იქნებოდა.

106

ვახტანგს სწორად არ ესმის სა'დნის მაქსიმა:

ای بسا آرزو که خاک شده
„ეი (ვაი რომ) ბევრია სურვილი, რომელიც მიწად იქცა (არ განხორციელდა)!“

* داهخدا، გვ. 319.

ვახტანგს იგი ასე გაუგია (79): „*ეჭ ბევრის მდომი მიწა შეიქნა*“, საბას კი ამგვარად გაულექსავს:

„*ე, მრავლის მდომი შეიქნა მიწა, დიდობის მჩენი წამს შეაბიწა*“.

107

ორიგინალშია (42):

از غایت حرارت هوا مغز جانوران در استخوان بجوش آمدی

„ძლიერი სიცხისაგან ცხოველთა ტვინი ძვალში დუღდა“.

როგორც ვახტანგის, ისე დავითის თარგმანში ცხოველთა ნაცვლად ფრინველებზეა ლაპარაკი. ვახტანგი წერს (81): „*ნამეტანის აერის სიმხურვალით ფრინველთ ძვლიდამ ტვინი ამოსდნებოდა*“. დავითი თარგმნის (55): „*ნამეტანავის სიცხით ფრინველთა ტვინი ადუღებულყო*“.

მთარგმნელებს ვერ აუხირდები: შეიძლება ორივემ ფრინველი მიიჩნია ცხოველად ამ სიტყვის პირველადი მნიშვნელობით, – ცხოველ (ცოცხალ) არსებად. ამიტომ ჩვენთვის ეს მაგალითი ინტერესს იწვევს ვახტანგის, როგორც ტექსტის შემოქმედის, პრინციპების დასადგენად. თუ ეს მოვლენა შემთხვევითია, რაღა მაინცდამაინც ასეთი მიკერძოებული და ნიშანდობლივი განმარტება გამოუვიდა მას შემთხვევით!

ან საძიებელია სპარსული ხელნაწერი, სადაც ეს „ფრინველი“ იკითხებოდა (იქნებ, იყო ასეთი ნუსხა), ანდა, როგორც უკვე აღნიშნული გვაქვს, ეს შეიძლება იყოს იმის მიმანიშნებელი, რომ ვახტანგი ზოგჯერ იხედება დავითის თარგმანში.

108

აუტანელი სიცხით შეწუხებულ ვეფხვს მისი ხელქვეითები ურჩევენ: ჩრდილს შეაფარე თავი და ცივი წყლით სული მოიბრუნეო!

در سایه درختی استراحت فرمائید و به شربت آب سرد و خنک زبانه آتش عطش را تسکینی دهید
„სადმე ხის ჩრდილში მოსვენება ინებეთ და ცივი და გრილი წყლის
შარბათით წყურვილის ცეცხლის ენა (ალი) დაივსეთ“ (42).

ეს ადგილი ვერც „ქილილა და დამანას“ პირველად მთარგმნელს დავით კახთა მეფეს გაუგია სწორად და ვერც – ვახტანგს. ჯერ ვახტანგ მეფის თარგმანზე შეეჭრდებით. ვახტანგს უწერია: „ერთს ხის ჩრდილში მოვისვენოთ, შარბათის მსგავსის წყაროთი დამწვარ ცეცხლისაგან ენა გავიგრილოთ“ (82). ცეცხლი დამწვარი არ შეიძლება იყოს, – ის თვითონ წვავს სხვას. ამის გარდა, გამოთქმა „ენა გავიგრილოთ“ ეჭვის აღმძვრელია. თითქოს არც ასეთი გამოთქმაა ალოგიკური, რადგან წყალს თუ დაღევ, უმაღლეს ენას გაიგრილებ. მაგრამ რაღა მაინცდამაინც ენაა აქ გამოყვანილი წყურვილმოკლულის როლში? ვახტანგისეული გაგება განმეორებული აქვს საბას: „მცირე ხანს ერთსა ჩრდილთა ქუეშე გავისვენოთ, თაფლებრივის წყაროსა სმითა ცეცხლითა შემწვარი ენა გავიგრილოთ“. რაშია საქმე? ორიგინალში ლაპარაკია ენაზე, მაგრამ არა მწყურვალე კაცის, არამედ ცეცხლის ენაზე. ასე; (ზაბანე) ისე როგორც ის; (ზაბან) ენას კი ნიშნავს, მაგრამ იგი, როგორც წესი, სპარსულში გამოიყენება სხვადასხვა რამის ენის (მაგ., გასაღების), მათ შორის ცეცხლის ალის გამოსახატავად. ორიგინალში იმაზეა ლაპარაკი, თუ ხალხმა სხეულს მოკიდებული ცეცხლის ენას, ცეცხლის ალს როგორ დააღწიოს თავი. ამიტომ „ქილილა და დამანას“ ქართული თარგმანის ტექსტში ეს ადგილი ასე უნდა შესწორდეს: „თაფლებრივის წყაროსა სმითა წყურვილის ცეცხლის ალი ჩავიქროთ“.

სპარსული ნუსხის მცდარი ვარიანტის ან მისი არასწორად ამოკითხვის შედეგია შეცდომა, რომელიც დავით მეფის თარგმანში გვხვდება: „ხეთა ძირსა რომე მოვისვენოთ და სასმელისა წყლითა მარილითა ენა სიმზურვალითა შეწვარი მოვიგრილოთ“ (56). აქ თავს იჩენს ახალი გაუგებრობა: ენის მარილით მოგრილება. რამ შეიყვანა დავითი შეცდომაში?

ვფიქრობთ, მან ვიზუალური მსგავსების გამო خنك ('გრილი, ცივი') ამოიკითხა როგორც نمك ('მარილი').

109

ორიგინალშია (42):

چون چشمش بر کبوتر افتاد سوز سودای کباب دود از دلش بر آورد
„როცა მან მტრედს მოჰკრა თვალი, მწვადზე სევდის ცეცხლმა მისი გულიდან
კვამლი ამოუშვა“.

დავითი (35): „რა ტრედი ნახა, მონდომითა მისის ცდისათა მისის გულისაგან კუამბლი ამოვიდა“. ვახტანგი (59): „რა მეველემ ტრედი დაინახა, მწვადის ნდომის სიმხიარულით გულიდამ კომლი ამოედინა“. საბა: „რა მეველემ ტრედი ნახა, ჯეჯლის ჯავრით გულიდამ კვამლი ამოედინა“.

ვახტანგს რატომღაც „სევდის კვამლი“ შეუცვლია „სიმხიარულით“. საბა მიმხვდარა, რომ გულიდან კვამლის ამოშვება სიმხიარულისა არ იქნებოდა და უფიქრია: ალბათ ეს კვამლი იმის გამო გაუჩნდა მეველეს, რომ მტრედი ჯეჯილს უფუჭებდაო.

110

ორიგინალში (43) ვეფხვი თავის თანმხლებთ ეუბნება:

بسنديده نباشد آن را بکاهلی و بطالت سرنگون ساختن
„მოსაწონი არ იქნება მისი (ამ ღვაწლის. – მ. თ.) დაუდევრობითა და
მცონარობით გაქარწყლება“.

ვახტანგის თარგმანში ლაკუნაა (82): „მოსაწონი ახლა ამის საქმე მოსვენებისა და ამ სარჯლისათვის თავი დაღმა ვქნა“. ლოგიკა მოითხოვს, რომ აქ „მოსაწონი“ სიტყვის შემდეგ იკითხებოდეს: „არ იქნება“ (ან ამ მნიშვნელობის მქონე სხვა რამ ფრაზა), რაც, ვფიქრობთ, გამორჩენია ვახტანგის მდივანს და

საბასაც ყურადღების გარეშე დარჩენია, იგი წერს: „საქმე მიქნია, აწ მას ჩემსა ნაქმართა მოსვენებით პირი ქუე დაუცე“.

111

ორიგინალის მიხედვით, ცხოველთა მეფე ლომი ვეფხვის ბოკვერს თავის მემკვიდრედ ნიშნავს (43):

وليعهدی خود نیز بآن اضافت کرد
„თავისი ტახტის მემკვიდრეობაც მას დაუსართა“.

არც დავითს და არც ვახტანგს ვეფხვის ბოკვერისთვის ეს პატივი არ ემეტებათ. დავითი წერს (56): „თავისი სახლი და სამეფო მას მიაბარა“, ვახტანგი კი თარგმნის (83): „თავის სახლის გამრიგობა იმაზე მეტს წყალობად უყო“.

112

ორიგინალშია (44):

چون کسی در غربت بورطه محنت در افتاد مؤدب و مهذب گردد
„როცა კაცი უცხოებაში გაჭირვების ხრამში ვარდება, ზრდილი და გამოცდილი დგებაო“.

დავითი (37): „რა კაცი საღარიბოს ადგილს ჩავარდეს, კარგმეტევე და კარგსიტყუა შეიქნას“. ვახტანგი (61): „ერთი კაცი რომ უცხოს ქუეყანას სარჯელში ჩავარდეს, კაცთაგან საყვარელი შეიქნება“. საბა: „ერთი კაცი რა უცხოთა ადგილთა შეჭირვებასა ჩავარდეს, კაცთაგან საყვარელი შეიქნება“.

ეტყობა, ვახტანგის სპარსულ ნუსხაში ნაცვლად محنت-ისა ('გაჭირვება') ეწერა ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა محبت ('სიყვარული'), ანდა იქნებ იგი თავად ამოიკითხა ასე.

შემთხვევა, როდესაც ყველა ცდება: ორიგინალის გამოცემებიც, ვახტანგიც და, შესაბამისად, საბაც.

ორიგინალის ბეჭდურ (44) და ლითოგრაფიულ (33) გამოცემებშია:

و از محنت آباد وطن قدم بیرون نهند

„და სამშობლოს სიკეთის გაჭირვებისაგან ფეხს გარეთ არ გადგამს“.

ასეთი წაკითხვა საეჭვოა და გაუგებარი. ალბათ უნდა: و از محبت და აზრი ასეთი იქნება: „და სამშობლოს სიკეთის (კეთილნაშენობის, კარგი პირობების) სიყვარულით ფეხს გარეთ არ გადგამს“.

დავითი (37): „თუ კაცმან თავის სახშიგან თავისნი დღენი დალივნეს“. ვახტანგი (62): „სარჯლით აშენებულს სამკუიდროდამ ფერხს არ გამოდგამს“. საბა: „შრომით ნაშენებთა სამკვიდროდამ ფერხს არსაით გარდასდგამს“.

ორიგინალშია (44):

کرده ای عزم سفر لطف خدا یار تو باد

همت اهل نظر قافله سالار تو باد

„გზას დადგომიხარ, – ღვთის წყალობა იყოს შენი დამხმარე; გამჭირიახთა ცდა (დიდსულოვნება) იყოს შენი ქარავნის წინამძღოლი!“

მეორე ტაეპი კი ვთარგმნეთ ასე, მაგრამ ვორჭოფობთ: ხომ არ იგულისხმება აქ მეტაფორულად ანგელოზი, როგორც ეს ვახტანგს გაუგია (84): „ლოცვა წმინდათა შენი წინამძღვარი იყოს“.

ორიგინალის ლითოგრაფიულ გამოცემაში იკითხება შეგონება (44):

ملك فروزی چو سحر پیشه کن

وز نفس صبحدم اندیشه کن

„სამეფოს განათება დილის მსგავსად ხელობად (ჩვევად) იქცეო
და დილით ლოცვაზე (დალოცვაზე) იფიქრე!“

მეორე ტაეპი ვახტანგს ჯერ ასე ჰქონია თარგმნილი (84):
„დილის ერისა (აერისა? – მ. თ.) ორთქლისაგან დაერიდე“,
მაგრამ შემდეგ გადაუხაზავს და სტრიქონს ზემოთ დაუწერია:
„დილის წყევლას მოერიდე!“ ლითოგრაფიული გამოცემის
აშიაზე ასეთი განმარტებაა: از دعای بروقت صبح „დილის ჟამს ლოცვი-
საგან (ლოცვაზე)“. ჩვენც კარგად არ გვესმის ეს ადგილი. მაგრამ
سبحان წყევლად პირობით თუ შეიძლება გავიაზროთ, ისიც იმის
გათვალისწინებით, რომ სპარსულში გვაქვს კომპოზიტი بندس
(‘მაწყევარი’).

116

ორიგინალში ქაშეჭი აღწერს მაღალ მთას (44):

بقدر چون چرخ اطللس رفته بالا

ملمع کرده اطللس را به خارا

چو با خنگ* فلک هم تنگ گشته

به تندی قلۀ** او در گذشته

فلک از تیغ همچون آهن او

نموده سبزه ای در دامن او

„სიმაღლით (ტანით) ატლასის ჩარხივით მაღლა წასული;

ატლასი მუარით აეჭრელებინა;

თეთრონის მსგავსად ცარგვალად შევიწროებულიყო;

სისწრაფით მისი მწვერვალი გაეცლო;

ცარგვალს მისი რკინის მსგავსი წვერისაგან

სიმწვანე მოეფინა მის კალთაზე“.

ვახტანგს ეს ლექსი ჯერ ასე უთარგმნია (85):

* ლითოგრაფიული ტექსტის გამომცემელს ეს სიტყვა იქვე განუმარტავს
როგორც „თეთრი ცხენი“.

** ლითოგრაფიულ გამოცემაშია: قبة (‘მწვერვალი; გუმბათი’).

„ტანით (ტანი? – მ. თ.) მწვანე ატლასსავით ამადლებოდა; ბუხრის ატლასსავით ელევდა (ელავდა? – მ. თ.); ცის წელზე ხელი ეტაცა სიგრილით თავს გაუსვლელი; ცას თავის ხლმისაგან მის რკინის კალთაზე წალკოტი გამოეჩინა“. შემდეგ კი ეს ადგილი გადაუხაზავს და სტრიქონს ზემოთ თარგმანის ახალი ვარიანტი მოუცია: „მისთვის მბრუნავს მწვანე ატლასის ხალათი მისის ტანისა მიეცა; გაუბრწყინვებია მას ატლასით სალო, ცის მეზრძოლობა დაეწყო; ძლიერებით წვერი შიგ (?); ცას მისის რკინის მსგავსის ხლმისაგან; მის კალთის ქვეშ მცირეს მწვანეს გვანდა“.

ყოვლად შეუძლებელია, მისგანვე მცდარად ცნობილი პირველი ვარიანტის შემდეგ ამ ახალ ვარიანტს რომ იძლეოდა, ვახტანგს არ ცოდნოდა, რომ მისი ეს მეორე ტექსტიც, რბილად რომ ვთქვათ, გამართული არ იყო. სხვა რომ არაფერი, იმდენი აზრობრივი შეუსაბამობაა მასში. აქ ერთ მათგანზე მივუთითებთ: პირველ ვარიანტში رَاخ რომელიც არის 4 (ზე) წინდებულიანი სიტყვა رَاخ ('მუარი', ერთგვარი ლივლივა ქსოვილი) მას ერთ და სხვა სიტყვად رَاخ ('ბუხარი') მიუღია (სიტყვის შემადგენელი ბოლო ასო ალექი მხედველობაში არ მიუღია). მეორე, თითქოს ჩასწორებულ, ვარიანტში კი رَاخ (რომელიც აქ, ვიმეორებთ, მუარს ნიშნავს) გაუგია „სალო“ სიტყვის მნიშვნელობით (ასეთი ომონიმი ასეთივე მნიშვნელობით სპარსულში მართლაც არსებობს).

საბას ვახტანგისეული ტექსტისთვის ასეთი სახე მიუცია:

„ცის ბრუნვას მწვანე ატლასი გარ შეემოსა წყობილად,
ბუსტულის ფერი ხავედი ზედ მოეფინა მკობილად,
ეთერის მზრძოლად, საკუდავად წვერი მიეყრდნა სობილად,
ირისე მის ქუეშ მომწვანოდ თუალთათვს მოჩნდა ცნობილად“.

ბრძენი ბიღფაძის შესახებ ქაშეჭი წერს (45):

او مردی بود بر مدارج دانش ترقی نموده

„ის იყო კაცი [რომელსაც] ცოდნის ხარისხებისთვის განვითარება მიეცა“.

ვახტანგს შეცდომა მოსვლია: არაბული *عاجه* რაც *სიტყვის მრავლობითია და ხარისხს ნიშნავს*, არევია ვიზუალურად მის მგვან *عاجا* (დორჯ) სიტყვაში, რაც კოლოფს ნიშნავს და დაუწერია (86): „სიბრძნისა და მეცნიერების *კოლოფზედან აღმატებული*“, რაც საბას განუმეორებია: „ესე ერთი კაცი იყო სიბრძნისა და მეცნიერობის *კოლოფთა ზედა აღმატებული*“.

118

ბრძენ განდეგილზე ორიგინალში ნათქვამია (45):

جوهر نفس ناطقه را بزبور فضایل تحلیه کرده

„[მჭევრ] მეტყველების სულის არსი უპირატესობების სამკაულით შეემკო“.

ლაპარაკია იმაზე, რომ ეს ბრძენი გამორჩეული ღირსებების მქონე იყო. *جوهر* ძვირფას ქვასაც ნიშნავს და არსსაც. აქ ის ამ უკანასკნელის მნიშვნელობითა ნახმარი. ვახტანგს კი შეცდომით გაუგია როგორც ძვირფასი ქვა და უთარგმნია (86): „და ნდომა ოქროსა და ვერცხლისა გაეწმინდა“. საბას ასეთი რედაქცია მოუცია: „ოქროსა და ვერცხლის ნდომისაგან განეწმიდა“.

119

ვკერდებით ვახტანგის ერთ უწყინარ იაღლიშზე, რომელსაც უმაღლესი მკითხველისთვის ორიგინალის მხატვრული სახის ჩვენების მიზნით აღვნიშნავთ, ვიდრე ვახტანგის თარგმანის დედნიდან დაცილებაზე მითითებისთვის (დაცილება უმნიშვნელოა). ორიგინალშია (45):

صدف گوش رای را از جواهر حکمت پر ساخت

„რაის *ყურის სადაფი* სიბრძნის თვალ-მარგალიტებით აავსო“.

აქ *სადაფი* კაცის ყურის ნიჟარის მეტაფორაა. ვახტანგს კი ეს ადგილი თარგმნილი აქვს (88): „რაის *სადაფის ყური* სიბრძნის თვალ-მარგალიტით აავსო“. ასეთი თარგმანით გამოდის, რომ

რაის სადაფის ყური აქვს. დავითს კი ეს ადგილი სწორად აქვს გაგებული (60): „და სადაფი ხელმწიფის ყურისა დაუფასებელთა თუალთა და მარგალიტთა მიერ აავსო“.

120

ორიგინალშია (45):

برهمن دران باب با رای اعظم سخنان می فرمود

„ბარაჰმანი იმის თაობაზე (იმის შესახებ) უდიდეს რაის სიტყვებს უბრძანებდა“.

ვახტანგს ფრაზაში *باب دران* შეცდომით *باب* გაუგია კარის მნიშვნელობით, ხოლო *اعظم* ('უდიდესი'), რაც რაის მსაზღვრელია, მიუკუთვნებია ამ კარისთვის (88): „მისის გადიდებულის კარიდამ რაის პასუხს აძლევდა“. ვახტანგის შეცდომა განმეორებულია საბას ტექსტში: „ბარამან მისის სიბრძნის კარიდამ რაის პასუხის ძლევა დაუწყო“. დავით მეფეს კი ეს ადგილი სწორად აქვს გაგებული (60): „ბარაჰმან იმაზედან, რაის პასუხს შვენიერსა იკმარებდის...“

121

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ მაქსიმას (88): „ნუ მისცემ ავენას კაცს შენთან გზას, რომ არევეს ერთმანეთში კკალსა და თაფლს“. ეკალი და თაფლი, რა თქმა უნდა, სინონიმები არაა, მაგრამ, რაც აქ ნიშანდობლივია, არც ანტონიმებია. ორიგინალის ჯუფთში სიტყვები კეთილხმოვნების კვალობაზეა შერჩეული (ნჲშ-ნჲშ). სპარსული *نيش* უპირველესად ნიშნავს ნესტარს, შხამიან საწერტელს (მას აქვს ეკლის მნიშვნელობაც, მაგრამ ამ შემთხვევაში ის, ვიმეორებთ, შხამიან ნესტარს ნიშნავს). ეკალი და თაფლი ანტონიმები არ არიან, ანტონიმები არიან შხამი (ნესტარი) და თაფლი. აქ ყურადღებას ისიც იქცევს, რომ ტექსტში ამ ორი რამის ერთმანეთში არევაზეა (გათქვეფაზეა) ლაპარაკი (46; 61):

მყარი ეკლისა და თხევადი შხამის ერთმანეთში არევა (გათქევეფა) კი შეუძლებელია.

საბას თავისი გენიოსობა არ სჭირდებოდა, ამ სიტუაციაში რომ გარკვეულიყო. თუმცა არც ის არის გამორიცხული, მას მაინც ჩაეხედა ორიგინალში, – როგორც ეს ჩვენ ჯერ კიდევ 1967წ. გამოცემულ მონოგრაფიაში (წინააღმდეგ ჩვენში გაბატონებული შეხედულებისა) ექვმიუტანლად გვაქვს დამტკიცებული, მან ხომ სპარსული იცოდა. მას უწერია: „სამსალას ურთავს შაქარსა საკუდავად, გასამწარებლად“. ვახტანგის თარგმანში ამ ადგილას მეორეგან ნახმარი ეკალიც ნეშტრად უნდა შეიცვალოს.

122

ორიგინალშია (46):

قصه کسی که نزد پادشاهی مقرب بوده باشد و بسخن غرر آمیز حشود بنای مرتبه او خلل یافته و

دوستی به دشمنی و موافقت به مخالفت انجامیده بتفصیل باز نماید

„ამბავი კაცისა, რომელიც მეფესთან დაახლოებული იყოს და შურისგან

მომდინარე სიტყვით, მისი ხარისხის (თანამდებობის) საფუძველი

დაზარალდება რა, და მეგობრობა – მტრობად და შეხმატკბილება

წინააღმდეგობაში ყოფნად იქცევა, [ამის შესახებ] დაწვრილებით მიაბზოს“.

ვახტანგი ამ ადგილს კარგად ვერ იგებს (89): „ამის შემსგავსებული იგავი მითხრას, რომ ერთი კაცის სიტყუა, რომ ჭელმწიფესთან წინ იყოს, მემშურნობით და ბეზღობით მისი სიდიდის საძირკულის შეძვრა ერთგულთა და მტერთაგან დაშორების საქმე და რიგი როგორ უნდა იქნას?“ ვერც დავითი გარკვეულა ტექსტში (61): „ამა არაკის სიტყუა გამოგიცხადო. ვინც ჭელმწიფეთა კარსა გაკეთებულნი კაცნი იყუნენ, სიტყუანი მტყუანნი ჩხუბიანისა ენისანი დასაწყისი მისის ეშმაკობისა და მოყუარე და ერთად ყოფნა და გაყრა ნუსხით მითხრა“.

ორიგინალშია (46; 62):

ز روی تجربه بسیار دانی

ი, პირი კია, მაგრამ *ز روی* (از روی) ნიშნავს: „გამო; საშუალებით; მეშვეობით; თვალსაზრისით“. ლექსის ავტორს უნდა, თქვას, რომ ამ კაცმა იმის გამო, რომ პრაქტიკა (გამოცდილება) ჰქონდა, ბევრი რამ იცოდაო. ვახტანგს კი ეს ფრაზა პირველი და პირდაპირი მნიშვნელობით გაუგია და დაუწერია (89): „გამოცდილების *პირით* ბევრის მცოდინარე“. მაგრამ საბას ტექსტს ეს გაუგებრობა არ შეხებია, შეიძლება იმიტომაც, რომ იგი საერთოდ ამ ლექსის თავისუფალ თარგმანს იძლევა:

„ბრძნულად ჰკვიანი, საქმით გზიანი, მშვიდი და წყნარი,
მეტყველი ტკბილად,
მცნობელი თვალთა გამონათალთა, ღართა სყიდაში არ გახდის
წბილად“.

საბასეული ტექსტის მიხედვით, დიდგაჭარი თავის ვაჟებს, რომელთაც ჯერ არაფერი გაუკეთებიათ ცხოვრებაში, მათსავე უსაქმურობას შეახსენებს და ეუბნება: „ამისთვის ჰკუის გზით ბოდიშსა თქვენთან მოვითხოვ“. ორი რამ არის აქ უცნაური: *ჰკუის გზით ბოდიშის მოხდა* თუ რა არის, გაუგებარია და გასაგებიც რომ იყოს, მამის კმაყოფაზე მყოფ მუქთახორა შვილებს ასეთი ამაგდარი კაცი ბოდიშს რატომ უხდის? საბას ტექსტი, ბუნებრივია, ვახტანგის სტრიქონთარგმანს ემყარება. ვახტანგს კი აქ ჯერ ჰქონია (90): „რჯულის მეცნიერნი არა სჯერან“, მაგრამ შემდეგ ის გადაუხაზავს და სტრიქონს ზემოთ დაუწერია: „ამისათვის ჰკუის რიგით თქვენთან ბოდიში მოითხოვება“. ვახტანგს ტექსტი სწორად არ ესმის. მასში იკითხება (47; 62):

بمذهب خرد معذوريد

ამ წინადადებაში მამა შვილებს ბოდიშს კი არ უხდის, არამედ მათ ეუბნება: თქვენ ასეთი და ასეთი ხართო. მაგრამ როგორი? معذور სიტყვა, რომელიც ვახტანგისეული გაგების საყრდენია, თუ ის შემასმენლის შესადგენად იქნება ნახმარი, მაგ.: معذور როგორც ჩვენს ტექსტშია, ნიშნავს რაიმესგან თავისუფლად ყოფნას. معذور იქნება: „თავისუფალი ხართ“ (თქვენ ეს არ მოგეთხოვებათ, თქვენ ეს არ გეხებათ). ასევე კერკეტა ტერმინია مذهب უმეტესად მისი მნიშვნელობა: „რელიგია, სარწმუნოება; სექტა; პარტია“, მაგრამ იშვიათ შემთხვევებში ის ნიშნავს წესს, რიგს. ამდენად, მამა თავის შვილებს ეუბნება: თქვენ, რომელთაც თქვენს სიცოცხლეში კაპიკის საღირალი არ შეგიქმნიათ, თქვენი გონებით ამას ვერ შესწვდებით, ამის ცოდნა თქვენ არც კი მოგეთხოვებათო. დავითს სწორად გაუგია ეს გამოთქმა, ის წერს (62): „ჭკუისაგან ნამეტნავად შორს არის...“

125

ორიგინალშია (47):

پس معلوم شد که

„ამის შემდეგ (მაშ; ამდენად) ცნობილი გახდა, რომ...“

پس მონათხრობის შემდეგ დასკვნის გასაკეთებლად მოსატანი სიტყვაა. მთხრობელი ამბობს: მაშ, ამდენად, ამის შემდეგ ნათელიაო. ვახტანგს ეს დანასკვი სხვისი (ვილახ მეცნიერის) ნათქვამად მიუჩნევია და წერს (91): „ერთს მეცნიერს უთქვამს“, რაც განუმეორებია საბას: „ერთსა მეცნიერსა ვისმე უთქუამს“. ეს پس ორიგინალში იქვე ახლოს მეორდება:

پس روی از کاهلی بر تافته بجانب اكتساب میل نمائید

„მაშ, პირი უსაქმურობისგან იბრუნეთ და [ქონების] შეძენის სურვილი გამოიჩინეთ!“

და კიდევ იმავე გვერდზე:

پس ز پی آنچه نخواهد رسید
رنجش بیهود چه باید کشید
„მაშ, იმისათვის, რაც არ მოგეცემა,
ფუჰად რატომ უნდა გასწიო ჯაფა?!“

რასაც ვახტანგი სწორად თარგმნის (92): „მაშ, რაც არ მოგეცემა...“

126

ორიგინალშია (47):

... می فرمائی و این منافی توکل است
„... ბრძანებ და ეს [ღვთის] სასოების საწინააღმდეგოა“.

ვახტანგს უწერია (91): „თქვენი ნათქვამი ყველა კეთილი არის“ (ასე პასუხობს მამას უფროსი ვაჟი). მაგრამ აქ გამოხატული არ არის ამ უქნარა ყმაწვილის მსოფლმხედველობა, რაც ორიგინალში იკითხება და რაც სწორად გადმოუცია დავითს (63): „მაშ, თეთრმან (ეს სიტყვა მდივანს, ვფიქრობთ, შეცდომით უნდა ჰქონდეს გადანუსხული. დავითის ხელნაწერში ალბათ იყო: „თურმე“. – მ. თ.) ღვთისაგან წყალობა და მისაცემი ტყუილი ყოფილაო“.

127

გაჩაღბვისას საბა ზოგ ვახტანგისეულ დეტალს ამოაგდებს ხოლმე და ამის შედეგს ყოველთვის არ უფიქრდება. მაგალითად, საბას ვერსიაში მამლარი კატა ეუბნება მშიერს: „მსუქანთა ხორცთა მოვიტაცებ და მეორეს დღემდე ნოყიერად ვიქნებიო“. ამაზე მშიერი კატა ჩაეკითხება: „მსუქანი ხორცი რაიო და მამლრობის პური რას ჰქვიანო“ (იქვე). ორიგინალისეული „მამლრობის პური“, რაც იკითხება ვახტანგის ვერსიაში, საბამ ამოაგდო მამლარი კატის ნათქვამში, მაგრამ უნებურად თავი იჩინა მან იმავე დიალოგში.

ორიგინალშია (48):

ترا از عنكبوت فرق نمیتوان کرد
„შენ ოზობასგანვერ გაგარჩევს კაცი“.

დავითი (42): „კაცი ბებარას შიგან ვერა დაგარჩევს“. ვახტანგი (68): „ეგ არის, რომ შენ და დედაბერი ერთმანეთში არ გამოირჩევით“. საბა: „შენ და ბებერი არაში გაირჩევით“.

ხომ არ ეჭირა აქ ვახტანგს თვალი დავითის თარგმანზე? იქნებ ვახტანგსაც ბებარა ჰქონდა, მაგრამ გადათეთრების დროს შეიცვალა იგი ამ მცდარი ფორმით (ასეთი ეჭვის დამადასტურებელი ადგილები ქვემოთაც არაერთხელ შეგვხვდება).

ორიგინალის მიხედვით, „უფლისწულმა ერთ დღეს ჭაში სათლი ჩაუშვა, წყლის ხმა არ შემოესმა“ (49):

شاهزاده روزی دلو بجاه گذاشت آواز آب نیامد

ვახტანგს „სათლის“ ნაცვლად „თოკი“ უწერია (95): „ქელმწიფის შვილმა ერთ დღეს თოკი იმ ჭაში ჩაუშვა. კაი ხმა არ ამოვიდა“. რბილი თოკით ვერ გაიგებთ, მას ჭაში წყალი დახვდა თუ სხვა რამ მაგარი საგანი, სათლით – კი. ბუნებრივია, მეფე თოკით იმასაც გულისხმობს, რაც მასზე გამობმულია. მაგრამ სათლი რომ დაეწერა, არ დასჭირდებოდა ასეთი რამის თქმა: „კაი ხმა არ ამოვიდა“. საბა ვახტანგს ეხმარება: „ერთ დღე ჭაში თოკი ჩაუშვა, სხვა რამე კმა გამოჰყდა“. დავითს კი აქ ყველაფერი წესრიგში აქვს (68): „ერთ დღესა ჩაუშვა მას ორმოსა შიგან ჭურჭელი ერთი ავსებად წყლისა. და ვერა ჰპოვა წყალი ლაკუასა მას შიგან“.

ორიგინალში ჩართულ ერთ ლექსში იკითხება (51):

درین خوان یغما چه دشمن چه دوست
„ამ მუქთ სუფრაზე რა მტერი, რა მოყვარე“.

ორიგინალის *خوان یغما* ნიშნავს განურჩევლად ყველასათვის გაშლილ სუფრას. ვახტანგს უწერია (99): „ამ *სიკუდილის სუფრას* რა მტერი და რა მოყვარე, ყველა ნახავს“. მწიგნობარ მეფეს მისი სპარსული ნუსხის *خوان عام* ('საყოველთაო, მუქთი სუფრა') მიუღია სიკვდილის მეტაფორად (ასეთი გააზრებით: წუთისოფელი ყველას მოიჭამს) და იგი გაუხსნია. სინამდვილეში კი ლაპარაკია იმაზე (და ეს იგავის შინაარსიდანაც ცხადია), რომ ღმერთი სულგრძელია და განურჩევლად ყველას აპურებს, მტერი იქნება თუ მოყვარე. საბა ლექსის არსს ჩამწვდარა, ის აქ ვახტანგს არ უჯერებს:

„მიწისა პირი, ღმრთივ განაპირი, ტაბლად გვიშლია სრულად ცხოელთა,
მოყვარე-მტერთა, ჩვილთა და ბერთა გვზრდის და გვაღბინებს უხვად
ყოელთა“.

131

ორიგინალის მიხედვით, დიდვაჭარს ჯერ პირველი შვილი (უფროსი ვაჟი) ელაპარაკება, მერე კი – მეორე, შუათანა შვილი (52). მომხდარა ისე, რომ როგორც დავითს, ისე ვახტანგს ამ შვილის რეპლიკა ისევ უფროსი ვაჟის საუბრის გაგრძელებად გაუგიათ. დავითი წერს (72): „*შვილმან კიდევ* ლაპარაკსა თავი აუდო“. ვახტანგი თარგმნის (101): „*ამას უკან კიდევ შვილმა* სიტყვა დაუძრა“. ორივე მთარგმნელის შეცდომა ტექსტის ცუდად გაგებას უკავშირდება. ორიგინალშია (52):

پسر دیگر سخن آغاز کرد
„*მეორე ვაჟმა* სიტყვის თქმა დაიწყო“.

სიტყვას *دیگر* ('მეორე') აქვს სხვა მნიშვნელობაც: „*კვლავ, ისევ*“. ორივე მეფე ერთნაირად შემცდარა და ორივეს ეს სიტყვა ამ უკანასკნელი მნიშვნელობით გაუგია.

მაგრამ აქ ვახტანგსა და დავითს სხვა შეცდომაც აქვთ დაშვებული. ორიგინალის მიხედვით, მეორე შვილი მამას ეკითხება (52):

ای پدر ما را قدرت توکل کلی نیست پس از کسی چاره نباشد و چون بکسب اشتغال کنیم و

خداوند تعالی از خزانه کرم (غیب) مالی و منالی روزی ما گراند با آن چه باید کرد؟

„მამავ, ჩვენ [უფლისადმი] სრული მინდობის ძალი არა გვაქვს და არც მოქმედებისგან (საქმიანობისგან) იქნება [რამე] საშველი. საქმიანობას რომ ხელი მოვკიდოთ და უზენაესმა უფალმა დიდსულოვნების საუნჯიდან რომ ქონება და სიმდიდრე საზრდოდ მოგვცეს, მას რა უნდა ვუყოთ?“

შუათანა ვაჟი უფროსი ძმის შეხედულებას ანვითარებს. დავითს ეს ადგილი ასე გადმოუცია (72): „ეჰა მამაო, ჩვენ არც ღვთისა მინდობილნი ვართა, არცა საქონელი გვაქვს, რითა ვეცადნეთ სოფელსა შინა რჩომასა?“ ვახტანგი თარგმნის (101): „მამავ, ჩვენ ვერც ღმერთს მივწოდებთ და არც იმის ღონე გვაქვს, რომ საშოვარის მოგებას ხელი მივყოთ; და ღმერთმა მოწყალებთ თავის მოწყალების საუნჯიდან რაც ენებოს, ის ჩვენი ბედი ქნას!“.

132

ორიგინალშია (53):

باز بلند همت

„ამპარტავანი ქორი“.

დავითი (49): „ქორმან კლდეზედან ნაჯდომმან“. ვახტანგი (75): „მაღალბედნიერმა ქორმა“. საბა: „მან ბედმაღალმა ქორმა“.

133

ორიგინალში გვალვის შედეგად დამშეულ ხალხზე ნათქვამია (53; 70):

متاع خانه بخوانی می فروختند

„სახლში რაც ეზადათ, [ყველაფერს] ერთ სუფრად (საჭმელად) ყიდიდნენ“.

აქ ქაშეჭის ერთმანეთთან შერითმული აქვს خانه (ხანე – 'სახლი') და خوان (ხან – 'სუფრა'), ვახტანგს კი ეს უკანასკნელი ამოკითხული აქვს როგორც خون (ხუნ – 'სისხლი'). მეფე წერს (103): „ყოვლს ალაგს სისხლის სათავენოს ხვარბალზე აძლევდენ“, რაც განუმეორებია საბას: „სისხლისა სათავენოსა ხვარბალთა ზედა მისცემდეს“ (აკადემიურ გამოცემაში (2008) ეს შეცდომა გასწორებული გვაქვს (ოღონდ სათანადო ანალიზის გარეშე).

134

ორიგინალში დამშეულ ხალხზე ნათქვამია (53):

هر کرا دیدار نان بودی هوس

قرص خور بر آسمان دیدی و بس

„ვისაც პურის ნახვის წადილი ჰქონდა,
ცაზე მზის დისკოს ხედავდა და მორჩა“.

არაბული წარმოშობის სპარსული ტერმინი قرص (ყურს – 'დისკო') ვახტანგს ასევე გადმოუტანია ქართულად (103): „პურის პირის ნახვა ვისაც უნდოდა, მზის ყურს[ს] რომ ნახევდა, ის იყო (მომდევნო სიტყვას ვერ კვითხულობთ. – მ. თ.)“. არ არის შეუძლებელი, საბას აქ სიტყვა ყურს მიცემით ბრუნვაში დასმული ყური ჰგონებოდა, თარგმანი ორიგინალისთვის არ შეუდარებია და თავიდან შარი იოლად აუცილებია, – ლექსის თავისუფალი თარგმანი მოუცია:

„სიყმილისაგან მოყუარე მოყუარეთ ვერ იცნობდიან,
მავედრებელთა ვედრება მსმენელთა არ ესმოდიან,
კბილნი ბაგეთა მოჭმასა, სტომაქნი ვითა სცნობდიან,
მშიერთა ცრემლნი მამღართა გულქვათა ვერ აღზობდიან“.

135

ორიგინალშია (54):

ضعفای رعیت را در گلستان فراغت گل رفاهیت نشکفت

„ხალხის დავრდომილობას შვების ვარდნარში სიკეთის ვარდი არ აუყვავდება“.

დავითი (50-51): „საბრალონი და დავრდომილნი კაცნი წალკოტსა ვარდისა კოკობსა ვერა გაშლიან“. ვახტანგი (77): „გლებთა და საბრალოს კაცთა ფარალათობის *სავარდისტანში* (!) მოსვენების ყვაილი არ გაიშლების“. საბა: „გლებთა და საბრალთ კაცთა, განსვენების *სავარდის გვამთა* შინა მშვიდობის ყვაილი არ გაიშლების“.

სუფიქსი –*ტანი* საბას გაუგია *სხეულის* (აქ: გვამი) მნიშვნელობით.*

136

ორიგინალშია (55):

بدین دل اور برفتن دلیر

„შესახედავად (რომ შეხედავდით, ეტყობოდა, რომ იყო) – გულოვანი, სიარულით (მის სიარულს რომ ნახავდით, დარწმუნდებოდით, რომ იყო) – გულადი“.

ვახტანგს ეს ადგილი ასე აქვს თარგმნილი (107): „სანახავად – *გულის გამამხიარულებელი*, სიარულით – გულოვანი“.

ორიგინალში კი, როგორც ვნახეთ, ლაპარაკია არა იმაზე, რომ იმ ლომის შეხედვა კაცს გულს უმხიარულებდა, არამედ იმაზე, რომ როცა შეხედავდით, დარწმუნდებოდით მის გულოვნობაში.

137

ორიგინალში აღწერილია ლომი (55):

شیری بود با صولت و هزبری در غایت شوکت

„ერთი ლომი იყო, *მრისხანე შესახედაობის* მქონე და გულოვნებით ძლევამოსილი“.

ვახტანგის თარგმანი (108): „ერთი ლომი იყო *მოშაო* და უზებარი დიად გულოვანი“.

* ეს შემჩნეული აქვთ ე. მეტრეველსა და ალ. გვახარიას, იხ. *ე. მეტრეველი, ალ. გვახარია, გვ. 188.*

აქ თითქოს ყველაფერი რიგზეა (მოშავო ლომებიც ხომ არიან), მაგრამ ორიგინალში გვაქვს صولك ('მრისხანება'), ლომზე ნათქვამია, მრისხანე იყო. საიდან მოიტანა ვახტანგმა „მოშაო“? ეჭვი არ არის, მან სპარსული ხელნაწერის صولك შეცდომით ამოიკითხა (ან მის ნაქონ ტექსტში ასე იკითხებოდა) როგორც سواد ('სიშავე').

138

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ორიგინალში ხშირად ნახმარი ფრაზა صولك ارکان „თავკაცნი (ბურჯნი) სახელმწიფოსი“ (იგულისხმება სამეფო კარის მაღალი თანამდებობის პირები, – ვეზირები და სხვ.) ვახტანგს ესმის როგორც „ბედნიერების გამგენი“ ან „ბედნიერების მარიგებელნი“, რადგან صولკ ნიშნავს მთავრობასაც, სახელმწიფოსაც, ძალაუფლებასაც, ბედსაც, სიმდიდრესაც.

ორიგინალში (56) მოტანილი ეს ფრაზა ვახტანგს თარგმნილი აქვს (81) როგორც „ბედნიერობის მარიგებელნი“, საბას – „ბედნიერობის გამგენი“. დავითს კი სწორად ესმის იგი (54): „თავადთა და დარბაისელთა“.

139

ორიგინალში ჟამთა სვლაში დიდი სახელის გაძღვების შესადარებლად მოტანილია მცენარეთა ფოთოლი. ლითოგრაფიულ გამოცემაშია (56):

هر که درجۀ بلند یافت اگر چه چون گل کوتاه زندگانی باشد خردمندان بسبب ذکر جمیل او را
 دراز عمر شمرند و آنکه بدنائت و دون همتی سر فرود آرد چون برگ بازو اگر چه دیر بپاید نزدیک
 اهل فضول اعتباری نیاید

„ვინც მაღალი ხარისხი (თანამდებობა) მოიპოვა, – თუნდაც ვარდივით ცოტა ხანს ცოცხლობდეს, გონიერნი მისი სიკეთის ხსენების დროს მას ხანგრძლივად როგორც ცოცხალს თვლიან და ის [კი], რომელიც დიდბუნოვნების გამოჩენის საქმეში გარეწრობასა და სისამაგლეში ჩარგავს

თავს, თუნდაც ბროწეულის ფოთოლივით დიდხანს გაძლოს, ბრძენთა თვალში ღირსეულ სახელს ვერ დაიმსახურებს“.

აქ საკამათოა ვარდისა და ბროწეულის ფოთლის შეპირისპირება. რა ასე დიდხანს ძლებს ბროწეულის ფოთოლი, რომ იგი ხანგრძლივობის ეტალონად იყოს მიჩნეული? ვახტანგის თარგმანში საკითხი უფრო გართულებულია, – მას საამისო მაგალითად ტირიფის ფოთოლი მოაქვს (111): „ვინც სიმაღლის ხარისხი იპოვა, ვარდსავით ცოტა სიცოცხლე რომ ქონდა, ბრძენთ შვენიერის ქების მიზეზით დღეგრძელი გახდეს; ვინც ავობითა და სიძვირის გზაზე თავი ჩამოიყუანა, ტირიფის ფოთოლსავით რა გინდ გვიან დალპა, სახელოვნებთან არ დაიწერა“.

ორიგინალის ბეჭდურ ტექსტში კი არც „ტირიფი“ იკითხება და არც „ბროწეული“, იქ სათანადო თვისების მქონედ სამართლიანად ფიქვია მიჩნეული (76): *اے فاضل* (შდრ. ქართ. „ფიჭვი“). რომელი მაგალითი მივიჩნიოთ ავტორისეულად? *الله اعلم*

140

ორიგინალში დამანა ამბობს მაქსიმას (57; 76):

دستمایہ بزرگی عقل و ادبست

„დიდობის (დიდკაცად გახდომის) პირობა ჭკუა და აღზრდაა“.

ე. ი. კაცმა დიდებას (დიდ აღგილს) რომ მიაღწიოს, ამისთვის საჭიროა (საკმარისია) ორი რამ: ჭკვიანი იყოს და სათანადო მომზადება ჰქონდეს. ეს აღგილი ვახტანგს ზუსტად არა აქვს თარგმნილი, არადა ამ მაქსიმას კარიერისტი დამანა თავის სახელმძღვანელო კრედიოდ მიიჩნევს და, ამდენად, აქ მისი ზუსტად გადმოცემა აუცილებელია. ვახტანგი წერს (112): „დიდობის სათავენი ჭკუა და სიკეთე არის“. დიდების მიღწევის საქმეში კარიერისტს სიკეთე კი არ უშველის, არამედ – სათანადო გამოცდილების შეძენა და დაწინაურებისთვის

საჭირო ხვანჯების დაუფლება. დავითის თარგმანი უფრო ახლოა სათქმელთან (83): „სიდიდე ჭკუა და ყოფაქცევა არის“.

141

ვახტანგის თარგმანში შეცდომაა (112): „წინათმხედველსა და ჭკუით სწორსა და საქებელსა შეუძლია, თვისად დასაჭერად საგდებელი ცას გარდააცვას; თუ გულის თვალი *სიუხვით* არ გაიხილების; *იგავისაკენ* მიხედვა არ შეუძლია“. მეფეს ჯერ ჰქონია: „თუ გულის თვალი *მართლა* არ გაიხილების, *სახედველის თვალი ვერც დიდობას მიაგნებს*“. მაგრამ შემდეგ ასეთი ტექსტი უარუყვია და მათ ნაცვლად ზემოთ მოტანილი ვარიანტი მოუცია. დავიწყით იმიტ, რომ ორიგინალის همت (‘1. დიდსულოვნება. 2. მონდომება, მცდელობა. 3. სახელოვნება, თავგანწირვა’) ვახტანგს აქ გაუგია როგორც „სიუხვე“. ვამბობთ „აქო“, რადგან სხვაგან თარგმანში გვაქვს შემთხვევები, როცა ეს სიტყვა მას სწორად ესმის. მაგ., ორიგინალის (58) გამოთქმა: سر سر همت მას სწორად აქვს თარგმნილი (115): „*სახელოვნებით* თავი მოვაჭრევინოთ“. აქ კი სიუხვის ქონაზე კი არ არის საუბარი, არამედ – დიდების მცდელობაზე. მეორე: სრულიად ამოვარდნილია კონტექსტიდან „იგავი“ („*იგავისაკენ* მიხედვა არ შეუძლია“). აქ კი უკვე ტერმინის არასწორად გაგებასთან კი არა გვაქვს საქმე, არამედ ორიგინალის მცდარად ამოკითხვასთან (ან ვახტანგის ნაქონ სპარსულ ნუსხაში მცდარი ვარიანტის არსებობასთან). რა შეიძლებოდა წერებულის *معالي* (‘მაღალი თვისება; კეთილშობილება’) სიტყვის ნაცვლად ვახტანგის ნაქონ სპარსულ ტექსტში? ვფიქრობთ, უნდა გვქონოდა ვიზუალურად მისი მსგავსი (ან ვახტანგს უნდა ამოეკითხა ასე) არაბული *معنى* სიტყვის მრავლობითი რიცხვის ფორმა *معانى* (‘არსი; იგავი; მნიშვნელობა’). ვახტანგის ტექსტის ეს გაუგებრობა განმეორებულია საბას რედაქციაში:

„თუ გულის თვალი ღია აქვს, არ ეცეს მისის დას რული,
იგავთ მიხედვა ვერ უძლოს, ტარებით დაშვრეს დასრული“.

ორიგინალშია მაქსიმა (58):

هیچ خردمند محنت نقد برای راحت نسبه قبول نکند

„არც ერთი ჭკვიანი ნაღდის გაჭირებას ნისიის დაღბინებაზე არ დათმობს“.

ვახტანგს ეს ადგილი ვერ გაუგია. ჯერ უთარგმნია (115): „არა (არც ერთი. – მ. თ.) ჭკვიანი ნაღდის გარჯილობის ნისიას მოსვენებას არ მისცემს“. მაგრამ შემდეგ ასე შეუცვლია: „არა ჭკვიანი ნაღდის მოსვენებას გარჯილობის ნისიას არ მისცემს“.

ორიგინალშია (58):

سر ببالین آسایش ننهد

„თავს მოსვენების სასთუმალზე არ დადებმს“.

დავითი (56): „თავი მოსვენებისა სასთაულსა დადევას“. ვახტანგი (83): „თავს მოსვენების სასთაულზედ დაზდებენ“. საბა: „თავთა მოსვენებისა სასთუნალზედა დასდებენო“.

ორიგინალშია (58):

نیست عجب چرخ را گر رود از کف عنان

„არ გაუკვირდება ზეცას, თუ ხელიდან გაუშვებს აღვირს“.

ვახტანგი (84): „არა საკურველია მბრუნავის ცისაგან, სადავე ხელიდამ (დეფ.)“. საბა: „საწუთროსაგან არ იქნას, ნუ გიკვირს ეს საოცითა“.

თბზულების გმირი, რომელიც რისკზე მიდის და შესაძლო განსაცდელს არ ეპუება, ამბობს (59):

„უბედურების მორევსა და განსაცდლის ტვირთის ატანაზე არ ვიფიქრებ“.

ორივე მეფის თარგმანი შენიშვნას იმსახურებს. დავითს უწერია (87): „ქართა ჭირისათა, დათმოვითა მწუხარებისათა არა შევშინდე“. ეჭვი არაა, დავითს ორიგინალის პ ('ტვირთი') შეცდომით ამოკითხული აქვს როგორც სიტყვა ა ('ქარი'). რაც შეეხება ვახტანგის თარგმანს, იგი ასეთია (115): „მოკეთეთ მორევსა და ჭირის საჰალნეს აღარ ვიფიქრებ“. რას ნიშნავს ეს მოკეთეთ (მოკეთებების), გაუგებარია. ამიტომ აკადემიურ გამოცემაში (216) ჩვენ იგი შევცვალეთ სიტყვით „განსაცდლის“ (ოლონდ სათანადო კომენტარი არ გავციკეთებია).

146

ქაშეჭის მოაქვს გალექსილი მაქსიმა (59):

چون عشق حرم باشد سهلست بیابانها

აქ მოტანილი სიტყვის მნიშვნელობებია: „1) აღკვეთილი წმინდა ადგილი. 2) ტაძარი“. ციტირებულ ტექსტში კი ქაშის ტაძარი იგულისხმება. პოეტი გვეუბნება: თუ სიყვარული წმინდა ტაძარია (ან: თუ ტაძრის არსებობა სიყვარულია), მაშინ მასთან მისასვლელი უდაბნოების გავლა ადვილიაო. ვახტანგს ეს ტაეპი ასე აქვს თარგმნილი (115): „რადგან ეშყი უცოდველია, არა იქნება რა ბეაბნის (უდაბნოს. – მ. თ.) სარჯელი“.

147

ორიგინალში სარისკო (და იქნებ სახიფათო) გზაზე დამდგარ მეგობარს ურჩევენ (59):

باید که چنانکه مدخلش را دانسته مخرجش را نیز به بیند

„ხამს, რომ [კაცმა] ისე, [სადმე] რომ შედის, შესასვლელი იცის, [ასევე] იცოდეს, იქედან როგორ გამოისვლება“ (ე. ი. საქმეს რომ ხელს ჰკიდებ, თავიდანვე უნდა იცოდე, ეს საქმე როგორ დამთავრდება).

ვახტანგის თარგმანში (და საბას რედაქციაშიც) ამ სათქმელის დასაწყისი დეფორმირებულია. მეფე წერს (116): „როგორც მოსავალი უნახავს, ხარჯიც ისე ნახოს“. საბა იმეორებს: „რაცა მოსავალი რგებია, წარსაგებელიც აგრევე წარაგოს“.

148

ორიგინალის მიხედვით, მდინარეს მიმდგარ თანამგზავრს ურჩევენ (59):

این چشمه گردابی باشد که باشد بکنار نتوان آمد

„[იქნება] ეს წყარო [ისეთი] მორევი იყოს, რომელიც *ცურვით* არ გაისვლება“.

ვახტანგს სასა (ბჰ შენჰ – ‘ცურვით’) შეცდომით გაუგია როგორც სასა (ბე აშენ – ‘ცნობით; საქმის ცოდნით’, ანუ როგორც ჩვენი ძველები იტყოდნენ, ‘მეცნიერობით’. იქვე ახლოს კი სასა მას სწორად აქვს გაგებული: „*მცურაობის* ცოდნის მორჩენით“) და დაუწერია (116): „[ეგებ] ამ წყაროს მორევი ასეთი იყოს, რომ *მეცნიერობით* ნაპირს არ გაისვლებოდეს“. საბას ეწერა: „*მცოდნეთაგან* არ გაისვლებოდეს“. ჩვენს გამოცემაში იგი ასე შეცვალეთ (ოღონდ კომენტარების გარეშე): „*ცურვით* არ გაისვლებოდეს“.

149

ორიგინალშია (60):

بید پای خوانند یعنی طبیب مهربان و از بعضی اکابر هند استماع افتاد که نام او پیش پای است که

بهندی «هتی پات» خوانند

„*ბედფამს* ანუ. *საყვარელ ექიმს* უწოდებენ. და ზოგ ინდოელ დიდებულთაგან თქმულა, რომ მას სახელად *ფიშჰამ* (წინამდგომი). – მ. თ.) რქმევია, ინდურად „*ჰათიჰამ*“ ეწოდება“.

დავითი (58): „*ფილგაი* უწოდიან. ქართულად გამოითარგმანების ვითამ *მკურნალი სიტკბოებითა*. მრავალთა

ინდოველთა უთქუამს მათბად გამოითარგმანებისო“. ვახტანგი (86): „*ფილფაი* ქვიან, ითარგმანების *მკურნალი სიტკბოებით* და ზოგთ ინდოველთ დიდთაგან გაგონილა: მისი სახელი *ფილფაი* არის და ინდაურად: *ჰე ავათფათ*“. საბა: „სახელად *ბიდაფი* ჰქვიანო. ბიდაფი „სიტკბოებით მკურნალად“ გამოითარგმანების. ზოგთ ინდოელთ დიდთაგან თქმულა, მისი სახელი *ბილფაი* არისო და ინდოურად – *ჰეავათფათის*“.

ზოგ სპარსულ რედაქციაში *ی پل فیل فام* იკითხება. ჩანს, ასე იყო ეს სახელი წარმოდგენილი იმ სპარსულ ნუსხაში, რომლითაც დავითი სარგებლობდა.

150

ორიგინალშია (60):

بر مدارج دانش ترقی نموده
„ცოდნის ბარისხზე აღმატებული“.

დავითი (58): „გამომთქმელად დიდად ნაქები“. ვახტანგი (86): „სიბრძნისა და მეცნიერობის *კოლოფზედან* აღმატებული“. საბა: „სიბრძნისა და მეცნიერობის *კოლოფთა* ზედა აღმატებული“.

ჩანს, ორიგინალის *مدارج* ('ხარისხი') ვახტანგმა შეცდომით დაუკავშირა *چا* სიტყვას, რაც *კოლოფს* ნიშნავს. მისი სინონიმი ჩანს *კორჭი*, რაც სახეცვლილი *კროჭი* (კოლოფი) უნდა იყოს.

151

ორიგინალშია (60):

دمش گنجینه تحقیق بيزار
جبینش آفتاب صبح خيزان
بهر حرفی فلک را کیسه پرداز
بهر کاری قضا را محرم راز
„მისი სული – ჭეშმარიტების გამცრელთა განჯინა;

მისი შუბლი – ძილგამკრთალთა მზე.
ყოველი სიტყვით ცის ქისაფარდაზი,
ყოველი საქმით განგების მესაიდუმლე“.

ვახტანგი (86): „სასწაულის განჯით სიმართლის გამცრელი,
მისი პირი – დილას ადრიან ამდგომთ მზე, ყოვლ სიტყვაზე ცის
ქისის დამბერტყელი, ყოვლ საქმეზე მღ`თის განგებისა
მცოდნელი“.

საბა:

„სასწაულ ნიშთა მოქმედი გამართის რამე, რაც ხრილი,
აღმსთობილთ კაცთა პირის მზე ზედ არ მიეკრა, რაც ხრილი,
სიტყვით შეიგნის ყოელი ცათა კისათა, რაც ხრილი,
ცათ განგებათა შემტყობი, ხელთა მიიღის რა ცხრილი“.

152

ქვემოთ მოტანილ შენიშვნას შინაარსის განსხვავება-
არგანსხვავების თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელო-
ბა არა აქვს (თუმცა ვახტანგს სპარსული ტექსტი შეცდომითა
აქვს ამოკითხული), იგი საყურადღებოა ვახტანგისა და საბას
მთარგმნელობით ლაბორატორიაში შესახედავად. ორიგინალშია
(60; 80):

او را بر مرکب راهوار سوار کرده
„იგი მსუბუქად მავალ ცხენზე შესვეს“.

დავითს უწერია (89): „ცხენზე შესვეს“. ვახტანგს راهوار
შეცდომით მიუჩნევია (ამოუკითხავს) راهرو, სიტყვად და რადგან
ეს უკანასკნელი „გზად მავალს“ ნიშნავს, დაუწერია (118): „მას
გზაზედ წამსვლელს ცხენს შესვეს“. რაკი ასეთი ცნება არ
არსებობს (ყოველი ცხენი, ბუნებრივია, გზად მავალია), საბას
შარისთვის თავი იოლად აურიდებია: „კეთილად აკაზმულს
ცხენს შესვეს“. და ის აქ გარანტირებულია: სამეფოდ
გამზადებულ კაცს ცუდად შეკაზმულ ცხენზე არ დასცამდნენ.

153

ორიგინალშია (60):

و چون بحکم الهی آفتاب حیات حاکم ولایت در افق فوات غروب کند
„და როდესაც უფლის ბრძანებით სამეფოს ხელმწიფის მზე სიკვდილის
ჰორიზონტში ჩავა...“

ვახტანგს უთარგმნია (118): „რა ღვთის ბძანებით
ჯელმწიფის სიცოცხლის მზე სიკუდილის *მასკულავთან* ჩავაო...“
აქ „ვარსკვლავი“, ერთი შეხედვით, შეუსაბამო ჩანს. ამიტომ
საბას იგი „ტატანი“ სიტყვით შეუცვლია („სიკვდილის *ტატანთა*
ჩავა“), ხოლო „ტატანი“ მას ასე აქვს თავის ლექსიკონში
განმარტებული: „ვარსკვლავთმორბედი. ესე არს, რა მზისა
შარავანდედი აღისვამს ორთქლსა რასამე ქვეყანისაგან და
ორთქლი იგი სიმაღლესა ჰაერისასა მზისა და ეთერისა მიერ
შეგვამდებიან და იქმნების ვითარცა ცეცხლი და მნათობი. და
სადაცა ჰაერისა სიზჟრე არს, მუნ დაადგრების. და რა ძლიერი
ქარი ეკვეთების, გაიტაცებს და გამოჩნდების მორბედად,
ვითარცა ვარსკვლავი“.

154

ორიგინალშია (60):

مقارن حال ستاره حشمت آن صاحب دولت از ذروه آن كوه طلوع نمايد
„მდგომარეობის შესაბამისად იმ დავლათის (სამეფოს) პატრონის დიდების
ვარსკვლავი იმ მთის მწვერვალიდან აღმოხდება“.

ე. ი. ამოვა ვარსკვლავი (და არა სხვა რამ) სამეფოს პატ-
რონის დიდებისა. ვახტანგის თარგმანი მკითხველს დააბნევს
(119): „ამ *საქმის* ახლო დიდობის *მასკულავის დოვლათის*
პატრონი იმ მთის თავზე *ამობრწყინდება*“ (ე. ი. აღმოხდება არა
ვარსკვლავი, არამედ ამ ვარსკვლავის დავლათის პატრონი).
თარგმანში ორიგინალის მხატვრული სახე დეფორმირებულია
(რაც ნაკლებად მნიშვნელოვანი როდია), თორემ შინაარსი
დიდად არ არის ტექსტის აზრს მოკლებული. ეს შეუსაბამობა
არც საბას ჩაუგდია აინუნში: „მას *ჟამთა* (sic! – საბა საბაა! – მ. თ.)

ახლორე დიდებისა და ბედნიერობის *ვარსკვლავის პატრონი მის მთისა თავსა ზედა აღმოზრწყინდებისო*“.

155

ცბიერ დამანას განზრახული აქვს, შემთხვევა გამოიყენოს და ლომის გარკვეული საქმის კურსში ჩაყენება შეუძლია თუ არა, ამ საქმეში საკუთარი თავი გამოსცადოს. ლითოგრაფიულ გამოცემაშია (60):

می خواهم که در این فرصت که تخریر و تردد شیر راه یافته است خویشتن برو عرضه کنم و ممکن است که به نوشداروی نصیحت من او را فرجی حاصل آید

„მინდა, ამ შემთხვევით, რომელმაც ლომი გააოგნა და ააფორიაქა, საკუთარი თავი მის მიმართ (*მასზე, მის საქმეში*) გამოვსცადო, რადგან შესაძლებელია, ჩემი რჩევის ბალზამმა მას უშველოს“.

ბეჭდურ ტექსტში ლაკუნაა (81):

بر عرضه کنم

ვახტანგის თარგმანი სცოდავს (119): „მინდა, ამ დროს პოვნაში, რომ ფიქრი და გუნების აჩქარება ლომს გამოვარდნია, მე იმას მოვახსენო. ეგების ჩემის სწავლის ნუშტარუს მაჯუნით იმის *სიმზიარულის* მოსავალი მოუვიდეს“. 1) საქმე ეხება ნიუანსს, ვიმეორებთ, დამანას უნდა, საკუთარი თავი გამოსცადოს იმაში, შეუძლია თუ არა ლომის ეს კრიტიკული მდგომარეობა თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს. 2) ეტყობა, ვახტანგს ხელთ ჰქონდა სპარსული ტექსტი, სადაც فرجی ('რაიმე საშველი') სიტყვის ნაცვლად იკითხებოდა ვიზუალურად მისი მსგავსი ფორმა فرخی ('მზიარულება'), როგორც ეს ლითოგრაფიულ გამოცემაშია (60). „სიმზიარულე“ აქ ეჭვს იწვევს. ჩანს, فرخی ('მზიარულება') იკითხებოდა დავით მეფის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაშიაც. იგი წერს (90): „მანცა გაიხაროს“.

ორიგინალშია (61):

اركان دولت

„სახელმწიფოს თავკაცი“.

ვახტანგი (89): „ბედნიერების გამრიგებელთა“. საბა: „ბედნიერობის მარიგებელთა“.

157

ვახტანგის თარგმანში საავკაცოდ გამზადებული მდაბიო დამანა, რომელსაც ქილილა ეკითხება, შენ, სათანადო ცოდნისა და გამოცდილების უქონელი, როგორ აპირებ მეფის კარზე დიდი კარიერის გაკეთებასო? – პასუხობს (120): „თუ კაცს შეძლება და მცოდინარობა აქუს, დიდთან ლხინში შესვლა მისთვის დასაკლისი არ არის“. გამოთქმა „ლხინში შესვლა“ აქ საჩოთიროდ გამოჩანს, – დამანა იმისთვის კი არ ემზადება, რომ ლომთან ერთად ილხინოს, არამედ – მის სამეფო კარზე დიდი თანამდებობის ხელში ჩაგდება უნდა. დავით მეფის თარგმანი კი იმეორებს ორიგინალის შინაარსს (90): „კაცი თუ ჭკუიანი და რიგიანი არის, იმას დიდის საქმის ჯელად აღება ავად არ მოუხდების“. ქაშეჭის უწერია (61; 81):

چون مرد دانا و توانا باشد مباشرت کارهای بزرگ او را زیان ندارد

„კაცი თუ მცოდნე და შემძლეა, დიდ საქმეთა გაძღოლა მას არ გაუძნელდება“.

ეტყობა, ვახტანგმა ორიგინალისეული مباشرت ('საქმის შესრულება') გაიგო როგორც „ხორციელი სიამოვნება“. მას ასეთი მნიშვნელობაც აქვს, მაგრამ აქ შეუსაბამოა.

158

იქვე ახლოს ვახტანგის თარგმანის მიხედვით, დამანა ამბობს: „თავის რიგით მისის ჭირისაგან შეუძლია გამოსვლა“. ორიგინალშია (61):

در هر کاری که خوض نماید چنانکه شرط است از عهده بیرون آید
„ყოველ საქმეს, რომელსაც მოეციდება, როგორც წესია, შეასრულებს“.

ხომ არ ამოიკითხა ვახტანგმა ორიგინალის *خوض*
('საქმისთვის გულით ხელის მოკიდება') როგორც *حرص* ('ვნება')?

159

ორიგინალშია (61):

شعله آتش خشم را به آب حلم فرو نشانند
„მრისხანების ცეცხლის ალი სიმშვიდის წყლით ჩააქროს“.

ვახტანგის თარგმანში დაშვებული მექანიკური შეცდომა ტექსტს უაზროს ხდის (121): „ჯავრიანობის ცეცხლი სიმშვიდის ცეცხლით დაანელოს“. რა თქმა უნდა, აქ ნაცვლად „ცეცხლით“ სიტყვისა უნდა იკითხებოდეს: „წყლით“. საბას, ბუნებრივია, უგრძვნია ეს შეუსაბამობა და დაუწერია: „მრისხანებისა ცეცხლი სიმშვიდის წყლით დაშრიტოს“.

160

ორიგინალშია (62):

در سه کار شروع نتوان نمود مگر ببلندی همت عمل سلطان و سفر دریا و مقابلت اعداء
„დიდსულოვნების ქონისა და რისკის გაწვევისკენ სწრაფვის ზეობის გარეშე სამი საქმის დაწყება არ შეიძლება. [ესენია]: ზღვით მგზავრობა, მეფობა და მტრებთან შეხება“.

ეს მაქსიმა არც დავითს აქვს სწორად თარგმნილი და არც ვახტანგს, – ორივე ერთნაირ უზუსტობას უშვებს. ორივე *همت* -ს თარგმნის როგორც ბედს და ასეთ პირობად ბედის ქონა მიაჩნია. დავითი თარგმნის (93): „თუ არ ბედნიერობა შესდგემდეს“. ვახტანგს უწერია (123): „თუ ბედნიერობა არ შესდგემდეს“ (ჩვენ უკვე გამოვთქვით ეჭვი: ვახტანგის თარგმანის ფაქტურა ისე ჰგავს ზოგჯერ დავითის თარგმანის სათანადო ადგილს,

ვახტანგი მის ხელთ ნაქონ დავითის ტექსტში ხომ არ იხედება და უნებურად მას ხომ არ იმეორებს? წინამდებარე მაგალითი ამ ეჭვს გვიღრმავებს). ხოლო ჩვენ პირველსავე სიტყვაზე მოვიდეთ: დამანა ასეთ დიდ ავანტიურაზე რომ მიდის, ბედის კი არა, თავის თავს კარგად იცნობს რა, საკუთარი მონდომებისა და რისკზე წასასვლელად მზად ყოფნის იმედი აქვს. ამიტომაც ამბობს იქვე:

من خود را دون همت نمی بینم

„მე თავი უთავბოლოდ [სულაც] არ მიმაჩნიაო“.

მაგრამ როგორც დავითის, ისე ვახტანგის თარგმანში განმეორებულია ამ ტერმინის ასეთივე მცდარი გაგება. დავითი (93): „*მე ღვთითა ჩემსა ბედსა კარგსა ვხედავ*, რისათვის შევიშინო?!“ ვახტანგი (123): „*მე ჩემს თავს უბედურს არ ვხედავ*, მაშ რატომ ჯელმწიფის მოსაველისაგან ვიფრთხილო?!“ მომდევნო ლექსში ეს *همت* ისევ გვხვდება:

چون بازوی همتم چنین است

„როცა ჩემი დიდებისკენ სწრაფვის მკლავი (შემლება) ასეთია...“

ვახტანგს აქ ეს ტერმინი ჯერ თარგმნილი ჰქონია როგორც „ბედი“ („ჩემის ბედის მკლავი“), მაგრამ ის გადაუხაზავს და თავზე დაუწერია: „სიუხვის“, რაც განუმეორებია საბას („ჩემისა სიუხვის მკლავი“).

161

ორიგინალშია (63):

بیر معنوی در کتاب مثنوی فرموده

მართალია, *معنوی* ნიშნავს იგავის მცოდინარეს, მაგრამ აქ იგი პოეტი ჯალალ ად-დინ რუმის (1207-1273) ფსევდონიმია, ხოლო *مثنوی* მასწავებ წყვილსტრიქონიანი ლექსით დაწერილ თხზულებას კი ნიშნავს, მაგრამ ამავე დროს ჯალალ ად-დინ რუმის ცნობილი პოემის სახელწოდებაა. თარგმანი ასეთია: „ბერ

(მეთაურ) მა'ნავის (ჯალალ ად-დინ რუმის. – მ.თ.) წიგნში „მასნავი“ უბრძანებია“.

ვახტანგი (91): „როგორც ამ იგავის მცოდინარეს მასნავის წიგნში უთქვამს“. საბა: „როგორათაც მას იგავის მცოდინარეს ორმუჯლსა წიგნსა შინა უთქვამს“. ეს ორმუჯლსა საბას ავტოგრაფიდან აღადგინა ა. ბარამიძემ.* მაგრამ მაშინ მკითხველისთვის მაინც უცნობი დარჩა, რომ აქ უბრალოდ მასნავის ჟანრი კი არ იგულისხმება, არამედ, ვიმეორებთ, ჯალალ ად-დინ რუმის თხზულება „მასნავი“ და მომდევნო ბედი ამ ძეგლიდანაა ციტირებული.**

162

ორიგინალშია (63) ლექსად:

نصیب ازل از خود نمیتوان انداخت
„ბედის განაჩენს ვერ მოიშორებ“.

დავითი (64): „რაც ჩვენთვის ნაბოძები არ არის, მის მეტს ვერას დავიჭერთ“. ვახტანგი (91): „რაც ჩემთვის განწესებული არ არი და რამთონიც მას ვეცადო...“ საბა: „რაც პირველ ჩვენთვის ბედად არ განწესებულა, მის მეტი არა მოგვეცემა რაო“.

163

ორიგინალშია მაქსიმა (63; 84):

* ა. ბარამიძე, ნარკვევები, I, გვ. 263.

** კ. კეკელიძის შენიშვნა არაა ზუსტი, როცა იგი დ. ლანგს განუმარტავს: „ქილილა და დამანაში“ იკითხება არა „იგავის მცოდინარეს ო რ ბ ე ლ ს ა წიგნსა შინა უთქვამს“... არამედ „იგავის მცოდინარეს მ ა ს ნ ა ვ ი ს წიგნში უთქვამს“ (ხაზი ჩვენია. – მ. თ.) (იხ. კ. კეკელიძე, ზოგიერთი საკითხი სულხან-საბა ორბელიანის ლიტერატურული საქმიანობისა. კრებული „სულხან-საბა ორბელიანი“, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამოცემა, 1959, გვ. 129). ა. ბარამიძემ ტექსტში ნახმარი „ორმუჯლსა“ აღადგინა, ნაცვლად ცუდად ამოკითხული „ორბელსა“ ფორმისა და მიუთითა, რომ ო რ მ უ ჯ ლ ი ნიშნავს მ ა ს ნ ა ვ ი ს.

کاری که از سوزن ضعیف در وجود آید نیزه سرافراز در ترتیب آن مقصر است
„საქმე, რომელსაც სუსტი ნემსი გააქეთებს, მის შესრულებაში თავმალალი
შუბი გამოუსადეგარია“.

ვახტანგს ეს ადგილი სწორად უთარგმნია (124): „ერთი საქმე რომ წურილის ნემსისაგან გამოვა, თავის საქმის გამართვაზე ის გამარჯვებულს შუბს არ შეუძლია“. მაგრამ საბას რატომღაც ნემსის მაგივრად ენა დაუწერია: „რაც საქმე წვლილის ენით გამოვა, ეგოდენი გამარჯვებულისა შუბისაგან არ იქნება“. აკადემიურ გამოცემაში ჩვენც შეცდომით ფორმა „ენით“ დაგვიტოვებია, ხოლო „ნემსით“ საბასეული ვერსიის ჩვენს მიერ უკუგდებულ ტექსტებში გაგვიტანია (693).

164

ორიგინალშია (64):

سرچشمه اقبال که چون سراب نمایش بیشی ندارد
„იღბლის წყაროსთვალი, რომელიც მირაჟის მსგავსად ხელშესახები არაა“.

ვახტანგი (93): „ბედნიერობის წყაროს სათავე, რომ წყლის სათავის მზგავსად მოჩვენების მეტი არა არის რა“. საბა: „სვესვიანობის წყაროს სათავე, რომელ, წყლის სათავის მსგავსად, მოჩვენების კიდე არა არის რა“.

سر اب (‘მირაჟი’) ვახტანგს შეცდომით გაუგია როგორც سر اب (‘წყაროს თავი’).

165

ქაშეჭის ციტირებული აქვს ნახერ ბოხარის (XIVს.) ერთი ბედი, რომელიც „ქილილა და დამანას“ ბეჭდურ ტექსტში ასე იკითხება (65):

درویش را که گنج قناعت مسلم است

درویش نام دارد و سلطان عالم است

„დერვიშს, რომელსაც [მცირედით] კმაყოფილების ალალი განძი აქვს, დერვიში ჰქვია სახელად, [თორემ ისე] მთელი ქვეყნის სულთანია“.

დიდ ირანელ მეცნიერსა და მწერალს 'ალ-აქბარ დეჰხოდას (1879-1956) თავის წიგნში حاکم و حاکمه ('ანდაზები და სიბრძნე') მოტანილი აქვს ეს მაქსიმა, მაგრამ მასში ჯა-ის ნაცვლად იკითხება حاکم ('საკუთრება; საუფლო') (800). რომელი წაკითხვაა სწორი? არც ერთი და არც მეორე. სწორია ლითოგრაფიული გამოცემის ვარიანტი: حاکم ('კუთხე, თავშესაფარი'). დერვიშს, რომელიც თავისი ცხოვრების წესის თანახმად, ერთ ადგილზე არ ჩერდება და მოხეტიალეა, სწორედ რომ მხოლოდ ღამის გასათევი, დროებითი თავშესაფარი, კუთხე ჰყოფნის, განძისა და ქონებისათვის მას უარი აქვს თქმული.

როგორც ნასერ ბოხარის ლექსის ტექსტში, ასევე „ქილილა და დამანას“ მითითებულ ადგილას უნდა დაიწეროს حاکم ('კუთხე, თავშესაფარი').

ვახტანგს ეს ადგილი სწორად არ ესმის. მას ჯერ ჰქონია (68): „დერვიშობისა და დაჯერების კუთხე დღეგრძელობა არის“, მაგრამ ეს წინადადება წაუშლია და მის ნაცვლად სტრიქონს ზემოთ დაუწერია: „მამული გაურჯელად აუცილებელია“. მეფეს, ეტყობა, სხვა ხელნაწერშიაც ჩაუხედავს (ისეთში, როგორიც დეჰხოდას აქვს ციტირებული) და ამ მცდარი წაკითხვისთვის მიუცია უპირატესობა.

ქართული თარგმანი ასე უნდა გაიმართოს: „დერვიშს, რომელსაც კმაყოფილების ალალი კუთხე (თავშესაფარი) აქვს, დერვიში ჰქვია სახელად, [თორემ ისე იგი] მთელი ქვეყნის სულთანია“.

166

მელიამ, რომელიც ქათამს ეპარებოდა, უცებ დოლი შენიშნა, დოლი მანამდე არ ენახა და დიდი მოცულობის რაღაც საკმელად მიიჩნია. ამიტომ ქათამს მოეშვა და დოლს ეცა. ეცა, მაგრამ ხელთ მხოლოდ ხმელ ჯოხებს გადაკრული სიფრიფანა და გამხმარი ტყავი შერჩა. ამასობაში ის ქათამიც გაექცა. თავისი საქციელი ინანა და გულში თქვა (65):

آن صید حلال از دست من بیرون شد و از این صورت بیمعنی هیچ فایده بمن نرسید
„ის ალალი ნადირი ხელიდან წამოვიდა და ამ უმაჟნის სახისაგან
ვერავითარი ხერი ვერ ვნახე“.

ვახტანგს უწერია (129): „ჩემი უცოდველი ნადირი ხელიდან გაუშვი და მის უმაჟნის სახისაგან სარგებელი ვერა ვნახე“. საიდან გაჩნდა ვახტანგის თარგმანში „უმაჟნის სახისაგან“? ვახტანგმა კარგად იცოდა, რომ უმაჟნი არის იგივე همایون (ჰომეჟუნ) და ნიშნავს დიდებულებას, მეფურ უზენაესობას. ამიტომ ის აქ ამ სიტყვას არამც და არამც არ იხმარდა. ორიგინალისეული بیمعنی შედგენილი სიტყვაა, წარმოებული უარყოფის (უქონლობის) მაწარმოებელი ی წინსართის მოშველელით. ვახტანგის სპარსულ ტექსტში აქ ალბათ უქონელი ცნების აღმნიშვნელი სიტყვა ეწერა. არ არის გამორიცხული, რომ მას უთარგმნელად გადმოეტანა ორიგინალისეული ბიმა'ნი (بی معنی) ან იმის გამო, რომ ეს სიტყვა მაშინდელ ქართულში უკვე შემოსული იყო (ვახტანგის თარგმანში ფიქსირებულია ძალიან ბევრი ისეთი სპარსული სიტყვა, რომელიც მის დროს „სახარჯო“ ქართულში იყო, მაგრამ შემდეგ ჩვენს ენაში ვერ დამკვიდრდა), ან იმიტომ, რომ მას ვერავინ დაუშლიდა, პირველად ეხმარა ეს სპარსული სიტყვა ქართულში (ბოლოს და ბოლოს, ყველა უცხო სიტყვა ქართულსა თუ სხვა ენაში ვიღაცამ ხომ პირველად იხმარა). მაგრამ იმის გაფიქრებაც კი, რომ მწიგნობარმა მეფემ აქ (ისიც ქათმის დასახასიათებლად) ჰომეჟუნ ('უზენაესი') იხმარა, ვიმეორებთ, დასაშვებლად არ მიგვაჩნია. საქმე უნდა გვქონდეს ვახტანგის მდივნის შეცდომასთან. საბა წერს: „ჩემი უცოდველი ნადირი უვნებელად გაუშვი და მისი შვენიერის სახისაგან სარგებელი ვერა რა ვნახეო!“ „შვენიერი“ აქ საქმის ვითარებას ვერ ასახავს.

167

ორიგინალშია (66):

بشنو این نکته که خود را ز غم آزاده کنی

خون خوری گر طلب روزی ننهاده کنی

„მომისმინე ეს სიბრძნე და თავს იხსნი მწუხარებისგან:
სისხლს დააქცევ, თუ სარჩოს არ იძიებ (არ მოიმარაგებ)“.

ვახტანგი (97): „გაიგონე ეს სიტყვა: შენი თავი ჯავრისაგან გაათავისუფლე, სისხლის ჭამა არის, რაც შენთვის არ განწესებულა მისი ძებნა.“

საბა:

„რასაცა გეტყვი, ეს რჩევა შენდა დაიდე წინარე,
გულთაგან ზრუნვა გააძე, ნავლელი მოსაწყინარე.
სისხლის სმა არის ურგებად, თავი შრომაზედ ვინ არე?!
რაც შენი ბედი არ არის, ვერ ჰპოო შესაძინარე“.

ორიგინალში, როგორც ვნახეთ, სულ სხვაა თქმული.

168

ლომმა დამანა, რომელსაც ის კარგად არც იცნობდა, ერთ დიდ და საიდუმლო საქმეზე გაგზავნა. გაგზავნა და იქვე ინანა, ეჭვი გაუჩნდა, ვინ არის, არც ვიცი, არ მიღალატოსო! ორიგინალშია (66):

اصل این است که تا دین و دیانت و مروت و اهلیت کسی را بارها نیازماید او را صاحب وقوف سر
خود نگرداند

„საქმე ისაა, რომ სანამდის კაცის სარწმუნოებას, ღვთისმოშიშობას, კეთილშობილებასა და ღირსებას მრავალჯერ არ გამოცდიან, მას თავის საიდუმლოებას არ გაანდობენ“.

ვახტანგს იგნორირებული აქვს კაცის საქმეში გამოცდის მრავალგზისობა (131), რაც ამ შემთხვევაში ხსენებული მოსაზრების აუცილებელი კომპონენტია.

169

„ანვარ-ე სოჰაღლში“ ჰაიჰარად არაფერია თქმული. აქ ყველა ტერმინი, ცნება და ინსტიტუტი მათემატიკური სიზუსტითაა მოტანილი და აფთიაქის სასწორითაა აწონილი, ამიტომ, მეფე თავის მეზობელზე ლაპარაკობს თუ კარისკაცზე.

გარკვეული უნდა იყოს და გარკვეულია კიდევაც. ორიგინალშია (67):

از شفقت و اکرام و مرحمت و انعام ما نصیبی تمام یابی که ابواب عاطفت بر روی مجاوران دیار
خود گشوده ایم

„ჩვენი წყალობით, პატივისცემით, კეთილისმყოფლობითა და გულუხვობით ისარგებლებ, რადგან ჩვენი ქვეყნის *მეზობლებისთვის* კეთილგანწყობის კარები [ყოველთვის] ღია გვაქვს ხოლმე“.

ვახტანგის თარგმანი ასეთია (133): „ჩემის წყალობისა და მოწყალებისაგან და პატივისა და საბოძვარისაგან უხვებით ბოძება გექნება. ამისთვის წყალობის კარი *ჩემის ქუეყნის უფროსებთან* შენთვის გამიღია“.

170

ორიგინალშია (67):

مسند دولت

„სახელმწიფოს ტახტი“.

დავითი (70): „სახელმწიფოსა ტახტსა“. ვახტანგი (98): „სვინს მასნათზე“.

171

ორიგინალშია (68):

حق تعالی پیغمبر آن زمان را نزدیک وی فرستاد

„უფალმა იმ დროის *მოციქული* მიუგზავნა მას“.

დავითი (72): „ღ-თმან მოწყალებან მის ჟამისა წინასწარმეტყველი მოუვლინა“. ვახტანგი (100): „მოველინა ღ-თისაგან *ანგელოზი* წყრომის სიტყუით“. საბა: „ამისათვის ღმთის *რისხვა* მოველინა“.

საბა აშიაზე შენიშნავს: „სადაც რჯულის წინააღმდეგად ჩანდა, ცოტა რამ ჩალხი ვკარ“.

ორიგინალში მოტანილ ლექსში ლაპარაკია ქვეყანამოვლილ და ადამიანებთან ურთიერთობის დამყარების საქმეში დიდი გამოცდილების მქონე კაცზე. მეოთხე ტაეპი ასეთია (68):

سفر کرده و صحبت اندوخته

„ბევრგან ნამყოფი [იყო] და [კაცთან] ურთიერთობის გამოცდილება დაგროვილი ჰქონდა“.

არაბული სიტყვა صحبت ('საუბარი; ურთიერთობა') ვახტანგს აქ თარგმნილი აქვს როგორც „*ლხინის მჩვენებელი*“ („ქვეყანაზე მავალი და *ლხინის მჩვენებელი*“).

ორიგინალში (68) ორი მხეცი ერთმანეთს ებრძვის. მათი ეს ბრძოლა ქაშეჭის გამოხატული აქვს ფრაზით سر زد ('თავის ცემა'). ერთმა მელიამ დრო იხელთა და მათგან დაღვრილი სისხლის ლოკვა დაიწყო. შემდეგ ვკითხულობთ:

از هر طرف سر آنرا محکم بر پهلوی او آمده بدام هلاک گرفتار شد

„მას ყოველი მხრიდან მათი თავი გვერდში მაგრად ხვდებოდა და [ისიც] სიკვდილის მახეში გაება“.

ვახტანგს უწერია (135): „მათს ერთმანეთის ცემაში ყოვლის მხრით მოქმეული მას მელს მოხვდა“.

რა იყო ის, რაც ხვდებოდა იმ მელიას და რამაც ბოლოს მისი სიკვდილი გამოიწვია? საბას ასეთი უკმარისობა უგრძნია და დაუწერია: „მათი გაცემებული ტოტი მელს მოხუდა და სიკუდილის მახეთა შიგა გაება“. დავით მეფესაც ასევე უთარგმნია (106): „მათ ჯგჯი მოახვედრეს და მელი მოკლეს“.

ვახტანგის თარგმანში ერთ ლამაზ ქალზე ნათქვამია (136): „იმ მუახლებისაგან (მოახლეებისაგან. – მ. თ.) ერთი სილამაზით

სამოთხის რძლებს *მძიმედ ყოფნას* ასწავლიდა“. რას ნიშნავს „მძიმედ ყოფნა“? ორიგინალში ამ გამოთქმის შესატყვისად გვაქვს (68; 92): *جلوه گری آموختی* („კეკლუცობას // ბრწყინვალეობას ასწავლიდა“). დავით მეფესაც ეს ადგილი სწორედ ასე ესმის (107): „სამოთხისა რძალთა *სიბრწყინვალეს* ასწავებდის“. საბავატანგის ამ გამოთქმას დაუფიქრებია. მას უწერია (227): „კეკლუცობით მოჰმადიანთ სამოთხის (sic! – მ. თ.) სძლებს *საპატიურობასა* ასწავლიდა“. თავად „საპატიურობა“ კი რას ნიშნავს, არ ვიცი. სამწუხაროდ, ეს სიტყვა მას თავის ლექსიკონში შეტანილი არა აქვს. ჩვენი რედაქტორი, მაია შიშინაშვილი, მიხვდა: *جلوه گری* ჯელოუ გირი ('თავშეკავება') ხომ არ ამოიკითხაო? სწორია. „მძიმედ ყოფნა“ ამას გამოხატავს.

175

ორიგინალშია (69):

كافر
„ურმუნო“

დავითი (72): „უსჯულო“. ვახტანგი (101): „კერპი“.

176

ორიგინალშია (69):

پسر دیگر گفت
„მეორე შვილმა თქვა“.

დავითი (72): „შვილმან *კიდევ* ლაპარაკსა თავი აუღო“. ვახტანგი (101): „ამას უკან *კიდევ* შვილმა სიტყვა დაუძრა“. საბავ: „*მერმელა* შვილმან სიტყვა შეჰკადრა“. თუ ეზაფეთს არ დავუსვამთ *پسر*-ს, მაშინ შეიძლება, ასე გავიგოთ. მაგრამ აქ აშკარაა, რომ მეორე შვილი ლაპარაკობს (მანამდე მისი უფროსი ძმა ლაპარაკობდა მამასთან).

ორიგინალშია (69):

چرخ نه بر بی درمان میزند

قافله محتشمان میزند

„განგება [მარტო] უმწუროთ (ღარიბთ) როდი ატყდება თავზე,
დიდებულთა ქარავანსაც ღუპავს“.

ვახტანგი (101): „ცის ქცევა მარტო ჩვენს კარს არა კრავს და არ მოსტაცებს საქონელს, დიდის კაცის ქარავანსაც გასცრცვის“.

საბა:

„მათ ეტლთა ქცევა, მალ-მალ მოქცევა, ჩვენთა ნიადაგ არ
გვტაცებს ღართა,

მაგრამ მრავალგზით, მთვარითა და მზით მეფეთ ვაჭარნი
გაძარცვეს მჯდართა“.

ვახტანგს درمان بی ზნე დერამან ('უღირემონი, ღირემის არ მქონენი, ღარიბნი') შეცდომით წაუკითხავს და გაუგია როგორც ენკლიტიკურ ნაცვალსახელდართული სახელი درمان დარე-მან ('ჩვენი კარი').

ორიგინალშია (69):

چشم مستش بتیر غمزه حذف سینه را... رخنه ساختی

„მისი მთვრალი თვალი კოპწიაობის ისრით მკერდის სამიზნეს ... ხვრეტდა“.

სპარსულ პოეზიაში „მთვრალი თვალები“ ვნებისაგან მიზნედილი თვალების მეტაფორაა. უფრო გვიან მის პარალელურად პოეტებმა შემოიღეს მისი სინონიმი „ავადმყოფი თვალები“. ასე, მაგალითად, პოეტი რუჰ ულ-ლაჰ ხომეინი (1902-1989). ეს იგივე იმამი ხომეინია, რომელიც დიდი პოეტიც აღმოჩნდა და თურმე ახალგაზრდობიდან მოკიდებული ღრმა მოხუცებულობამდე წერდა სატრფიალო (მისტიკურ) ლექსებს. ქალიშვილის კითხვაზე: ასეთი კარგი ლექსები გაქვს და რატომ არ აქვეყნებო? იმამს გასცინებია და უპასუხია: რომელი პოეტი მე მნახეო?!. პირველსავე სიტყვასა ზედა რომ მოვიდეთ,

ხომეინი თავის ლექსებში „მთვრალი თვალის“ ნაცვლად ხშირად ხმარობს გამოთქმას: „აჟადმოფი თვალი“ (چشم بيمار).

ვახტანგის თარგმანში კვითხულობთ (136): „მართალს თვალს მისი წამწამის ისარი გულის ნიშანს საგანსავით (საგანი სამიზნე ფარია. – მ. თ.) გახვრეტდა“. რა შუაშია აქ თვალის სიმართლე? შეიძლება, კაცმა იფიქროს, რომ აქ თვალთა მზერა მართალ (სწორ) ისარსაა შედარებული და ისარი ხომ საგანს ხვრეტსო. საბას ეს ადგილი ისე გაუაზრებია, თუ თვალის სიმართლეზე (სისწორეზე) არის საუბარი, სიტყვა „სწორი“ უმაღლეს წამწამს შეეფერებაო და საქმე ისე აქვს წარმოდგენილი, თითქოს აქ წამწამებზეა ლაპარაკი. ღრმად განსწავლულმა საბამ მშვენივრად იცოდა, რომ წამწამი, თუ ის ისრის მეტაფორაა, საგანს გახვრეტდა. მაგრამ, ჩვენი აზრით, ეს თითქოსდა ლოგიკური მსჯელობა საფუძველს მოკლებულია. ეჭვი არ გვეპარება, რომ ვახტანგს ჰქონდა არა „მართალს თვალს“, როგორც ეს ხელნაწერში იკითხება, არამედ ვიზუალურად მისი მსგავსი „მთვრალს თვალს“ და მისი დამახინჯების ცოდვა მეფის მდივნის კისერზეა.

179

ორიგინალში ლაპარაკია ლამაზი ქალის ტუჩებზე (69), რომლებიც

چون تنگ شکر حلاوت بخشیدی

აქ تنگ شکر (თანგ-ე შაქარ) ნიშნავს შაქრით სავსე პარკს და ტკბილი ტუჩების მეტაფორაა. ვახტანგს ეს პოეტური სახე კარგად ვერა აქვს გაგებული (136): „სულის მიმცემი ბაგები ვიწრო შაქრის სიტკბოს აჩუქებდა“. ვახტანგს, რაკი ტუჩებზეა ლაპარაკი, მოჩვენებია მისი ომონიმი სიტყვა تنگ (თანგ), რაც ვიწროს ნიშნავს.

* იხ.: იმამი ხომეინი, ფილოსოფიური ლირიკა. სპარსულიდან თარგმნილი მაგალი თოდუას მიერ. ქუთაისი, 1995წ., გვ. 28.

ორიგინალში აღწერილია ლამაზი ყმაწვილი (69):

نوش لبان سمر قندی از شوق شکر شور انگیزش چون دل عاشقان در اضطراب

„სამარყანდელი ტკბილტუჩებიანები მისი ამაფორიაქებელი შაქრის [ბაგეების] სურვილისაგან შეყვარებულთა გულის მსგავსად აღზნებული [იყვნენ]“.

ვახტანგი ამ ყმაწვილზე წერს (136): „მისი სამარყანდის *ნუშის* ბაგეები შაქრით დატიტული საკუთარი მხიარულს აშიყსავით აჩქარებული“. როგორც ვნახეთ, ორიგინალში ასე დახასიათებულია არა ის ყმაწვილი, არამედ ასევე საჩინო სამარყანდელები, რომელთაც მისი სილამაზე შურთ. გარდა ამისა, نوش لبان „ნუშის ბაგეებიანები“ სპარსული نوش ('ტკბილი') ქართველ მკითხველს ჩვენი ლექსიკური ერთეული „ნუში“ (მცენარე; ამ მცენარის ნაყოფი) ეგონება, რაც სიტკბოს ეტალონი არ არის და მის მეტაფორად, ბუნებრივია, არ გამოდგება. დავითს უკეთესად გაუგია ეს ადგილი (107): „სამარყანდელნი მისისა სიხარულისა შაქარსა (ეს კი შემლია. – მ. თ.) ... რარიგაცა აშიყთა გული, ეგრეთ მოუსვენებელი იყუის“.

ქმრის მოღალატე ქალს, რომელსაც საყვარელი პაემანზე ჰყავს დაბარებული, შუამავალი დაქალი ამცნობს, ვაჟი უკვე მოვიდაო. ორიგინალშია (70):

این جوان را چندین منتظر چرا میداری

„ამ ახალგაზრდას ამდენს რატომ ალოდინებო?!“

ვახტანგი თარგმნის (139): „იმ ვაჟკაცს ამთონს რას აცოდვილებო?!“ თითქოს არის ორიგინალის შინაარსი გადმოცემული, მაგრამ მაინც ერთი მოვლენა ეჭვისკენ გვიბიძგებს, „აცოდვილებო“ განგვაწყობს იმისათვის, რომ ვიფიქროთ, ხომ არ ჰქონდა ვახტანგს აქ ორიგინალის ადექვატი სიტყვა: „აცდევინებო“ და მეფის მდივანს ხომ არ მოუვიდა აქ

შეცდომა? ყურადღებას იქცევს ის ფაქტიც, რომ დავით მეფეს უწერია (109): „შენი მოლოდინი აქვს“. სიტუაციის შესაბამისი გამოთქმა სწორედ მოცდა და მოლოდინია, ვიდრე – „ცოდვილება“.

182

ორიგინალის მიხედვით, ქმარი თავის მოღალატე ცოლს, რომელიც ღმერთს ეხვეწება, შენ იყავი ჩემი მშველელიო! – ნიშნის მოგებით შეუძახებს (71):

دعای فاجران بر این درگاه قدری ندارد و حاجت مفسدان در این راه صفت روانی نمی یابد
„გარყვნილთა ლოცვას ამ სასახლეში (უფალთან. – მ. თ.) ძალა არა აქვს და მრუშების ვედრება [უფალთან ხვეწნის] ამ გზაზე ნებართვის ნიშანს [აც კი] ვერ იპოვის“.

ვახტანგს روانی („შენდობა; ნების დართვა“) ამოუკითხავს როგორც روی („სახე“) (141): „უსაქციელის წადილი მის გზის პირს ვერ ნახავს“. დავით მეფეს კი სწორად ესმის ეს ადგილი (111): „შენი ლოცვა არა შეიწირვის ღვთისა წინაშე და თხოვა ბოზთა არა გაემარჯვებისო“.

183

ორიგინალშია (73):

خود را در این باب بی طرف می یابم
„ჩემს თავს ამაში (ამ საქმეში) მონაწილედ ვერა ვხედავ“.

მართალია, باب არაბულად არის „კარი“, მაგრამ გამოთქმა در باب ნიშნავს: „ამ საქმეში; ამ საქმესთან მიმართებაში“. ქილილა ეუბნება დამანას: შენს ავ ზრახვებში მე მონაწილეობა არ მიმიღია და ახლა, როცა ასეთ არასასურველ სიტუაციაში აღმოჩნდი, არც ამ საქმეში მივიღებ მონაწილეობასო. ვახტანგს ეს باب აქ „კარი“ ჰგონებია და დაუწერია (144): „ამ საქმეში შენს გარყვნას არ მოგყევ, ახლაც კიდევ მე მაგ კარზე შორ ვარ“. უცნაურია, რომ საბას აქ ვახტანგის ტექსტი არ შეუსწორებია

(232): „არცა ამის ქნასა შინა მოგყე და აწცა მათს კართა შორე ვარ“. დავითს კი სწორად გაუგია ტექსტი (114): „მე პირველად ამ შენს საქმეშიგან არ ვყოფილვარ, დღესაც მაგ საქმეშიგან ვერა გავერევი“.

184

ორიგინალშია (73):

علامت رشد و رسیدگی در جبین او بود

„განვითარებისა და მოწიფულობის ნიშანი მას შუბლზე ეტყობოდა“.

ვახტანგს უთარგმნია (146): „სითამამე და სიკეთე მას შუბლზე უჩნდა“. ზუსტად არც დავითს აქვს ეს ადგილი გადმოცემული (რა უშლიდა ან ერთს, ან მეორეს ამაში ხელს, ვერ ვხვდებით): „რომე ჭკუიანი და უფრო მიმხუდარი იყო“.

185

ახლა ერთ ისეთ შემთხვევაზე შევჩერდებით, როცა საბას „ტყუილი“ სხვის მართალს სჯობს. ორიგინალშია (74):

محبت او از دل شیر بیرون بردن و مزاج شیر را بر او متغیر کردن بغایت مشکل می نماید

„[მისდამი] სიყვარულის ლომის გულიდან ამოღება და მასზე ლომის გუნების გამოცვლა მეტად ძნელ საქმედ ჩანს“.

ვახტანგს უთარგმნია (149): „მისის სიყვარულის ლომის გუნებიდამ გაყვანა, გუნების მ/ა/ზე გამოცვლა მეტად ძნელად ჩანს“.

აქ მოტანილ მ/ა/ზე სიტყვაში ორთოგრაფიული თვალსაზრისით მისი სრული (და სწორი) ფორმის აღსადგენად ასო ანი ჩვენ ჩავსვით კვადრატულ ფრჩხილებში, თორემ ვახტანგის ნუსხაში მზე იკითხება. საბას მანი განად ამოუკითხავს და რაკი ამის შედეგად აზრი არ დამახინჯდებოდა, დაუწერია „გზის“: „აწ ლომის გულიდამ მისის სიყვარულის გასვლა და გუნების გზის გამოცვლა დია ძნელად დასანახავია“.

ორიგინალშია (74):

دمنه بزرگ منش تر بود
„დამანა უფრო ამაყი იყო“.

დავითი (80): „ნამეტნავად საბატიო“. ვახტანგი (109): „დამანა მოდიდო იყო“. საბა: „მაგრამ დამანა უახოვნესი იყო“.

ჩანს, ორიგინალის *منش بزرگ* ('ქედმაღალი') ვახტანგმა გაიგო როგორც ფიზიკურად „დიდი“.

„ქილილა და დამანას“ ორიგინალის მიხედვით (75) მაიმუნი ამბობს:

کار من میوه چیدن است نه اره کشیدن، پیشه من تماشای بیشه است نه زدن تبر و تیشه
„ჩემი საქმე ხილის რჩევაა და არა – ხერხის გაწევა; ჩემი ხელობა ტყეში გართობაა (ტყის ყურება; ტყეში სეირნობა) და არა – ცულისა და ეჩოს ქნევა“.

საჯ'ით, ე. წ. „ჩუქურთმოვანი“ (რიტმებისა და რიტმის მქონე) პროზით, გაწყობილ ტექსტში ერთმანეთსაა შერითმული ერთი მხრივ *چیدن* (*ჩიდან* – 'რჩევა') და *کشیدن* (*ქაშიდან* – 'წევა, გაწევა') და მეორე მხრივ *بیشه* (*ბიშე* – 'ტყე') და *تیشه* (*თიშე* – 'ეჩო').

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (110): „ჩემი საქმე ხილის ჭაშნიკი იყო, არათუ – ხერხის წევა; ჩემი საქმე *ტყავის* თამაშობა იყო, არათუ – პალოს სობა და ცულის ცემა“.

საიდან გაჩნდა აქ „ტყავი“? შეიძლება, ვახტანგს სწორად ჰქონდა ტექსტი გაგებული და „ტყე“ ეწერა, მაგრამ მისმა მდივანმა მეფის ხელნაწერის გადათეთრების დროს მის ნაცვლად მცდარი ფორმა „ტყავი“ დაწერა.

საბას გამოსავალი უპოვია და მაიმუნის ქმედება ხუროს ხელობისათვის რომ მიესადაგებინა, ვახტანგის ტექსტი ასე გაუჩაღხავს: „ჩემი მუშაკობა *ქერქთა* შეძრობა იყო“. ტექსტი

უნდა გასწორდეს ასე: „ჩემი საქმე *ტყეში* გართობა იყო, არათუ – სოლთა დარჰმა და ცულთა კვეთებაო“.

188

ორიგინალშია მაქსიმა (76):

بد اندیشی بگذری مبدا که شامت آن در تو رسد

„ავისზრახველობას მოეშვი, ღმერთმა ნუ ქნას, რომ მისი მუქაფა (სამაგიერო) შენ გეწიოს!“

ვახტანგი თარგმნის (152): „არამც მისი ლაფი შუადამ მოგეწიოს!“ საბას პირადად ჩვენთვის საჩოთირო „ლაფი“ შეუცვლია „მწვირე“ სიტყვით: „ნუთუ მისი *მწვირე* რამე გეწიოს“. ცოდვა გამხელილი ჯობია, ქართული „ლაფი“ სიტყვის მნიშვნელობათა დიაპაზონი როგორია, არ ვიცით (იქნება, იგი სულაც გადამწერის ნახელავი იყოს), ამიტომ უფრო გულდაჯერებული ვიქნებოდით, მწიგნობარ მეფეს მის ნაცვლად „სამაგიერო“ ან „მუქაფა“ რომ დაეწერა, როგორც ეს დავითს გაუკეთებია (121): „მისი *მუქაფა* ადრე დამემართოს“.

189

ორიგინალშია ასეთი მაქსიმა (77):

دریغ قافله عمر کانچنان رفتند

که گردشان بهوای دیار ما نرسید

„აფსუს სიცოცხლის ქარავანი! – ისე ჩაიარეს,

რომ მათ მტვერს ჩვენი მხარის *ჰავისთვის* არ მოუღწევია!“

ვახტანგს უთარგმნია (154): „ვაი, რომ სიცოცხლის ქარავანი ასე წავიდა, რომ მათი მტვერი ჩვენის ალაგის *პირსაც* აღარ მოხვდებია!“

ვახტანგს, ეტყობა, هوا ('ჰავა') ამოუკითხავს (ანდა იქნებ ასე ეწერა მის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაში) როგორც روی ('პირი'). რომელი წაკითხვაა სწორი?

დაბერებული ყანჩა ნანობს (77):

چیزی که در موسم پیری پامردی تواند نمود یا دستگیری تواند کرد ذخیره نه نهاد
„რაიმე, რაც სიბერის დროს მისაშველებდა (გამომადგებოდა) ან დამიხსნიდა,
არ მოვიმარაგე“.

ვახტანგი თარგმნის (154): „ერთი რამ სიბერის დროისათვის, ვაჟკაცობაში რომ შემეძლო, საგძალი არ დავსდე!“ სწორია, – ახალგაზრდა და ვაჟკაცი რომ იყო, მაშინ უნდა მოემარაგებინა სიბერის სარჩო. და მაინც, ვფიქრობთ, აქ ორიგინალის მცდარ გაგებასთან გვაქვს საქმე: میمردی მიუხედავად იმისა, რომ ამ კომპოზიტიში مردی ('კაცობა; ვაჟკაცობა') იკითხება, არ ნიშნავს ვაჟკაცობას, მისი მნიშვნელობაა: „მეშვეობა; დახმარება; გამოდგომა“. ყანჩა ჩივის: სიბერეში რომ გამომადგებოდა, ისეთი რამე რატომ არ ჩავიდინეო! ეს რომ ასეა, ამას იქვე სა'ჯის სტილით გამართული და იმავე აზრის შემცველი წინადადება გვიდასტურებს, მასში میمردی იქვე მოტანილი სიტყვის სინონიმია.

ორიგინალში ტურა ყვავს ურჩევს (79):

در اوج هوا پرواز کنی و بر بامها و صحراها نظر افکنی
„ცაში აფრინდი და ბანები და ველები დაზვერე (მოათვალიერე)!“

დავითს უთარგმნია (126): „გაჰფრინდე, მაღალთა ადგილთა და სახლთა და ბანთა შეხუდიეო“. აქ ჩამატებულია რჩევა: ყვავმა მაღალი ადგილებიც მოათვალიეროს. ვახტანგს კი ორიგინალისეული ობიექტებისთვის წყლის პირიც დაუმატებია (158): „მაღლა აფრინდი და ბანს და წყლის პირსა და მინდორს უყურე!“ ყვავმა ეს საქმე სადმე გასაშრობად გაფენილი ბავშვის პერანგის მოსატაცებლად უნდა გააკეთოს, წყლის პირი კი სამისოდ შესაფერი არაა. რა ხდება?

მელია კურდელს ეპარება (80):

خرگوش از نهیب دم و آسیب قدم شده

„კურდელი, რომელიც სიცოცხლის საფრთხის მოლოდინისა და [მოახლოებული მტრის] ნაბიჯის [დადარაჯების საქმეში] გამოუგეგილი იყო, წამოხტა“.

ვახტანგი თარგმნის (159): „კურდელმა მისის სულის ძალით და ფეხის ხმის შიშით წამოხტა“. „სულის ძალით“ რას ნიშნავს?

კურდელს ჰგონია, რომ მელიამ მისი ტყუილი დაიჯერა და იმედი აქვს, იგი, მელია, მგელს შეეგებება (81):

فی الحال بملازمت گرگ مشرف خواهد شد

„[მელიას] მაშინათვე მგლის სამსახურის პატივი ექნება (მელია მგელს მყისვე ეახლება)“.

ვახტანგს ეს ადგილი ასე გაუგია (162): „ფიცხლავ მგლის სამსახურში წავიდა“.

ორიგინალში ლაპარაკია იმაზე, რომ კაცი, რაც გინდ ჭკვიანი იყოს, მას ვერაგობის მახეს თუ დაუგებენ და მან ეს არ იცის, დამარცხდება (82):

چون از مکر او غافل بود با وجود خرد و کیاست در ورطه هلاکت افتاد

„რადგან მისი ვერაგობის უმეცარი იყო, [თავისი] გონიერებისა და გამჭრიახობის მიუხედავად, სიკვდილის მორევში ჩავარდა“.

დამანა გულისხმობს კურდელისა და ლომის იგავს, რომელიც მან ქილილას აწი უნდა უამბოს, ვახტანგს კი ეს იგავი ქილილასაგან უკვე მოყოლილი იგავის გაგრძელება ჰგონებია და უთარგმნია (რა თქმა უნდა, ამის გამო – მცდარად) (163): „ჩემის მტრობის უცოდინარია და უცოდინარობისაგან იქნება,

რომ დავსცე“. ლაპარაკი კი ამაზეა: მიუხედავად იმისა, რომ ჭკვიანია, ვერაგობისაგან, რომელსაც ის ჩემგან არ მოელის, ხარი დაიღუპებაო.

195

ორიგინალშია (81):

هر کرا سودای سرافرازی پدید آید پایمال هر سفلہ نخواهد شد

„ვისაც დიდებულობის წადილი გამოაჩნდება, ყველა კნინის ფეხქვეშ სათელი არ გახდება“.

დავითი (90): „ვისცა გუნება უთქუამს სიმაღლისა დამჭირვასა...“ ვახტანგი (119): „ვისაც თავმაღლობის ვაჭრობა გამოუჩნდეს, ყოველს უგვაროსა და ავის კაცის ფეხს ქვეშ არ უნდა დარჩეს“. საბა: „ვისაც სიმაღლის სავაჭრო გამოუჩნდეს, მაშინ ყოვლის ცუდისა და უგვაროს კაცის ფერხს ქვეშ თავი არ მოიმწყვდის“.

აშკარაა, ვახტანგს აქ სოა („სავდა“) სწორად არ ესმის. მართალია, იგი ნიშნავს ვაჭრობასაც (შდრ. „სოვდაგარი“ – سوداگر), მაგრამ აქ სურვილის, დიდი წადილის, სევდის მნიშვნელობით იხმარება. ეს ორი გაგება სხვაგანაცაა არეული ქართულ თარგმანში (ვახტანგი 424, საბა), რაც სათანადო ადგილას მითითებული გვაქვს.

196

ორიგინალში ნადირები თავიანთ მეფე ლომს „მონობითა და მორჩილებით ეუბნებიან“ (82):

اظهار عبودیت و انقیاد کرده گفتند

ვახტანგს კი უწერია (164): „ტირილითა და ცრემლით შეეხვეწნენ“, რაც განმეორებული აქვს საბას: „ტირილითა და ცრემლით შეევედრნენ“.

ორიგინალშია (83):

اگر توانستی کاسه سر او را بخورد دادن صحرا ساختمی

„რომ შემძლებოდა, მის თავის ქალას ველის ნადირთა წყლის დასაღვე ჯამად ვაქცევდი“.

იგულისხმება ძველი, იშვიათი, მაგრამ ისტორიულად ცნობილი ამაზრზენი ჩვევა: დამარცხებული მტრის თავის ქალისაგან ჯამის გაკეთება და მით ღვინის სმა.

ვახტანგი ამ ადგილს თარგმნის (166): „თუ შემძლებოდა, იმის თავის ჯამს მინდურის მიწად შევიქმნოდი“. საბა იმეორებს ამ მცდარ თარგმანს: „თუცა შემძლებოდა, მისსა თავისა ბაკანსა ველთა მიწათა გავასწორებდიო“. დავით მეფეს კი ეს ტექსტი სწორად გაუგია: „თუ შემძლებოდა, მისსა კეფასა მას ადგილსა წყლის სასმელად გავიხდიდიო“.

ორიგინალშია (84):

بیخطا صفت حيله و چهره هر کس او ناظران را بر شمردی

„ყოველი კაცის სახესა და ხერხის საიდუმლოს შემხედვარეს შეუცდომლად წარმოუდგენდა (ჩამოუთვლიდა)“.

ვახტანგი თარგმნის (166): „ცდენისა და ხერხის სახესა და პირს პირობის მსგავსად დასთვლიდა“.

დავითს უთარგმნია (134): „რომე სახე სრულისა კაცისა ნამეტნავად გამოჩნდის“.

ორიგინალში მოტანილია სა'დნის ცნობილი აფორიზმი (84):

یکی شربت آب از پس بدسگال

بود خوشتر از عمر هفتاد سال

„ერთი შარბათის წყალი ავის მზრახველის [სიკვდილის] შემდეგ სამოცდაათი წლის სიცოცხლეს სჯობს“.

ვახტანგს ეს მაქსიმა ვერ გაუგია (167): „ერთი შარბათი წყლისა უშიშრად დაღუვა სამოცდაათ წლის სიცოცხლეს სჯობს“. დავითს კი იგი სწორად ესმის (135): „ერთი შარბათი[ს] თავის მტერს უკან შესმა ათს წლის სიცოცხლეს ჯობსო“. დავითი ორიგინალში ჩართულ ლექსებს, როგორც წესი, არ თარგმნის, მაგრამ არის შემთხვევები, როცა ის საჭიროდ ცნობს პროზით მის გადმოტანას. აქაც ასე მომხდარა.

200

ორიგინალშია (84):

اگر گاو را هلاک توانی کرد چنانکه رنجی به شیر نرسد وجهی دارد و آن را بنوعی عذر میتوان نهاد
„თუ ხარის დაღუპვა შეგიძლია ისე, რომ ლომს რაიმე ვნება არ მიადგეს, [ამას] თავისებურება ახლავს და მას შეიძლება გარკვეული მიზეზი დაუდო“.

ვახტანგი თარგმნის (167): „თუ ხარისას ასე შეიძლება, რომ დააკლო რამე, რომ არაფერი საწუხარი და გასარჯელი შეგემთხვეს“.

201

ცბიერი და ვერაგი დამანა დაღონებულია. ორიგინალშია (84):

چون مغمومی و محزونی با دل ریش و سری در پیش باستاند
„როგორც დამწუხრებული და დაღონებული, გულდაკოდილი და თავწახრილი დადგა“.

ვახტანგი თარგმნის (167): „ლომის წინ დადგა და დამნაშავესა და გარეშე კაცსავით გულწყლულად თავგამოგდებით იყო“. გახაზული სიტყვები კონტექსტს არ არის შეხამებული და ამიტომაც ორიგინალში არ იკითხება. იგი დავითის თარგმანშიაც არაა, მას ზუსტად აქვს გადმოტანილი ზემოთ მოტანილი ადგილი (135): „კელმწიფის წინა მოწყენით და დაღრეჯით დადგა“.

სამსავე მთარგმნელს მცდარად ესმის ტექსტი.
ორიგინალშია (84):

از سوزن ضعیف ... آید
„უმლური ნემსიდან... გამოვა“.

დავითი (94): „ნემსსა ბევრჯერ ასეთი სამსახური
გამოუვარდების“. ვახტანგი (124): „ერთი საქმე რომ წურილის
ნემსისაგან გამოვა“. საბა: „რაც საქმე წვლილის ენით გამოვა“.

ორიგინალშია (85):

هوای عصیان از سیدای دل او سر بر خواهد زد
„შეცოდების (სიბოროტის) ვნება მისი შავი გულიდან თავს ამოყოფს“.

ვახტანგს هوا ('ვნება') გაუგია როგორც მისი ომონიმი هوا
(‘ჰავა; ატმოსფერო’) და დაუწერია (170): „სიბოროტის აერი
გულითქმის თავს ამოყოფინებს“. ეს სიტყვა დავითსაც
მცდარად ესმის (138): „ქარი დაკარგვისა“. საბაეც ვერ ჩამხვდარა
ტექსტის აზრს და ვახტანგის შეცდომა განუმეორებია, რაც
აკადემიურ გამოცემაში შესწორებული გვაქვს (247).

ორიგინალში ლექსად მოტანილი მაქსიმა ვახტანგს
შეცდომით აქვს გადმოცემული (85):

کسی را که گیتی ز چاه خمول
بر آرد رساند باوج قبول
عجب گر نه دعوای شاهی کند
سر سر کشان در کمند افکند

„კაცს რომ საწუთრო შეუმჩნევლობის ჭიდან
ამოათრევს და ოცნების ზენიტზე აიყვანს,
საკვირველი იქნება, მეფობაზე თუ არ ექნება პრეტენზია

და დიდებულთა თავს ქამანდს თუ არ წამოაცვამს“.

ვახტანგი თარგმნის (170): „ერთი კაცი რომ სოფელმა დაბლის ალაგიდამ ამოიყვანოს და მიაწვეინოს მაღალ ხარისხზე, საკურველი არის, რომ *კელმწიფობა მოინდომოს* და თავმაგარის კაცის თავი საბელში ჩააგდოს“. სადავო ადგილს საბა ასე ლექსავს: „მიკვირს, მეფობას ეცდება, ყოლემცა მას ედგინოსა“.

205

ტბაში მობინადრე თევზებმა დაინახეს, რომ მათ მებადურები დაჭერას უპირებდნენ. თევზების მდგომარეობა გასაგებია. ორიგინალშია (86):

در عین آب با آتش حسرت همراه شدند

„წყალში (წყლის მორევში) *სასოწარკვეთის (მწუხარების) ცეცხლი* მოეკიდათ“.

მოკლედ, „წყალში დგანან, ცეცხლი უკიდათ“. დავით მეფესაც ეს პოეტური ხატი აქვს მოცემული (140): „*წყალშიგან ცეცხლმან* მოდება დაუწყოთ“. ვახტანგს კი უთარგმნია (173): „მას წყალშიგან *გაყრის* ცეცხლმა დასწვა. შეამხანაგდნენ“. ვისთან გაყრის? პასუხი არ ჩანს. „გაყრა“ აქ კონტექსტთან შეუფერებლად გამოიყურება. რამ აიძულა ვახტანგი, მაინცდამაინც ეს სიტყვა მოეტანა? ვფიქრობთ, მან სპარსულ ორიგინალში *حسرت* ('სასოწარკვეთა') ამოიკითხა როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა *هجر* ('დატოვება; განშორება; გამოსალმება; მიგრაცია').

საბას ვახტანგის შეცდომა განუმეორებია: „მათ მას წყალთა შინა *გაყრის* ცეცხლი მოეგზნათ“.

206

ამავე წინადადებაში ვახტანგს მეორე შეცდომაც აქვს დაშვებული. თევზებზე უწერია: „შეამხანაგდნენ“. ორიგინალში

ასეთი რამე არა გვაქვს და არც შეიძლებოდა ყოფილიყო, რადგან, მათდა საუბედუროდ, თევზები სწორედ რომ არ შეამხანაგებულან, პირიქით, ერთ სიტუაციაში სხვადასხვანაირად მოიქცნენ და ამაშია სწორედ იგავის არსი. მაშ, საიდან მოიტანა ვახტანგმა ეს სიტყვა? მას ორიგინალისეულ სპარსული გამოთქმაში: *آتش با حسرت همراه شدند* ('სასოწარკვეთის ცეცხლის თანამგ ზავრნი (მასთან შეთანხმებულნი) შეიქნენ') *شند همراه* ცალკე ერთეულად გამოუყვია და იგი თევზების ურთიერთშეთანხმების გამომხატველ ფრაზად მიუჩნევია. აქ შეამხანაგება რომ ზედმეტია, უგრძნვია საბას და ეს სიტყვა საერთოდ არ გადაუტანია თავის რედაქციაში.

რაც შეეხება ფრაზას *آتش حسرت* ვახტანგს იგი სხვაგანაც ასევე მცდარად ესმის, რაზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი.

207

ორიგინალშია (86):

دمنه نیز روش عقل و کیاست و فهم و فراست پیش گرفته

„დამანამაც ჭკუითა და გონიერებით მოქმედება უფრო და უფრო წინ წასწია“.

ვახტანგი (127): „თავის ჭკუის მეცნიერობის *ნათელს* უფრო და უფრო წინ უნათებდა“. საბა: „ჭკუისა და მეცნიერობის *სანთელს* უფრო და უფრო წინაუნთებდა“.

روش მართალია *روشن-საც* ნიშნავს, მაგრამ ეს უკანასკნელი ზედსართავია და კონტექსტს გრამატიკულადაც არ უდგება (შდრ. ორიგინალის 89: *از روش خرد دور* „გონიერებისაგან შორს“).

208

ორიგინალშია (86):

مملکت و دولت

„ქვეყანა და სახელმწიფო“.

ვახტანგი (127): „ქვეყნისა და ბედნიერობის“. საბა: „ქვეყნისა და სვესვიანობათა“.

209

ორიგინალშია (87):

چون بارها دست برد زمانه جفاکار و شوخ چشمی سپهر بی اعتبار دیده بود و بر بسط تجربه ثابت
قدم شده

„რადგანაც უმოწყალო დროის თავდასხმა და უტიფარი ცის ვერაგობა
ბევრჯერ ენახა და გამოცდილების საფენზე ფეხი დანაბიჯები ჰქონდა...“

ვახტანგს ეს ტექსტი მცდარად უთარგმნია (173): „მრავალჯერ ამ სოფლის დროსა და ჟამსა სარჯლის მიმცემისა მიუღდობელის ცისაგან ცეკიტი თვალი გამოცდილების საფენზე ენახა...“

210

ორიგინალშია (87):

در وقت بلا تدبیر فایده بیشتر ندهد

„განსაცდლის ჟამს ხერხი (თათბირი) დიდ (უფრო მეტ) სარგებელს აღარ იძლევა“.

ამას ამბობს უკვე სასიკვდილო განსაცდელის წინ მდგარი თევზი, რაც დავითს სწორად გადმოუცია (141): „ხერხი გარდასულს საქმესა დიდად აღარას გამოადგების“. ვახტანგის ტექსტში კი ვკითხულობთ (174): „რჩევას ჭირის მოსვლის დროს სარგებელი არა აქუს“. საბას მაქსიმა ასე აქვს გამოთქმული: „რჩევა ჭირის მოწევნაზე რაღას ვარგაო!“ ქართულ თარგმანში უნდა აღდგეს „დიდად“. და რაკი ქართველ მკითხველს საქმე საბას რედაქციასთან აქვს, იგი ასე უნდა შეიცვალოს: „რჩევა ჭირის მოწევნის დროს დიდად გამოსადეგი აღარაა“.

ვახტანგის თარგმანში თევზზე, რომელსაც მეზადურე-ბისგან თავის გადასარჩენად არავითარი საშუალება არ გააჩნია (და ამ მიზეზით ის დაიჭირეს კიდეც), ნათქვამია (174): „*ფეხის ძალით მარჯვნივ და მარცხნით, მალა და დაბლა დახტოდა*“. თევზს ფეხი არა აქვს და, ბუნებრივია, ზემოთ აღწერილ ქმედებებს ის „*ფეხის ძალით*“ ვერ იქმოდა (იგი პირობითაა ნახმარი). ორიგინალშია (87):

مدهوش و پای کشان چپ و راست میرفت و در فراز و نشیب میدوید

ამ ტექსტში ნახმარი კომპოზიტი *كشان* *ყ* ჩვენს ხელთ არსებულ ლექსიკონებში ვერ ვნახეთ, მაგრამ ‘*ალე-აქბარ ნაჰისის „ჰარჰანგში“* შეტანილია ფრაზა *كشاند* *ყ* და მითითებულია მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობა: *فراری* (ჰერარე – ‘გაქცეული’. გვ. 711. შდრ. ქართ. „ფირალი“). და ეს სწორი გუმანი უნდა იყოს, რადგან ეს სიტყვა იმავე კონტექსტში ნახმარი *مدهوش* (‘თავგზაბნეული’)-ის სინონიმი თუ არა, ქაშეჰისთვის დამახასიათებელი ჯუფთის ცალი მაინც არის. ამდენად, ზემოთ მოტანილ სპარსულ ტექსტში ავტორს მეზადურის ხელებიდან გასხლტომილი თევზის ქცევის აღსანიშნავად გამოყენებული აქვს სპარსული ფრაზა, რომლის ერთი ნაწილია „*ფეხი*“, მაგრამ ეს, რასაკვირველია, იმას როდი ნიშნავს, რომ თევზს ფეხები აქვს და ტექსტში აღწერილი თევზი ფეხებით გაურბოდეს მის დასაჭერად გამეცადინებულ მეზადურს. ამის კვალობაზე, ზემოთ მოტანილი სპარსული ციტატა ასე უნდა ითარგმნოს: „*თავგზადაკარგული და მარჯვნივ და მარცხნივ, ზემოთ და ქვემოთ (ე. ი. აქეთ-იქეთ. – მ. თ.) ხლტებოდა*“.

ვერაგი დამანა ლომს ურჩევს, შუთურბა, რაც შეიძლება, ჩქარა მოკალიო (87):

به تیغ آبدار آتش حسرت در جان آن خاکسار باید زد
„ხამს, ვაგების ცეცხლის ბასრი ხმალი იმ საზიზღრის სიცოცხლეზე იქნას
დაკრული“.

ვახტანგი თარგმნის (174): „წყლიანი ჭრმალი გაყრის
ცეცხლით განაცრებულ სულს უნდა შემოჰკრან“.

მთარგმნელს თითქოს კარგად მიუდის საქმე (ოღონდ ეს არ
ვიციტ, „წყლიანი ხმალი“ რას ნიშნავს): ორიგინალში რაკი
ცეცხლი ანთია, მასშივე მოტანილი ხარ სიტყვის
მნიშვნელობის საქმეც მოგვარებული აქვს, ოღონდ და მტვერს
ნიშნავს სპარსულად, მაგრამ ნაცრის წარმოსადგენად რომ
ვიხმაროთ, დიდი ცოდვა არ იქნება. ამისდა მიუხედავად,
ვახტანგის თარგმანი მაინც მცდარია. ხარ საზიზღარს ნიშნავს
და არა განაცრებულს. აქ მეორე შეცდომაცაა აქვს დაშვებული
მწიგნობარ მეფეს: როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, حسرت მას
ერევა სიტყვაში هجرت ('დატოვება; გამოსაღმება; მიგრაცია'), რაც
თარგმანს ორიგინალს აშორებს.

213

ვახტანგის თარგმანში ლომი დამანას, რომელიც მას
უსისინებს, შუთურბა შენი მტერიაო, ეუბნება (175): „არა
მგონია, შუთურბა მაგ ფიქრში შესულიყოო!“ რას ვერჩით, ლომს
არ სჯერა, შუთურბა მასზე ცუდს ფიქრობდეს. მაგრამ თარგმანი,
ჩვენი აზრით, მაინც მცდარია. ორიგინალშია (87; 117):

گمان نبرم که شتر به خیانتی اندیشد
„არა მგონია, შუთურბა ვერაგობას (ღალატს) ფიქრობდეს“.

აქ ნახმარი სიტყვა خیانت ('ვერაგობა; ღალატი') ვახტანგს
წაუკითხავს როგორც خیال ('ფიქრი'). დავითის თარგმანში კი
სწორად არის ლომის მოსაზრება გადმოცემული (142): „მე არა
მგონია, რომე შუთურბამან ჩემი საზიანო საქმე ქნას“.

ორიგინალშია (88):

جو دل بدوستیش خویش را علم سازد
چرا بدشمنی من علم بر افرازد

ამ ბედიში ორჯერაა ნახმარი *علم* ('ალამ) და არის ცდუნების საშიშროება: ორივეგან ის გავიგოთ როგორც ალამი (დროშა). მაგრამ მაქსიმის ავტორი უფრო ფაქიზ პოეტურ ფიგურებს იძლევა, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით შეიძლება, უბირ მკითხველს მოეჩვენოს: პირველი *علم* მოცემულია ნაწილად შემასმენლისა: *علم سازد* ეს ფრაზა კი იგივეა, რაც *علم کند* და ნიშნავს: „იქმს; აქცევს“, მეორე *علم* კი მოცემულია ნაწილად შემასმენლისა: *علم بر افرازد* და ნიშნავს: „ალამს აღმართავს“. ამდენად, ბედი ასე უნდა ითარგმნოს:

„როცა [ჩემი] გული მის სამეგობროდ თავის თავს განაწყობს,
[ის] რატომ აფრიალებს დროშას ჩემს სამტროდ!“

ვახტანგი კი ამ მაქსიმის ფაქიზ არსში ვერ გარკვეულა (176): „რადგან ჩემს გულს *მისი ერდგულობის დროშა აღუმართავს*, იმან რასათვის უნდა *ჩემი მტრობის დროშა ამართოს?!*“ (თუმცა მოხდა ისე, რომ საბოლოოდ აზრი მაინც ისეთივე გამოდის).

ორიგინალშია (88):

بد سیرت زشت اصل بتکلیف و تکلف ستوده خوی و پاکیزه خصلت نگراد
„ავი ბუნებისა [და] ცუდი ზნის [კაცი] მითითებითა და შეგონებით სანაქებო
თვისებისა და სათნო ხასიათის მქონე არ გახდება“.

ამ ტექსტს ვახტანგი ცუდად თარგმნის (176): „ავგვარობისა და უნამუსობის თქმით პატიოსანი და სახელოვანი და შემძლებელი კაცი ავი არ შეიქნების“.

დავით მეფეს კი სწორად ესმის ეს ადგილი (148): „ერთის ნივთი და ბუნება რომე ავი და მღურიე იყოს, იგი არას პატი- ვითა და თავაზითა არ განიწმიდების და არცა გასწორდების“.

216

ორიგინალშია (89):

بدنفس مباش و بدگمان باش

„ავი ზნის ნუ იქნები და [თუ გინდა] ექვიანი იყავი!“

ვახტანგი (131): „ივი (?) ნუ ჭირვეული, ნუ ხარ ექვიანი!“
საბა: „ღვინო-შმაგობას ევლტოდუ, ექვი გეტვირთოს გულითა!“

ვახტანგის თარგმანიდან ციტირებული ფრაზის პირველი ორი სიტყვა საბას შეცდომით წაუკითხავს როგორც „ღვინო“.

217

ორიგინალშია (89):

همت او از خلق و شکم در نگذرد

„მისი ფიქრი (იდეალი, სიდიადე) ყელსა და მუცელს არ სცილდება“ (ე. ი. ჭამის მეტი არაფერი აინტერესებს, დიდებას არ დაგიდევს).

დავითი (102): „მისი ბრძანება მუცელსა და პირსა იქით არსა წავა“. ვახტანგი (132): „მისი სიუხვე კაცთა ურგია და თავის მუცელს ვერ გასცილდება“. საბა: „მისი სიპოხე კაცთა სარგოა. თვისსა მუცელსა ვერ განერება“.

ვახტანგს خلق ('ყელი') შეცდომით წაუკითხავს როგორც خلق ('ხალხი'). გაუგებრობაც აქედან წარმომდგარა.

218

ორიგინალშია (90):

قول ناصح بدرشتی رد نتوان کرد

„მრჩეველის სიტყვას უხეშობით ვერ უკუაგდებ“.

ვახტანგი თარგმნის (169): „სწავლისა და რჩევის მთქმელმა უმართებულო სიტყვა არ უნდა თქვან“ (ჩვენს მონოგრაფიაში ეს ადგილი შეცდომით ასე გვქონდა თარგმნილი: „რჩევა ასეთი უხეში კი არ უნდა“. გვ. 205).

219

დამანა ლომს ურჩევს, შუთურბასთან მიმართებაში გულარხეინად არ იყოს. ორიგინალშია (90):

ملک را فریفته نشاید بود بدانکه گوید آن طعمه من است یا من بر او غلبه می توانم کرد
„მეფე არ უნდა მოტყუდეს იმით, რომ ამბობს, ის (ხარი. – მ. თ.) ჩემი საკმელიაო, ანდა [რომ ამბობს], მე მისი დამარცხება შემიძლიაო“.

ვახტანგს მთქმელი შებრუნებული ჰყავს (181): „ჯელმწიფე მაგაზედ ნუ დაენდობის, რომ ის ვერ იტყუის, ჩემი ლუკმა არისო ან მე იმისი მორეცნა შემიძლიაო“.

220

ცბიერი დამანა ლომს არ ურჩევს, გარკვეული გადაწყვეტილება მიიღოს. ორიგინალშია (91):

ای ملک این باب از حزم دور است
„მეფეო, ეს გადაწყვეტილება კეთილგონიერებისაგან შორს არის“.

ვახტანგი თარგმნის (183): „ჯელმწიფევ, ეს კარი სიმხიარულისაგან უცხო არის“.

ორიგინალის باب ამ შემთხვევაში კარს არ ნიშნავს. ომონი-მებიდან باب ერთი კი არის „კარი“, მაგრამ მეორე აღნიშნავს: „სათანადო საქციელი; შესაფერი“. აქ ეს სიტყვა სწორედ ამ უკანასკნელი მნიშვნელობითაა ნახმარი. ამას გარდა, از არის „კეთილგონიერებისაგან“ და არა – „სიმხიარულისაგან“ (ზემო-თაც გვქონდა ნაჩვენები, რომ ვახტანგს باب კარის მნიშვნელობით სხვაგანაც ესმის კონტექსტის შეუხამებლად, როგორც „კარი“).

ორიგინალშია (91):

از جمله ارکان دولت
 „სახელმწიფოს თავკაცთაგან“

ანონიმი (104): „რაც საბატონი და ნამსახურნი ყმანი ჰყუანდეს“. ვახტანგი (134): „ბედნიერობის გამრიგებლათ“. საბა: „ყოელთა ბედნიერობის მარიგებელთა“.

ორიგინალშია (93):

مال دنیا بی نخوت و متابعت
 „ქვეყნის სიმდიდრე ამპარტავნობისა (თავგასულობის) და მორჩილების გარეშე“.

ლაპარაკია იმაზე, რომ სადაც ქონებაა, იქ ორი მოვლენა იჩენს თავს: მდიდრის (ქონების პატრონის) ამპარტავნობა და ღარიბის (ქონების პატრონისადმი დამოკიდებულის) მორჩილება. ვახტანგის თარგმანში კი სულ სხვა რამეა თქმული (187): „ქვეყნის საქონელი უცოდოდ და გაუფინთებლად“.

ორიგინალის იმავე ადგილას ნათქვამია:

هوا بی محنت و مجالست
 „ხორციელი ვნება გასაჭირისა და [ურთიერთ]კავშირის გარეშე“.

ვახტანგი თარგმნის (187): „ჭორცის გემოვნობის მიყოლა უჯავროდ და უბოროტოდ“. თვითონ სპარსული ტექსტი მოითხოვს დაფიქრებას: محنت ('გასაჭირი') და مجالست ('[ურთიერთ]კავშირი') არც სინონიმებია და არც ანტონიმები. مجالست-ის სინონიმი იქნებოდა محبت ('სიყვარული'). მაგრამ არის კი აქ ასეთი ვითარება?

იქვე:

زنان بی بلیت و طمع

„ქალები – ჭირისა და სიხარბის გარეშე“.

ვახტანგი თარგმნის: „დედაკაცთან ლბირი – უჭიროდ“. თუ არადა بلیت ნიშნავს აგრეთვე გამოცდას და შეიძლება, აქ ასეთი მნიშვნელობაც ანგარიშში ჩასაგდება იყოს.

ორიგინალშია (93):

هیچکس را از خمخانه دنیا جرعه ای ندهند که سرمست و بیباک نشود و سر عصیان از گریبان

تجبر و تکبر بر نیارد

„[ამ] ქვეყნის მარნიდან ერთი ყლუპი ღვინო [არავისთვის] არ დაუღვინებიათ, რომ [იგი] არ გამოტყვრეს, უშიშარი არ შეიქნეს და ჯანყის თავი თავაშვებულობისა და თავგასულობის საყულოდან არ ამოეყოს“.

ვახტანგს უთარგმნია (187): „ვერავის ქვეყნის მარნისაგან ერთი ფიალა ვერ დაუღვია, რომ სიმთვრალის თავი უშიშრად მოესვენოს, ცოდვის თავი ამპარტავნობის საყულოში არ ამოეყოს“.

ორიგინალშია (93):

ترکان ختائی از چین زلفش چون سنبل در پیچ و تاب بودند

„ხატაელი მზეთუნახავები მისი ზილფის ხვეულობის გამო სუმბულის მსგავსად დაგრებილიყვნენ (ე. ი. ლაპარაკია იმაზე, რომ ამა და ამ კაცის სილამაზით ხატაეთის მზეთუნახავები იჩრდილებოდნენო)“.

ანონიმი^{*}(107): „თათართა ხატაველთა მისის კავის დაგრე-
ხითა, რარიგაცა სუმბული, ესრეთ მიიგრიხ-მოიგრიხებოდეს“.
ვახტანგი (136): „თურქთა მხატვართა დასახური, ქოჩორხუჭუჭი
სუმბულსავით მიგრეხილ-მოგრეხილი“. საბა: „თურქთა
მხატვართაგან გამოხატული, თმახუჭუჭი, სუმბულივით
მიგრეხილ-მოგრეხილი“.

227

ორიგინალშია (93):

نمیگذاشت که ... تشنگان ... رسیدندی

„არ უშვებდა, რომ... მწყურვალნი... მისწვდომოდნენ“.

ვახტანგი (137): „ნდომის მინდორში მწყურვალთ ათას
გარჯას უკან მისის ზულალის წყაროს მისწრთომოდნენ“. საბა:
„მინდორთა მწყურვალთა მონატრეთა, ათასთა გარჯას უკან,
ყინტორთა წყაროთა მისწდომოდეს“.

228

ორიგინალშია (93):

با کنیزی که حجاب و حیا از میان بر داشته بود و جان بهوای جنان بر کف دست نهاده بر نمیآمد
بضرورت قصد هلاک آن جوان کرد

„მხევალთან, რომელსაც სირცხვილისა და მოკრძალების ფარდა აეხადა და
სული საყვარლის ვნებისამებრ ხელის გულზე დაედვა, ვერ როგდებოდა. სხვა
გზა ვერ ნახა და იმ ყმაწვილის მოკვლა განიზრახა“.

ანონიმი (107): „დედაკაცმან შეუტყო და მას მოახლესა
ესრეთ უთხრა: რომე ორჯელვე არა დამეხსენ და ვნახოთ შენი
საქმეო (?)“. ვახტანგი (137): „მის მხევლის სირცხვილის ფარდა
შუადამ აეხადა, სული სულის საყუარლის ნდომით ხელზე
დაედვა და წამსაც არ ეყრებოდა“. საბა: „მის მხევლის სირცხვი-

^{*} როგორც აღვნიშნეთ, ტექსტის თარგმანი დავით მეფეს „კუ და მორიელის“
არაკს იქით აღარ ეკუთვნის.

ლის ფარდაგი დაბია, და მას სული თვისი საყვარლის სულის
ნდომის ხელთა დაედვა და წუთსაცა არ მოშორდებოდა“.

229

ორიგინალშია (93):

رفت برون آینه چین ز زنگ

„გარეთ გამოვიდა ჩინური სარკე ჟანგიდან“.

ვახტანგი (138): „გარეთ გავიდა ჩინის სარკე ჟანგის
ჟანგიდამ“. საბა (148): „განაძო ყოვლგნით სიშავე, ჟანგთა
მომკრეფი ხარკისა“ (შდრ. საბა: „ჩინელთ სარკესავით“).

230

ორიგინალის მიხედვით (94), შუთურბას არ სჯერა, ლომი
მასზე ცუდს ფიქრობდეს:

نا ممکن است که شیر با من غدر کند

„შეუძლებელია, რომ ლომმა მე ვერაგობა გამიკეთოს“.

ვახტანგი თარგმნის (189): „ლომს ხომ ჩემზე ერთი
დანაშაულობა არ უქნია“.

231

ორიგინალის მიხედვით, იხვი მიხვდება, რომ წყალზე
არეკლილი მთვარის შუქი თევზი არ არის და მას ისე ემართება,
კაცს რომ ველზე დაყენებული წირი (მირაჟი) წყლის გუბე
ეგონოს. ორიგინალში წირი (მირაჟი) გადმოცემულია შესაბამისი
ტერმინით سراب მაგრამ ზოგჯერ ეს სიტყვა კომპოზიტი ჰგონიათ:
سير ('შაძლარი') პლუს آب ('წყალი'). ვახტანგსაც ასე მოსვლია (მას
სხვაგანაც აქვს ასე მცდარად ეს სპარსული სიტყვა გაგებული).
მეფეს უწერია (190): „წყლის სიმადღრის მოსავალი“, რაც
განმეორებული აქვს საბას.

ორიგინალშია (94):

ثمره این تجربه آن بود که ...
„ამ საქციელის ნაყოფი ის იყო, რომ ...“

ლაპარაკია იმ შედეგზე, რაც გარკვეულ პრაქტიკას მოჰყვა. ვახტანგს უწერია (190): „ამ ცდის ბილი ეს იყო ...“ „ბილი“, რა თქმა უნდა, „ნაყოფი“ ტერმინის ბუდეში შემავალი სალექსიკონო ერთეულია, მაგრამ იგი მას ვერ ფარავს და ვახტანგსაც ეს სიტყვა იმდენად ვიწროდ აქვს გაგებული, რომ ქართველ მკითხველს მეტაფორა ეგონება.

ორიგინალში შუთურბა თავის თავს უდარებს რა სხვა კარისკაცებს, ამბობს (94):

از من تا دیگران چندان فرق است که از روز نورانی تا شب ظلمانی و از منظر علوی تا مرکز سفلی
„ჩემსა და სხვებს შორის ისეთი განსხვავებაა, როგორც არის ნათელ დღესა და კუნაპეტ ღამეს და ცის ტატნობსა და ქვესკნელს შორის“.

ვახტანგი თარგმნის (190): „ჩემსა და მათში ამთონი განყოფილობაა, რომ ნათელსა და ბნელსავით, მაღლა მყოფს ფაშკუნჯსა და მიწას შუა“.

საიდან მოიტანა ვახტანგმა ეს „ფაშკუნჯი“? საბას რა უნდა ექნა ტექსტში როყოოდ შემოჭრილი ამ ფრინველისათვის? და დაუწერია: „ჩემსა და მათში ესოდენი განყოფილება არის, ვითარ ნათელსა და ბნელსა, გინა მაღლად მყოფთა ფასკუნჯთა და მიწათა შინა თხუნველთა“.

სასოწარკვეთილი შუთურბა გამოთქვას მაქსიმას, გველის შხამის წოვა მეფის სამსახურზე უკეთესიაო და იქვე განაგრძობს (95):

از تقرب ملوک به امان و فراغت بهتر و بیشتر
„უშიშროებისა და სიმშვიდის თვალსაზრისით მეფეებთან დაახლოებაზე
უკეთესია და მეტია“.

ვახტანგს აქ *امان به* ('უშიშრად') წაუკითხავს როგორც *به من*
('ჩემზედ') და, ამდენად, მთელი ეს ადგილი შეცდომით
უთარგმნია (192): „თუცა კელმწიფის პატივი და განსვენება
ჩემზედ მრავალი და უანგარიშოა“.

235

ორიგინალში ქორი ქათამს საყვედურობს, უმადური ხარო
(96):

ز منعم خویش میهراسی
„შენი კეთილისმყოფელის გეშინია“.

აქ, რა თქმა უნდა, ქორი გულისხმობს იმას, რომ რაკი
პატრონი ასე გივლის, იგი შენი კეთილისმყოფელია. მაგრამ
ვახტანგს მეტაფორა გაუხსნია, რაც მაქსიმას აუბრალოებს და
სათქმელს ცვლის (193): „შენის *პატრონისაგან* გეშინიან“. აქ რომ
გაუგებრობის მიზეზი შეიძლება გაჩნდეს (და გაჩენილა
კიდევაც), საბას რედაქციიდანაც ჩანს: „შენს *პატივს* ევლტი“
(ელტვი, გაურბიხარ. – მ. თ).

236

ორიგინალშია (97):

کفشگری بینی زن حجام نبریده
„ხარაზს დალაქის ცოლისთვის ცხვირი არ მოუჭრია“.

ანონიმი (113): „*მემაშიეს იმ მეკოტოშის ცოლისთვის*
ცხვირი არ მოუჭრია“. ვახტანგი ტექსტს ვერ იგებს (143): „და *იმ*
მეკოტოშეს ცოლის ცხვირი არ მოუჭრია“. საბა: „მას *მეკოტოშესა*
თვისის ცოლის ცხვირი არ მოუკვეთია“.

ორიგინალშია (97):

حيله آن زمان فايده دهد كه قدر بخلاف آن جارى نگرديد با وجود مقتضای قضا نه چاره دست

گيرد و نه حيله نفع رساند

„ხერხი მაშინაა სასარგებლო, როცა მის წინააღმდეგ ძლევამოსილება არა დგას, [მაგრამ] განგებამ თუ ინება, არც ხერხი გამოდგება და ვერც ხრიკი იზამს ვერაფერს“.

ვახტანგი თარგმნის (196): „ამისთანას დროს ხერხით მოსავალი ექნება, რომ მისი პატივი სიმტკიცით არ წახდეს, თვარამღვთის ბძანებაზე არც ხერხსა და არც ღონის ძიებას ხელი არ ეყრება“.

238

როგორც აღნიშნული გვაქვს, ვახტანგს არაიშვიათად ორიგინალში მოტანილი ლექსი თვითონაც ლექსად გადმოაქვს. მაგრამ შემდეგ მას წაშლის და ორიგინალის ზუსტ პროზით ადექვატს იძლევა. აქ კი მას ასეთი ლექსითი თარგმანი ჰქონია (196):

„სვე-ბედისწერის სახმილი აეგზნა, დაუშრეტია.

ხერხი და ფიქრი სულ დასწევას, ვითა ნაძვისა სვეტია“.

ვახტანგი, ისე როგორც საბა, გალექსვის დროს ხმარობს „ინერტულ მასალებსაც“. ასეთი „ინერტული მასალაა“ აქ: „ვითა ნაძვისა სვეტია“. მეფეს ეს ლექსითი თარგმანი, ჩვეულებისამებრ, პროზითი ტექსტით შეუცვლია, მაგრამ თავისი წესისთვის არ უღალატია და ისე, რომ ლექსითი თარგმანი არ წაუშლია, სტრიქონს ზემოთ დაწერილი პროზითი ადეკვატის პირველი ვერსია გადაუხაზავს და აშიაზე მიუწერია: „რა განგებულების ხელა ცეცხლი აანთო, ყოველი ფიქრი და (არ იკითხება. – მ. თ.) დასწვა“.

საბამ რა ქნას, რომელი ტექსტი გალექსოს? ის, ბუნებრივია, მიმხვდარა, რომ „ვითა ნაძვისა სვეტია“ მეფისეული „ინერტული მასალაა“, მას საკუთარი „ინერტული მასალებიც“ ყოფნიდა,

აქ ვახტანგისთვის მხარი არ აუბამს, მისი ნახელავი არ განუმეორებია და დაუწერია:

„რა გამგებელისა მიერ ცეცხლი აღეგზო, ალები,
ყოველს ცდასა და რჩევასა გონი დასწუას და თუალები“.

239

უფლის ნების უზენაესობაში დარწმუნებული შუთურბა ანვითარებს რა საამისო მოსაზრებას, *აგრძელებს* (97):

و چون آفریدگار حق سبحانه و تعالی حکمی به نفاذ خواهد رسانید به میل غفلت دایده بصیرت
بینایان را تیره و خیره گرداند تا راه خلاصی از آن حکم بر ایشان پوشیده شود

„და როდესაც უზენაესი შემოქმედი, – დიდება მას! – [თავის] ბრძანებას განახორციელებს, უზრუნველობის სურვილით თვალხილულთ სახედველ თვალს დაუბნელებს და დაუბრმავებს, რათა იმ ბრძანებისაგან თავის დაღწევის გზა მათთვის გადაკეტილი იყოს“.

ვახტანგს შუთურბას *შეხედულების* გამომხატველი ეს ადგილი მის *ნატვრად* მიუჩნევია (196): „*ეგებ* ამალღებულმა ცისა და ქვეყნის გამჩენმა, მოწყალემ ღმერთმა, ერთი რამე გამოაჩინოს, ანაზდეულის წადილისა ავად მხედველი თვალი დაბნელდეს და დაბრმავედეს, რომ მორჩომის გზამ ეს შეწუხების ბძანება დაფაროს!“

240

ორიგინალში ბაღია აღწერილი (98):

شماۀ ریحان روح افزایش دماغ جان را معطر ساختی
„მისი ფშვიადი მცენარეების მაცოცხლებელი სუნი სულის საყნოსელს ასურნელებდა“.

ამდენად, აქ არაბული ریحان (რეიჰან) სიტყვის მნიშვნელობა, როგორც საერთოდ არაბულსა და სპარსულ ენებში, არის ზოგადი სახელი: „ფშვიადი ყვავილი“. ქართულში ეს ლექსიკური ერთეული ჯერ კიდევ ვახტანგისა და საბას დროს (XVIII

საუკუნეში), როგორც დღეს, აღნიშნავდა მხოლოდ კონკრეტულ ყვავილს. საბა თავის ლექსიკონში განმარტავს: „რეჰანი (ბალ.) სხვათა ენაა, ქართულად *შაშრა* [ჰეჰიან]“. ა. მაყაშვილიც თავის „ბოტანიკურ ლექსიკონში“ მის ასეთ განმარტებას იძლევა: „*რეჰანი* базилик огородный, души, васьки. *Ocimum basilicum* L. კხ. *რიანდი*; იმ. *შაშველამი*; გურ., აჭ. *შაშტარი*, *შაშტრამი*, *ჟაშველამი*; სბ. *შაშრა*; ინგ. *რეჰანდი*; ჰნ. *რეჰანი*; მგრ. *სამშურე*, *საშურამი*, *შაშურამი*“ (გვ. 60). „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში“: „სურნელოვანი მწვანილთაგანი ტუჩოსანთა ოჯახისა“. ვახტანგი თარგმნის (197): „სულის მომმატებელი *რეჰანის* სული საყნოსელს გაასურნელებდა“. საბას უწერია: „*შაშრათა* სურნელობა სრულობით გარდამეტებით საყნოსელთა ფშვათა მიუძღნოდა“.

241

ორიგინალში ლაპარაკია ვარდზე, როგორც კონკრეტულ ყვავილზე (98). ვახტანგის თარგმანშიაც ნათქვამია (197): „ერთ მისის სათიბის კუთხეში ერთი ახალი ვარდი იდგა“. ცოტათი ქვემოთ მეფე წერს: „ყოველს დილაზე *მასზედან ფერად-ფერადი ყვავილი* გულის მომატყუებელის სათუთის სახელოვანს პირსავით და ვერცხლის ტანებსავით *იასამნის* სურნელება გაიშლებოდის“. როგორ აფრქვევდა იასამნის სურნელებას ვარდის ბუჩქი? ორიგინალში ვკითხულობთ:

هر صباح بر روی گل رنگین چون عذار دلفریبان نازک خوی و رخسار سیمین بران سمن بوی

بشکفتی

„ყოველ დილას ფერადი ვარდის პირზე, როგორც სათუთი ბუნების [ქალთა] გულწარმტაცთა ღაწვები და ჟასმინის სურნელების მქონე ვერცხლის მკერდიანთა ლოყები იფურჩქნებოდა“ (თარგმანი პირობითია).

როგორც ვხედავთ, აქ იკითხება *сמן* რაც ჟასმინს (*Jasminum*) ნიშნავს და არა – იასამანს (*Syringa vulgaris*) და თეთრი ყვავილის მქონე მცენარეა. მაგრამ რასაც არ უნდა ნიშნავდეს, იასამანს თუ ჟასმინს, იგი სპარსული ტექსტისთვის შეუსაბამოა, რადგან თუ

მის სურნელებაზეა ლაპარაკი (როგორც ამას ვახტანგი ბრძანებს), რაკი საქმე ვარდს შეეხება, მას მხოლოდ ვარდის სურნელება უნდა ასდიოდეს და არა სხვა რომელიმე ყვავილისა (საბას ლექსიკონში „იასამანი“ შეტანილი კი არის, მაგრამ განმარტებული არაა).

242

ორიგინალშია (98):

و من هم بدرد هجران مبتلا گشته در کلبه احزان می نالم

„მეც, განშორების დარდით შეპყრობილი, ზოგანოთა ხუხულაში ვტირი“.

გამოთქმაში: کلبه احزان („ზოგანოთა ხუხულა“), რომელიც საერთოდ მძიმე მდგომარეობაში მყოფი კაცის მეტაფორაა, ვახტანგს حزان ისევ ამოუკითხავს როგორც هجران („განშორება“) (როგორც ეს ზემოთაც გვეჩვენა მითითებული), რის შედეგადაც ასეთი თარგმანი მოუცია (199): „*მოშორების ბნელს* სადგომში მიტირია“.

243

ორიგინალშია (98):

در وقت صید کردن

„ნადირობის დროს“.

ანონიმი (115): „ნადირობის ჟამსა“. ვახტანგი (145): „ნადირობის დროს“. საბა: „რა შორს ნადირობით მოიცალის“.

244

ორიგინალშია (99):

پسر گفت

„შვილმა უთხრა“.

ანონიმი (116): „მან ბარტყმან უპასუხა“. ვახტანგი (146): „იმ ბარტყმა უთხრა“. საბა: „მათ უთხრეს“.

ასე რომ, ეს ჭივჭავთა ბარტყის ნათქვამია.

245

ორიგინალის როგორც ლითოგრაფიულ (74), ისე ბეჭდურ გამოცემაში (100) იკითხება:

گنجشک زبان بگشاد و حال زار خود بر وجهی که اگر با سنگ خاره گفتی از درد دلش پاره پاره

شدی پیش سمندر عرض کرد

„ბელურამ ენა გაშალა და თავისი ცუდი ამბავი იმგვარად მოახსენა, რომ ტინის ქვისთვისაც რომ ეთქვა, მისი გულის დარდით ისიც ფარა-ფარად იქცეოდა“.

ანონიმი (117): „ჭივჭავმან ენა დაძრნა და მისნი შეჭირვებანი წარმოთქუნა, რომე თუ სალის კლდისათვის შეეჩივლა, იგიცა ნაწილ-ნაწილად დაიმსხურეოდა“. ვახტანგი (147): „თავის საქმის საიდუმლო ასე რიგათ მოუყვა, რომ ქვისთვის ეთქვა, მისი გული სიმწუხრით ლუკმა-ლუკმა გახდებოდა“. საბა: „ჩიტმა ენა აუბნა და მისის საიდუმლოთა საქმენი ესრერიგად აუწყა:

– თუცა ქვათა სმენოდა, მწუხარებით იგიცა დაილეწებოდეს“.

ამოწერილი ადგილი ერთი წინადადებაა, საბას კი მისი მეორე ნაწილი შეცდომით ჭივჭავის რეპლიკად მიუჩნევია.

ამას გარდა, ვახტანგს შეცდომითა აქვს ამოკითხული ორიგინალი, რომელშიაც იკითხება *از* („შეჭირვება, წუხილი“) და არა – *از* („საიდუმლოება“). ვახტანგის შეცდომა განმეორებული აქვს საბასაც (ეს ბოლო შესწორება ეკუთვნის წიგნის რედაქტორს, მაია შიშინაშვილს).

246

ორიგინალშია (103):

چه ممکن که خود آفتی

„ქას ნუ გათხრი, [თორემ] თვით ჩავარდები!“

ვახტანგი (152): „ისეთს ნურას იქ, რომ შენვე ჩავარდე!“ საბა:
„ასეთს ნურას იქ, რომე შენვე ბოლოდ გაზიანოსო!“

ეტყობა, მკნ მაქან ('ნუ თხრი') ვახტანგმა წაიკითხა როგორც
مکن მაქონ ('ნუ იზამ'), 'ჟ ჩაჰ ('ჰა') კი მას აქ ესმის ალბათ
როგორც ჟ ჩე ('რა').

247

ორიგინალშია (103):

من این مقدمه را می دانم
„მე ეს შესავალი (წანამძღვარი) ვიცო“.

ასევე თარგმნის ამ ადგილს ანონიმი (166): „მე ეგ ვიცო“. მაგრამ ვახტანგს საწინააღმდეგო უწერია (207): „მე მაგთონი არ ვიცო“, რაც განმეორებული აქვს საბას: „მე ეგოდენი ცოდნა არა მაქუს“.

248

აქლემი, მადრანი, ტურა და მგელი ლომთან მიდიან.
ორიგინალშია (103):

چون از تقریر شکر و ثنا و تقدیم ستایش و دعا بپرداختند
„როცა მადლობის, ხოტბის, დალოცვისა და თაყვანისცემის რიტუალს
მორჩნენ...“

ანონიმი თარგმნის (167): „ლოცვა და დიდება შეასხეს“. ვახტანგს კი ამ რიტუალის შესრულება მხოლოდ მადრანისთვის აქვს მიწერილი (208): „მადრანმა ქებისა და ლოცვის პირი გააღო და თქვა“.

249

ორიგინალშია (103):

من بر داشته این حضرت و تربیت یافته این دولتم
„მე თქვენი უდიდებულესობის მიერ აყვანილი და ამ სამეფოს გამოზრდილი ვარ“.

ვახტანგი თარგმნის (210): „მე ჳელმწიფის წინ აყვანილი ვარ და მათის ბედნიერობისათვის მომიმართავს“.

250

ორიგინალშია (103):

مگر ارباب غرض خصوصاً که با یکدیگر متفق باشند بی اثری نخواهد بود
„შურიანი ხალხი, განსაკუთრებით თუ ისინი ერთმანეთში შეითქვენ,
უშედეგო არ იქნება“.

ვახტანგს ჯერ ჰქონია (211): „მორჳმა შურისა და ხერხისა რომ შეიყაროს, უიმისოდ არ მორჩება ერთი საქმე არა შეიქნას რა“. მაგრამ „მორჳმა“ და „შეიყაროს“ გადაუშლია. პირველის ნაცვლად დაუწერია: „ჳურჳელი“, მეორის ნაცვლად კი – „გასრულდეს“. და მიუღია: „ჳურჳელი შურისა და ხერხისა რომ გასრულდეს ...“ ე. ი. შურის ჳურჳელი თუ შეივსოო, ანუ შურმა უმაღლეს წერტილს თუ მიაღწიაო. მაგრამ რას დაეყრდნო აქ სწავლული მეფე?

251

ორიგინალშია (105):

به چه شوکت در مرتبة مجادلت و منازعت او می آئی
„რა ძლიერებით [გამოირჩევი, რომ] მასთან ბრძოლისა და ჩხუბის
შესაძლებლობა (ხარისხი, მდგომარეობა) გქონდეს?!“

ვახტანგს უთარგმნია (121): „შენ რის შეძლების პატრონი ზღვის უფროსს ემუქრები, დიდკაცურად საბრძოლელსა და საამხანაგოდ მასზე სიტყვას ლაპარაკობ?!“ დღევანდელი ქართულით აქ „საამხანაგოდ“ საჩოთირო სიტყვაა და შეიძლება, კაცმა ეს ადგილი გაიგოს როგორც კონტრასტი: მასთან სამტროდ და სამეგობროდ. მაგრამ მეფეს სწორად ესმის ეს ადგილი, მისი „ამხანაგი“ აქ გულისხმობს ტოლს. შენ რა მისი ტოლი ხარ, რომ მას ებრძოლოო. ამას იმიტომ ვწერთ, რომ შეიძლება, კაცმა იეჳციანოს: سنازت სიტყვის ნაცვლად ვახტანგის ხელთ ნაქონ

სპარსულ ხელნაწერში مرافت ('ამხანაგობა; მეგობრობა') ხომ არ ეწერაო?

252

ორიგინალშია (105):

بحکم مجاورت

„მეზობლობის წესის მიხედვით“.

ვახტანგს უთარგმნია (213): „სიტკბოს ბძანებით“. ანონიმი სწორად თარგმნის (171): „ერთმანეთს მეზობლობდნენ“. საიდან გაჩნდა ვახტანგის თარგმანში ეს საჩოთირო „სიტკბო“, საკვლევია.

253

ორიგინალშია (108):

خونش از شیرینی و تازگی

„მისი სისხლი სიტკბოთი და სინორჩით (სიქორფით)“.

ანონიმი (128): „სისხლი მისი სიტკბოთა შაქარს მყინვარსა შარბათსა [დაედაროს]“. ვახტანგი (160): „სისხლი სიყრმითგან“. საბა: „მისი სისხლი სიყრმითგანვე“.

ორიგინალის تازگی, რაც شیرینی-ის სინონიმი, მელიას სიყრმეზე კი არ უთითებს, არამედ სისხლის განსაზღვრებაა.

254

ორიგინალშია (108):

در گه جستن شده از دیده گم

صحن فلک رفته بجاروب دم

„ღებნის დროს თვალთაგან დაკარგული იყო,
ცის კიდე მოეხვეტა კუდის ცოცხით“.

ვახტანგი (160): „მისის პოვნის კარი თვალთაგან დაკარგულიყო, კუდით მბრუნავის ცის კარს დაგვიდა“. საბა: „მისისა

136

პოვნისა კარი თვალთაგან უხილავი იყო და კუდიითა ჩახსრავა მოქცევისა ცისა კართა ჩამოგვიდა“.

255

ორიგინალშია (109):

خرگوش تصور کرد که دم او در روباه گرفته فی الحال بعلازمت گرگ مشرف خواهد بود
„კურდღელს ასე ეგონა, მელა მოვატყუე და ახლავე მგელს ეახლებათ“.

ანონიმი (130): „კურდღელს ეგონა, თუ რასაც მეუბნები, მართალს უბნობსო, ადრე და ჟამზედან მგელსა წინ მოეგებები-სო“. ვახტანგი (162): „კურდღელს ასე ეგონა: მისი ხერხის სული და სიტყვა მელს დაეჯერებინა, ფიცბლავ მგლის სამსახურში წავიდა“. საბა: „ყურდგელსა თვისის ხერხისა მელისაგან შეუტყობრობა ეგონა, და მაშინვე მგლისა სასამსახუროდ წავიდა“.

256

ორიგინალშია (109):

حجاب ظن از رخسار یقین بر داشته بر سر غدر و قصد شیر اطلاع خواهد افتاد
„წარმოდგენის საბურველი დანამდვილებით [ცოდნის] პირისახიდან აიხდება და ლომის ვერაგობისა და განზრახვის შეცნობის თავზე დაეცემა“
(ე. ი. ლომის ავი განზრახვა გამომჟღავნდება).

ვახტანგი თარგმნის (220): „ტანის ფარდას ერდგულობის პირიდამ ავიხდი და ლომსა და მის მოგონილს თავში ვკრავ“.

257

ორიგინალშია (109):

دمنه این می گفت و روزگار به زبان مکافت مضمون این بیت بگوش هوشمندان محفل بصیرت فرو
می خواند

„დამანა ამას ამბობდა, ხოლო საწუთრო საზღაურის ენით გამჟღავნებდა“

საზოგადოების გონიერ წარმომადგენელთ ამ ბედითი შინაარსს ყურში უკითხავდა“.

ვახტანგს უთარგმნია (221): „დამანა დროს მაგიერ მიგებას ხარობდა და იტყოდა ამ ლექსს, გულის ყურიანების ყურში კითხულობდა“.

258

ორიგინალშია (109):

خوش گرفتند حریفان سر زلف ساقی

گر فلکشان بگذارد که قراری گیرند

„კარგად მოიგდეს ხელთ აშიყებმა მწდის ზილფების წვერი, თუმცა ზეცა მათ სიმშვიდისაკენ მოუწოდებდა (?)“.

ვახტანგს უთარგმნია (221): „კარგვარად დაიჭირეს არიფებმა მეღვინის ზილფის წვერები, თუცა ცამ თავი დაგანებოსთ და ან დაგაწყნაროსთ“.

არც ორიგინალი გვესმის კარგად და არც ვახტანგისეული თარგმანი (მ. შიშინაშვილის აზრით, ტაეპი ასე შეიძლება გავიგოთ: „თუ ზეცა (ბედისწერა) მათ დააცლის, რომ მშვიდად იყვნენ“).

259

ორიგინალშია მაქსიმა (109):

مکن ملازمت پادشه کزان ترسم

که همچو صحبت سنگ و سبو شود ناگاه

„ნუ იმსახურებ მეფესთან, ამის შედეგად, მეშინია,

[ეს საქმე] უფერად ქვისა და კოკის ურთიერთობას დაემსგავსოს“.

ვახტანგს صحبت (‘ურთიერთობა; კავშირი’), რაც კოკისა და ქვის ურთიერთშეუთავსებლობის გამოსახატავად არის გამოყენებული, გაუგია ლხინის მნიშვნელობით (221): ჯერ ჰქონია: „კელმწიფის სამსახურს რომ არ ვიქ, მეშინიან. ამისთვის ლხინის დროს მინასა და ქვას გავს“. მაგრამ ასე შეუცვლია: „კელმწიფის

სამსახურსა ნუ იქ; მეშინიან; ამისთვის ლხინის დროს მინასა და ქვას არ ხამს გავსო (?)“.

260

ქილილა ავისმქნელ დამანას უჯავრდება (109):

ای نادان وخامت عاقبت کار خود را می بینی و سئامت خاتمت مهم خود می شناسی یا نه
„უგუნურო, შენი საქმის დასასრულის საშიშროებას თუ ხედავ და შენი
სიცოცხლის დაბოლოების საშინელება თუ გესმის?!“

ვახტანგს უთარგმნია (228): „ეჭა უგუნურო და მოუხარშაო, ამას უკან შენი ჭკუა შენს საქმეს იცნობს?“ მეფეს وخامت ('საშიშროება') შეცდომით ამოუკითხავს ორ სიტყვად: و (ვა) კავშირად და خامت-ად ('მოუხარშავი'; 'უმწიფარი').

საინტერესოა ანონიმის ვერსია (177): „ეჭა უჭკუო მუხანათო“. „მუხანათო“ وخامت, სიტყვას ხომ არ უკავშირდება?

261

„საშიშროებისა“ და „მოუხარშავის“ ინციდენტი ვახტანგს იქვე აქვს განმეორებული (222). მის თარგმანში დამანა ქილილას ეკითხება: „მოუხარშავი და ამას უკან რომელი არისო?“ სინამდვილეში კი ორიგინალის მიხედვით დამანა ქილილას ეკითხება (110):

دمنه گفت عاقبت وخیم کدام است

„დამანამ უთხრა: საშიში ბოლო რომელია?“

ე. ი. ბოლოს რა საშიშროებაა მოსალოდნელიო? ანონიმი დაახლოებით, მაგრამ მაინც სწორად თარგმნის (177): „საბოლოო რასა ქუიანო?“ გულისხმობს იმას, რომ ბოლოს დამანას ხიფათი ელოდება.

262

ვახტანგის თარგმანი მცდარია. ორიგინალშია (110):

يکى آن که بى ضرورت ولى نعمت خود را در مشقت انداختی
„პირველი (ერთი) ის, რომ დაუჭირებლად შენი კეთილისმყოფელი [მეფე]
ცუდ დღეში ჩააგდე“.

ვახტანგი თარგმნის (222): „ერთი ეს, რომ დაუჭირებლად შენი საქმე საძრახავის წიგნში ჩასწერე“.

ექვი არაა, ვახტანგს مشقت (მაშაყყათ – ‘გასაჭირი, განსაცდელი’) არაბულ مشق სიტყვასთან დაკავშირებული ჰგონებია, ეს უკანასკნელი კი სხვა მნიშვნელობებთან ერთად ნიშნავს ვარჯიშს, ხოლო მას თუ მეშველი ზმნა جاء (‘მიცემა’) მიემატება, იქნება: „სწავლება“. ვახტანგს, სწავლულ კაცს, სწავლება წიგნის გარეშე ვერ წარმოედგინა და, კარგად იცოდა რა ქაშეჭის სტილი, თავად შეთხზა ასეთი მეტაფორა და, ამდენად, ერთი წინადადების თარგმნის დროს ორი შეცდომა დაუშვა.

263

ქილილა დამანას ჩამოუთვლის შვიდ სიავეს, რომელიც ამ უკანასკნელმა ჩაიდინა. მეშვიდე სიავე ასეთია (110; 147):

هفتم عجز و ضعف خود ظاهر گردانیدی
„მეშვიდე: საკუთარი სისუსტე და სიძაბუნე გამოაჩინე“.

ვახტანგი თარგმნის (223): „მეშვიდე: შენი უჭკუობა, ავიანობა გამოაჩინე“. საბა ვახტანგს იმეორებს: „მეშვიდე: შენი უმეცრება და ავენაობა საცხადო ჰყავ“. საბას ვახტანგის ტექსტში „ავიანობა“ (ავკაცობა) ამოუკითხავს როგორც „ავენაობა“ (ცუდი ენის პატრონობა). სწორად ვერ თარგმნის ამ ადგილს ანონიმიც (178): „მეშვიდე ეს, რომ შენი ავკაცობა გამოაჩინე“. ავკაცობასა და უმეცრებაზე სხვა ჩამონათვალში უკვე იყო ლაპარაკი. აქ კი დამანას სიძაბუნეზეა საუბარი.

264

ვახტანგს არა და არ ძალუძს سراب (‘წირი, მირაჟი’) სიტყვის سیراب (‘დარწყულებული, წყლით მაძლარი’) სიტყვისაგან გარჩევა.

შეცდომა, რომელიც მეფეს ორიგინალის ამ ადგილას თარგმნის დროს მოსდის, სხვაგანაც არაერთხელ აქვს დაშვებული. ორიგინალშია (110):

این دنیای فریبده که چون عشوہ سراب جز نمایش ندارد

„ეს მაცთური საწუთრო, რომელიც წირის (მირაჟის) ციმციმის მსგავსად მოჩვენების მეტი არა არის რა“.

ვახტანგი თარგმნის (223): „ხერხი და ტყუილი ამ ცრუ სოფლის დიდობისათვის წყლის სათავის ელვა რომ გამოჩნდეს, მეტი არ არის“. აქ ფრაზაც „ამ ცრუ სოფლის დიდობისათვის“ არ არის სათანადოდ მოტანილი.

265

ორიგინალშია (110):

چون سهم عدوی از کمین دوستی گشایند جای گیر تر آید

„როცა ვერაგობის ისარი მეგობრის სანგრიდანაა ნასროლი, უფრო ხვდება მიზანს“.

ანონიმი (131): „ცხადივ მტერობითა ვერას დავაკლებ“. ვახტანგი (163): „ერთი დანაშაულით ერთი მოყურისაგან მოვაშორო, მასუკან ადვილია“. საბა: „თუცა ერთისა მიზეზითა ერთიც არის მოყვარე მოვაშორე, განალამცა მერმე ადვილია“.

266

ორიგინალშია (110):

و در حسن هر یک از ستارگان نه فلک سر گردان

„და ყოველი ვარსკვლავის მშვენიერებაზე ცხრავე ცა დაბნეულიყო (თავგზა დაკარგოდათ)“.

ანონიმი (132): „და სილამაზეზედან თვითომ ვარსკულავ-მან ცხრავე ცა დააღონიან“. ვახტანგი (164): „თითოს იმ მასკულავებს თავს ცხრა-ცხრა დაბრუნევდა“. საბა: „და თითოსა ვარსკვლავსა თავთა ცხრა-ცხრა ფრინველი დაჰფრინვიდა“.

საბას შეცდენა გამოიწვია ვახტანგის თარგმანის გადამნუსხავის შეცდომამ: მას „ცხრა ცა“-ს ნაცვლად „ცხრა-ცხრა“ დაუწერია.* ვახტანგის თარგმანში აქ ნათქვამია: „ბაღდადის ახლო ფრინველთ სამყოფი იყო“, რაც, როგორც შენიშნულია, სწორი არაა, რადგან ორიგინალის *ار مغر*, „მარღზარ“ ნიშნავს მდელს, წალკოტს და მისთ. საბა ცვლის ვახტანგის ფრაზას და ჰგონია, რომ „ფრინველი“ რიცხვით სახელ „ცხრას“ უკავშირდება. რადგან შეცდომით გადანუსხულ ფრაზაში მსაზღვრელი არის (ცხრა-ცხრა), ხოლო საზღვრული – არა.

267

ორიგინალშია (110):

جو سيماب

„ვით ვერცხლისწყალი“.

ვახტანგი (164): „ოქროს წყალი ლაქვარდში...“ საბა: „ვით ოქროს წყალნი...“

268

ორიგინალშია (111):

علم بى عمل چون موم بى غسل هيج لذتى ندارد

„უმოქმედო სწავლულს“ უთაფლო სანთლის მსგავსად არავითარი ფასი არა აქვს“.

ვახტანგი თარგმნის (225): „უქნელად სწავლა უსანთლო თაფლი არის“.

ლაპარაკი უნდა იყოს არა უსანთლო თაფლზე (ასეთი ცნება არ არსებობს), არამედ – უთაფლო სანთელზე. მეორე: ვახტანგს علم წაუკითხავს როგორც 'ელმ' ('მეცნიერება'), მაგრამ თუ სა'ჯის

* ამის თაობაზე იხ.: ე. მეტრეველი, ა. გვახარია, გვ. 200.

** ამ მონოგრაფიის რედაქტორის მ. შიშინაშვილის აზრით, აქ შეიძლება გვკონდეს: „გამოუყენებელ ცოდნას“.

პრინციპს გავიხსენებთ, აქ 'ელმ შინაგანი რითმის საყრდენად არ გამოდგება. მისი ჯუფთის ცალია იქვე მოცემული عمل რაც, გვინდა თუ არა, უნდა წავიკითხოთ როგორც 'ამალ ('საქმე'). ანონიმის თარგმანში უხეშ მექანიკურ შეცდომასთან გვაქვს საქმე (180): „და სანთელს უთვალოდ გემო არ ექნება“. „უთვალოდ“ ალბათ გადამწერის შეცდომაა („უთაფლოდ“ უნდა დაეწერა). შეიძლება, მან ჭკუას ძალა დაატანა და იფიქრა: აქ ალბათ იმაზეა ლაპარაკი, რომ თვალის გარეშე სანთლის არსებობას აზრი არა აქვს, ის თვალსაა, დახმარებას რომ უწევსო.

269

ორიგინალშია (111):

و اکابر بر صفحات دافتر کرم رقم فرموده اند

„და დიდებულებს (დიდ მეცნიერთ) დიდსულოვნების (გულუბნობის) რვეულების ფურცლებზე [ასეთი რამის] დაწერა უნებბიათ“.

ვახტანგს არაბულის მრავლობით რიცხვში დასმული ქვემდებარე (მხ. كبير მრ. اكابر) რვეულების (დავთრების) განსაზღვრება ჰგონებია, ამავე დროს კრ რაც რვეულების განსაზღვრებაა, კალმის განსაზღვრებად მიუჩნევია და დაუწერია (225): „დიდს დავთრის პირზე სახელოვანის კალმით ეს დაუწერიათ“. საბას ვახტანგის შეცდომა განუმეორებია: „დიდს მატანეთა პირთა სახელოვანის კალმით ესრე აღუწერიათ“.

270

ორიგინალშია (111; 149), ვიმეორებთ, صدقة یی نیت „შესაწირავი (რაიმე მოვლენის სასიკეთოდ, ვთქვათ, ავადმყოფის მოსარჩენად და სხვ. გაღებული შეწირულობა) მიზნის (სურვილის აღსრულების ობიექტის) გარეშე“.

ვახტანგს უთარგმნია (225): „ლოცვა – უთქმელად“. კაცი იფიქრებს, რომ აქ გულში (სიტყვების წარმოუთქმელად) ლოცვაზეა ლაპარაკიო, სინამდვილეში ვახტანგი საოცარ

გამჭრიახოვას ამჟღავნებს და ზუსტად გადმოსცემს ორიგინალში თქმულს: უნდა ითქვას (უნდა დასახელდეს) ის, ვის (რის) სასარგებლოდაც ლოცულობ (ვახტანგის ეს ვირტუოზული გამოთქმა გვაგონებს საბას განიალურ ლაპიდარულ განმარტებას მის ლექსიკონში: „ნიკაპი – ყბათ შესაყარი“).

271

ორიგინალშია (114):

اركان دولت

„სახელმწიფოს თავკაცი“.

ანონიმი (137): „თავისთა ლაშქართა შინა“. ვახტანგი (170): „ბედნიერობის მარიგებელთან“. საბა: „სვიანობის გამგეთა“.

272

სამივე მთარგმნელის გაგება მცდარია. ორიგინალშია (114):

هواى عصيان

„ბოროტების ნდობა“.

ანონიმი (138): „ქარი დაკარგვისა“. ვახტანგი (170): „სიბოროტის აერი“. საბა: „სიბოროტისა ჰაერი“.

273

ორიგინალშია (116):

پس سبک روی بکار آورده

„შემდეგ ჩქარა საქმეს მიაშურა“.

ანონიმი (140): „მალედ სიარული დაიწყო“. ვახტანგი (173): „მერმე მსუბუქი რჩევა რამ დაიწყეს“. საბა: „მერმე თევზთა მათ მსუბუქად რამე არჩიეს“.

ჩანს, پس سبک „საბოქ რავი“, რაც სიჩქარეს ნიშნავს, ვახტანგმა გაიგო როგორც ჭკუამჩატეობა.

ორიგინალშია (116):

عاقبت مکر ناپسندیده است و خاتمت غدر شوم و نکوهیده

„ვერაგობის ბოლო მოსაწონი არ არის და მუხანათობის დასასრული უბედურება და სამძახია“.

ვახტანგი თარგმნის (236): „ხერხი და მაცდურობა უწინ მოსაწონია, ბოლო – კაცის დამწველი და წამბდენელია“. საიდან მოიტანა ვახტანგმა ეს „მოსაწონი“? რა არის იმის მიზეზი, რომ მეფე ვახტანგი წერს: მაცდურობა მოსაწონიაო? ეს შეცდომა გადასულია საბას რედაქციაშიც: „კერკი და საცთური, თუცა პირველი მოსაწონია, ბოლოს კაცისა დამწუელი და დამდაგუელიაო“. ანონიმს მოკლედ, მაგრამ სწორად გადმოაქვს ტექსტი (190): „კერკსა და ვერაგობასა საბოლაო არა აქუს“.

275

ნაწარმოების მიხედვით, ყადი ბრძანებს, რომ ხეს შეშა მოაყარონ და ცეცხლი შეუკეთონ, რათა მის ფულუროში დამალული კაცი აიძულონ, გარეთ გამოვიდეს.

ლითოგრაფიულ გამოცემაში ტექსტი დამახინჯებულად იკითხება (116):

تا آن ناپخته خام کار را داود از جان و مال بر آورند

„რათა ის უმწიფარ (სპარსულად ითქმის: „მოუხარშავი“. – მ. თ.) რეგვენს კვამლი სულისა და ქონებისაგან აუღინონ“.

ვახტანგს ეს ადგილი კარგად ვერ გაუგია, მას უწერია (236): „ის უგუნურებისა და გამოუცდელობის კვამლი მისის სახლის კარიდამ გამოიყვანეს“.

276

ვახტანგის თარგმნის მიხედვით, ქილილა ვერაგ დამანას ეუბნება (237): „ისეთის ხვეწნით და სიავით გაგიკეთებია“. „ხვეწნა“ საბას თავის ლექსიკონში განმარტებული აქვს რო-

გორც ვედრება და არა გეგონია, სხვა მნიშვნელობა ამ სიტყვას ვახტანგის დროსა და საზოგადოებაში ჰქონოდა. თუ არადა, ორიგინალშია (117):

تو در عجز رأی و ضعف تدبیر بدان مثابه ...

„შენ გონების სისუსტითა და განსჯის უძლურებით იმ ვითარებაში ...“

საბა არც დაფიქრებულა, ისე განუმეორებია (ის კი არა, სინონიმით გაუმაგრებია) ეს უცნაური გამოთქმა: „ესე საქმე ესეთის ბევრნიტა და მუდარობითა შეგიმზადებია“.

277

ორიგინალშია (117):

پیش از فوات فرصت و قدرت

„ძალის მოკრებისა და ხელთების დროის გასვლამდე“.

ანონიმი (141): „სანამდისი ის რასმე გვიზემდეს“. ვახტანგი (174): „სიკუდილის უწინ“. საბა: „უწინარეს სიკუდილისა“.

ორიგინალის فوات (‘დროის სრბოლა’) ვახტანგს შეცდომით წაუკითხავს როგორც فوت (‘სიკუდილი’).

278

ორიგინალშია (118):

با یکدیگر دم اتحاد زدندی

„ერთიმეორის ამხანაგები იყვნენ“.

ამ „დამ“ გამოყენებულია როგორც ამხანაგობის, მეგობრობის კომპონენტი (ام و هم ‘ლაპარაკი, სუნთქვა’, ხოლო دم – ‘მეგობარი’).

ანონიმი (143): „ერთმანერთის მოკეთე და მუსაიბნი შეიქნენ“. ვახტანგი (177): „ერთად ყოფნისა და სიყვარულის კუდსა სცემდნენ“. საბა: „კუდი კუდს გადაბმული ჰქონდათ“.

„კუდი“ მოდის ორიგინალის სიტყვისაგან ძ (‘სული’, რაც ვახტანგს წაუკითხავს როგორც „დომ“ – ‘კუდი’). შეიძლება, ქართულში გვქონდა ასეთი გამოთქმა (რაც გვეუქვება) და ის მიუსადაგა აქ საბამ, თუ არა და, იქნებ აქ შეცდომაშია საბა შეყვანილი და მერე საბას დიდი ავტორიტეტისა გამო დაკანონდა ქართულში დღესაც ასე ფართოდ გავრცელებული გამოთქმა: „კუდი კუდსა აქვთ გადაბმული“. შდრ. ნეჟამის:

نه غمخواری که با او دم توان زد

„არც თანამგრძნობი [ჩანდა ვინმე], რომ მას გაამზანაგებოდა“.*

ჰამდამ კომპოზიტიში დამს თარგმნიან როგორც სულს და არა კუდს (ბორჰან-ე ყანე, გვ. 2369). შდრ. რუს. Задушевные дрызья (‘გულითადი მეგობრები’). აგრეთვე ყანეის (XIII ს.): نفسا داند بهم „ერთად სუნთქვას სცემდნენ (სუნთქავდნენ)“, ე. ი. მეგობრები იყვნენ.**

279

ორიგინალშია (118):

دامن صحبت فواید تو بدست ارادت گرفته

„შენგან სარგებლიანობათა კალთა ერთგულების ხელით დავიჭირო“.

ასევე ესმის ეს ადგილი ანონიმს (192): „შენის სიამოვნის მეტ საქმეში აღარ გავერიო“. ვახტანგი კი თარგმნის (219): „შენის მეგობრობის ნდომის კალთა დავიბერტყო“. საბაც ამას გვიწერს: „კალთა დავიბერტყო“. მაგრამ კალთის დაბერტყვა ნიშნავს აქ იმ სასურველის მოშორებას, რაც კალთაშია? ე. ი. დამანა ამით ქილილას ეუბნება: შენს მეგობრობას უარი ვუთხრაო. „ქილილა და დამანას“ ჩვენეულ აკადემიურ გამოცემაში ეს ადგილი ასე წარმოვადგინეთ: „კალთა დავიჭირო“.

* გვ. 406, خسرو و شیرین

** გვ. 56, 1308, كلیله و دمنه، از احمد بن محمود قانعى طوسى. به تصحيح ماگالى تودوا، تهران، 1308، منظوم

ორიგინალის მიხედვით, დამანა ქილილას სთავაზობს: ისევ მეგობრები ვიყოთო. ქილილა კი პასუხობს (118):

حاشا که من دیگر با تو صحبت دارم

„ღმერთმა ნუ ქნას, რომ მე შენთან ისევ ვმეგობრობდე!“

ვახტანგი თარგმნის (239): „*მე მწვე მიაგება*“. საბას ჰქონდა: „*მე დია მიაგება*“. აკადემიურ გამოცემაში ეს ადგილი შეცვლილი გვაქვს ასე: „*ღმერთმა დამიფაროს!*“

მონოგრაფიაში, შემდეგ კი დამატებით ჩვენს სადოქტორო დისერტაციაში, წინააღმდეგ მანამდე ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობაში გაბატონებული აზრისა, საბამ სპარსული არ იცოდაო, ჩვენ დამტკიცებული გვაქვს, რომ საბამ სპარსული იცოდა და ის, რედაქციას უკეთებდა რა ვახტანგის თარგმანის შავს, შიგადაშიგ იხედება „ანვარ-ე სოჰადლის“ ორიგინალში და მისთვის გაუგებარ ან ვახტანგის მიერ ცუდად გაგებულ სპარსულ სიტყვებსა და ფრაზებს სწორ ქართულ ადექვატებს უმარჯვებს.* აქ დამატებით მოვიტანთ კიდევ ერთ სათანადო მაგალითს. ორიგინალშია (119):

و به پشمینه پوش چون صوفیان ...

„და შალით შემოსილი კომში (ზია) როგორც სუფიები ...“

ვახტანგს აქ „კომში“ საერთოდ არა აქვს ნახსენები (242): „მოღვაწესავით მატყლის ჩოხით ღამიან ამდგარი პირყვითლის თავი ...“ ვისი თავი? პასუხი არ ჩანს. საბას კი უწერია (293): „*კომშსა*, მოღვაწის მსგავსად მატყლისა სამოსლითა ...“ ესეც არის, ეს კომში იქვე ახლოს მოტანილ ლექსში ისევ იხსენიება

* მაგალი თოდუა, „ქილილა და დამანას“ საბასეული ვერსია. თბილისი, 1967წ. გვ. 110.

მსგავს სიტუაციაში და არ არის გამორიცხული, საბას მისი მეშვეობით აღედგინოს იგი.

282

ორიგინალში ქაშეჭის მშვენიერი ზმა აქვს (120):

صبر تلخ است ولیکن بر شیرین دارد

„საბრი მწარეა, მაგრამ ნაყოფი (სარგებელი) ტკბილი აქვს“.

აქ იგულისხმება სამკურნალო მცენარის ალოეს წვენი, რომელიც მედიცინაში იხმარება. მაგრამ صبر საბრ ნიშნავს მოთმინებასაც.

ვახტანგს სხვა გზა არ ჰქონდა, ზმა უნდა გაეშიფრა, მას უწერია (180): „*მოთმინება* მწარეა, მაგრამ ტკბილი *ბილი* აქვს“. საბა (181): „*მოთმენა* მწარობს, *ბილს* ისსამს უტკბოსსა შაქრის ალვათა“.

283

მასპინძელმა ვაჭარი სტუმარი თავისი ჭკუით ვითომ დააჯერა, რომ მისი მოზარებული რკინა თავგებმა შეუჭამა და თავის ტყუილში საბოლოოდ რომ დაარწმუნოს, უნდა გაუმასპინძლდეს. ორიგინალშია (121):

او را مهمانداری کنم و رسم تکلفات بجای آرم تا این مهم را تأکیدی پدید آید

„მას დავვატიე და მოღორების წესს ვიხმარ, რათა ამ [ჩემს მიერ ჩადენილ] საქმეს დამაჯერებლობა მიეცეს“.

ვახტანგს უწერია (247): „უმჯობესი ეს არის, რომ დავვატი-
ეო, სამსახურის რიგები ალაგს მოვიყვანო, რომ ამ საქმით *ერთმა
ბანმა გაიაროს*“. გახაზული წინადადება მატყუარა მასპინძლის
ლოგიკას არ ექვემდებარება. ეს უგრძვნია საბას და მისთვის
ასეთი გაგება მიუცია: „აწ ესე მიჯობს, ვაწვიო იგი და შევიტკბო.
რა ჟამმა წარვლოს, კიდევ ვირგო რამეო“. ანონიმს სწორად აქვს
თარგმნილი ეს ადგილი (197): „მამ ეს დავვატიეო და კარგად

რიგად გამოჩენებით დაუხუდეო, რომ ჩემი სიტყვა უკეთ
დაიკგეროსო“.

284

ორიგინალშია (122):

و پس از اظهار تدرک آن از حوزه اقتدار خارج
„გამომჟღავნების შემდეგ გამოსწორება მისი ძლიერების სფეროდან
გამოსვლაა (ე. ი. შეუძლებელია)“.

ვახტანგი (183): „თქმა აუზის წყლის მოწყვეტა არის“. საბა:
„აჲ ზანთა წყალთა მოწყვეტაი არსო“.

ვახტანგს შეცდომით ორიგინალის حوزه ('გარკვეული უბანი,
სფერო') გაუგია როგორც حوض ('აუზი').

285

ორიგინალშია (122):

بر من روشن شد که از ظلمت بد کرداری تو پرهیز لازم است و از تیرگی مکاری و غداری تو
احتراز واجب

„ჩემთვის ნათელი გახდა, რომ შენი სიაცის წვედიადისაგან (ზოროტებისაგან)
ფრთხილად ყოფნა ხაშს და შენი ვერაგობისა და გარეწრობის სიბნელისაგან
გარიდება აუცილებელია“.

ვახტანგს სწორად აქვს ტექსტი თარგმნილი, მაგრამ მისი
რედაქტირების დროს საბა დაბნეულია: „ვიცი, შენის ავნაქმრის
სიბნელე შიშით აღივსება“. ჩვენს გამოცემაში ეს გადაცდომა
უკვე გასწორებულია (236).

286

ორიგინალშია (166):

نهال کردار بد و تخم گفتار دروغش در بر آمد
„მისი ავი გაკეთებულისა და ტყუილის თემის ნერგმა ნაყოფი გამოიღო“.

ვახტანგი თარგმნის (251): „მისი სიტყუის თესლი ტყუილის ქერქიდამ გამოვარდა“.

ანონიმს კი უფრო ზუსტად აქვს ამ ადგილის შინაარსი გადმოტანილი (200): „მაგრამ ბოლოს დამანას თავის ტყუილების რტომორჩის დარგუამ და ვერაგობის სათესლის თესვამან ავი მოსავალი მოჰგუარა“.

287

ორიგინალშია (127):

هر دو کان آهو گیا خوردند و آب

زین یکی شد خون ز دیگر مشک ناب

„ორი ქურციკისაგან, რომელნიც ბალახს მოვენ და წყალს სვამენ, ერთი [უბრალო] სისხლს იძლევა, მეორე წმინდა მუშკს“.

ვახტანგი (190): „ორთ მათ ჯერანთ ერთი ბალახი სძოვონ, ერთი წყალი სვან, ერთისა სისხლად გარდიქცევის, მეორისა – მუშკად“. საბა:

„ორნი ქურციკნი მოლთა მძოარნი ერთსა წყალთა სმენ დღეთა სიგრძესა, ერთი მუშკსა ჰყნოსს, სხვისა სისხლია, გვამსავე მოაქვს დასაზრანძესა“.

288

ორიგინალშია (127):

شاه هرموزم ندید و بیسخن صد لطف کرد

شاه یزدم دید و مدحش گفتم و هیچم نداد

کار شاهان اینچنین باشد تو ای حافظ مرنج

داور روزی رسان توفیق و نصرتشان دها

„ჰორმუზის მეფეს არ ვუნახივარ და ულექსოდ ასი წყალობა მომანიჭა, იეზიდის მეფემ მნახა, ხოტბა ვუთხარი და [მაინც] არა მომცა-რა, ასე იციან მეფეებმა, ნუ გეწყინება, ჭაჭეზ, მარჩენალი უფალიმე შეეწევა მათ“.

ანონიმი (153): „ჰურმუზის კელმწიფემან თვალთაგან გა-
ნუცდელმან მრავალი წყალობა მიყო. იეზიდის კელმწიფე ვნახე,

დავლოცე და არა მამცა-რა. კელმწიფების საქმე ასეა, ჩემო ძმა, ნუ გეწყინება. ღმერთი კაცის სასზდოს მამცემია, ორსავე მის გზით უშველოს“.

ვახტანგს ამ მაქსიმის ორი ვარიანტი აქვს (190), ერთი – ლექსითი და მეორე – პროზითი:

„მიველ, ურმუზის კელმწიფე იყო მორკმით და შვებითა,
არ მნახა, ბევრი მიბოძა ზედა და ქვეშაგებითა.
ვნახე იაზდის კელმწიფე, დავლოცე მისის ნებითა.
არა მამცა რა, წამოველ, რა მერგო გვერდსა ხლებითა?!“

„ურმუზის კელმწიფემ მე არ მნახა, ულაპარაკოთ ასი წყალობა მიყო. იეზდის კელმწიფემ მნახა, დავლოცე, მაგრამ არ მომცა რა. ხელმწიფების საქმეა, ზ აფეზ, ნუ გეწყინება! ღმერთი რომ მდღევარს მისცემს, კეთილი იმათ მისცეს“.

საბა:

„ურმუზის მეფემ არ მნახა, მრავლად მიბოძა ნიჭია,
იეზდის მეფეს გვერდს ვახლდი, არცა თუ მამცა ხიჭია.
მეფეთ გაგება ასრეა – ორს დღვილოს ადენს ფიჭვია,
ღმერთსა მდღევარსა უმაღლი, პატრონსა, ვითა ბიჭია“.

ანონიმი ორიგინალის აზრს ზუსტად გადმოგვცემს, ოღონდ იგი ლექსის ავტორს (اح) არ ასახელებს. მის ნაცვლად წერს: „ჩემო ძმავ“. თავისთავად ეს ლექსი ინტერესს იწვევს, ჰაჭეზის „დნვანის“ ხელნაწერებში იგი არ იკითხება და, თითქოს, სამართლიანად, რადგან აქ მოცემული რეალიები ჩვენთვის ცნობილი ჰაჭეზის ბიოგრაფიას არ ეხამება. როგორც ჰაჭეზის ბიოგრაფები გადმოგვცემენ, პოეტი შირაზიდან არასოდეს არ გასულა (კანტისა და კენიგსბერგისა არ იყოს). მაგრამ სანდოა კი ბიოგრაფების ცნობა? იქნება, ეს ბეითი ჰაჭეზს მართლა ეკუთვნოდეს! თუ ასეა, მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პოეტის ბიოგრაფიის დასადგენად.

نفرت که از شیر بمن رسانیدی بیعت است
„[ლომის ჩემდამი] სიძულვილი, რომელიც შენ მამცნე, უსაფუძვლოა“.

ანონიმი (153): „ლომის ჩემზედ გაავგულებას მიზეზი არაა აქუს რა“. ვახტანგი (191): „ეს საქმე ლომსა ჩემზე გაუპირებია და საცილო არ არის“. საბა: „ესე საქმე ლომსა ჩემთვისა დაუსჯერია, საეჭვი აღარ არის“.

290

ორიგინალშია (130):

دیده انصاف چو بینا بود
در شمرد گرچه که مینا بود
رسم بزرگان بود انصاف کار
کار خسان نیست بجز خار
و آنکه ندارد دل رحمت پذیر
تهمت پشیمینه نهد بر حریر
„სამართლიანობის თვალი თუ იხედება,
დათვლის, თუნდაც ბზე მინა იყოს.
დიდებულთა წესი სამართლიანი საქმეა,
გარეწართა საქმე ვნების გარდა რაა!
და ის, ვისაც მოწყალე გული არა აქვს,
აბრეშუმს ცილს სწამებს, – ჯვალაო“.

ვახტანგი (195): „მოწყალების თვალი თუ დამნახველი იყოს, თუნდა ჭიქის თვალიც იყოს, დაინახავს. ვისცა არა აქუს შეწყალების გული ქვეყანაზე, აბრეშუმს მოუგონებს: მატყლი არისო“. საბა:

„ვის მოწყალების თვალთ უჩანს, დამნახველია ყოელთა,
სინდიყის თვალნიც ეყარნეს, გამოსცნობს ქვა და ცხოელთა,*
მათ უწყალოთა, უშიშთა ღმთისაგან შეუპოვლთა;
აბრეშუმს მატყლად სახელს დებს, ხმელსა დაარქვამს სოელთა“.

* ეს ბეითი გვხვდება „ქილილა და დამანას“ შესავალში და მას საბა ასე თარგმნის:

„თუცა მოწყალე გასინჯავს მოწყალებისა თვალითა,
ჭიქისაც ესხნეს, შეიტყობს ცნობით, გონების ძალითა“.

ორიგინალშია (131):

و چون آفریدگار حق سبحانه و تعالی حکمی بنفاد خواهد رسانید بمیل غفلت دیدۀ بصیرت بینایان
را تیره و خیره گرداند تا راه خلاصی از آن حکم بر ایشان پوشیده شود
„და როდესაც დიდებული და მაღალი შემოქმედი ბრძანებას გამოსცემს,
ქვეიანთა და გამჟრიახთ ღაფლობით თვალთა უზნელებს, რათა მისივე
განგებით გამოსავალი გზა დაფარული დარჩეს“.

ვახტანგი (196): „*ეგებ ამადლებულმა ცისა და ქვეყნის გამ-
ჩენმა მოწყალემ ღმერთმა ერთი რამე გამოაჩინოს, ანაზდეულის
წადილითა ავად მხედველის თვალი დაბნელდეს და
დაბრმავდეს, რომ მორჩომის გზამ ეს შეწუხების ბძანება
დაფაროს*“. საბა: „*ნუთუ ცისა და ქვეყნისა შემოქმედმა ღმერთმან
ერთი ესეთი რამ მოახდინოს, ანაზდეულითა მოწყალებითა
ბოროტად მხედველთა თვალნი დააბრმოს და დააბნელოს, რომე
მორჩენის გზამა ესე მწუხარების თქმულობა გაატაროსო*“.

ორიგინალშია (132):

تا کی آزاری مرا یارب نعمانی ای رقیب
تا بکی پوشی رخس یارب بر افتی ای نقاب
„სანამ მტანჯავ მე უფალო? ნურმც დარჩები, რაყიფო!
სანამ მაღავ მის სახეს, უფალო? ჩამოვარდი, ნილაბო!“

აქ ვახტანგის თარგმანი კარგად არ იკითხება (198). საბა:

„ვირემდის მაწყენ, მოყვასო, ნუცა გაქვს დღეთ სიგრძენია,
მანამდის პირთა დაგბურავ, ცხვირთა წაგვარდეს რძენია“.

მებაღე მოყვასისგან კი არ არის ნაწყენი, არამედ უფლი-
საგან. ამავე დროს გაუგებარია საბას მეორე სტრიქონი.

ვახტანგის მდივანს შეცდომა მოსვლია, სიტყვაში
„მხედვრის“, რომელიც, იმის ალბათობა მეტია, რომ ვახტანგს ეს

ფორმა ჰქონდა, ვინი გამორჩენია. ეს შეცდომა განუმეორებია საბას: „მხნეთა მხედართა თვალთა ჩენანი გაურეტდეს“. ორიგინალშია (132):

نه دیده بصیرت را روشنی ماند

სადაც بصیرت دیده იგივეა, რაც بصیرت ('სიბრძნის თვალი').

294

ვახტანგს სპარსულ ნუსხაში (133) ريو ('ტყუილი; თაღლითობა; ვერაგობა') ამოუკითხავს როგორც يو ('დევი') (198: „დევის მსგავსია“). ეგევე განუმეორებია საბას: „მსგავსია დევის, ჰქონან ბადე ვის, ხერხითა სრული...“ და სხვ. აჯობებდა ისე, როგორც ჩვენს ნუსხებშია (133):

همه ريو و رنگست و مکر و فریب

„თავით ფეხებამდე ვერაგი, ცბიერი, ეშმაკი და მატყუარა“.

295

ორიგინალშია (133):

حلا ... جریان مهمان بواسطه ترک حزم و عاقبت اندیشی نه بر و فق دلخواه من بسبب طمع
خام و سودای فاسد برای خود چنین آتشی بر افروخته ام و هنوز دودی پیش من نرسیده از تب
اندوه و تاب ملال سوخته ام

„ახლა ჩემი სურვილის წინააღმდეგ, ჩემივე წინდაუხედაობის გამო, საგზლის წაღების (სიკვდილის) დროა და დასასრულზე ფიქრისა. ფუჭი ოცნებითა და ცრუ ვნებებით ასეთი ცეცხლი ავუნთე საკუთარ თავს. და თუმცა ჯერ კიდევ კვამლი არ ამსვლია, [უკვე] მწუხარების სიციხითა და შეჭირვების აღმურით ვიწვი“.

ვახტანგი (201): „ამ საქმის ლაპარაკის მზიარულობა (?) ბოლო მოწყენა არის. გულით მდგომელის სიხარბის ხმისა და მოჩუბართ აღებ-მიცემას ჩემთვის ამისთანა ცეცხლი აუნთია. და ჯერ კომბლი ვერ მომწდომია, ნაღვლისა და მოწყენის სიციხისაგან დამწვარვარ“. საბა: „ამა საუბრისა მზიარულობის

ბოლო მოწყენა არის. გულხარბთ საწადლისა ხმიანობასა, მოჩუბართ აღებ-მიცემასა ესეთი ცეცხლი ჩემთვის აუგზიათ, და ჯერეთ მისი კვამლი ვერა მომწდომია, და ზრუნვისა და ნავლის სიცხითა დამწვარვარ“.

296

ორიგინალშია (138):

بهمین نوع که رقم ذکر یافت
„ისე როგორც მოვიხსენიეთ“.

ვახტანგი (208): „და ეს წერილის წაკითხვა რომ გათავდა“. საბა: „და რა მათი სახერხო წერილის ამოკითხვა დაასრულეს“.

297

ორიგინალშია (139):

یا شهی که بهنگام کین رسول اجل
ز پنجه تو برد روزنامه آجال
„მეფევ, შურისძიებისას სიკვდილის მოციქულმა
შენი ხელისგან წაიღოს სიცოცხლის დასრულების რუზნამე“.

ვახტანგს ჯერ ჰქონია: „შენი გელმწიფობა მტრის სიკუდილის მოციქულიმც არი; შენის კლანჭისაგან მიეცეს ყოვლსა სულს მდღევარი“ (208), მაგრამ მერე ასე გადაუკეთებია: „ეწ ხელმწიფევ, შურისძიების დროს სიკუდილის მოციქულმან შენის კლანჭისაგან წაიღოს მტრისთვის სიკუდილის დღის წერილის ძალი“. საბა:

„ჰე მეფეო! ნუ მოგნახოს სიკვდილისა მოციქულმან,
შენთა ფრჩხილთა მოარიდოს ჟამთ ნაწერთა დასასრულმან!“

ასე, სიტყვას ვახტანგი დაშლის ორ ნაწილად. პირველში იგი შეცდომით აკ-ს კითხულობს ('ძალი'), მეორეში – ას ('წერილი').

ორიგინალშია (139):

مدتی متعادی شد که در سایه دولت روز افزون از تاب آفتاب حوادث ایمن گذرانیده ام امروز که ماه جاه اینحضرت بخسوف مضرت مبتلا شت میخواهم که . . .

„დიდი ხანია, რაც დღითიდღე მზარდი სამეფოს ჩეროში მზის სიციხისაგან თავი დამიღწევია. დღეს, როდესაც თქვენი დიდებულების დიდების მთვარეს დაბნელების განსაცდელი ემუქრება, მინდა, რომ...“

ვახტანგი (208): „მრავალი ხანია თქვენის მაცოცხლებელის ჩრდილს ქვეშ დროს მზის სიციხისაგან მშვიდობით და განსვენებით ვყოფილვარ. ამ დროს რომ თქვენის *ქელმწიფოების მზეს მთვარე დაკლების დასაჭერად შეჰყრია*, მინდა, რომ...“
საბა: „მრავალი ხანი არს, ჩვენთა მაცოცხლებელთა ჩრდილსა ქვეშე თქვენსა მზისა სიციხისაგან განსვენებით და მშვიდობით ვიმყოფებით. აწე ამა ჟამსა თქვენთა *მეფოებისა მზესა რა მთოარე მოსაკლებელად აღფარებია...*“

ორიგინალშია (140):

جز جنگ و جدال و حرب و قتال چاره نمیدانم

„გარდა ომისა, შერკინებისა, *შეშმისა და ბრძოლისა* სხვა საშველი არ ვიცი“.

ვახტანგს قتال რაც *ჩრდ-ისა და جدال-ის* სინონიმია („ბრძოლა“) გაუგია როგორც قتل („მოკვდინება“).

ვახტანგი (210): „ბრძოლისა და ჭიდებისა და *სიკუდილის* მეტი სხვა ღონე არა მაქუს“. საბა: „აწ ბრძოლისა, ომისა და რკინებისა და *სიკვდილის* მეტი გზა აღარ არის“.

ორიგინალშია სენტენცია (140):

بنام نیکو گر بمیرم رواست

„თუ კარგი სახელით მოვკვდები, ცუდი არაა,
სახელს მოვიხვევ, თუმცა სხეული სიკვდილს მიეცემა“.

ანონიმს ასე უთარგმნია: „სახელოვნად რომელი მოკუდეს, მას სიკუდილი არა ჰქუიან“ (169). ვახტანგს ამის თავზე წაუწერია (ლექსავდა რა ზოგ პროზით გადმოღებულ ორიგინალის ლექსს ანონიმის თარგმანში): „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკუდილი სახელოვანი“, მაგრამ მერე თვითონვე გადაუშლია. ჩანს, მას აქ არ უნდოდა ძალიან გაქართულება თარგმანისა.

301

ყველა მთარგმნელი შემცდარა, ორიგინალის (141) طيوي რაც ერთგვარი წყლის ფრინველია, გაუგიათ როგორც თუთი (ანონიმი: 170) და ზორაყი (საბა). ქართულ წყაროებში მას ალკუნი ეწოდება.*

302

ვახტანგისა (216) და საბას თარგმანში იხვევის სიტყვა კუსაა მიწერილი („ტკბილო ამხანაგო“ და სხვ.). ეს ამზაცი იხვებს რომ ეკუთვნის, საერთო შინაარსითაც ჩანს. პირები უნდა შეიცვალოს: „ტკბილო ამხანაგო და რჩეულო საყვარელო! შენისა მოშორვებისა სიმწარე სამკვიდრებელის დატევების უძნელესია, შენისა უნახობის ჭირი გულისა ჩვენისა ურვისა გარდამმატებელია! სადა უნდა წავიდეო, რა გინდ ყოელი განსვენება გვექონდეს. და მის დროს ჟამიერი ღზინი მოუკლებელი უშენოდ ბნელი მდინარე (?) გვექნება და ჩვენისა ბედისა თვალნი გაგვირეტდებიანო. ჩვენ შენს კიდე ამხანაგისა და საყვარელისა შეთვისება არა გვწადიან“ და ა. შ. შდრ.: ორიგინალი 143:

* „ექუსთა დღეთაჲ“, გვ. 116, طيوي-ის შესახებ იხ.: Th. Benfey, გვ. XLII-XLIII.

بیدیدار تو چشمه عیش ما تیره و دیدۀ بخت ما خیره خواهد بود

ეს ფრაზა ტიპიური საჯ'ია, სადაც სიტყვები ერთმანეთსაა დაწყვილებული.

აქ چشمه კი ნიშნავს წყაროს, მაგრამ მისი წარმომავლობაცაა მხედველობაში მიღებული (چشم) და იგი ايد-სთანაა დაწყვილებული. ამდენად შეესატყვისა მას تيره ('ზნელი'), მაგრამ ქართულში „ზნელი მდინარე“, გინა „ზნელი წყარო“ გაუგებარია. ზუსტი თარგმანია: „ჩემი სიცოცხლის წყაროს თვალი დაზნელებული და ჩემი ბედის თვალი ახირებული იქნება“.

303

ორიგინალის سبک سنگی ვახტანგს ჯერ უთარგმნია როგორც „მსუბუქი ქვა“, მაგრამ მერე „მსუბუქობის ქვად“ გადაუკეთებია (216). გაუგებარია იგი საბასთანაც: „შენშიგა სიმჩატისა ლოდი გვიპოვნია“. სპარსულში „აწონვა“ است (‘ქვა’) უკავშირდება, რადგან ასაწონად სწორედ ქვები იხმარებოდა. აწონვა سنجیدن არის, რაც იგივე სანგ სიტყვის არაბიზებული ფორმიდან (სანგ) არის წარმოებული. ასე რომ, سنگی არის „ჭკუამჩატობა“.

304

ორიგინალშია (148):

ايله ترين مردم آنست كه فتنه خفته را بيدار كند

„ყველაზე უჭკუო ის კაცია, ვინც დაძინებულ (დამცხრალ) შფოთს აღვიძებს“.

ანონიმი (178): „უჭკუო ვინმე ის არის, რომ მძინარე გამოაღვიძოს“. ვახტანგი (223): „მძინარე შუღლით გააღვიძოს“. საბა: „კაცის სიცრუე მაშინ გამოჩნდება, რომე მძინარსა შუღლით აღვიძებდეს“.

ორიგინალშია (148):

گفتار تو بر کردار راجع است
„შენი ნათქვამი შენს საქმეს აღემატება“.

ვახტანგი (224): „შენი სიტყუა შენს საქმეზე ნაკლებია“. საბა: „შენი სიტყვა შენთა საქმეთა ზედა ნაკლებია“.

რომ მთარგმნელები სწორი არ არიან, ამას ამტკიცებს მომდევნო ადგილები (კერძოდ, „მე შენის საქმისაგან სიტყვა ნამეტნავი მრავალგზის მინახავს“).

ორიგინალშია (148):

پادشاهرا هیچ خطر برابر آن نیست که قول وزیرش بر فعل رجحان باشد
„მეფისთვის იმაზე საშიში არაფერია, როდესაც მისი ვეზირის სიტყვა საქმეს აღემატება“.

ანონიმი (178): „ხელმწიფის საზიანო არის, რომ ვეზირის ქართული მის საქმეს აჭარბებდეს და რაც მოახსენოს, გაუსინჯავი აქნევინოს“. ვახტანგი (224): „თავის ვეზირის სიტყუა თავის სიტყვისაგან უკეთესი იყოს“. საბა: „მეფეთა ამის უარესი არა ეჭირვება რაო, მისის ვეზირის სიტყვა მისის სიტყვის უკეთესი იყოსო“.

ორიგინალშია (148):

بگوید و نکند و این شیعة منافقان و بخیلان است
„თქვას და არ ქნას. და ეს ორპირთა და ბუნწთა თვისებაა“.

ანონიმი (179): „თქუას და არა ქნას. ეს სიმბრუდიისა და მემშურნის ზნე არის“. ვახტანგი (224): „უჭკუოსა და უმეცარის წესია“. საბა: „უჭკუოსა და უმეცართ წესია“.

ორიგინალშია (149):

نصیحتی که نتیجه ای چنین دهد که بنظر میاید نا گفته و نا شنوده

„დარიგება, რომელიც ასეთ შედეგს იძლევა, როგორსაც ხედავ, ნურმც ითქვას და ნურმც იქნეს მოსმენილი“

ანონიმი (179): „გამორჩევამა რომ ამისთანა საქმეები ქნას, რომელსა უმზერთ, გამოურჩევლობა უკეთესია“. ვახტანგი (225): „ერთ სწავლას რომ ამისთანა შვილი ეყოლოს“. საბა: „რომელმანცა სწავლამა ესეთი შვილი შვეს, რომელი ჩანს, მისიმცა სახსენებელი ამოწყდება“.

შეიძლება, ვახტანგს სპარსულ ნუსხაში نتیجه-ს ნაცვლად چه („ბავშვი“) ამოეკითხოს. მაგრამ არაა გამორიცხული ისიც, რომ მას უფრო გაეპოეტურებინოს ეს ადგილი. ასე, მაგალითად, ერთგან ორიგინალის (144):

پیراهن سفید بیضه

„კვერცხის თეთრი პერანგი“

ვახტანგს გადმოუტანია როგორც „ქაფურის ფერი“ (218). საბასაც განუმეორებია იგი. შეიძლება, აქაც სამივბელი იყოს ორიგინალის ნუსხებში ეს ქაფური (ჩვენს ნუსხებში არსად ჩანს), მაგრამ ისიც შეიძლება, რომ იგი ვახტანგის პოეტური ფანტაზიის ნაყოფი იყოს.

ორიგინალშია (149):

اول قول بی عمل

دوم مال بی خرد

سوم دوستی بی تجربه

چهارم عمل بی صلاح

پنجم صدقه بی نیت

ششم زندگانی بی صحت

„I სიტყვა საქმის გარეშე,

II ქონება ჰკუის გარეშე,
III ამხანაგობა გამოცდის გარეშე,
IV ცოდნა (მეცნიერება) სიმართლის (სინრფელის) გარეშე,
V განკითხვა გარკვეული გამიზვნის გარეშე,
VI ცხოვრება ჯანმრთელობის გარეშე“.

ანონიმი (180):

„I თქმა და არა ქნა,
II უსარგებლო საქონელი,
III მოკეთე დაუცდელი,
IV ცოდნა უთქმელი,
V გაცემა ურიგო,
VI ავადმყოფობით სიცოცხლე“.

ვახტანგი (225):

„I სიტყვის თქმა და ვერა ქნა,
II საქონელი უჭკუოდ მოყვარე,
III და ერთგულთ გამოუცდელად,
IV ცოდნა მოუხმარებლად,
V და ლოცვა უთქმელად, რომ ნათელი ღ-თისა ქვიან,
VI მსხვერპლი უაღთქმოდ,
VII სიცოცხლე უმშვიდობოდ“.

აქ სინტაქსური კავშირი დარღვეულია. თუ სიტყვას „მოყვარე“ პირველ მცნებას მივაკუთვნებთ, მაშინ უნდა გვქონდეს: „საქონელის უჭკუოდ მოყვარე“. მეორე მცნება საერთო სინტაქსიდან ამოვარდნილია, მაგრამ თუ გავიხსენებთ პირობას: „სარგებელი არა მოგვეცემა“, მაშინ შეიძლება, დარჩეს (სარგებელი არა მოგვეცემა ერთგულთ გამოუცდელად). V-VI მცნებები უნდა გაერთიანდეს ასე (თორემ შვიდ მცნებას მივიღებთ): „ლოცვა უთქმელად, რომ ნათელი ღ-თისა ქვიან, მსხვერპლი უაღთქმო“. მაგრამ ეს V მცნება უფრო ბუნებრივად IV მცნებას უკავშირდება, ვიდრე VI-ს. ასე რომ, IV მცნება ასეთი იქნება: „ცოდნა მოუხმარებლად და ლოცვა უთქმელად, რომ ნათელი ღ-თისა ქვიან“.

საბას თარგმანი ასე უნდა გავიგოთ:

1. „სიტყვისა თქმა და ვერ ქნა;
2. საქონლის უკუოდ სიყვარული;
3. ერთგულება გამოუცდელად;
4. და ცოდნა უხმარად, ლოცვა უთქმელად, რომელსა ნათელი ღმთისა ქვიან;
5. და მსხვერპლი უსასოდ;
6. სიცოცხლე უმშვიდობოდ“.

310

ორიგინალშია (149):

پادشاه اگر چه بذات خویش عادل و کم آزار بود

„ხელმწიფე თავისი ბუნებით თუნდაც რომ სამართლიანი და უწყინარი იყოს...“

ანონიმი (180): „ჯელმწიფე რაგინდ სამართლიანი და უწყინარი და შემბრალებელი იყოს“. ვახტანგი (225): „ჯელმწიფე რომ ბუნებით უსახელო და უდიერი იყოს“.

311

ჩანს, ვახტანგს ხელთ ჰქონდა სპარსული ნუსხა, სადაც مردی ('ერთი კაცი') იკითხებოდა. ჩვენს სპარსულ ნუსხებში مرغی ('შეორე ფრინველი') იკითხება (151).

ანონიმი (183): „ერთი კაცი“. ვახტანგი (228): „ერთი კაცი თავის გზაზედ მივიდოდა“. ალბათ, ღამნი (غ) და დღი (د) აირია ერთმანეთში.

312

ჩანს, ანონიმისა და ვახტანგის სპარსულ ნუსხაში نیزه‌ش ეწერა.

ანონიმი (184): „მას სახელად თიზგუმს უწოდებდენ“. საბა: „სახელად თისგუმს ერქვა“.

ჩვენს სპარსულ ნუსხებში تيزهوش ('გამჭრიახი') იკითხება (152), რაც უფრო უდგება პერსონაჟს.

რაც შეეხება خرم دل ('გულმზიარული')-ს, ვახტანგი მას სწორად არ კითხულობს (ხურმადილი, 230) და საბაძ, ბუნებრივია, ასევე გადმოგვცემს. არც ანონიმის წაკითხვაა სწორი (ხვარამდილი. 184).

313

ای برادر در جهان سود نا کرده بسیار است

„ძმაო, სარგებლის უნახველი [კაცი] ქვეყნად ბევრია“.

ანონიმი (185): „ძმაო, სარგებელი ამის უკეთესი არ იქნებაო“. ვახტანგი (230): „ძმაო, სარგებლის მომლოდინე ვაჭარნი ბევრნი მიდიან“. საბა: „ძმაო, სარგებლისათვის მრავალნი ვაჭარნი დადიან“.

ჩანს, ორიგინალის سود نا کرده ('სარგებელ უნახავი') ვახტანგმა წაიკითხა როგორც سودا کرده ('ვაჭრობაქმნილი').

314

ორიგინალშია (157):

تو در عجز رأی و ضعف تدبیر بدان مشابه ای که

„გონებასუსტობითა და მიუხვედრელობით ისეთ მდგომარეობაში ხარ, რომ...“

ანონიმი (190): „ასეთი ავი საქმე გიქნია, რომ...“ ვახტანგი (237): „ასეთის ხვეწნით და სიავით გაგიკეთებია“. საბა: „ესე საქმე ესეთის ხვეწნითა და მუდარობითა შეგიმზადებია“.

315

„ორენაობა“ დედანში ერთხელ უკვე გვქონდა (اوزانی (157), მაგრამ საბამ იგი იქ შეცვალა სიტყვით „ორგულობა“, არ მოელოდა თუ მისი ზუსტი მნიშვნელობა დასჭირდებოდა, ხო-

ლო როცა დასჭირდა, არ მოაგონდა, რომ ნახმარი არ ჰქონდა ასეთი სიტყვა.

ანონიმი (190): „ორპირობა და ორენაობა“. საბა: „*ორენაობას* აძაგებ“.

316

ორიგინალშია (157):

از تریاق اثری و خبری ندارد

„თერიაყის კვალი და ამბავი არა აქვს“ (ე. ი. თერიაყის კვალი არა ჩანსო).

საბა (229): „თერიაყისა *ნიშატი* არსადა გაქვს“. ვახტანგს *ნიშანი* ჰქონია („თრიაქ-ფარუხის *ნიშანი* არა გაქუს“. 238), მაგრამ რადგან *ნიშატი* კიდევაც უდგებოდა აქ, საბას ასე შეუცვლია (შდრ.: „თრიაქი სრულ არ გეტყობა“).

317

ორიგინალშია (157):

و تو مگر ندانسته ای که

„და შენ განა არ იცი, რომ...“

ანონიმი (191): „თურმე ფრთხილობა და ხერხი არ გცოდნია“. ვახტანგი (238): „თურმე შენ ხერხიც არა გცოდნია“. საბა: „შენ თურე ხერხიცა არა გცოდნია“.

318

ორიგინალშია (158):

و دامن صحبت فواید تو بدست ارادت گرفته

„შენი სარგებლობის *მეგობრობის* კალთა სიყვარულის ხელში დავიჭირე“.

ანონიმი (192): „შენთან ერთს კუთხეში დავდგე და *შენის* *სიამოვნის* მეტ საქმეში აღარ გავერიო“. ვახტანგი (239): „შენის *მეგობრობის* *ნდომის* კალთა დავიბერტყეო, ფარალათობის თავი

მარტოობის საყელოში ამოვყო“. საბა: „შენისა მეგობრობისა კალთა დავიბერტყო, სიმარტოისა საყელო თავსა გარდვიცვა“.

ვახტანგსა და საბას საწინააღმდეგო რამ უწერიათ, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ დამანას ამ გამონათქვამზე ორიგინალში ქილილა პასუხობს: *حاشا که من دیگر با تو صحبت دارم* „ღმერთმა ნუ ქნას, რომ მე შენთან კვლავ ვიმეგობრო“, ხოლო მათ თარგმანშია: „მე დია მეამებაო“ (საბა 230), „მე მწვე მიამება“ (ვახტანგი 239).

319

ორიგინალშია (158):

باش چو عطار که پهلوی او

جامه معطر شود از بوی او

چند چو آتشگه آهنگر ان

دود شراری دهی از هر کران

„ათარივით იყავი, რომლის შორი-ახლო

ტანსაცმელი უსურნელდებათ მისი სურნელისაგან.

როგორც მჭედელთა ქურა, სანამდის

ახრჩოლებ სიავის კვამლს ყოველ მხრიდან (საზღვრიდან)“.

რომ ეს პოეტური სახე ძველია, საბამ იცის (იხ. თარგმანი ქვემოთ), მაგრამ მას თავისთავად რაღაც არევია. ანონიმსა და ვახტანგს იგი სწორად გაუგიათ.

ანონიმი (193): „ათარი იყავ, რომ შენგან ყოველთ კაი სული ეყნოსოს“.

ვახტანგი (240):

„ბაძვედ სურნელთ მსყიდველსა, ისმინე ჩემი თხრობილი,

რომ შენგან სული სურნელთა ყოვლთ ეცეს, არ ქნას გმობილი,

ნუ ბაძავ მჭედლის შენს წინა მოსვლად ვინც იყოს სწრობილი,

წინწკალს ისროდე, სულ დასწვა, გული შეუქნა პობილი“.

ვახტანგსვე ეს ლექსი ასე გადაუსწორებია: „ათარს ემსგავსე, რომ იმის სიახლოვით ტანისამოსი იმის სულისაგან გასურნელდება. სანამდი მჭედლის ცეცხლსავით იქნები, რომ კვამლი და წინწკალი ესრალო, ვინც ახლო მოგიდგეს!“

საბა:

„ათართან მიდი ზედიზედ, სადა ძეს-ყე სუნელია,
სამოსელს გაგისუნელებს – ესე არაკი ძველია.
სამჭედლოს მისლვას დაგიშლის, მუნ არს საქმენი ძნელია,
კვამლი თვალისა მავნები, შანთთა ზურგდული მწველია“.

320

ორიგინალშია (160):

سبب بی آسایش چون ذقن دلبران سیمتن دلہارا صید کردہ

„მისი უწყინარი ვაშლი ვერცხლისტანა გულწარმტაცთა (ლამაზ ქალთა)
ღაბაბის მსგავსად გულს ინადირებდა“.

ვახტანგი (242): „ხილი ზაფხულისა და შემოდგომისა
მეტად წყლიანი და გემრიელი უჭიროდ, მისი ვაშლი გულის-
მომტაცებელის ყაბსავით თეთრი, ვერცხლისტანიანი, გულის
ნადირად გამხდელი, შვენიერი და ფეროვანი“. საბა: „მისი
ვაშლი – უჭიროდ მომატყვებელის სპეტაკის ვეცხლის ბურთი,
გულისა გამაველურებელი, შვენიერი და ფეროვანი“.

ეტყობა, ی-آسب-დან მოდის „უჭიროდ“, ხოლო صید-სა
უკავშირდება „გამაველურებელი“.

321

ორიგინალშია (160):

بہ زرد ز مهرست و من از مہرم زرد

او از مہ و مہر و من ز مہر مہ خویش

„ბია მზისაგან არის ყვითელი და მე სიყვარულისაგან ვარ გაყვითლებული.
ის – მთვარისა და მზისაგან და მე – საკუთარი მთვარის სიყვარულისაგან“.

ეს ბოლო სტრიქონი ვახტანგს კი ესმის (242: „და მე ჩემის
სიყვარულისაგან“), მაგრამ საბას ვერ გაუგია და სახე
გაუუბრალოებია:

„ფერმიხდით ხილთა უმჯობე უდგანან კოშში, უბია,
მას მზე აყვითლებს ყვითელი, გლახ გული ტრფიალს უბია,
მას საყვარლისგან ყვითელსა კალთა სავსე აქვს, უბია,

ერემლშეშრობილსა წინა უდგს ერემლითა სავსე გუბია“.

ლექსში ზმანა, *მზესაც* ნიშნავს და *სიყვარულსაც*. კომში მზისა და მთვარისაგან არის ყვითელი, მე კი – სიყვარულისგანო, – ამბობს ავტორი. საბას ტექსტში არ ჩანს, რომ ეს „მას“ სხვაა და „კომში“ – სხვა.

322

ორიგინალშია (161):

بیر دهقانرا بهر درختی چندان پیوند بود که برگ پدر و غم فرزند نداشت و روزگاری به تنهایی در
آن باغ میگذرانید

„მოხუცი გლეხი ყოველ ხესთან ისე იყო დაკავშირებული, რომ მამაზე არ ზრუნავდა და შვილზე არ ჯავრობდა, და თავის დღეებს იმ ბაღში აღამებდა მარტოდ“.

ანონიმი (194): „მას მებაღეს არაფრის ნაღველი არა ჰქონოდა-რა მარტოობის მეტი“. ვახტანგი (243): „მას მებაღეს ყოველ ხეზე ამთონი ნამყენი ექნა, რომ მამას შვილის ნაღველი არ ქონდა“. საბა: „მას მებაღესა ყოველთა ხეთა ზედა ესოდენი ნამყენი მოემყნა, რომე შვილისათვის ზრუნვით სამუშაო აღარა დაეტევებინა რა. მისსა ჯამთ სიგრძეთა მას წალკოტსა შინა მარტოობით იყოფებოდა“.

მართალია, *پیوند* ნიშნავს ნამყენსაც, მაგრამ აქ შვილის გარდა მამაც იხსენიება ორიგინალში. მაშინ გამოვა, რომ მებაღე მამისთვისაც ზრუნავს, ამყნობს რა სამომავლისოდ ხეებს. ამის გარდა ისიც უნდა იქნეს მიღებული მხედველობაში, რომ *پیوند*-ით, რაც ნათესავსაც ნიშნავს, ავტორი გვეუბნება: მებაღეს მამაც და შვილიც დავიწყებოდა და ხეხილი გამხდარიყო მისი მამაც და შვილიცო.

323

ორიგინალშია (161):

در دامن کوهی که چون عرصه طول امل فضای آن نهایت پذیر نبود

„ერთი მთის კალთის [ძირას], რომელსაც ვითარცა იმედის მოედანს სივრცე ზღვარდებული არ ჰქონდა“.

ვახტანგი (244): „ავის კაცის გულის მეიდანსავით ვიწრო იყო“. საბა: „ერთისა კლდისა ძირთა მივიდა, რომელი სულმოკლისა კაცისა გულისა სივიწროესა გვანდა“.

გასარკვევია, საიდან გაჩნდა ეს „სულმოკლე კაცი“? ჩვენს სპარსულ ნუსხებში იგი არაა.

324

ორიგინალშია (162):

بازرگانی اندک مایه بسفری میرفت

„ერთი ხელმოკლე ვაჭარი სამოგზაუროდ მიდიოდა“.

ანონიმი (196): „ერთი ვაჭარი ცოტას სამთავნოთი სავაჭროდ მივიდოდა“. ვახტანგი (246): „ერთი ბაზირგანი ცოტას ხნით მგზავრად მივიდოდა“. საბა: „ერთმა დიდვაჭარმა, ცოტას ხანს მგზავრად წამავალმა...“

325

ორიგინალშია (168):

سر حرّت بر زانوی حیرت مینهاد

„სიმძიმის თავს გაოცების მუხლზე დებდა“.

ანონიმი (202): „ამოიხუნეშდა“. ვახტანგი (253): „ნდომის თავი გასინჯვის მუხლზედ დასდვა“. საბა: „ნდომის თავი გამოძიების მუხლთა დადვა“.

326

ორიგინალშია (168):

عنان نفس بدست هوا رها کردم

„სულის აღვირი ვნების ხელების დახმარებით ავუშვი“ (ე. ი. ცდუნებამ მძლია და სიცოცხლის აღვირი დაუდევრად მივუშვი).

ანონიმი (202): „ჩემის უჭკუობით ჩემის წადილის სადავე ჩემის ჯელიდამ გაუშვი“. ვახტანგი (253): „სულის ლაგამი აერის ჯელში მივეც“. საბა: „გულს ლაგამი რად წავყარე, ჭკუა მივეც ხელით ქართა“.

ორიგინალის *ჰო* ქართული ჰავის, ქარის აღმნიშვნელია. ამავე დროს გვაქვს ასეთივე დაწერილობის სხვა სიტყვა, რომელიც *ვნებას*, *ცთუნებას* ნიშნავს. ვახტანგს ზოგჯერ ის *ქარად* გადმოაქვს, რაც შემთხვევით უდგება კიდევაც კონტექსტს (შდრ. „თავში ქარი უქრის“). მაგრამ ზოგჯერ არ შეესაბამება. ასეთ ადგილებს ხშირად შევხვდებით ვახტანგისა და საბას ტექსტებში, სადაც მათ ასეთივე მნიშვნელობით ესმით ეს სიტყვა. ისინი სათანადო ადგილას აღინიშნება.

327

ორიგინალშია (168):

دل همچو لاله سوخته و ز سوز آه من در هر که بنگری بهمین داغ مبتلا ست
„გული ტიტასავით დამწვარი [მაქვს] და ჩემი ოხვრის ცეცხლით ვისაც
შეხედავ, [ყველას] ამ ცეცხლის დაღისგან ადგას გასაჭირი“.

ვახტანგი (254): „გული ყაყაჩო დამწვარია ჩემის კვნესის კვამლისაგან“. საბა:

„ყაყაჩო გულსა მიდაგავს ჩემის კვნესისა კვამლითა,
ვისცა შევხედავ მცნობელსა, ვერას მილხენენ წამლითა“.

საბასეული თარგმანი არასწორია და ბუნდოვანიც. ორიგინალში ნათქვამია, რომ გულზე ისე უკიდიათ ცეცხლი, რომ იგი ამის შედეგად ტიტასავით, ყაყაჩოსავით წითელი აქვთ. ჩანს, ვახტანგის გადამწერს გამორჩა „ვითა“ (გული, ვითა ყაყაჩო...).

328

ორიგინალშია (170):

شره ناستوده را ديباچه بزرگي لقب داده ای

„შენი სამაგელი სიხარბისათვის დიდების გარეგნობა დაგირქმევია“.

ვახტანგს ეს ადგილი სწორად არა აქვს თარგმნილი, მიზეზი დამახინჯებული სპარსული ტექსტის ქონა ან მისი ცუდად ამოკითხვაა. ვფიქრობთ, ორიგინალის აჰაა რომელიც ამ შემთხვევაში გარეგნობას, გაჩვენებას ნიშნავს, მას ამოუკითხავს როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი აჰაა („ტბა“), რითაც სრულიად გაუგებარი რამ დაუწერია (257): „შენი უქების სულისათვის დიდი ტბა სახელგიდვია“.

329

ორიგინალშია მაქსიმა (170):

بزرگي در درويشي است و راحت در قناعت

„დიდება დერვიშობაშია (ღარიბობაშია) და შვება – [მცირედით] კმაყოფილებაში“.

ვახტანგს სწორად ჰქონია ეს ადგილი თარგმნილი (257): „უქონლობა დიდობა არი, მოსვენება – ცოტას დაჯერება“. მაგრამ შემდეგ ამ ორი დებულების შუაში რატომღაც „და“ კავშირი ჩაუმატებია, რითაც ავტორის სათქმელი დეფორმირებულია.

330

ქილილა სიავის ჩამდენ დამანას ეუბნება (173):

ايمن نيستم كه ساعت بساعت وبال آن در حق تو رسد

„გარანტირებული არა ვარ, რომ ყოველ წუთს მისი საზღაური შენ გარდაგხდება“

ანონიმიც ამ ადგილს ასე თარგმნის (208): „აწ ყოველ ჟამ ამას ვეჭობ, მოველო, რომ შეუთურბას ცოდვამ შენ დაგიჭიროს“. ვახტანგის მიხედვით კი ასეთი სასჯელის მოლოდინი, ქილილას შეტყობით, თავად დამანას არა აქვს, მას ჰგონია, რომ

თავი ქუდში აქვს (261): „და მოსვენებით ნუ ხარ, რომ წამსა და წამს მისი ცოდვა შენ გეკითხება“.

331

ორიგინალშია (173):

ساقی مراد جرعه راحت در ساغر شادمانی ریخت

„სურვილის (სასურველის) მწდემ შვების ყლუპი სიმბიარულის თასში ჩაასხა“.

ვახტანგი (262): „სიმბრუდის მეღვინემ მოსვენების ფიალა მხიარულობის სანაჟურეში ჩაასხა“. სხვა უზუსტობათ თავი რომ დავანებოთ, გაუგებრობას იწვევს „სიმბრუდის მეღვინე“. ორიგინალში, როგორც ვნახეთ (და დამანას ლოგიკითაც ასე უნდა იყოს), პირიქითაა. ვფიქრობთ, აქ საქმე უნდა გვექონდეს გადამწერის შეცდომასთან, შეიძლება, ვახტანგს ჰქონოდა „სურვილის“, მდივანმა კი შეცდომით გადაწერა „სიმბრუდის“. საბას უფრო გაუმძაფრებია ფრაზა: „უკუღმართმა მეღვინემა მოსასვენებელი თასი სამხიარულოს სანაჟურეთა შინა დასწრიტა“.

332

ორიგინალშია (174):

اساس فتوت را به تبر غداری خلل پذیر گردانیده

„დიდებულების საყრდენი ვერაგობის ცულთი დაგიზიანებია“.

ვახტანგი (262): „შენ მოწყალებისაგან გამბრუდებულხარ“.

333

ლომი ნანობს შუთურბას მოკვლას და მის ღირსებებზე ლაპარაკობს. ორიგინალშია (175):

تمنای فاسد و سودای محال در دماغ وی متمکن شود

„გაფუჭებული სათხოვარი და აუხდენელი (შეუძლებელი) ვნება მის გონებაში დაბუდდება“.

ვახტანგს ორიგინალისეული *გა* გაუგია როგორც „სასა“. ამ სიტყვას სპარსულში ასეთი მნიშვნელობაც აქვს, მაგრამ აქ „სასა“ (რომელიც ვახტანგის თანამედროვე საბას განმარტებით არის: „ენას ზედათი [ნაწილი. – მ. თ.] ხახამდე“) უადგილოა. აქ ის უნდა გავიგოთ ტვინის, განწყობის მნიშვნელობით, როგორც ამას სპარსული ლექსიკონები განგვიმარტავენ.

334

ლომის დედა შვილს ეუბნება: ამ საიდუმლოს ვერ გავამხელ, რადგან „ზოგიერთებმა შენს ახლობელთაგან მისი გაუმხელელობა მიანდერძესო“ (176):

بعضی از نزدیکان تو در کنمان آن وصیت کرده اند

ვახტანგი (266): „ზოგი თქვენი მახლობელნი მოწამენი არიან და მათგან შემიტყვია, რომ *მათ მალვით მიუყურებიათ და გაუგონიათ*“.

335

ორიგინალშია (176):

و الا تمامی باز گفتمی و خاک اندوه از ساحت سینۀ فرزند دلبنده ارجمند بر رفتی

„თორემ [‘ეს რომ არა’] ყველაფერს გავამხელდი და მწუხარების მტვერს (მიწას) [ჩემი] საყვარელი და ძვირფასი შვილის გულის არიდან გავხვეტავდი“.

ვახტანგი პირიქით ამბობს (266): „თვარამ სულ ვიტყოდი, ნაღვლის ჩინჩხვარს ჩემის საყვარლის შვილის *გულში ჩავაგვიდი*“. ვახტანგის შეცდომა გასაგებია: დედა ეუბნება შვილს, ესა და ეს რომ არ მიშლიდეს ხელს, ჩემი შვილის გულში მოვათავსებდი იმ საიდუმლოებას, რაც მას აინტერესებსო, ე.ი. საიდუმლოს გავუმხელდიო. მაგრამ ეს აზრი, როგორც ვნახეთ, უხერხულად არის გადმოცემული. რაკი საქმე ეხება მტვერს (მიწას) (მეფის გულში დაბუდებულ ეჭვს), რომელსაც შვილის გული დაუფარავს, თუ ამ უკანასკნელისთვის დახმარების

გაწევა გვინდა, მას ეს მტვერი და ნაგავი უნდა მოვაშოროთ (როგორც ეს ორიგინალშია თქმული) და არა პირიქით, მის გულში კი არ უნდა ჩავგავოთ.

336

ორიგინალის ორივე რედაქციაში ერთი ხელმწიფე ასეა დახასიათებული (177; 132):

فریدون حشمتی جمشید جاهی
سکندر شوکتی دارا بناهی

აქ ჩამოთვლილი მეფეების დიდებულება ერთნაირად, სინონიმებით არის გადმოცემული:

„ჭარბდუნის ბრწყინვალეობა, ჯამშიდის დიდებულება,
ალექსანდრეს [მაკედონელის] ძლევამოსილება, დარიოსის[თვის]
დამახასიათებელი] შემფარებლობა“.

დარიოსის მახასიათებელი ცოტათი ეჭვის აღმძვრელია, იგი სინონიმებიდან ამოვარდნილია. ვახტანგს თავის თარგმანში ჰქონია (268): „ფრიდონის ერთა (იერთა? – მ. თ.) და ჯიმშიდის სიდიდითა, ალექსანდრეს ამაღლებითა და დარიოსის საფერად შესაფერი“. მაგრამ შემდეგ ეს თარგმანი ასე შეუცვლია: „ფრიდონის ერთა (?) და ჯიმშიდის სიდიდითა, ალექსანდრეს ამაღლებითა და დარიოსის ლაშქროსანი“. საიდან მოიტანა ვახტანგმა აქ „ლაშქროსანი“? ვფიქრობთ, მასაც არ ეჩვენა აქ ლოგიკურად بناهی „მფარველობა; შემფარველობა“ და ან თვითონვე განჭვრიტა ასე და ამ განჭვრეტას დაენდო, ანდა სხვა სპარსულ ნუსხაში ამოიკითხა بناهی, სიტყვის ნაცვლად ვიზუალურად მისი მსგავსი ساهی „სპის (ჯარის) მყოლი“. ვწერთ ამას და თან ვფიქრობთ: ხომ არ აჯობებდა, ამ მაგალითისთვის მიგვეცა სხვა კვალიფიკაცია, ხომ არ მიგვეჩნია იგი ერთ-ერთ ნიმუშად იმისა, თუ როგორ ასწორებს იგი „ანვარ-ე სოჰაილჰს“ ხელნაწერს და, ამდენად, ხომ არ მიგვეჩნია ეს ერთ-ერთ მაგალითად იმისა, თუ როგორ გვეხმარება ვახტანგის თარგმანი

მისი სპარსული ორიგინალის აკადემიური ტექსტის დადგენის საქმეში?!

337

ორიგინალში სიკვდილმისჯილი მოხელე, რომელმაც მეფეს დიდი სამსახური გაუწია, ამ უკანასკნელს ეუბნება (179):

جای آن که من کردم نه این است
„იმის სამაგიერო, რაც მე ვქენი, ეს არ არის“.

ვახტანგი (271): „რაც მე მიქნია, იმის სანაცვლო ეს არის“. ვახტანგის ეს ტექსტი ან კითხვით წინადადებად უნდა იქცეს (და მას ბოლოში კითხვის ნიშანი უნდა დაესვას), ან მასში უნდა აღდგეს ორიგინალისეული აზრი: „არ არის“. ეს მით უფრო საჭიროა, რომ საბას ამ ადგილის თავისუფალი თარგმანი მოუცია: „გვსახურე დიდი, არ მქონდა რიდი“.

338

ორიგინალში იკითხება მაქსიმა (180):

هر آن کست که بآزار خلق فرماید
عدوی مملکتست او بکشتنش فرمای

სანამ ამ ტექსტს ვთარგმნიდეთ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, მოვითანოთ მისი ვახტანგისეული შესატყვისი (272): „რომელმაც კაცმა (აქ ტექსტი არ იკითხება) ხალხს ჭირი უყო, ქვეყნის მტერია, მისი სიკვდილი ბრძანეთ!“ თითქოს ყველაფერი რიგზეა, მაგრამ ეჭვს იწვევს კტ სიტყვის ვახტანგისეული გაგება. მეფე აქ კითხულობს *كس* ('ვინმე'; 'კაცი', – აქედან ხომ არ მოდის ქართული სიტყვა „კაცი“?) სიტყვას, ხოლო მას დართული *ت* ალბათ მეორე პირის ენკლიტიკურ ნაცვალსახელად მიაჩნია. მაგრამ ასეთი გააზრებით მოტანილი სპარსული ტექსტი ასე უნდა ითარგმნოს: „ყველა ის კაცი შენ (ან შენი კაცი), რომელიც ხალხის შესავიწროვებლად ბრძანებას

იძლევა, სახელმწიფოს მტერია, [ამიტომ] მისი მოკვლა ბრძანე!“ აქ რაღაც ჭირს. ეს ხალხის შემაწუხებელი კაცი რატომ უნდა იყოს იმისი კაცი, ვისაც ამას ეუბნებიან? თანაც, ასეც რომ იყოს, ამ შემწუხებელს ფრაზით „შენი კაცი“ არ მოიხსენიებდნენ, კაცის მაგივრად მას სხვა სინონიმს მოუნახავდნენ. ჩვენი აზრით, აქ უნდა წავიკითხოთ ერთი სიტყვა کس ქასთ (‘უწმინდური, გარეწარი’). და მაქსიმაც ასე უნდა ითარგმნოს:

„ყველა ის გარეწარი, რომელიც ხალხის შევიწროებას იწვევს, სახელმწიფოს მტერია და ბრძანე მისი მოკვლა!“

339

ლომის დედა თავის შვილს დაარწმუნებს დამანას ვერაგობაში. ლომი ორიგინალში ამბობს (181):

دانستم باز باید گشت تاملی بسزا کرده شود

ვახტანგი ამ ადგილს ასე თარგმნის (272): „თქვენ წაბძანდი, რომ მე ამ ცდენას უკან მაგიერი ვქნა!“ ასევე ესმის ეს ადგილი ანონიმსაც (212): „მივხუდით ან თქვენ წაბძანდით! მე მის პასუხს უზამო“. თარგმანი ნორმალურად გამოიყურება, მაგრამ სინამდვილეში ტექსტი სხვას გვეუბნება: ლომი დარწმუნდა დამანას ვერაგობაში და მიუხვდა, რომ შუთურბას უდანაშაულოდ მოკვლის საქმე ხელახლა უნდა გაირჩეს, რათა განაჩენი საქმის შესაფერისად გამოიტანონ. ამდენად, მოტანილ ტექსტს ჩვენ ასე ვთარგმნით: „მივხვდი, [რომ] უკან მიბრუნებაა საჭირო, რათა [საქმის] გარჩევა შესაფერისად მოხდეს“. ლომის დედა კი არ უნდა დაბრუნდეს შინ, არამედ საქმე ხელახლა უნდა დაუბრუნდეს ძიებას.

340

ვახტანგის თარგმანშია (273): „პირს სოფლის ორთქლისა და მიუნდობელის ქვეყნისაგან გაიმრუდებს“.

ორიგინალში „ორთქლი“ არ იკითხება (181):

روی از دنیای ناپایدار غدار بی اعتبار بگردانیده
„პირი ამ ვერაგი, უნდო და მიუნდობელი სოფლისაგან მიუბრუნებიათ
(მისთვის ზურგი შეუქცევიათ)“.

საბაას „ორთქლის“ ზედმეტობა აქ არ უგრძნია, ის კი არა, ეს
სიტყვა უფრო ინტენსიური გაუხდია და „ოხშივარი“ დაუწერია.

341

ორიგინალშია (181):

هر که در خدمت پادشاه یکجهت باشد زود بر تبه تقرب رسد
„ყველა, ვინც მეფის სამსახურში ერთგულებას გამოიჩენს, მალე დაახლოების
გორაკზე ავა“.

ვახტანგი (273): „ვინც კელმწიფის სამსახურში ერდგულად
იყოს, მალმალ სიმწუხრის ხარისხზე ავა“.

ვახტანგმა تبه ('გორაკი') ხომ არ გაიგო როგორც
تبه ('გაფუჭებული') ან تبه ('მონანიება')?

342

ორიგინალშია (182):

کسی باشد که خزاین روی زمین بخازن شاه سپارد
„ზოგმა მიწის პირის განძი მეფის ხაზინადარს რომ ჩააბაროს“.

ანონიმი (218): „ერთი ვინმე კელმწიფის სალაროში
მრავალი შემატოს“. ვახტანგი (274): „პირის ხაზინა კელმწიფის
ხაზინადარს მიაბაროს“. საბა: „თვისი პირისა საუნჯე მეფისა
მოლარესა მიაბაროს“. რაა ეს პირისა საუნჯე? ვახტანგს ალბათ
ეწერა: „მიწის პირის“, მაგრამ, ეტყობა, „მიწის“ მდივანს
გამორჩა.

343

ორიგინალში მეფე განდევილს კკითხება (183):

پادشاه گفت به چه تدبیر تسخیر آن ملک میسر گردد
„მეფემ ჰკითხა: რა ღონისძიებით შეიძლება იმ სამეფოს დაპყრობა“.

განდეგილი პასუხობს:

بدستگیری مظلومان و فریاد رسیدن محرومان
„ჩაგრულთა შემწეობით და ღატაკთა დახმარებით“.

ვახტანგი (276): „ჯელმწიფემ უბძანა: რჩევით მაგ მამულის მოვლა შეიძლება“.

რა თქმა უნდა, აქ ვახტანგის მდივანს გამორჩენია სიტყვა „რა“ (ან „რით“, „როგორი“). ამას გვიდასტურებს განდეგილის პასუხი. საბას უგრძენია ეს უხერხულობა და თავად ეს ტექსტი კითხვით წინადადებად უქცევია: „გამორჩევითა მაგა მამულისა მოშოება შესაძლო არისა?“ მაგრამ ამით უხერხულობა მაინც არ არის მოხსნილი, განდეგილის პასუხი ენობრივ სტილში უნდა იჯდეს და საბაც იძულებულია, განდეგილის პასუხს „ინერტული მასალა“ მიუმატოს: „დავრდომილთა ჯელის აპყრობითა, შეჭირვებულთა მოწყალებითა კეთილად შეიძლება“.

ანონიმის თარგმანში ეს პრობლემა არ დგას (220): „ჯელმწიფემ ჰკითხა: რით უნდა კაცი ეცადოს...“

344

სახელმწიფო საქმეებში ჩართულ განდეგილზე ვახტანგი წერს (277): „წყნარ-წყნარა სიდიდის სიყვარული, ნდომა და ტანისამოსი განშორებულის გულში დასადგურდა“. ორიგინალშია (184):

خوش خوش سودای حب جای رخت در سویدای دل پیر نهاده
„ნელ-ნელა დიდი თანამდებობის წადილმა ფტრის (განდეგილის) გულში ბარგი დახსნა (გადაბარგდა)“.

აქ მოტანილი სიტყვა *خت*, ნიშნავს ბარგსაც (ბარგი-ბარხანასაც) და ტანსაცმელსაც.* ასე რომ, ორიგინალში იმაზე კი არ არის საუბარი, რომ განდევილს სხვა სიკეთესთან ერთად კარგი ტანსაცმელიც მოუღდა, არამედ იმაზე, რომ მის გულში დიდი თანამდებობის სურვილი დასადგურდა. ვერც ანონიმს გაუგია კარგად ეს ადგილი (მასაც თითქმის ისე ესმის ტექსტი, როგორც ვახტანგს (221): „საქონელმა და დიდობამ დორი და სამკაული მოანდომა“.

345

სახელმწიფო საქმეების გარჩევით გართულ განდევილზე ორიგინალის ორივე გამოცემაში ნათქვამია (184; 137):

درویش را بیشتر اندیشه نانی بود حالا غم جهانی پیش آمد

„დერვიშს, რომლის საფიქრალი მანამდე ლუკმა-პური იყო, ახლა ამქვეყნიურ [დიდებაზე] გაუჩნდა დარდი“

ამ ადგილს ანონიმიც ასე თარგმნის (221): „პირველად მას ჰქონდა ნაღველი *ერთის ქერის პურისა* და აწ თემის ნაღველში ჩავარდა“. ვახტანგს (თავისივე გააზრებით თუ ორიგინალის სხვა ვარიანტზე დაყრდნობით) *ლუკმაპური* საიქიოთი შეუცვლია (279): „განშორებულს უწინ *იმ სოფლის* ფიქრი ქონდა და ახლა ქვეყნის ნაღველი წინ მოუვიდა“.

346

ორიგინალის ქვემოთ მოტანილ ადგილს ვერც ვახტანგი თარგმნის სწორად და ვერც – ანონიმი, თანაც პირველის გაგება უფრო დაშორებულია სპარსულ ტექსტს, ვიდრე – მეორისა (ლაპარაკია განდევილზე, რომელმაც სახელმწიფო საქმეებში ისე შეტოპა, რომ ხელისუფლების ქონა მოუღდა). ორიგინალშია (184):

خیال تحصیل گلمی بفکر تسخیر اقلیمی مبدل شد

* შდრ. მეგრ.: ბარგი – „ტანსაცმელი“. *ოთარ ჯაჯია*, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი. I. თბილისი, 2001წ., გვ. 220.

„[სალოცავი] ნოხის მოპოვების ოგნება ქვეყნის დაუფლების ფიქრით
შეეცვალა“.

ანონიმი (221): „ერთის ფარდაგის მაგიერ ქუეყანა კელთ
ჩაიგდო“. ვახტანგი (279): „მოსავლის გონებითა, სიტყუის
ფიქრითა ერთი იყლიმიც უნდოდა“.

347

ვახტანგს ტექსტი სწორად არ ესმის. ორიგინალში
სასახლეში დაბინავებულ და სახელმწიფო საქმეების გარჩევით
გართულ განდევილს თავის გასამართლებელი მოტივის
პასუხად მისი სტუმარი მწირი საყვედურობს (185):

این سخنان بهانه نفس است و این اطنان و خلاصه مافی الباب آنکه
„ეს [შენი] სიტყვები სულის საზაზია და ეს ლაქლაქი და არსი, რაც მასშია,
ისაა, რომ...“

ანონიმს სწორად გაუგია არაბული ფრაზის შემცველი (مافی
الباب) სპარსული ტექსტი (222): „ეს ქართულები მიზეზის მეტი
არა არის რაო“. ვახტანგი კი თარგმნის (279): „ეგ სიტყვები სულ
ხორცის მიზეზია. თოკი დაიმოკლე და კარი სწორად გააღე!“
ვახტანგს ორიგინალისეული اطنان (‘მრავალსიტყვაობა, ბევრი
ლაპარაკი’) ვიზუალური მსგავსების გამო ამოუკითხავს
როგორც طنان (‘თოკი’) და სხვა შეცდომებიც ტექსტის ასე
გააზრებას გამოუწვევია.

348

ორიგინალის მიხედვით, სასახლის ამქვეყნიური საქმეებით
გართული განდევილი ამხანაგის წინაშე თავს ასე იმართლებს
(185):

ای یار مهربان از گفت و شنید خلق و آمد و شد مردم چندان تفاوتی در حال من پدید نیامده
„საყვარელო მეგობარო, ბალბთან სიტყვა-პასუხის ქონას და მათთან მისვლა-
მოსვლას ჩემთვის იმდენი განსხვავება არ მოუცია (მე იმდენად არ
შეუცვლივარ)“.

ვახტანგი (280): „ეჰა საყვარელო მოყვარევ, კაცთაგან რომ თქმულა და გაგიგონია, წასვლასა და მოსვლას მაქთონი ჩემში არ მოუშლია რა“.

აკადემიურ გამოცემაში ვახტანგის ეს შეცდომა გასწორებული გვაქვს (317).

349

საბას ვერსია არ გამოხატავს ორიგინალის აზრს. დერვიში ეუბნება მეფესთან დაახლოებულ და ქვეყნის მართვით გატაცებულ მეორე დერვიშს (185):

همانی چون تو عالقدر و حرص استخوان تاکی درین آن سایه همت که بر مردار افکندی
„შენისთანა დიდებულ ჰომაის ძვლის [დრნის] წადილი სანამ უნდა გქონდეს?
აფსუს, ის დიდებული ჩრდილი, რომელიც შენ იმ ლეშზე გადაგიფარებია“.

აქ იგულისხმება ჰომაი, მითიური ფრინველი. მისი ჩრდილი ვისაც გადაუვლის, იგი ბედნიერი ხდება. მწირი ეუბნება ამხანაგს: შენ დიდებული ჰომაი იყავი და არა მძორის მჭამელი ფრინველი, აფსუს, როგორ გამოცვლილხარო!

ანონიმი (222): „შენს ნდომასთან *ომანის* ბულის ნდომა უადვილოა. დოვლათის შუქი, ბრალია, ამისთანას მიეფარვის“. ვახტანგი ანონიმის თარგმანის აშიაზე თარგმნის (222):

„სვავის ძვლის ნდომის მეტია ეგ შენი მონდომებანი,
რა ბრალი არის, სვის შუქმა შენსა მსგავსს უყო ხლებანი“.

თავის თარგმანში (279):

„სვავის ძვლის ნდომას მოგიგავს ეგ შენი მონდომებანი,
რა ბრალი არის, სვის შუქმა შენს მსგავს[სა] უყოს კლებანი“.

„შენისთანას დიდებულის უმასაგან ძვლის სიხარბე მათონი არა არის რა, ბრალი იმ სიკეთის ჩრდილი რომ ფინთზე მოგიყენებია“.

საბა:

„სვავი ძვალს ყლაპავს სიხარბით, რას არგებს გასაძლომელად?
ეს მიმბიძს, მისი აჩრდილი თავს გინდა დასადგომელად“.

საგულისხმოა, რომ ვახტანგს, რომელსაც ვერ გაუგია ეს ბეძეთი, ანონიმის თარგმანში *ომანის* თავზე წაუწერია: „სვავის“. ჩანს, მაშინაც არ ესმოდა მას იგი.

350

ორიგინალშია (185):

بیا و دامن تجرد از غبار اغیار بر افشان

„მოდი და ამ სოფლის უარყოფის კალთა სხვათა მტვერისაგან დაიბერტყე“.

ანონიმი (222): „მოდი, ამ საქმიდან კელი აილე“. ვახტანგი (279): „მოდი და ნდომის კალთა ავის მტვერისაგან დაიბერტყე“. საბა კი ფორმაშია: „დამიჯერე, სოფლისა ამის ნდომის კალთა საცთურის მტვერისაგან დაიბერტყე“.

351

ორიგინალშია (186):

چون روز روشن شد مرد بینا نگاه کرد

„როცა გათენდა, თვალხილულმა შეხედა“.

ვახტანგი (280): „ერთმა კაცმა ნახა“.

შეიძლება, სიტყვები *კრ ბინა ნგა* ('თვალხილულმა დაინახა').

ვახტანგს ამოეკითხოს როგორც *ბიგანე* ('უცხო, ვინმე').

ქვემოთ კი წერია: „ამხანაგთა წესია...“, რაც შეუსაბამობას იწვევს.

352

ორიგინალშია (186):

وقتی کوری و بینائی در بعضی از بیابانها بمنزلی نزول کردند

„ერთხელ ერთი ბრმა და ერთი თვალხილული ერთ-ერთ უდაბნოში (უდაბნოთაგან ერთ-ერთში) ერთ ადგილას ჩამოხდნენ“.

ვახტანგი თარგმნის (280): „ერთს დროსა და ჟამში ერთი ბრმა და ზოგნი სხვანი უდაბურში ჩამოხდნენ“. მეფეს შეცდომით

ფრაზაში ორიგინალისეული „უდაბნოთაგან ერთ-ერთში“ بعضى მიუკუთვნებია ბრმის თანამგზავრისთვის, რაც განუმეორებია საბას: „ერთი ბრმა და სხვანი თვალებილულნი“.

353

ორიგინალშია (186):

خیال خام میز و سودای فاسد بگذارد

„უმ (უმაქნის) ოცნებას ნუ ხარშავ და ფუჭი წადილი მოიშორე!“

ორიგინალის *سوا* ('სევდა; სურვილი') ვახტანგს არევია მის ომონიმში, რაც ვაჭრობას ნიშნავს (შდრ.: *سوا* „სოვდაგარი“).

ანონიმს სწორად გადმოუთარგმნია ეს ადგილი (224): „შენ მაგ ფიქრს დაეხსენ და ამ *ჯოხიდაღმაც კელი აილე!*“ ვახტანგს კი (როგორც მას ეს არაიშვიათად ემართება) ეს *سوا* გაუგია როგორც ვაჭრობა (281): „უმი გონებაა, ნუ სცდები და მსგავსიერს ვაჭრობას ნუ გაუშვებ!“

354

ვახტანგს ორიგინალის ტექსტი სწორად უთარგმნია. ორიგინალში ლაპარაკია ვიღაც ფირზე. *ფირ* (بیر) პირდაპირი მნიშვნელობით მოხუცებულს ნიშნავს, მაგრამ ამავე დროს ამ ტერმინით აღნიშნავენ მოძღვარს, სჯულის მამას. ვახტანგმა ეს იცის და *بیر* ტერმინს გადმოსცემს სპარსულში ფართოდ გავრცელებული მისი არაბული სინონიმით: „შიხ“ (شيخ *შეიხ*), რომელიც არაბული ტერმინია და ისეთივე პირველადი და გადატანითი მნიშვნელობა აქვს, როგორც *ფირს*. ექვს გარეშეა, რომ ეს ფაქტი იცოდა საბამაც, მაგრამ მას რატომღაც საჭიროდ უცვნია, რომ ეს ტერმინი (იცის რა, რომ *شيخ* მოხუცებულსაც ნიშნავს და სჯულის მოძღვარსაც) ქართულად ეთარგმნა და ანგარიში არ გაეწია იმ ფაქტისთვის, რომ ქართულში „მოხუცებული“ მისი გადატანითი მნიშვნელობით არ იხმარება და სჯულის მოძღვარს არ ნიშნავს. საბა წერს: „თურე მის *გონებაგანათლებულის მოხუ-*

ცებულისა ამბავი არ გასმიაო“. ანონიმი ამ ადგილს სწორად თარგმნის (226): „როგორც ერთი ბერი გულთამხილავი იყო“. „ბერი“ სასულიერო ტერმინადაა ნახმარი.

355

ორიგინალშია (188):

ساخته از ترک دو عالم کلاه

„ორივე ქვეყნის (სააქოს და საიქოს) უარყოფით გვირგვინი დაედგა“.

ვახტანგი (284): „გაეკეთებინა ორისავ სოფლისაგან თავის ქუდი“. საბა: „ორსავ სოფელს ბუდე ედგა, მას აეგო მადლით რაცა“. ორიგინალში კი ლაპარაკია ორივე სოფლის უარყოფაზე. აქ გადმოცემულია ნეოპლატონიკური მოსაზრება: არც სააქო არსებობს და არც საიქო.

356

ორიგინალშია (188):

رخش ز میدان ازل تاخته

گوی بچوگان ابد باخته

„რაში წარსულის მარადისობიდან გაეკენებინა,
ბურთი მომავლის მარადისობის ჩოგნით ეთამაშა“.

ისლამის ფილოსოფოსთ მარადისობა ორ ეტაპად ჰქონდათ დაყოფილი. ერთი იყო აზალი ('წარსული მარადისობა'), მეორე კი – აზადი ('მომავალი მარადისობა').

357

ორიგინალშია (188):

شام و حجاز و یمن

„სირია, ჰიჯაზი და იემენი“.

ვახტანგი (284): „შამსა და ჯაზირეთსა“. საბა: „შამსჯაზირეთს“.

არაბულად „ჯაზირეთ“ (جزیرة) კუნძულს ნიშნავს, ორიგინალში კი არაბეთის გარკვეული მხარე გვაქვს.

358

ორიგინალშია (189):

زمانی ساکن شو که حضرت شیخ به ملازمت سلطان وقت رفته

„ცოტა ხანს მოიცადე, – შეიხის უდიდებულესობა ჩვენი დროის სულთნის სამსახურად არის წასული“.

ვახტანგს به ملازمت ('სამსახურად') შეცდომით წაუკითხავს როგორც به ملازمان ('მსახურებთან ერთად'). მეფე წერს (285): „ცოტა მოიცადე, ბატონი შეიხი და სხვანი ამ დროსა და ჟამს სულთნის სამსახურში წავიდა“.

359

ორიგინალში ლაპარაკია იმაზე, რომ ერთ დერვიშს ერთ მწირზე (განდეგილზე), რომელიც მეფესთან იყო დაახლოებული, შეხედულება შეეცვალა (189):

از نا پاکی دل منشوش که در کوره ریاضت نابی نیافته بود سکه کم عیاری بر نقد وقت شیخ می

دز

„ყალბი გულის უწმინდურობისაგან, რომელიც განდეგილობის ქურაში არ იყო გამოწრთობილი, დაბალი სინჯის სიქას შეიხის დროის მონეტაზე არტყამდა“. ე. ი. იმ შეიხზე ცუდი წარმოდგენა შეექმნა.

ვახტანგი (286): „ყალბის გული უწმინდურობით გარჯილობის ქურაში ვერ გასძლო და უაიაროს (სინჯის უქონელს. – მ. თ.) სიქას შიხის ნაღდზედ (მონეტაზე) სცემდა“. საბა: „შერყუნილის გულითა მრისხანებისა საკმილთა შინა ვერ მოითმინა და აღმოუტკივრავს ბეჭედსა მოხუცებულის ვერცხლსა ზედა სცემდა“.

შეიხი ამალით მოდის. ორიგინალშია (189):

شیخ در مویکب عالی بدان حلقه رسید

„შეიხი მაღალი (დიდებულით) ამალით იმ ჯგუფს მოადგა“.

ვახტანგი (286): „შეიხი ამალღებულის ავჟანდით იმ ხალღსა და ჯარში შევიდა“. „ამალღებული ავჟანდი“ (უზანგი) რას ნიშნავს, გაუგებარია. ვახტანგს შეცდომით مویکب ('ამალა') ვიზუალური მსგავსების გამო წაუკითხავს როგორც مرکب ხოლო ეს სიტყვა გაუაზრებია როგორც ცხენი ან ავჟანდა. საბას უწერია: „ავჟანდაგადეზებულითა“.

ჩანს, სამი ვარიანტიდან ვახტანგის თარგმანისა (სამივე მცდარია) საბამ საერთო და სწორი აზრი ვერ გამოიტანა და ამიტომ ვერ თარგმნა ეს ლექსი. ორიგინალშია (190):

آن پسر را کش خضر ببرید خلق

سر آن را در نیابد عام خلق

در درون بحر کشتی را شکست

صد درستی در شکست خضر هست

چون شکسته بند آمد درست او

پس رفو باشد یقین اشکست او

گر یکی را سر ببرید از بدن

صد هزاران سر بر آرد در زمن

کاملی گر خاک گیرد زر شود

ناقص از زر برد خاکستر شود

„ხიზრმა რომ ყმაწვილს ყელი გამოჴრა,
ამის იღუმალღებას ყველა კი ვერ ჩაუხვდება.

ზღვაში დაღეწა ხომალდი,

[მაგრამ] ასჯერ გამიმართლებია ამის გამო ხიზრი,

რადგან მისი სიმრთელე შეურყეველია.

თუ რამ გარღვეული აქვს მას, ამოიკერება.

თუ ერთს ტანიდან თავი მოაჭრა,
 ასი ათასობით თავს აჩენს.
 სრულქმნილმა რომ მიწა აიღოს, ოქროდ იქცევა მიწა,
 არასრულქმნილმა [კი] ოქრო რომ აიღოს, ნაცრად იქცევა ოქრო”.

ანონიმი (229): „ელამ მოკვეთა თავი ერთისა უგუნურისა, ზღვა გაიარა, გახურიტა ჯომალდი საქონლითა. თუ ერთსა თავი მოსჭრა, ათასმა თავი ამოყო. და იმ ჯომალდის გახურეტითა ყაზახს მოარჩინა. და რომელი ბრძენი და მეცნიერია, გინდ მიწა ჰქონდეს ჯელთა, ისიც ოქროდ გარდაიქცევა და უგბილსა და უგუნურს ოქროც მიწა-მტურად გარდაექცევა“. ვახტანგი (287): ა) „ერთს კაცს რომ კისერი მოსჭრან, მის გულის ხვაშიადს ვეღარ შეიტყობს თემის ერი. ხომალდი რომ გატყდეს, ასწილად უფროსია ჯელმწიფის გატეხა. ერთის თავის ტანიდამ ასი ათას თავს ამოიღებს...“ ბ) „ის ყმაწვილები რომ დათვს^{*} დაჭრა ელისემ, იმ ხვაშიადს ყოველი კაცი ვერ შეიტყობს. ზღვაში ხომალდი რომ გახვრიტა, მართებული იმის გახვრეტაში იყო. რადგან იმის ხელი გატეხილის გამკეთებელი იყო, მაშ მის გახვრეტაც იცოდე“. ც) „თუცა ერთი ყმაწვილი შეაჭამა დათვს, ასი ათასი ტანი გააცოცხლა“.

362

ვახტანგის თარგმანში იკითხება ლექსი, რომელიც ორიგინალის გამოცემებსა (190; 141) და ანონიმის ტექსტში (229) არაა. იგი ვახტანგის მოგონილი არ ჩანს და სპარსულ ნუსხებშია საძიებელი. ამდენად, მას ორიგინალის აკადემიური ტექსტის დადგენისას ანგარიში უნდა გაეწიოს (287): ა) „ლექსი: შენ ვინ ხარ, რომ შემოხვალ და საპალნეს სთვლი?!“ ბ) „ლექსი: შენ ვინ ხარ, რომ ვისიმე ამხანაგობის ესაბში ჩავარდე?!“

363

ორიგინალის ლითოგრაფიულ გამოცემაში (141):

* ალბათ „თავი“. ინგლისურ თარგმანში მეორე ტაეპის سر (‘საიდულმოება’) შეცდომით ესმით როგორც سر (‘თავი’). *The Anwar-i Suhaili*, გვ. 163.

اتشی برفروختی ز حسد
عالمی را سوخته ز حسد
„შურისაგან ცეცხლი აანთე,
შურისაგან ქვეყანა დასწვი“.

ბექდურ გამოცემაში (191) ეს ლექსი არ იკითხება, ვახტანგი კი თარგმნის (288): „ერთი ცეცხლი აანთევ შურითა და ქვეყანა დასწვი მემშურნობითა“.

საბა:

„შურისა ცეცხლი გასტყორცე, მცირე რამ ნაკვერჩხალია,
ქვეყანა სრულად გარდასწვი, ყანობირი და კრცხალია“.

364

ორიგინალშია (191):

ملك نیز خود تحقیق فرموده مصداق سخن و برهان دعوی من ملاحظه کرد
„ხელმწიფემ თვით ინება გამოძიება, ჩემი სიტყვის აზრი და დავის მიზეზი
გასინჯა“.

ვახტანგი (289): „ჯელმწიფემაც თვითან ნახა, ჩემის სიტყვის რიგითა გამკლავება თვითან გასინჯა“. საბა: „თვით ხელმწიფემაც თვალთ ნახა, ჩემი ნათქვამის გამკლავება თვითვე გასინჯა“.

365

ორიგინალშია (192):

تا بدان غایت که چون موی از خمیر آرم برون
„იმდენად, რომ მას ისე ამოვიღებ, როგორც ცომისაგან თმას“.

ვახტანგი (290): „რომ როგორც რომ ბეწვი ცომიდან ამოიღონ“. სპარსული გამოთქმა: „موی از خمیر بیرون آوردن“. საბამ ერთხელ ასე თარგმნა: „ბეწვს ამოვიღებ თბისაგან“ (ცომისაგან).

* შდრ. „შაჰ-ნამე“: „امدی برون خمیر از موی چو بزرگی هاه ز شاهنامه, جلد اول, გვ. 57. ვითარცა თმა ცომიდან, ისე გამოდი“.

აქ კი ასე ესმის: „ღვიძლით ბეწვსა ამოვიღებ, ყოლე გავხსნი ყოვლთა კრულსა“.

„ღვიძლიდან ბეწვის ამოღება“ რაიმე თქმა ხომ არ იყო, ყოვლის შემძლეობის და მისთ. გამომხატველი ქართულში?

366

დამანას სიტყვები ვახტანგს მცდარად აქვს თარგმნილი. ორიგინალშია (192):

هر آینه چون مرآت حکم از زنگار غرض و میل مصفاست و ائتم که اگر تفحص بسزا رود همه حال برائت ذمت من ظاهر گردد و نفس صدق آمیز من چون تابشیر انوار صبح بر عالمیان روشن شود „ყოველ შემთხვევაში, როცა ბრძანების სარკე ანგარებისა და მიკერძოების ეანგისაგან გაწმენდილია, თუ გამოძიება შესაფერისად წავიდა, ჩემი პასუხისმგებლობის ყველა ვითარება გამომჟღავნდება და [ამის] დამამტკიცებელი ჩემი თაბაშირივით სპეტაკი სული ხალხის თვალში დილის სხივებით გამოშუქდება“.

დაახლოებით ასევე ესმის ეს ადგილი ანონიმს (232): „კელმწიფის გული სარკესავით მხედავს და სხვათაცა ყოველთავე მოეხსენება, ეს უსაცილოდ ვიცი, რომ არა საიდუმლო და დაფარული საქმე არა დაიმაღვის წინაშე კელმწიფისა, თუ კელმწიფემან ცოტა ჩემი საქმე სამართლიანისა და კაცთმოწყალის გუნებით გასინჯოს, ღ-თისაგან იმედი მაქუს, რომე ჩემი სიმართლე ამ საქმეში ცისკარივით განათლდეს და ყოველთავე იხილონ“.

ვახტანგი კი თარგმნის (290): „ახლა რომ ბძანების სარკეს ჯანგის სიწმინდისაგან გამოჩენა აქუს, ვაითუ ძებნა რომ ბძანე, სხვა რიგის საქმით *ორგულობის ხმა ჩემზე გამოიჩინონ, ჩემი ერდგულობის წახდენის საწადელი* დილის ცისკრის ნათელსავით თემში განათლონ!“

საბას მეტი ჩარა არა აქვს, იძულებულია, აქედან ასეთი აზრი გამოიტანოს: „მაღლი ღმერთსა, რომე კელმწიფის შუეებრ ბრწყინვალე გული სარკესავით გაუწმედიდა და ესეთი ჭურჭელი შეუმზადებია, ქუეყანა შიგ დაინახება და ყოველთა მისთა მოაჯეთა საქმენი მას შინა ნათლად გამოჩნდება“.

ორიგინალშია (192):

راز کس مخفی نماند با فروغ رانی تو

„ვადის საიდუმლო დაფარული არ დარჩება შენი განსჯის (გონების) შუქზე“.

ვახტანგს, როგორც ეს მას არაიშვიათად ემართება, اى ('გონება; განსჯა; არჩევანი') წაუკითხავს როგორც راي ('გზა'). ამას გარდა, ასევე راز ('საიდუმლო') ამოუკითხავს როგორც راه „გზა“ (290): „არავის გზა დაფარული არ არის თქვენის ჭკუის გზის სინათლესთან“. საბას ვახტანგის გააზრება განუმეორებია:

„თქვენს თუალსწინ გზანი ყვალაა მზანი არა რა გიძეს წინ დაფარულად“.

ორიგინალში ლომის დედა დანაშაულის სახიფათო მახეში გაბმულ ენამკვერ დამანას ეუბნება (192):

ای دمنه مبالغه تو در تفحص خالی از ضمیر نمیباشد

„დამანავ, შენეული გაზვიადება [ამ საქმის] ძიებაში შიშით გულის ძრწოლის გარეშე არ არის (შიშისგან ძრწო)“.

ანონიმს კარგად გაურთმევია თავი ამ ადგილის თარგმნისათვის (233): „ჰოი დამანავ, შენი ამდონი ცდა და სიტყვა გუნებაში რომ სიმბრუდის შიში გაქუს, მისთვის არის“.

ვახტანგი კი დაბნეულა, მას ჯერ ჰქონია (291): „აი დამანავ, შენი ლაპარაკი გასინჯვაში გუნების ჯავრის ცრემლი არ არის“, მაგრამ იგი გადაუხაზავს და ასე შეუცვლია: „აი დამანავ, შენი გაჭირვება მოუძებნელობისათვის შეწუხებისაგან ცრემლი არ არის“.

საბა: „ჴე, დამანავ! შენ მოუძებნელობისათვის გულშეწუხებულსა ცრემლი არა გდის“.

დამანა თავისი საქმის მიუკერძოებელ გამოძიებას ითხოვს. ორიგინალშია (192):

کار مرا با مینى حواله کنند که از غرض و شبهت میرا باشد

„ჩემი საქმე ვინმე სანდო (ობიექტურ) კაცს გადასცენ, რომელიც ანგარებისა და საეჭვო ქმედებისაგან სუფთა (თავისუფალი) იქნება“.

ვახტანგის თარგმანის მიხედვით კი დამანა მოსამართლეს (ყადს) აძლევს აცილებას (ლომმა ბრძანა, ეს საქმე ყადს უნდა გავარჩევინოთ) (291): „ჩემი საქმე ერთს მშვიდობისმყოფელს უბძანონ, რომ ყაზისა და ამგვარის კაცისაგან ცალკე იყოს“.

საბა: „ბრჭისა და მისთანა კაცთა გარეშე“, რაც აკადემიურ გამოცემაში ასე შევასწორეთ (324): „ანგარებიან და მისთანა კაცთა გარეშე“.

370

ორიგინალშია (194):

نه چشم چرخ چنان آفتابى دیده بود و نه بدست دهر چنان نگارى رسیده

„ზეცის თვალს ამისთანა მზე არ ენახა და საწუთროს ხელში ამისთანა მზეთუნახავი არ ჩავარდნილიყო“.

ანონიმი (236): „იმისთანა ლამაზი და შვენიერი არ ეპოებოდა“. ვახტანგი (293): „არც მბრუნავის ცის თვალს იმისთანა მზე ენახა და არც ადამიანის ხელში იმისთანა რამ ჩავარდნილიყო“. საბა: „მოარულსა ცის თვალთა მისი მსგავსი მზეცა არ უნახავსო, არცა თურქთა ხელთა მისთანა რამ ჩავარდნილიყოს“.

ხომ არ ამოიკითხა ვახტანგმა *აჰ* ('საწუთრო') როგორც *აჰ* ('კაცი, ადამიანი')? რაც შეეხება საბას ვარიანტს: *თურქი* ავაზაკის მნიშვნელობით იხმარებოდა ქართულში (შდრ.: „ალაფობდეს საჭურჭლესა მისსა, ვითა ნათურქალსა“. „ვეფხისტყაოსანი“, 55,1), ამიტომ თუ მიმართავს მას საბა.

371

ორიგინალშია (194):

در جرب دستی انگشت نمای جهان شده و در نقش بدنی دلپذیر اهل زمان گشته
„ხელმარჯვობის გამო [მთელი] ქვეყნის თითით საჩვენებელი გამხდარიყო
და მხატვრობაში – [თავისი] დროის ხალხთა საყვარელი“.

ანონიმი (236): „იმ თემს იმისათანა მხატვარი არ იქნებო-
და“. ვახტანგი (294): „ენატკბილობითა და ხელჩაუქობითა
ქვეყნის თითის ნიშანი შექნილიყო“. საბა: „ენამჭევრობითა და
სიჩაუქითა ქვეყნისაგან თითის საჩვენებლად შექნილიყო,
მხატვრობით მსოფლიოთა კაცთა გული შეხედვით მოეტაცა“.

372

ორიგინალშია (194):

دل نقش پردازان ختا بیادیه حیرت سر گردان
„ჩინელ მხატვართა გული განცვიფრების ველად გაჭრილიყო“.

ვახტანგი (294): „მისის ფერის შეხამებით ხატონის ნახშის
შეფერება და ჰერათის მინდორი გაეცუდებინა“. საბა: „მისის
ფერების შეხამებას ხატელთ დამაფერადებელთა ჰერათის
მინდორი გაეცუდებინა“.

რაა ეს „ჰერათის მინდორი“? حیرت ('განცვიფრება') შეიძლება,
ვახტანგს შეცდომით ქალაქ ჰერათად ამოეკითხოს, რადგან არ
შეიძლება, მას არ სცოდნოდა, რომ ეს უკანასკნელი განთქმული
იყო მხატვრობით (ჰერათის სკოლა: ალ-მინრეჟი, ბეჰზადი, ყასემ-
'ალნი და სხვ.).

373

ორიგინალშია (195):

دفتر شکیبائی و تحمل بر طاق نسیان نهاده
„მოთმინებისა და გამძლიერების დავთარი თავდავიწყების თაღზე ჩამოდო“.

ანონიმი (236): „ძილი და მოსვენება არა ჰქონდა“. ვახტანგი
(294): „მოცდისა და მოთმინების დავთარი წვიმის ქვეშ დასდვა“.

ამას რომ წერდა, მთარგმნელი ალბათ ფიქრობდა: წვიმა
უსტარს ასველებს და აფუჭებსო. იგი შეაცდინა წინა სტრი-

ქონებში ნახმარმა სიტყვამ نیاں რაც სირიული კალენდრით მართლაც ნიშნავს წვიმიან თვეს, აპრილს. იქ სწორად კი გაუგო ვახტანგმა ტექსტს, მაგრამ აქ ნახმარი نیاں ('თავშეკავება') نیاں-ში აღერია. ასე რომ, დავთარი წვიმას კი არ გაუშალა, არამედ – თავდავიწყებას.

374

ორიგინალშია (195):

راه آمد و شد میان ایشان از غبار اغیار صافی شد

„მათ შორის მისვლა-მოსვლის გზა უცხო პირთა მტვერისაგან გაიწმინდა“.

ვახტანგი (295): „წასვლისა და მოსვლის გზა რაყიბის მტვერისაგან გასწმინდეს“. საბა: „მისვლა-მოსვლის გზა სატრფიალოსა მტვერისაგან გაგავეს“.

375

ბექდურ გამოცემაში საყვარელთან მწოლ ქალზე იკითხება (196):

در داد تن به صحبت و در عیش زد رقم

„ურთიერთკავშირის მისცა ტანი და ვნებაში (განცხრომაში) იხმარა კალამი (დასვა ნიშანი)“.

ლითოგრაფიულ ტექსტში رقم ('ნიშანი')-ის ნაცვლად იკითხება فم ('ბიჯი') (145). საქმეს ის ართულებს, რომ სპარსულ-ში გვაქვს როგორც فم; رقم ('დაწერა; ნიშნის დადება') ასევე فم ('ნაბიჯის გადადგმა'). მოცემულ ტექსტში აღწერილ სიტუაციას ორივე გამოთქმა შეეფერება, ორივე შეიძლება მომხდარი აქტის მეტაფორად იქნას გამოყენებული. ვახტანგს ეს ადგილი ასე აქვს თარგმნილი (მის ხელთ ნაქონ სპარსულ ტექსტში رقم, წერებულა) (296): „ტანი საალერსოდ მისცა და ლხინი (ალბათ მდივანს შეცდომა აქვს დაშვებული. უნდა: „ლხინს“) წერა დაუწყო“. საბასაც უწერია (327): „ლხინსა წერა დაცაუწყო“.

ცილისწამებაში მხილებული დამანას საქმეს სამეფო კარზე მისი თანდასწრებით არჩევენ. სხდომა დაიშალა. ქაშეჭი წერს (197):

مجلس مظالم بر شکست

ვახტანგი ამ წინადადებას ასე თარგმნის (298): „*უწყალოს კრება* გათავდა“. არაბული *مظالم* (რომელიც *مظلم* სიტყვის მრავლობითია) მართლაც უკავშირდება *ظلم* ძირს, რომელიც მტარვალობაზე უთითებს, მაგრამ *مجلس مظالم* ვფიქრობთ, იგივეა, რაც *مظالم دیوان* რომელიც ნაჭისის ლექსიკონში განმარტებულია როგორც „მართლმსაჯულების მოთხოვნა (ძიება)“ და თხზულებაში სხვაგანაც გვხვდება (204). ამდენად, აქ ნათქვამია: მართლმსაჯულებაზე მოთათბირე საბჭო დაიშალაო. ვახტანგს, რომელიც წარმოუდგენლად მძიმე პირობებში მყოფი თარგმნიდა „ქილილას“, ვერ გავამტყუნებთ იმაში, რომ ამ ფრაზას იგი ასე თარგმნის (298): „*უწყალოს კრება* გათავდა“.

ორიგინალში ლომის დედა შვილს ეუბნება (197):

من همیشه بوالعجبی دمنه شنودی اکنون مرا محقق گشت که اعجوبه زمان و نادره دوران است
„მე ყოველთვის დამანას საკვირველებანი მესმოდა, [მაგრამ] ახლა ჩემთვის უეჭველი გახდა, რომ [იგი ჩვენი] დროის საოცრება და [ჩვენი] ხანის საკვირველებაა“.

ანონიმს ეს ადგილი სწორად ესმის (239): „მე დამანას *ემშაკობა* და *თვალთმაქცობა ყულელა გამეგონა*, მაგრამ ასე არ მეგონა, საკვირველი რამ ყოფილა!“ ვახტანგი მოტანილ ტექსტს ვერ იგებს (298): „მე ყოველთვის დამანა *მებრალეზოდა*, მაგრამ ახლა შევიტყევე, რომ ჟამის საკვირველი, დროს გამორჩეული ყოფილა“. ისედაც ვიცით, ლომის დედას, რაც ის თხზულებაში

გამოჩნდა, დამანა არასოდეს შებრალებია. პირიქით, მისი არაფერი სჯეროდა და ამას პირშიც ეუბნებოდა მას.

378

ლომის დედა შვილს ურჩევს, ვინძლო მან (197):

زودتر دل از کار او فارغ گرداند

„რაც შეიძლება ჩქარა, [დამანას] საქმისაგან გული გაითავისუფლოს (ე. ი. რაც შეიძლება ჩქარა, მორჩეს დამანას საქმეს)“.

ასევე ესმის ეს ადგილი ანონიმს (240): „ჯობს, რომ იმის ეშმაკობისაგან მოსვენებით და შეძინებულ(?) იყუნეთ!“ ვახტანგს კი ისევ ეშლება (298): „მალე მისი გული საქმისაგან მოარჩინო“.

379

ორიგინალშია (197):

سألهما باید که تا یک سنگ اصلی از آفتاب لعل گردد در بدخشان یا عقیق اندر یمن

„წლებია საჭირო, რომ ქვის ჯიში მზისაგან ლალად იქცეს ბადახშანში ან აყიყად იემენში“.

აღმოსავლეთის ხალხის რწმენით, ლალი ქვისაგან ჩნდება მზის გავლენით, ასევეა აყიყი. ცნობილი იყო ბადახშანის (შუა აზიაში) ლალი (ბადახში) და იემენის აყიყი. ავტორს უნდა თქვას, რომ ბადახშანის ქვისაგან ლალი კი მიიღება, მაგრამ ეს ადვილი საქმე არაა, ამისთვის მრავალი წელია საჭირო.

ანონიმი (238): „მრავალს წელს მზისაგან ბადახშანის თემს ქვა ლალად იქცევის, იამანს აყიყად ამეს ფასი“. ვახტანგი (297): „ბევრი წლის გავლა უნდა, რომ ერთი გვარიანი ქვა მზისაგან ან ბადახშანს ლალი შეიქნას და ან იამანს აყიყი“.

საბა:

„კაცმან იაზროს: უგვარო გამოვაყენო და რითა,
ესე მასა ჰგავს, სიჰი ქვა მზესა გაუდვა დართა,
ჰგონოს, შეიქნას აღმასად იაგუნდისა დართა,
რამდენი წელი გაიარს, არ შეიცვალოს არითა!“

საბას ლექსი ორიგინალის აზრს არ გადმოსცემს (განსხვავებით ანონიმისა და ვახტანგის თარგმანებისაგან).

380

ორიგინალში (197):

پیشه ارکان دولت بد سگالی و مناقشت روز و شب در پی یکدیگر باشد
„სახელმწიფოს თავკაცთა ხელობა დღე და ღამე ერთმანეთთან ავის ზრახვა და კინკლაობა“.

ვახტანგი (298): „და დოვლათის გამრიგეთ ხელოსნობა ავის მდომობა“. საბა: „და მათის საბედნიეროს გამგებელთა ხელოსნობად ერთმანეთის ავის ნდომა, დღე და ღამე ძვირის ზრახვა აქვთ“.

ვახტანგის დოვლათი ('სახელმწიფო') საბას ბედნიერებად გაუგია.

381

საბა: „შურისძიება დევისა და მგლის წესია“. ეს ლექსის ნაწილია და ხელახლაა თარგმანში განმეორებული საბას მიერ.

382

შურიანის შესახებ ორიგინალში ნათქვამია, რომ იგი

از شادی مردم غمناک باشد و از راحت دیگران در محنت
„ხალხის სიხარულის გამო დამწუხრებულია და სხვათა შვების გამო გასაკირშია“ (200).

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (302): „ყოველთვის კაცის სიხარულისაგან მოწყენილნი არიან, სხვის ჭირისაგან – ჭირში“. საეჭვოა, ეს „ჭირისაგან“ ვახტანგს დაეწეროს, ეს ანომალია გადამწერის ტექნიკური შეცდომა უნდა იყოს. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ანომალია საბასაც განუმეორებია: „მეშურნეთა წამ და წუმ კაცთა სიხარულზედ მოსწყენიათ და სხუათას ჭირისაგან – ჭირში“.

ლომს ეშინია, სხვების სურვილების დაკმაყოფილების მიზნით, დამანა უდანაშაულოდ არ დასაჯოს და ამით უფლის წყრომა არ დაიმსახუროს. ლითოგრაფიულ გამოცემაში (149):

برای خشنودی خلایق قهر خالق حاصل کرده

„ხალხის სიამოვნებისთვის უფლის წყრომა დავიმსახურო რა...“

ბეჭდურ ტექსტში ნაცვლად სიტყვისა **قهر** ('წყრომა') წერია **خشم**, რაც **قهر**-ის სინონიმია და, ამდენად, ეს ტექსტი განსხვავებულ აზრს ან თუნდაც ნიუანსს არ იძლევა (200).

მაგრამ ყურადღებას იქცევს ვახტანგის თარგმანი (303): „მე სხვის სიამოვნისათვის ღმრთის *თვალი* რასთვის გავიშორო?!“

საიდან გაჩნდა აქ „თვალი“? ეტყობა, ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაში ნაცვლად სიტყვისა **خشم** ('წყრომა') ეწერა ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა **چشم** ('თვალი') და რაკი მას მიეცა უპირატესობა, ვახტანგმა ლომის მოსაზრება ისევ ისეთი შინაარსის შემცველი პოზიციით, მაგრამ სხვა ფრაზით შეცვალა. დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ვახტანგის ნაქონი სპარსული ტექსტის წაკითხვა გაუგებრობის შედეგია.

ორიგინალის ორივე გამოცემაში იკითხება მაქსიმა (200; 149):

چو چشم افتدت بر گناه کسی

تأمل کن اندر عقوبت بسی

„თუ *თვალი* მოჰკრა ვინმეს ცოდვას,

კარგად აწონ-დაწონე სასჯელი“.

ანონიმსაც ასე ესმის ეს ტექსტი (245): „ოდეს კაცთა ავის მოქმედება *ნაბო*, ნუთუ მსწრაფლ მოგვიანოდაც მოქცევას ეცადო!“

ვახტანგი კი თარგმნის (303): „თუ *ჯავრი* ჩაგივარდეს ერთის კაცის დანაშაულზე ნამეტანი, ბევრი მოთმინება ქენ

სატანჯველში!“ აშკარაა, ვახტანგი *ჩ*ჟ (‘თვალი’) სიტყვის ნაცვლად კითხულობს *خشم* (‘რისხვა’)-ს. ვახტანგისეული ვარიანტი ხელწამოსაკრავი არ უნდა იყოს და „ანვარ-ე სოჰადის“ აკადემიური ტექსტის დადგენის დროს *ჩ*ჟ-ის ნაცვლად *خش*-ის შეტანის საკითხი საგანგებოდ უნდა გაირჩეს.

385

ორიგინალშია მაქსიმა (202; 151):

دولت فانی و جاه بی اعتبار بدین همه رنج و محنت نیرزد

„[ეს] წარმავალი დიდება და მიუღწევადი თანამდებობა (საპატიო ადგილი) ყველა ამ გარჯად და წვალებად არ ღირს“.

ვახტანგი (301): „ბედი და დიდება, *სიღარიბე* სულ ყველა მაგ გარჯად და ნაღვლად არ ღირს“. საიდან მოიტანა ვახტანგმა აქ ეს „სიღარიბე“?

386

ორიგინალშია მაქსიმა (202):

از سرابستان دولت میوه شادی مجوی

„*სახელმწიფოს* (ამ ქვეყნის) *ბაღში* შვების ხილს ნუ ეძებ!“

ვახტანგი (306): „*ბედნიერობის* წალკოტსა და *პალატაში* მზიარულობის ხილს ნუ ეძებ!“

მეფეს აქ ორი დაუდევრობა აქვს დაშვებული: ა) როგორც ეს მას საერთოდ მოსდის (და ამის შესახებ ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი), *دولت* აქ ესმის ბედნიერებად; ბ) *سرابستان* სარაბოსთან ნიშნავს სახლის (سرا) ახლოს, ეზოში გაშენებულ ბაღას. ვახტანგმა კი იცის, რომ ამ კომპოზიტი *سرا* სახლს ნიშნავს, მაგრამ კომპოზიტს მაინც ერთიანობაში ვერ აღიქვამს რა, *سرا* ცალკე აქვს გააზრებული როგორც სასახლე, რასაც გამოხატავს „*პალატი*“ სიტყვით (საბას განმარტებით *პალატი* არის „ვრცელი და დიდი სახლი“). იმაზე კი არ უფიქრია, რომ ხილი *პალატაში* არ ხარობს.

საბა აქაც გვაოცებს: „სვეთ ზაღთა კალატის კართა ნუ ეძებ
ლხინთა ხილებსა!“

387

ვახტანგს ტექსტი არ ესმის. ორიგინალშია (202):

ای برادر بیخشم بودن صفت مردم دون همتست
„ძმაო, უმტროდ ყოფნა უღირსთა თვისებაა“.

ანონიმი (247): „ჩემო ძმაო, ყოველთუის კაცმა მტერს
უმტეროს, იგი ცუდკაცობის ნიშანია“. ვახტანგი (306): a) „აი,
ძმაო, მტრის უკან ავის საქმის მქონის წესია მოსვენებით ყოფნა“.
b) „აი, ძმაო, მტრის უკან მიყოლა უღონოს კაცის წესია“.

388

ორიგინალშია (202):

کی بچوگان هوس بردن توان گوی مراد
پا در این میدان نهی اول ز سر باید گذشت
„ვნების ჩოგნით სურვილის ბურთს როგორ მოიტაცებ!
ამ მოედანზე თუ დაადგამ ფეხს, თავი უნდა გასწირო!“

ანონიმი (247): „ჩოგნით ბურთი თუ გაიგდო, ეცადე, თავს
გაიტანო. თუ ამისთანა საქმეს შეუდგე, თავის მოჭრასაც არ
დაზარდე!“

ვახტანგი ანონიმის თარგმანის აშიაზე (247): „ვინც ჩოგნით
ბურთი გაიგდოს, ხამს თავსა გაატაროსა“. (306): a) „ვინ ხელყოს
ძნელსა საქმესა, ხამს თავი გაიმწაროსა“. b) „აერის ჩოგნით
როგორ გაიტანება ბურთი, ფეხი რომ ამ მეიდანში დადგას, უწინ
თავი უნდა გასწირო“.

ვახტანგს ჰა აქ ისევ შეცდომით ესმის როგორც ჰავა (ჰაერი).

389

დამანა ქილილას თავს აცოდებს და სინდისში აგდებს: ჩემი
ცუდკაცობის ამბავი არ გაამხილო, თორემ მე მომკლავენ და მე

და შენ განკითხვის დღეს თუ შევხვდებით ერთმანეთსო. قیامت ('განკითხვის დღე') ორიგინალში შემთხვევით არაა ნახმარი. აქ ის იგულისხმება, რომ დამანა, როგორც ცოდვილი, ჯოჯოხეთში მოხვდება სიკვდილის შემდეგ, ხოლო ქილილა, როგორც ღვთისმოსავი – სამოთხეში. ასე რომ, ისინი საიქიოში ერთმანეთს ვერ შეხვდებიან. შეხვდებიან ისინი ერთმანეთს მხოლოდ მეორედ მოსვლის, განკითხვის დღეს, სადაც დამანას თავის ვერაგულ საქციელზე პასუხს მოთხოვენ. აქ მას ბრალმდებელად ქილილას წარუდგენენ (203):

دیدار من و تو بقیامت میافتد

„ჩემი და შენი ურთიერთნახვა *მეორედ მოსვლის დროს* [თუ] მოხდება“.

ანონიმი (248): „მე და შენი ნახვა ეგება *განკითხვის დღეს* მოხდეს“. ვახტანგი (307): „ამ გზით ჩემი და შენი სახე *საიქიოს* თულა ნახვენ ერთმანერთს“.

390

ორიგინალშია (203):

و پیش از آنکه از من پرسند آنچه واقع باشد باز نمایم

„მანამ, სანამ მე მკითხავენ, რაც მოხდა, ვიტყვი“.

ანონიმი (248): „*თუ მე ვინმე მკითხოს*, მართლის მეტს ვერას ვიტყუი“. ვახტანგი (308): „*ამას წინანდელი რომ რამ მკითხონ*, როგორც მომხდარა, ვიტყვი“.

391

ორიგინალში (204) ლექსი არაა, არაბული ფრაზაა:

و وعید من اعان ظالما فقد سلطه الله علیه در وی رسید

„და მას მოუვიდა [ის, რაზედაც იტყვიან]: „*ვინც შეეწევა მტარვალს*, ალაჰი მას მასვე (მტარვალს) დაუმორჩილებს“.

ანონიმი (249): „ნუ იქ ავსა, ნუცა ავს კაცს გაუამხანაგდები. რომელსა ავი მოევლინოს, ნუ განიხარებ“. ვახტანგი (309): „ავს ნუ იქ, ავის მოქმედის გამწყო ნუ შეიქნები“. საბა:

„ავს ნუ იქ. ავის მოქმედსა ყოლე ნუ შეეთვისები, –
ვის ავი სჭირდეს, გიმძიმდეს, ესაა შესატყვისები!“

392

ორიგინალშია (204):

به هیچ مهم دیگر نپردازند

„ვერავითარი სხვა ღონისძიებით (ძალისხმევით) ვერ შეასრულებენ“.

ვახტანგს مهم ('სერიოზული, მნიშვნელოვანი [რამ საქმე]; ღონისძიება; საშუალება') ამოუკითხავს როგორც مرهم ('მალამო') (309): „არას მალამით არ გაწმდება“. საბას ვახტანგის შეცდომა განუმეორებია: „არას საღბუნით არ გაწმდების“.

393

დამანას სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხი წყდება. შედგა სასამართლო. მოსამართლეებს მართლმსაჯულების დაცვას შეახსენებენ. ისინიც, განწყობილნი არიან რა ობიექტური განაჩენის გამოსატანად, ამ მოწოდებას დუმილით პასუხობენ. დამანას ეს დუმილი იმის მაჩვენებელი ჰგონია, რომ მოსამართლენი მისადმი კეთილად არიან განწყობილნი. ეს გაუხარდება, მაგრამ მოიღუშება, აქაოდა მე, მართალ კაცს, ჩემდამი ასეთი კეთილი მიდგომა არც მიკვირსო. შემდეგ ლითოგრაფიულ ტექსტში იკითხება (153):

اگر من مجرم بودمی بخاموشی شما شاد شدمی

„მე რომ დამნაშავე ვყოფილიყავი, თქვენი დუმილი გამახარებდა“.

ვახტანგი თარგმნის (310): „თუ გაბედვა მქონდეს, ჩუმათაც არის (ჩუმად მაინც, ჩემთვის. – მ.თ.) გავმხიარულდებოდი“. ტექსტი არც ანონიმს ესმის სწორად (250): „თუ რასმე დამნაშავე ვყოფილიყავ, უსაცილოდ მოგეხსენებოდათ“.

ორიგინალში ერთ უვიც ექიმზე ნათქვამია (205):

در تشخیص امراض بدان مرتبه بیماریه بود که میان رمد و نفرس امتیاز نکردی
 „ავადმყოფობათა დიაგნოზში იმდენად უმეცარი (უმწეო; დატაკი) იყო, რომ
 თვალის ტკივილს *ნიკრის*საგან ვერ არჩევდა“.

თავის დროზე ჩვენ გვქონდა შესაძლებლობა, დაგვემტკიცებინა (წინააღმდეგ ქართველოლოგიაში მანამდე გაბატონებული მოსაზრებისა), რომ საბამ სპარსული იცოდა. და ეს იქედან ჩანს, რომ იგი ვახტანგის თარგმანის გაჩაღხვის დროს ხშირად იხედება „ქილილა და დამანას“ ორიგინალში და ამით აზუსტებს ან ასწორებს ვახტანგის თარგმანის მცდარ ან ბუნდოვან ადგილებს. საამისოდ მოგვქონდა ეს ადგილიც,* რომელიც ვახტანგს ასე აქვს თარგმნილი (311): „ამ ხარისხით უგბი (. დეფ.) თვალს და ხელს შუა ვერ იცნობდა, მაჯუნის ცნობის გუნება მის (. დეფ.)ზისაგან უცხო იყო“. საბა: „სენის ცნობისა სრულიად მიუხდომელი იყო, თუალის ტკივილსა და *ნიკრის*ს ვერ გამოჰყოფდა“. საბა იხედება ორიგინალში და ხმარობს ორიგინალისეულ „ნიკრის“ ტერმინს, რომელიც ვახტანგის თარგმანში არ იკითხება.

395

ორიგინალშია (205):

ای اکابر دین و دولت
 „ჰეი, რჯულისა და *ქეყნის* დიდებულნო“.

ანონიმი (250): „ბატონო მოსამართლენო“. ვახტანგი (310): „ეჰა, რჯულისა და *ბედნიერობის* უფროსნო“. საბა: „ეჰა, შჯულისა და *ბედსვიანობისა* გამგენო“.

396

ორიგინალშია (206):

* მაგალი თოდუა, „ქილილა და დამანას“ საბასეული ვერსია. თბილისი, 1967წ. გვ. 110.

دمش چون دم عیسی دلگشای و قدمش چون قدم خضر جان افزای
„მისი სული, როგორც იესოს სული – შვების მომცემი და მისი ნაბიჯი –
ხიზრის ნაბიჯივით ძალის მომცემი“.

ვახტანგი (311): „ისას მსგავსად სულისათვის გულის
გამღები, მისი ფეხი ელიასავით სულის მომმატებელი“. საბა:
„ელიასავით უსულოთა სულის მიმცემი და ელისესავით
მკვდრისაგან (?) მკვდრის აღმდგენელი“.

ორიგინალში გადმოცემულია ისლამის სამყაროშიაც
გავრცელებული შეხედულება, რომ იესო ქრისტე მძიმე
ავადმყოფებს კურნავს, ხოლო ხეზრი უკვდავების წყაროს აღ-
მომჩენია. საბასეულ ვერსიაში იგი უგულვებელყოფილია.

397

ქაშეჭი ჩივის: ამ ქვეყანას ასე სჩვევია, კარგ ხალხს ამწარებს
და ცუდებს ალხენსო. ორიგინალშია (206):

چنانکه عادت روزگار غداراست که پیوسته هنرمندان از سر خوان غنای او جز نواله محنت نیابند و
بی هنران از موايد فوايد او زله شرقي و حرمت مستوفی بر دارند

„ისე, როგორც გაუტანელი საწუთროს ადათია, რომ კარგნი მისი უხვი
სუფრიდან გარდა გაჭირვების ტირილისა ვერაფერს შოულობენ, ბოლო
უმაქნისნი მისი სარგებლიანობის მაგიდიდან დიდებისა და პატივის საკმაო
ულუფას იღებენ“.

ანონიმი (252): „ეს საწუთრო ასე დაუნდობარია, რომე
მრავალი კაი მცოდინარე კაცნი არიან, რომ პური ენატრებათ და
უცოდინარით მრავალი აქუთ“. ვახტანგი (311): „როგორც
უწყალოს დროსა და ჟამის წესია, ყოველთვის სახელოვანნი
მისის სუფრისაგან ნაღვლის ლუკმის მეტს ვერას იპოვნიან
გაუსახელოვნებად გაუდიდებად გაუპატიოსნებად აუმაღლე-
ბია“. საბა: „რა უწყალო დრო და ჟამი გაწესებულა, ვერას
სახელოანსა და პატიოსანსა მისის ტაბლისაგან ნაღვლისა და
ზრუნვის ლუკმის მეტი ვერა გამოუცოხნია რა მოუსვენებლად
საჭირმრავლოდ და საუპატიოდ აუმაღლებია და გაუდიდება“.

აშკარაა, აქ უმაქნისის ამალეობაზე უნდა იყოს ლაპარაკი და არა კარგი კაცის ამალეობაზე ჭირის ნახვის მიზნით. აქ დაპირისპირება უნდა გვექონდეს, რადგანაც ეს ტირადა ერთვის ამბავს, რომელშიაც ორი მკურნალია ერთმანეთს დაპირისპირებული: უვიცი და მცოდნე.

398

ორიგინალშია (206):

عطر فروش صبا چون چین زلف مشکبارش ناه ای نگشود

„სურნელთ მყიდველი ნიავი მისი მუშკისმფრქვეველი ზილფის მსგავსად პარკუჭს ვერ ხსნიდა“.

ვახტანგი (312): „ამბრის სურნელის მყიდველი მის მუშკიანის ზილფის ნასკვს ვერ გახსნიდა“. საბა: „ამბრის სურნელებისა ვაჭარი მის მუშკის მაწაკისა ნასკვთა ვერ გახსნიდა“.

399

ორიგინალშია (206):

او را به برادر زادۀ خود داده بود

„იგი [ასული] თავის ძმისშვილისთვის მიეთხოვებინა“.

ანონიმი (252): „ერთს დიდი თავადისათვის მიეცა“. ვახტანგი (312): „ის ერთს საფერს კაცს მისცა“. საბა: „ქალი იგი მისსა შეგვანებულსა კაცსა მისცა ცოლად“.*

400

ამ არაკში სიჩქარე კი არაა დაგმოზილი, არამედ – უვიცობა. ორიგინალშია (207):

* ქართული თარგმანის ეს სჯულიდან გამომდინარე პრინციპული სხვაობა შენიშნული აქვს ა. ბარამიძეს (აღ. ბარამიძე, ნარკვევები, I, გვ. 319). მუსულმანები უმეტესად ბიძაშვილზე ჭორწინდებიან.

هر کاری که بگمان و شبهت سازند متضمن خطرهای کلی باشد

„ყოველი საქმე, რომელსაც გჭვითა და საეგებიოდ აკეთებენ, დიდი საშიშროების მომასწავებელია“.

ანონიმი (253): „რამაც კაცმა საქმე რეგულობით და გჭობით დაიჭიროს, საბოლოოდ დაინანებს და დაზიანდება“. ვახტანგი (314): „რაც საქმე სიჩქარის პირით იქნება, ბოლო მოუწონებელია“. საბა: „რომელიცა საქმე სიჩქარით იქნება, ბოლოდ იმაგება“.

401

ორიგინალშია (208):

پیر و خرد از طرح سخنرانی تو

دانست که تا کجاست نادانی تو

„დიდმა და პატარამ ამდენი შენი ქაქანით გაიგეს, სანამ მიდის შენი უვიცობა“.

ვახტანგი (315): „ჭკუის მოხუცებულობა შენის სიტყვის ფერით შეიტყობის სადამდი არი შენი უცოდინარობა“.

საბა:

„მზოანებათა სიბრძნეთა არა სდევს ბრძნეთა ხანანი, იცნობის შენი შლეგობა, ხეტად რა წართვეი სანანი“.

402

ორიგინალში საწუთრო ერთგან ერთ წინადადებაში მკერვალსაა შედარებული, მეორეში კი – ფარემს. ვახტანგისა და საბას თარგმანებში ფარეში გამოტოვებულია და გამოდის, რომ მკერვალი ანთებს სანთლებს. ორიგინალშია (209):

خیاط کارخانه قدیم جامه وجود هیچ موجودی بیطراز عدم ندوخته و فراش سراچه قدرت شمع

ظرافتی بی تند باد آفتی نیافروخته

„მველი ქარხნის მკერვალს არცერთი არსების არსობისათვის სამოსი არყოფნის მორთულობის გარეშე არ შეუკერავს და ძლიერების სასახლის ფარემს წარმტაცი ჩირალი უსიკვდილისქაროდ არ აუნთია“.

ვახტანგი (317): „იმის ქარხანის მკერვალსა ტანის კაბა არა სურიელისა საარშოდ ადამიანისათვის არ შეუკერავს და ძლიერების სახლის საფენზე სანთელი ბრწყინვალეების უჭირისქაროთ არ აუნთია“. საბა: „მისის საგანგიოს მკერვალსა ცხოველობის ტანის სამოსელი საარშოდ ადამიანთათვის არ შეუკერავს, მის სახლის დიდების საფენზედ ლამპართა ბრწყინვალეობა უჭირისქაროდ არ აუნთია“.

403

ორიგინალშია (209):

رخت از سر منزل فنا بدارالملک بقا کشید

„ბარგი-ბარბანა [ამ] წარმავალი ქვეყნიდან მარადისობის დედაქალაქში (საიქიოში) გაზიდა“.

რა თქმა უნდა, رخت ნიშნავს ტანსაცმელსაც, მაგრამ აქ ის უნდა გავიგოთ მისი მეორე მნიშვნელობით: „ბარგი-ბარხანა“.

404

ორიგინალშია (211):

زیرکان گویند کاندرا مرگ نوعی راحتست

و ز بیان این سخن بر خلق منت مینهند

گفته اند آن کس که میرد از دو بیرون نیست حال

یا بدی باشد که خلق از جور او کمتر جهند

یا کم آزاری نکو خلقی که اهل روزگار

مهر او ورزند و او را در دل خود جا دهند

گر نکو کارست از این زندان محنت وا رهد

ور بداندیش است خلق از محنت او وا رهند

„ჭკვიანთ უთქვამთ: სიკვდილში ერთგვარი თავისუფლება არისო.

ამ სიტყვის განმარტებით ხალხს წყალობას ანიჭებენ:

უთქვამთ, ისინი რომლებიც კვდებიან, ორში ერთ სახეობას ეკუთვნიან:

ან ცუდია, რომლის ჯავრი ხალხს ნაკლებად აწუხებს,

ან კარგია, საწუთროს მკვიდრნი რომლის

სიყვარულს განიცდიან და გულს უხსნიან მათ.

თუ კარგის მკეთებელია, ამ სატანჯველ დილეგისაგან თავისუფლდება და თუ ავია, ხალხი თავისუფლდება მისი სატანჯველისაგან“.

ვახტანგი (320): ა) „ბრძენთ უთქვამ[თ]: სიკუდილი ორი რიგია და მოსვენება (ამ სიტყვის თქმა ერისათვის დაუმაძღვრებიათ). ცოტად ავის მოქმედი და კარგი კაცნი, რომ დროსა და ჟამს ვცნათ, უყვართ, თავის გულში ალაგს მისცემენ, რადგან კაი საქმის მოქმედი, ამ ჯავრის საპყრობილეს მორჩება; თუ ავის ფიქრისა და საქმის მოქმედი, ქვეყანა მის ჯავრს მორჩება“. ბ) „ამ სიტყვის თქმას ერს და[ა]მაძღვრებენ. უთქვამთ: ვინც მოკვდება, ორს საქმეს გარეთ არ არის: ან ასეთი კაცია, რომ კაცნი იმის უწყალობას ცოტა გარდახვეწებია, ან ასეთი მოწყალე და კარგბუნება კაცია, რომ ჟამის კაცთ (თუ კაცნი? – მ. თ.) საყვარელი და გულში ალაგს მისცემენ. თუ კაი კაცია, ამ საყვედრებელს საპყრობილეს მორჩება, თუ ავი კაცია და, კაცნი იმის სიავეს მორჩებიან“.

საბა:

„ამა სიტყვისა სწავლასა ერს დიდად დაამაძღვრენ.
უთქვამთ: მოკვდავნი საზომთა ორს საქმეს გაიადლებენ:
ან მის უწყალოს სილტოლად მცირენი განერებიან,
ან მოწყალების ბუნებას საყვარლად ემოყვებიან,
სურვილით გულთა ღიათა შეისმენ-შეითვისებენ;
ან სამაგელად გახდიან, გამებად გაამქისებენ.
თუ კეთილია, საყვედრელს დილეგთა მოურჩებიან,
თუ ბოროტია, მის ავთა ყოველნი ეურჩებიან“.

405

ბექდურ გამოცემაში (213) არ იკითხება ლითოგრაფიულ ტექსტში მოტანილი ბეძთი (160):

با ادب جانفزا با سخن دلپذیر

با خرد بیکران با هنر بیشمار

„განათლებით აღმამფრენი, სიტყვით – სასურველი,
ჰკუთ – უსაზღვრო, უნარი – უთვლელი“.

ვახტანგის თარგმანში კი მას ვკითხულობთ (322): „რიგით სულის მომმატებელი სიტყუით გულის მომმართავი, ჭკუიანი მეტის-მეტად, ხელგამომავალი მრავალრიგად“ (შდრ. საბა).

406

ბექდურ გამოცემაში არ იკითხება (213) ლითოგრაფიულ ტექსტში მოტანილი ორი ბედი (160):

بچه چو آتش بعارض چو آب
فروزانتر از ماه و ز آفتاب
زابرو کمان کرده و ز غمزه تیر
به تیر و کمان کرده صد دل اسیر
„სახით ცეცხლის მსგავსი, ღაწვებით – როგორც წყალი;
მთვარესა და მზეზე უფრო ანათებდა;
წარბებით მშვილდი გაეკეთებინა და მზერით – ისარი;
ისრითა და მშვილდით დაეტყვევებინა ასი გული“.

ვახტანგი (322): „ფერით ცეცხლსავით, სახით წყალსავით, მთვარესა და მზესავით ელვარე, წარბისაგან მშვილდი გაეკეთებინა და წამწამისაგან – ისარი“.

საბა:

„ღაწვი იაგუნდს უგვანდა, სახე – წყალს ჩამდინარესა,
პირი – მთვარესა გავსილსა, სრულ აშვენებდა არესა;
წარბი მშვილდურად მოხრილი, წამწამი – ისარს მწარესა,
მისგან მოწყლულსა არ მისცის წამალი მემუდარესა“.

407

ორიგინალშია (213):

با کمال حسن و دلربائی جمال عفت و پارسائی جمع کرده بود
„მშვენიერების სრულქმნილებითა და სილამაზის გულწარმტაცობით
ღვთისნიერება და ზნეობრიობა მოეპოვებინა (მოეგროვებინა)“.

ვახტანგი თარგმნის (322): „გულის წამლები სახის მქონელი, სუფთაობისა და ფარისევლობის შუქი დაუგროვებია“.

ორიგინალშია (214):

برو این دام بر مرغی دگر نه

که عنقا را بلنداست آشیانه

„წადი და სხვა ფრინველს დაუგე ეს მახე,
ანყას მაღლა აქვს ბუდე“.

ანყა სიმურღია, ზღაპრული ფრინველი, რომელიც ელბრუსზე ბუდობს. იმ მოსაზრებით, რომ ქართველისთვის იგი გაუგებარი იქნებოდა, საბას *მაღალური*თ შეუცვლია. ხოლო *მაღალური* მას თავის ლექსიკონში განმარტების გარეშე აქვს შეტანილი.

ვახტანგი (323): a) „წადი, ეგ მახე სხვას მფრინველს დაუდგი, უნდომად მაღალი აქუს ბუდე“. b) „წადი, ეგ მახე სხვას მფრინველს დაუდგი, *ანყას* ბუდე მაღალს ალაგზე არი“.

საბა:

„ეგ ილინკა სხვა ფრინველსა მოუდგი და მოუმახე,
მაღალური მაღლა ბუდობს, *შეეწადო*, რა *შეახე*“.

ორიგინალშია (217):

در حق سایر ارکان دولت بجای خواهد آورد

„სახელმწიფოს სხვა ბოძთ (თავკაცთა) მიმართაც [იმას] იზამს“.

ანონიმი (263): „*სხვა ზედ რას კაის გირჩევს*“. ვახტანგი (327): „სხვას *დოვლათის გამარიგებელთ* რა უნდა უყოს“. საბა: „სხვათა *სვესვიანობის გამრიგეთა* რაღამე უნდა უყოს?“

როგორც აღნიშნული გვაქვს, *არكان* ვახტანგს საერთოდ არ ესმის სწორად. მას მხარს უბამს საბაც.

ორიგინალშია (217):

ملك روزگار در باره این بنده خاكسار مبذول فرموده
„საწუთროს მეფეს ამ უღირს მონისთვის უბრძანებია“.

ვახტანგი (328): „ამ რუზიგარიის კელმწიფობისა ნაცარია ჩემს...“ საბა: „სახელმწიფო ნიავსა მისი, ჩემ მონისა, მისის ნაცრისათვის უბრძანებია“.

„რუზიგარი“-დან ხომ არ მოდის საბას „ნიავი“ (...გარი > ქარი > ნიავი)?

411

ორიგინალშია (217):

حالا نیز بهر چه ملكه زمان اشارت عالی ارزانی خواهد فرمود
„ახლაც რასაც საწუთროს დედოფალი ინებებს“.

ვახტანგი (329): „რას დროსი და ჟამის დიდობის ანგელოზი მიბძანებს“. საბა: „და აწცა, რომელსაც დროსა და ჟამსა სიმადლის ანგელოზი მაგონებს“.

აქ არეულია დედოფალი და ანგელოზი, არაბ.-სპ. ملك ანგელოზს ნიშნავს, ملك – დედოფალს. ორიგინალში ეს უკანასკნელია (ასე მიმართავს ვეფხვი ლომის დედას, ნადირთა დედოფალს: რასაც მიბრძანებ, შევასრულებო).

412

ორიგინალში ლომისგან (მეფისგან) დიდად დავალებული ვეფხვი (ვეზირი) ლომის დედას ეუბნება, მეფეს იმდენი სიკეთე აქვს ჩემთვის გაკეთებული, რომ მის სანაცვლოდ რაც უნდა მადლობა ვთქვა, მაინც მცირე იქნებაო (217):

سپاسداری یکی از هزار و اندکی از بسیار بجه قوت در معرض ظهور توان آورد
„ათასიდან ერთი და მრავალთაგან ცოტა მადლობა რა ძალით შეიძლება,
საქვეყნოდ იქნას გამოჩენილი“.

ვახტანგს შეცდომით ამოუკითხავს ორიგინალის ტექსტი, მასში ნახმარი سپاسداری (‘მადლობა; მადლიერება’) მას ამოუკით-

ხავს როგორც سپاهداری ('სპის||ლაშქრის მეთაურობა'). მეფე წერს (328): „ან როგორ შეიძლება ლაშქრის შეტევება ერთისაგან ათასისა და ცოტასაგან ბევრის რას ძალით შეიძლება და რარიგად გამოიჩინება“. ეს შეცდომა განმეორებული აქვს საბას: „ლაშქართა ბრძოლა ერთისაგან ათასისა, ცოტასაგან უზომოსი ვისგან შეიძლებისო და რას გზით დასანახავი იქნებისო!“

413

ორიგინალის მიხედვით, ვეფხვი ლომის დედას ეუბნება, ათასი სულიც რომ მქონდეს, მას გავწირავდი იმისათვის, რომ ხელმწიფისთვის ერთი საათის განმავლობაში მაინც სულის სიმშვიდე მიმეცაო (218):

اگر مرا هزار جان باشد وفاداری یکساعت فراغت خاطر ملک سازم

ვახტანგი კი თარგმნის (320): „მე რომ ათასი სული მქონდეს, ერთს საათს ჯელმწიფეს ვანაცვალე“.

414

ბეჭდურ გამოცემაში არ იკითხება (218) ტაეპი, რომელიც დაუცავს ლითოგრაფიულ ტექსტს (163) და თარგმნილი აქვს ვახტანგს (329):

امروز بدان وعده وفا باید کرد

„დღეს ის პირობა უნდა შესრულდეს“.

ვახტანგი: „დღეს ის პირობა უნდა გაათაო“. საბა: „დღეს ის პირობა ყავ, ქმენ გმირობა!“.

415

ქილილასა და დამანას ციხეში საუბარს, ორიგინალის მიხედვით, ერთი ქურდი უსმენდა და არა ორი (218):

آن دزد دیگر که در زندان ... اطلاع یافته بود

„ის სხვა ქურდი, რომელსაც დილეგში ... გაეგონა“.

ვახტანგი (330): „ამ ორთა რომ საპყრობილეში...“ საბა: „და ორნი იგი კაცნი, რომელთა საპყრობილესა მათნი ლაპარაკი ასმოდა“.

აქ რომ მხოლოდ ერთი კაცი უნდა იყოს, ჩანს მომდევნო ადგილიდანაც თარგმანისა: „და მე უსამართლოდ ერთის პირუტყვის დაშრომაც არ მდომია“ (იქვე).

416

ორიგინალში ბრძენთა საქციელი კი არ არის ნაქები, არამედ – მეგობრობა (220):

بدانکه نزد خردمندان کامل الذات ... هیچ نقدی گرانمایه تر از وجود دوستان مخلص ... نیست
„იცოდე, რომ სრულყოფილ ჭკვიანთა თვალში ... სანდო მეგობარზე უმჯირფასესი არაფერია“.

ვახტანგი (331): „იცოდე, რომ ჭკუიანთან მწიფე გემოიანი შემძლებელი ქებულის სახისა და არა ძვირფასი ნაღდი გამორჩეულის ტანისაგან და არა ხარისხი მაღალი ამართული მოყვარეთ საწადელისა და ერთობის უკეთესი არა არის რა“. საბა: „სცან, რომე ბრძენთა სისრულისა საქციელისა გემო ქებულია და მის მოყრობასა და ხელად გდებასა არა უსასყიდლო და მრავალფასი საშოვარი არ შეედარებისო“.

417

მესამე კარის სათაურად ვახტანგს უწერია (331):

„კარი მესამე. მოყვარეთ ერთობის სარგებელი და *იმათის* მოსავალი“, რაც საბას ასე აქვს განმეორებული: „მოყუარეთ ერთობის სარგებელი და *მათი მოსავალი*“. „მოსავალი“ აქ ნიშნავს მომავალს, იგულისხმება ის შედეგი, რაც მოჰყვება ამ მეგობრობას. ყურადღებას იქცევს ვახტანგის ფრაზა: „*იმათის* მოსავალი“. მდივნის მიერ გადათეთრებული ვახტანგის ტექსტი, რომელიც დღეს ჩვენს ხელთაა, რაგინდ აკურატულად იყოს ის გადაწერილი, ფაქტიურად შავია, მისი გადათეთრება მეფეს, ჩანს, გადადებული ჰქონდა საერთოდ ტექსტის

გაჩაღხვის დროისთვის (რაც მან ვერ მოახერხა და საამისოდ თავისი ნაღვაწი საბას გაუგზავნა). ამიტომ ფორმაში „იმათის“ შეიძლება იგულისხმებოდეს „იმათი“ და სანი ანგარიშგასაწევი არც იყოს. მაგრამ ჩვენი ეჭვი სწორედ ამ სანს უკავშირდება, იგი ფრაზაში „იმათის მოსავალი“ ბუნებრივად არ ზის. და ამას ორიგინალის ორივე გამოცემა გვიდასტურებს (220; 164):

باب سوم در منافع موافقت دوستان و فوائد معاضدت ایشان

„კარი მესამე მეგობართა ურთიერთშეთანხმების სარგებლიანობათა და მათი ურთიერთდახმარების სიკეთეთა შესახებ“.

ამდენად, ვფიქრობთ, „იმათის“ უნდა იყოს „ურთიერთ-დახმარებათა“ სიტყვის მსაზღვრელი.

418

ვახტანგი ტექსტს ვერ იგებს ისევ და ისევ ერთი მიზეზის, ვიზუალურად მსგავს სპარსულ სიტყვათა ერთმანეთში არევის გამო. ორიგინალშია (220):

زانکه در آفاق ز برنا و پیر

هیچکس از یار ندارد گزیر

„იმიტომ, რომ დუნიაზე [ყველა], ახალგაზრდა იქნება ის თუ ბებერი, მეგობრის გარეშე ვერავინ ვერ გაძლებს“.

ვახტანგს გზრ („მდგომარეობიდან გამოსვლა“) წაუკითხავს როგორც გზრ („გაქცევა; თავის დაღწევა“). თუ არადა, ლექსში გვაქვს რითმა „ირ“ (ფირ – გოზირ). მეფე წერს (331): „იცოდე, ქვეყანაში, ვაჟკაცი თუ ბერი, არავინ თავის მოყვარეს არ გაექცევა“. საბას მაქსიმის დედააზრი კარგად გადაუხარშავს:

„საწუთროს შინა ჭაბუკნი ან ბერნი ვინცა არიან,
მოყუარეს ვერ მოშორდება, ოდენ მარტო თუ ჯარიან“.

419

ვახტანგის თარგმანის ამ ადგილს ერთი შეხედვითაც ეტყობა, რომ ის მცდარი უნდა იყოს (331): „კაცი რომ საყვარლის

სიქით ერდგულობის ზარაფხანაში სისწორით დაბეჭდილი შექმნილა, მათი *სიკვდილის* ნერგს ერთპირობის ბაღში სისწორის და გაერთების ძეგლის ხეს ნამყენი უქნია“. „სიკვდილი“ აქ უადგილო ჩანს და მართლაც ორიგინალის ორივე გამოცემაში იკითხება (220; 165):

نهال مودتشان در روضه اختصاص

„მათი *მეგობრობის* ნერგი დანიშნულების ბაღში“.

420

ორიგინალშია (221):

روی زمينش از كثر ازهار مانند صحن آسمان آراسته بودی

„მისი მიწის პირი *ყვავილთა სიმრავლით* ცის თაღის მსგავსად იყო შემკული“.

ვახტანგი თარგმნის (332): „მიწის პირზე სიმრავლე *სიჭრელის ჩვენებისა* ცის დერეფანის მსგავსად მოემართა“. მეფის შეცდომა, ვფიქრობთ, უკავშირდება სპარსულ ენაში იშვიათად ნახმარ *ازهار* სიტყვას. რა ამოიკითხა მან მის ნაცვლად? ეტყობა, *اظہار* ეზჰარ ('გამოჩენა') (მიხვედრა ეკუთვნის წიგნის რედაქტორს, მ. შიშინაშვილს).

421

ორიგინალშია (221):

از عكس رياحين عطر بيزش پر زاغ چون دم طاوس نمودی

„თავისი ათარის სურნელების მფრქვეველი *ყვავილების* სურათით ყორნის ფრთას ფარშავანგის ბოლოსავით (მსგავსად) აჩენდა“.

ვახტანგი თარგმნის (332): „რეანსა გულის სანდომსა ელვით *ყორნისა და ფარშავანგის* ბოლოსავით ჩანდა“. საბა წერს: „შამპრა გულის საწადლად ყორნის და ფარშამანგის ბოლოსავით ჭყრტილებდა“.

როგორც აღნიშნული გვაქვს, ვახტანგი სპარსულ ორიგინალში ჩართულ არაბულ ციტატებს საერთოდ არ თარგმნის. მაგრამ არის გამონაკლისებიც. ერთი ასეთი გამონაკლისია ეს არაბული მაქსიმა (221):

حب الوطن من الايمان مطالعه كراه

„სამშობლოს სიყვარული რწმენიდან ესწავლა“.

ვახტანგი ამ არაბულ მაქსიმას ასე თარგმნის (333): „სამეკიდროს სიყვარული სულისა ერთად წაიკითხოს“. საბა: „სულისა დ სამეკიდროს სიყვარული სწორად ამოიკითხეო“.

ორიგინალში მონადირეს ჯოხი უჭირავს ხელთ და არა – გავაზი. ასეც უნდა ყოფილიყო, თორემ გავაზს გაქცეულ მტრედებს გამოუნთებდა* (221):

توبره در پشت و عصائی بر دست

„ზურგზე თოფრა და ხელში – ჯოხი“.

ანონიმი (266): „ჯოხი კელთ უჭირავს“. ვახტანგი (333): „და გავაზანი ხელთ უჭირავს“. საბა: „და გავაზი ხელთა უჯდა“.

ხომ არ ამოიკითხა ვახტანგმა عصائی ('ჯოხი') როგორც عصائی ('არწივი')?

ორიგინალის პროზითი ტექსტი (221) ვახტანგს ლექსი ჰგონებია.

تا به بینم که چه از پرده برون می آید

„რათა ვნახო, თუ რა გამოვა ფარდიდან“.

* შდრ. „პანჩატანტრა“: „сопровождается собаками и с сетью и дубинкой“ (Панчатантра, გვ. 142).

ვახტანგი (333): „ლექსი. ვუყურო და ვნახო, რომ ფარდიდამ რა გამოვა“. საბა: „ვსკვრიტო და ვნახო, ცნობა შევახო, მის დაფარულით რა გამოვსახო“.

425

ორიგინალის მიხედვით, მშვიერი მტრედები ამბობენ (222):

با حوصله تهي از دانه و دلی پر از اندیشه

„საკენკისგან ცარიელი ჩიჩახვითა და საფიქრალით სავსე გულით“.

ვახტანგი თარგმნის (334): „ცარიელი მუცელი საკენკისაგან. დაცარიელებული ქვაბი ფიქრით ავსილა“.

საიდან მოიტანა ვახტანგმა ეს „ქვაბი“? საბა: „ცალიერს მუცელსა საზდოს ძალი მოჰკლებია, სტომაქის ქუაბი საგონებლით ავსილა“. ყა დელნ ('გული') ხომ არ ამოიკითხა როგორც ჯა დიგნ ('ქვაბი')?

426

ვახტანგის თარგმანში არაიშვიათად გვაქვს შემთხვევები, როცა მისი ტექსტი ჩვენს მიერ გამოყენებული ორი სპარსული გამოცემის განსხვავებულ წაკითხვათაგან ერთ-ერთს უჭერს მხარს. რა თქმა უნდა, ორიგინალის აკადემიური ტექსტის დადგენის დროს ამ ფაქტს *გადამწყვეტი* მნიშვნელობა არა აქვს, მაგრამ საგანგებო ყურადღებას კი იმსახურებს. მაგალითად, ვახტანგის თარგმანშია (337): „შეწუხებული ოხრა დამწურის ღვიძლისაგან ლურჯი ცის სიმალლეზე მიაწვდინა“. ბეჭდურ გამოცემაში „ლურჯი“ არ იკითხება (224), მაგრამ იგი გვაქვს ლითოგრაფიულ ტექსტში (168):

آه درد آلود از جگر سوخته باوج سپهر کبود رسانید

„დარდიანი ოხრა დამწვარი ჯიგრიდან ლურჯი სფეროს ტატნობს მიაწვდინა“.

427

ხშირად ვახტანგის თარგმანის უზუსტობანი (შეუსაბამობანი და სხვა) საბას მისთვის დამახასიათებელი ალლოთი აქვს

შესწორებული ისე, რომ ამისთვის ის ორიგინალში არ იხედება. მაგალითად, ორიგინალში წერია (224):

در دیوان ازل بقلم ... کشیده

„მარადისობის დღეებში ... კალმით ჩაწერილა“

აქ *ديوان* მოცემულია საკანცელარიო დავთრის მნიშვნელობით (შდრ. ქართ. „მდივანი“). ვახტანგს ის გაუგია როგორც თავად კანცელარია (მას ასეთი მნიშვნელობაც აქვს, მაგრამ აქ, ვიმეორებთ, ის საკანცელარიო დავთარს ნიშნავს) და უხმარია მისი პარალელური ტერმინი *دایانخانه* ('სამდივნო სახლი; საკანცელარიო უწყება'). ვახტანგი წერს (338): „ბრძანების მწერალს პირველ დივანხანაში კალმით მწერლობის ამბვის შუბლზე ადამიანისათვის დაუწერია“. საბას შარისთვის თავი აურიდებია და ეს ადგილი ასე გაუჩაღხავს: „დამბადებლისაგან სიკეთისა კიდე კაცთათვის სამსჯავროსა კალმითა არა დაუწერია რა“.

428

ორიგინალშია (224):

يمكن که بعدد کاری او ازین بند رهایی روی نماید

„შესაძლებელია, რომ მისი შემწეობით ამ ბანდისაგან განთავისუფლებამ სახე გვიჩვენოს“.

ანონიმი (270): „იმისის შეწევნით ღმერთი ამას მოგვარჩენს“. ვახტანგი (337): „ამ ლომონის პირი რომ გვაჩვენოს ამ ჭირისაგან მოგვარჩინოს“.

ლომონი ნავსადგურსაც ნიშნავს, მაგრამ საიდან გაჩნდა იგი აქ? ჩანს, ვახტანგს ორიგინალის ორი სიტყვა *بند* და *رهایی* ('ზანდი' და 'თავისუფლება') შეცდომით წაუკითხვას როგორც ერთი სიტყვის *بندر*-ის ეჭაქეთიანი მრავლობითი. *بندر* კი მართლაც ნიშნავს ნავსადგურს. ვახტანგის შეცდომა განუმეორებია საბას: „რომე ღელვაგვემულსა ლომონის პირი გუაჩვენოს“, რაც ჩვენს

აკადემიურ გამოცემაში უკვე შესწორებულია („რომე ამ ბანდისაგან გვიხსნას“).

429

ვახტანგს ზნე წაუკითხავს როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი ზნე და შინაარსი, ბუნებრივია, შეცვლილი გამოსვლია. ორიგინალშია (225):

ბრ ზნეჲ და ბრ სინონიმებია.
„სიფრთხილის უარყოფას და დარღვევას ვუსაყვედურებდი.

აქ ზნეჲ და ბრ სინონიმებია.

ანონიმი (270): „მე ჩემს ამხანაგებს უშლიდი და წერამ...“
ვახტანგი (338): „მათ სუბუქობასა და აჩქარებას უშლიდი, ნიანგის მიყოლის გაშორებას ვეუბნებოდი“. საბა: „მე მათ სიჩქარესა და გაუკრძალველობასა უშლიდი, კორკოდოლოსა დევნისა არა ცდასა ვასწავლიდი“.

430

ორიგინალშია (225):

ზირკ گفت ای مطوقه دل خوش دار که هر لباسی که خیاط ارادت ایزدی بر بالای یکی از ملا زمان عتبۀ عبودیت میدوزد خواه گریانش بگوی دولت آراسته و خواه دامنش بطراز محبت پیراسته بی شبهه محض عنایت و عین کرامتست غایتش آنکه بنده بحقیقت آن دانا و بلطفه ای که در ضمن آن اندارج یافته

„ზირაკმა უთხრა: მათუყავ, არხეინად იყავ! რადგან ყოველი სამოსელი, რომელსაც უფლის ნების მეკრვალის მის რომელსამე სამსახურის კარის მონას შეუკერავს, თუნდაც მისი კისერი სამეფო დუგმით იყოს შემკული და თუ გინდ მისი კალთა სიყვარულის სამკაულით იყოს მორთული, უეჭველად მოწყალების წმინდა რძეა და სიკეთის წყაროა. მისი საზღვარი (მიზანი) ისაა, რომ მონა მისი ჭეშმარიტების მცოდნე და სიკეთის ... მნახველი არაა“.

ანონიმი (270): „ჩემო მძავ, ამ ქართულებს ჩამოეხსენ! ბევრი ძაღოვანი, სახელოანი, ჭკუიანი და მცოდინარნი უკეთესნი

არიან, რომ წერას ვერას მოუგურიან ამის მეტს, რომ რაც ღმერთს სწადიან, ის იქნების". ვახტანგი (339): „ზირაქამ უთხრა: ეშ მათუყავ, გული ამას დააჯერე! რაც ტანისამოსს რომ ღ-თის საწადლის მკერვალი ერთს თავის ამაღლებულის კარის მოსამსახურის ტანზე შეკერავს, უნდა საყელო ბედნიერობით მომართული ქონდეს და უნდა კალთა სარგლით მოკაზმული იყოს, – უეჭველად წყალობა და მოწყალება არის. მაგრამ მართალი ეს არის, მონამ გარჯა (?) განგებულება არ იცის, თუ რისათვის არის ის შებრალება, რომ იმის უკან მომავალია, ვერ ხედავს". საბა: „ზირაქამ უთხრა: ჰოი, მათუყავ, ამას გული დააჯერე! რომელსაც სამოსელს ღ-მთისა წადილის მკერვალი ერთს მის მაღლის კარის მოსამსახურის ტანთათვის შეკერავს, მისი საყელო ბედნიერობით შემკული ხამს და კალთანი მისნი შრომითა მორთული ჰქონდეს. განსაცდელი უეჭველად წყალობად და მოწყალებად მისაჩენია, მაგრამ მონამ მისის განგებისა არარა იცის, რომლისათვის მოივლინება, და მას შეწყალებას ვერ ხედავს, მასუკან რაი მოსდევს".

ვახტანგის „უნდა“ ნიშნავს: „თუნდა“, გინდ ასეთი იყოს და გინდ ისეთიო, იმეორებს ვახტანგი ორიგინალის აზრს. საბას კი ვახტანგის „უნდა“ გაუგია როგორც „ხამს“ და აზრი შეცვლილია. გარდა ამისა, საბა იმეორებს ვახტანგის შეცდომას: მას ორიგინალის محبت („სიყვარული“) წაუკითხავს (იქნებ მისეულ სპარსულ ნუსხაში იყო ასე) როგორც محنت („სარგელი, შრომა, ჯაფა“). ეს ორი სიტყვა ვახტანგის თარგმანში სხვაგანადაა აღრეული.

431

ორიგინალშია (225):

تیر تقدیر را بسپر حيله و تدبير رد نتواند ساخت

„მოხერხებისა და ღონისძიების ფარით განგების ისარს ვერ აიგდენს“.

ვახტანგი (338): „ისარს განგებისას ხერხის ფარდა თათ-ბირით ვერ დაეფაროს“. საბა: „ფათერაკის ისარსა ხერხის რჩევის ფარდაგთა ვერ მოეფარენით“.

ფარდაგი კაცს ისრისაგან ვერ დაიცავს. ორიგინალშია سر ('ფარი'), რაც ვახტანგს ფარდად გაუგია (იქნებ ეს ვახტანგის მდივნის შეცდომაა), ხოლო საბას ფარდაგად გადაუკეთებია.

432

ორიგინალშია (226):

ترا بنفس خود حاجت نیست و آن را بر خود حق نمیشناسی

ორიგინალში თავგი ეუბნება მათუყას: საკუთარი თავის დახსნას რატომ არ ცდილობ, თავს არარად რატომ მიიჩნევ, პირველად რომ მეგობართა დახსნას მთხოვო!

ვახტანგი (340): „ისინი შენს სიკეთეს ვერ იცნობენ“. საბა: „და ივინი შენსა ნაკეთვარსა არად მიიჩნევენ“.

აქ თავგი არ ეუბნება მათუყას: შენი ამხანაგები უმადურები არიან, კარგს ნუ უკეთებ მათ, მაინც არ დაგიფასებენო!

433

ორიგინალის მიხედვით, ბადეში გაბმული მტრედების მეთაურს პასუხად ამ უკანასკნელის თხოვნისა, ჯერ ჩემი ხელქვეითების ბადე გაჭერი და მერე – ჩემიო! – თავგი ეუბნება: შენ მათი გული ხარ და უპირველესად სწორედ შენი გათავისუფლებაა საჭირო. ტექსტში ვკითხულობთ (226):

چه اگر دل بصلاحست از فساد اعضا چندان مضرتی نرسد

„რადგან, გული თუ კარგადაა, [სხეულის] ნაწილების დაზიანება იმდენად მავნებელი არ არის“.

ვახტანგი თარგმნის (341): „თუ რომ გული კეთილია, ტანის გარჯისაგან მაგთონი შეჭირვება არ მოუა“. უცნაური მაქსიმაა: კეთილი გული ჯანმრთელობის გარანტია არაა, შეიძლება კეთილი გული გქონდეს, მაგრამ სნეულება მოგერიოს. ანონიმი კი ამ ადგილს ასე თარგმნის (271): „კელმწიფე გლეხებს შუა გულსავით არის, რომე თუ გული კაცს მთლად (ე. ი. მრთელად,

დაუზიანებლად. – მ. თ.) აქუს, რაგინდ სხვა ასოს შესჭირდეს, არა უშავს რა“. ე. ი. ანონიმს صلاح წაუკითხავს არა როგორც *სელაჰ* ('კეთილი'), არამედ როგორც *ჰალაჰ*, რაც ნიშნავს სიავის, ცუდად ყოფნის მოწინააღმდეგე სიკეთეს, ჯანსაღად ყოფნას.

434

საბას ვერსიაში სავსებით სწორადაა ორიგინალის აზრი გადმოცემული: „რა გულსა ჭირი ეუფლა, გუამთა ლხენა შეუძლებელი შეიქნება“. მაგრამ ტექსტის ეს სიმართლე საბას ვახტანგისაგან მზამზარეულად როდი გადმოსცემია. მეფემ მას ასეთი შინაარსის მქონე ტექსტი გაუგზავნა (341): „დათუ, – ღმერთმა ნუ ქნას! – გულის ენა დაიჭირა, ტანის სიცოცხლე არაფრისთანა სარგებელი არ არის“. ვახტანგს ელემენტარული შეცდომა მოსვლია. ორიგინალშია (227):

اگر دل بزبان آید سلامتی اعضا هیچ سود ندارد

„თუ გული დაზიანდა, [სხეულის] ნაწილების ჯანმრთელობას არავითარი სარგებლობა არა აქვს“.

როგორც ვხედავთ, ვახტანგს زبان ('ზიანი') ამოუკითხავს როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა ენა; ('ენა'), რაც ამ კონტექსტს, ბუნებრივია, არ ესადაგება. საბას თავისი გენიოსობა არ სჭირდებოდა იმისათვის, რომ ამ ტექსტისთვის მოეწყო: მან ან ჩაიხედა სპარსულ ორიგინალში და გაარკვია სიმართლე, ან ინტუიციით მიუხვდა, რომ აქ „ენა“ არაფერ შუაში იყო და დაწერა ის, რაც უნდა დაეწერა – „ჭირი“.

435

ზუსტად ასეთი ვითარება გვაქვს სხვაგანაც ვახტანგის თარგმანსა და მის საბასეულ რედაქციაში. ორიგინალშია (227):

پس زیرک بجدی تمام و رغبتی مالاكلام بندهای یاران را ببرید

„შემდეგ ზირაქმა სრული სერიოზულობითა და აუცილებელი მონდომებით [მათუყას] მეგობრების ზანდები დაჭრა“.

ვახტანგი ისევ შეცდომას უშვებს, – მან جدی ('სერიოზულობა') ამოიკითხა როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა حدى ('საზღვარი'). მეფე თარგმნის (342): „მერმე ზირაქამ სრულის სამძღვრითა და მოჭირვებით ამხანაგების ბადე დასჭრა“. საბა აქაც საბაა: „მერმე ზირაქამ მრავლის ცდითა და შრომით მისის მოყუასთ ბადე დაჭრა“. აქაც: საბა ან ინტუიციით აღადგენს ორიგინალის მონაცემს, ან სპარსულ ტექსტში იხედება.

436

ორიგინალში ყვავი ფიქრობს: ის ხიფათი, რაშიაც მტრედები ჩაცვივდნენ, მეც შეიძლება შემემთხვეს, ამიტომ თავგს უნდა დავემეგობრო, რათა მან განსაცდლის ჟამს მიხსნასო (227):

من از آن قصه که کبوتران را افتاد ایمن نتوانم بود
„იმ ამბისაგან, რაც მტრედებს გარდახდა, მეც არა ვარ დაზღვეული“.

ვახტანგი სწორად ვერ თარგმნის (342): „მე ამ ამბვისაგან, რომ მტრედებს მოუვიდა, ვერ დავმშვიდდები“.

437

ორიგინალშია (230):

دست از این بیچاره محنت زده باز دار
„ამ სიძნელენახული საცოდავისაგან ხელი აიღე“

კაკაბი ამ სიტყვებით ქორს მიმართავს: მე საცოდავს ბევრი სიძნელე მცემიაო. ვახტანგი თარგმნის (245): „ხელი ამ საბრალო მონის ცემისაგან აიღე!“ ე. ი. ნუ მცემო! სინამდვილეში კი ტექსტში ლაპარაკია არა იმაზე, რომ კაკაბს არ უნდა, ქორმა ის ცემოს (გალახოს), არამედ იმაზე, რომ იგი გაჭირვებისაგან გვემულია. ვახტანგისეულ მცდარ გაგებას იმეორებს საბა: „ამა საბრალოსა მონის ცემისაგან ჯელი აიღე!“

ორიგინალშია (230):

نه از زمانه جفا و نه از سپهر ملال

„არც საწუთროსაგან – ჯაფა და არც ზეცისაგან – მწუხარება“.

ვახტანგს *نه* („საწუთრო“) ამოუკითხავს როგორც *زمین* („მიწა“), მაგრამ რადგან მიწა შეიძლება ამ ქვეყნის სინონიმადაც გავიგოთ, აზრი მაინც ისეთი გამოსვლია, როგორიც ორიგინალშია. ეს აზრი საბას რედაქციაში უფროა გაშიფრული: „*მიწაზე* ზრუნვა არ მოგხვდეს, ზეცით – ნადვლისა ურვანი“. *سپهر* („ზეცა“) და *نه* („საწუთრო“) ორიგინალის ტექსტში იქვე ახლოსაც არის ერთმანეთს დაპირისპირებული (132):

نه از سپهر بشارت و نه از زمانه نوید

„არც ზეცისაგან [მომდის] სასიამოვნო ცნობა და არც საწუთროსაგან [მაქვს] სასიკეთო უწყება“.

რაც ვახტანგს ზუსტად აქვს თარგმნილი (349): „არც ცისაგან სიხარული და არც დროსა და ჟამისაგან სიამე“.

ორიგინალშია (232):

روز عمرش سپری گردد

„მისი სიცოცხლის დღე დასრულდება“.

ანონიმი (279): „მისგან საზიანოს საქმის მეტს სიკეთეს ნუ მოელის“. ვახტანგი (349): „მისი სიცოცხლის დღის ფარი გავარდება“. საბა: „და თავის საფარი მისი სიცოცხლის დღის ფარი ხელით დავარდების“.

ორიგინალის *سپری* სეფარი („დასრულებული, დამთავრებული“) ვახტანგს *سپر* საფარი („ფარი“) საომარი იარაღი ჰგონებია. მისი შეცდომა განუმეორებია საბას, თუმცა მომხდარა ისე, რომ აზრი ამით დიდად არ შეცვლილა.

ქორს გადაწყვეტილი აქვს, დამეგობრებული კაკაბი შექამოს. ვახტანგს უწერია (349): „ქორს მაზე (კაკაბზე. – მ. თ.) ჰირის კალთა გაეშალა და სისხლის მსმელს ნისკარტს შხამის წყლით იწრთობდა“. აქ „კალთა“ დამაეჭვებელი დეტალია. ორიგინალის ლითოგრაფიულ გამოცემაში ვკითხულობთ (274):

باز همچنان مقلب آزار گشاده و منقار خونخوار بزهر ستم آب داده بهانه جوئی پیشنهاد کار خود ساخته

„ქორს ამგვარად მომკვდინებელი კლანჭი გაეშალა, სისხლის მსმელი ნისკარტისთვის წყალი მიეცა (მოეშადებინა) და თავისი საქმის მოსაგვარებლად მიზეზს ეძებდა“.

ანონიმი ამ ადგილს სწორად თარგმნის (278): „ქორი მისთვის ნისკარტსა და ჭანგსა შხამით ილესდა, მაგრამ ვერა მიზეზი ვერა უპოვნა“. ანონიმს, როგორც ვხედავთ, „ნისკარტი“ უწერია და არა „კალთა“. თუ საიდან გაჩნდა ვახტანგის თარგმანში ეს გაუგებრობა, ვერ გაგვირკვევია. ბეჭდურ გამოცემაში مقلب იკითხება (132). არაბული წარმომავლობის ასეთი სიტყვა სპარსულში გვაქვს, მაგრამ მისი მნიშვნელობები მოცემულ ადგილს არ შეესაბამება.

ორიგინალშია (234):

مؤانس با اعدا چون مخالطت با یلنگ تیز چنگ بازمایش نیرزد
„მტერთან მეგობრობა არ ღირს, როგორც ბასრბრჭყალებიან ვეფხვთან ურთიერთობა“.

ვახტანგი (352): „მტერთან ერთობა გალესილის ჭანგის გასინჯვად არა ღირს“. საბა: „მტერთან ერთობა ჭანგმახვილის სინჯვისაგან უარესია“.

ბომ არ უნდა: „ჭანგმახვილის ვეფხის“ ან „ვეფხის ჭანგმახვილის“?

ორიგინალშია (235):

از پیش تو این جفاکاری چیست
„შენგან ამ სიკეთის საზღაური რაა?“

ვახტანგი (354): „შენგან უმართებულოს ქნა რა არის?“ საბა:
„გვლარმნილი დრკუსა მოქმედებს, ვით ღვედი გამოსაქნელი“.

ორიგინალშია მაქსიმა (235):

از آند خلق در دنیا بد نام است و در آخرت دشمن کام
„ხალხის შემაწუხებელი [ამ] ქვეყანაზე სახელგატეხილია და საიქიოში
[თავისი] მიზნის მტერია“.

ვახტანგი თარგმნის (354): „კაცთ შემწუხებელი ამ სოფელს
სახელგატეხილია და იმ სოფელს – *მტრის გულისა*“. საბას ასევე
აქვს ეს ადგილი წარმოდგენილი: „კაცთა შემაწუხებელსა ამ
სოფელს სახელი წაუხდება და მას საუკუნის *მტერთ გულისად*
გაქდებოსო“.

სპარსულ პოეზიაში არაიშვიათად იხმარება ერთი პოეტუ-
რი ფიგურა: *و بس و ვა* ბას, რაც ნიშნავს: „და საკმარისია“ „მოვრჩეთ
ლაპარაკს“ „ეს დანამდვილებით ასეა“ „ამას არ უნდა ბევრი
ლაპარაკი“. ორიგინალშია (235):

ره رستگاری همین است و بس
„ხსნის გზა ასეთია და *მორჩა!*“

ვახტანგი თარგმნის (254): „მორჩომის გზა ხომ ეს არი და
იყოფინე!“ ეს ადგილი კაცმა შეიძლება ასე გაიგოს: ხომ
გადაგარჩინე (კაცმა გველი აუცილებელ სიკვდილს გადაარჩინა)
და მეტს ნუ მთხოვ, ჩემგან ეს სიკეთე იმყოფინეო!

ორიგინალშია (235):

بجای دون صفاتی که مردم آزارند

„მსგავსად გარეწართა მსგავსთა, რომლებიც ხალხს აჭირვებენ“.

ვახტანგი თარგმნის (355): „*მხეცის* სახის ალავს არის, რომ კაცის გამრჯელნი არიან“. ვიზუალური მსგავსებისა გამო ვახტანგს აون ('გარეწარი') ამოუკითხავს როგორც აა ('მხეცი'). საბა რას ბრძანებს? ვერ ვიტყვით, საბამ ორიგინალში ჩაიხედა და ამის შედეგად უარყო აქ „მხეცი“, თუ ალღოთი მიუხვდა ამას, მაგრამ ასეა თუ ისე, მას უწერია: „*ბოროტის მქნელსა* მოუდგა ადრე შიშთვლისა მაქენი!“

ამდენად, საბოლოოდ ქართველმა მკითხველმა მაინც მოისმინა ის, რაც მას ქაშეჭიმ უთხრა.

ორიგინალშია (237):

پیش از آنکه سوار از وی سؤال کند روبه بانگ بر مرد زد

„მანამ, სანამ მხედარი მას ჰკითხავდა, მელიამ კაცს დაუძახა“.

ანონიმი (286): „სანამდი ჰკითხევდენ, მელამ კაცს შემოუძახა“. ვახტანგი (357): „მისგან უწინ მან კაცმა კითხა, მელამ შემოუძახა...“ საბა: „მან კაცმა კითხვა დაასწრო“.

ორიგინალშია (238):

آن وقت که تیرگی ز شب دور شود

„მაშინ, როდესაც სიბნელე მოშორდება ღამეს“.

ვახტანგი (358): „როდესაც რომ სიშავე ღამისაგან მოშორდება“. საბა პოეტურ ხატს ცვლის: „მაშინდა იქნას, რკინასა სილბო მიეცეს კალისა“ (საბა!!).

ორიგინალშია (238):

از بیگانگی بر طرف شده دوستی و مراقت را بغایت یگانگی رساند

„უცხოობისაგან განწე დგება (ე. ი. უცხოთაგან შორს კი არ დგას) და მეგობრობასა და ამხანაგობას უკიდურეს ერთიანობისთვის მიაღწევინებს“.

ანონიმი (287): „და უცხოობას შორს გააგდებს“. ვახტანგი (359): „უცხოობისაგან განთავისუფლებს მოყურობას, ნამეტანად სიმტკიცეზე დაამყარებს“. საბა: „*უცხოობისაგან შეითვისებს*, მოყურობას ნამეტანვად სიმტკიცეზედ დაამყარებს“.

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (358): „ვინც *მტრის სიტყვით გაამპარტავნდეს*, ჭკუის სანთელი დაივსება და უნათლო შეიქნება“. მტრის სიტყვით უმაღლეს ტყუედებიან, არ ამპარტავნდებიან. ორიგინალის *مغرور* ამპარტავნისაგან ნიშნავს და მოღორებულსაგან (შეცდომაში შეყვანილსაგან). ქაშეჭი წერს (238):

هر کس که بقول خصم مغرور شود

شمع خردش تیره و بی نور شود

„ყველა, ვინც მტრის სიტყვით *მოტყუვდება*,

მისი ჭკუის სანთელი ბნელდება და უსინათლო ხდება“.

ვახტანგის თარგმანის ტექსტი საბას შეცდომით აქვს გაგებული. ორიგინალის გამოცემებშია (238; 169):

بدین جواهر روشن که از معدن خرد بیرون آوردی دیده ضمیر منور گردانیدم

„ამ ელვარე *საკვალმა*, რომელიც [შენ] ჭკუის მადნიდან ამოიღე, [მე] გონების თვალში შუქი ჩამიყენა“.

ვახტანგს უწერია (358): „*ეგ ბრწყინვალე ჯავრი*, რომ სიბრძნის მადნიდამ გამოიღე, გუნება გავინათლე“. ვახტანგს ორიგინალისეული *جواهر* ჯავნაჰერ (‘მვირფასი თვლები’) უთარ-

გმნელად დაუტოვებია (ალბათ იგი იხმარებოდა მისი დროისა და წრის მეტყველებაში), მაგრამ მდივანს შეცდომით „ჯავარ“-ის ნაცვლად დაუწერია „ჯავრი“, რაც საბას ჯავრად, დარდად გაუგია: „ეგე ბრწყინვალე კუშტობა, რომელი ჭკვათა ლითონით გამოიღე, ვსცან და გული გამინათლდა“.

451

ორიგინალშია (238):

از بیگانی بر طرف شده

„[თავისი] უცხოურობის გამო შორს გამდგარი“.

ვახტანგი (359): „უცხოობისაგან განთავისუფლებს“. საბა: „უცხოობისაგან შეითვისებს“ (აკადემიურ გამოცემაში ეს შეუსაბამობა გასწორებული გვაქვს განმარტების გარეშე: „უცხოთაგან შორის კი არ დგება“).

452

ორიგინალშია (239):

آنکه با دوست برای مراعات وقت و مصلحت زمان بمال و جاه در میان است

„ის, ვინც მეგობართან დროების ხათრითა და ჟამის ანგარიშგაწევით ქონებასა და დიდებაშია“.

ვახტანგი (360): a) „ის, რომ მოყვარესთან სიკეთის დროს შეყრა და დროს საქმისათვის საქონლითა და დიდობით გაწყობა არის, მონადირეს გავს“. b) „და რომელიც დროსა და ჟამის მოსავლის გულისათვის ან დედაკაცების შუამავლობით, ან საქონელისა და მამულის...“ საბა: „და რომელიცა დროსა და ჟამისა მოსავლისათვის ანუ დიაცთა შუამდგომელობითა, ანუ ხვასტაგთა და აგარაკთა მფსონობითა მეგობრობენ“.

ჩანს, ორიგინალისეული زمان (‘დრო’) (სინონიმური წყვილები გვაქვს: زمان და وقت ასევე مراعات და مصلحت) მათი ვიზუალური

მსგავსების გამო ვახტანგმა შეცდომით წაიკითხა როგორც ს; ('ქალები').

453

ორიგინალშია (240):

صدق تو در طلب مصاحبت من از حد شك و شبهه در گذشته

„შენი სიმართლე ჩემთან მეგობრობის ძიებაში ეჭვისა და საეგებიობისაგან გარდასულია“.

ვახტანგი (361): „შენი ერთგულობა ჩემი გაწყობის ნდომაზე ეჭვისა და სამძღვრისაგან გარდასულა“. საბა: „შენი ერთგულობით ჩემის შეთვისების წადილისა საეჭვის საზღვარზედა ზომისაგან მეტად გარდასულია“.

რაა გარდასული? ერთგულება.

ტექსტი ასე უნდა გაიმართოს: „შენი ერთგულობა ჩემის შეთვისების წადილის საეჭვოს საზღვარზედა ზომისაგან მეტად გარდასულია“.

454

ორიგინალშია (240):

دوست داشتم

„მტრის მოყვარე“.

ანონიმი (289): „მტრის მოყვარე“. ვახტანგი (361): „მტრის მოყვარე“. საბა: „მოყვარე მტერი“.

455

ორიგინალშია (240):

عزيمت من در خلوص محبت و نيت من در صدف چنان است

„ჩემი განზრახვა სიყვარულის გულწრფელობაში და ჩემი მიზანი ერთგულებაში ასეთია“.

ვახტანგს უთარგმნია (362): „ჩემს სიმდიდრესა და მის პატივსა და ჩემს გამორჩევასა და გაპირების რიგის სიტყვაში

ასრეა, რომ..." საბა: „ჩემსა სიმდიდრესა და მისს დიდებულობასა რჩევისა და გაპირებათა შინა ამას ვაცადუნებ, რადგან თუალი, ყური..."

456

ორიგინალშია (240):

اگر از چشم و زبان که دیده بان تن و ترجمان دلند

„თუმცა თვალისა და ენისაგან, რომლებიც ტანის დარაჯი და გულის
თარჯიმანი არიან..."

აქ „თარჯიმანი“ ნიშნავს მდგომარეობის გადმოცემს, ვითარების ამსახველს. ვახტანგს უწერია (362): „თუცა თვალი და ენა, რომ ტანის ყარაულია და გულის სიხარული..."

„სიხარული“, რა თქმა უნდა, აქ შეუსაბამოა. საბა ვახტანგს იმეორებს: „თუმცა თუალი, ყური და ენა გუამთა დარაჯანი არიან, გულსა ჩემისა სიხარულიცა..."

457

ორიგინალშია (241):

استین فشان

„სახელოს გამშლელი“.

ვახტანგი (363): „რასაც მიწას რომ სახლის დაბერტყვით გაივლი“. საბა: „სახლისა ბერტყვითა“.

ნიშნავს „სახლისა“ სახელოს თუ კორექტურული შეცდომა?

458

ორიგინალშია (242):

این عنایت ازلی بود که ره پرسیدم

و این هدایت ابدی گشت که رویت دیدم

„ეს აზალის წყალობა იყო, რომ [მე შენ] გზა გვითხე და აზადის ნებად იქცა [ის], რომ შენი ხატება ვნახე“.

მუსლიმ ფილოსოფოსებს მარადისობა ორ ეტაპად აქვთ გაყოფილი: დასაბამიდან დღემდე გავლილ, რომელსაც *კა აზალ* ტერმინით აღნიშნავენ და დღეის დღიდან უკუნისამდე გასავლელ დროდ, რომელსაც ეწოდება *აბაბად*. პოეტი ამბობს: ეს აზალის წყალობა იყო, რომ გზა შენ გვითხე და აბადის განაგია ის, რომ შენ დაგინახეო. ვახტანგის თარგმანში გვითხულობთ (365): „ეს წყალობა იყო, რომ გზა *გვითხე* და საბოლოო ბედი იყო, რომ თქვენი პირი ვნახე“ (როგორც ვხედავთ, ჩვენი სწავლული მეფე კარგად ერკვევა ისლამურ ფილოსოფიაში). მდივანს კი შეცდომით ნაცვლად სიტყვისა „*გნახე*“, დაუწერია „*მნახე*“. საბას ეს შეცდომა ვერ შეუმჩნევია: „პირველ წყალობად მომიძღვენ გზის მაშვრალობის კითხვანი“.

459

ორიგინალშია (242):

با سنگ پشت باز گوی تا طرح مؤانست میان شما استحکامی پذیرد

„კუს მოუყევი, რათა თქვენს შორის *მეგობრობის საფუძველმა* გარკვეული სიმტკიცე (სიმყარე) მიიღოს“.

ვახტანგი თარგმნის (365): „კუს უთხარ, *სისწორის სახე* თქვენს შუაც გამაგრდეს“. საბა აქაც გვაოცებს: „კუს იგი მოასმინეო, რომე *ალერსობისა* სახე თქვენშიაც დაემყაროს!“

460

ორიგინალშია (244):

حاشا که ... غبار استهزا با هوای صفای دل من آمیخته

„ღმერთმა ნუ ქნას, რომ ... დაცინვის მტვერი ჩემი გულის სპეტაკ *წადილში* გარეულ იყოს“.

ვახტანგი (667): „სიცრუვის მტვერი ჩემის გულის *აერში* ასულიყოს“. საბა: „არცა სიცრუისა მტვერი გულისა ჩემისა *ჰაერთა* შებნევაო“.

ვახტანგს (უკვე მერამდენედ) ორიგინალისა და რომელიც აქ „ვნებას, წადილს“ ნიშნავს, არეული აქვს მის ომონიმში: „ჰაერი“.

461

ორიგინალშია (244):

آن مرد با زن میزبان مبالغه میکرد که آخر سببی هست که کنجد مقشر با غیر مقشر برابر
میفروشی

„ის კაცი *მასპინძლის* ცოლს გაოცებული ეუბნებოდა: ბოლოს და ბოლოს რაღაც მიზეზი არის, რომ დაღერდილ ქუნჯუთს დაუღერდავის ფასად ყიდიო“.

ვახტანგი (367): „მასპინძლის ცოლს დაუყინა“. ვახტანგის ფრაზაში პირველი სიტყვის ბოლო ნაწილი გადასწორებულია და საბას ის სწორად ვერ ამოუკითხავს: „მან კაცმან *მასპინძლობა* ცოლს დაუყინა, რომელსა ბოლო მიზეზი მოაქვს: ხნდურის მუკაშარსა სხვისა მუკაშრისა მსგავსად ჰყიდიო“.

462

ორიგინალშია (244):

میخواهم که فردا طایفه ای از اکابر ده بخوانم

„მინდა, რომ ხვალ სოფლის თავკაცთა ერთი ჯგუფი დავპატიჟო“.

ანონიმი (294): „მინდა, აქაურნი *უფროსნი* კაცნი ამ საყვარელს სტუმართან დავპატიჟო“. ვახტანგი (368): „მინდა, ხვალ ერთს გვარობის ამ სოფლის *დიდს* დავპატიჟო, ისინი ამ პატიოსანს სტუმართან რომ ერთი მეცნიერი არის და მიფარულობისაგან გამოგვეცხადა, ერთად დავსხბა“. საბა: „ხვალე მინდა ამა სოფლისა *ერთისა* წარჩინებულისა წვევა“.

463

ვახტანგის შეცდომას საბა ასწორებს და ამით ტექსტს ორიგინალთან აახლოებს. ორიგინალშია (244):

میان من و ایشان زیاده از بوریانی حجاب نبود بدینجهت مفاوصت ایشان میشنیدم
„ჩემს და მათ შორის ერთი ჭილობის მეტი ტიხარი არაფერი იყო და ამის გამო
მათი ბჰობა მესმოდა“.

ანონიმი (293): „მე და იმათ შუა ერთის ფარდის მეტი არა
იყო-რა“. ვახტანგი (367): „იმათს შუა ერთის ჭილობის მეტი
არაფერი საგები დასახურავი არა იყო რა, ამ მიზეზით, რასაც
ილაპარაკებდენ და ან იტყოდენ, ყველას გავიგონებდი“. საბა:
„ჩემსა და მათ შუა ერთი ჭილობი ეკიდა, სხვა საფარებელი არა
იყო რა. ამის გამო მათი ლაპარაკი ყოველივე მესმოდა“.

ჩანს, حجاب ('ტიხარი') ვახტანგმა გაიგო როგორც გადასა-
ფარებელი.

464

ორიგინალშია (245):

حيله گری سخت دلی سخت کوش
„მოხერხებული, უღმრთელი [და] გულმოდგინე“.

ცუდი არაფერი მომხდარა. ვახტანგს ვიზუალური მსგავ-
სების გამო سخت کوش ('გულმოდგინე, ბეჯითი') ამოკითხული
აქვს როგორც سخت گوش ('ყურმაგარი'), მაგრამ სპარსულში ასეთი
კომპოზიტი არსად შეგვხვედრია, سخت کوش კი თითქმის ყველა
ლექსიკონშია ფიქსირებული. მეფე წერს (369): „ხერხიანი,
გულმაგარი, ყურმაგარი“. საბას ვახტანგისეული „ყურმაგარი“
გადმოუცია სიტყვით: „სიცქვიტეგარდარეული“.

465

ორიგინალშია (246):

چو بفردا برسی روزی فردا برسد
„როცა ხვალე გაგიტენდება, ხვალის საზრდოც გაგიჩნდება“.

ანონიმი (295): როგორც ჩანს, გადამწერს გამორჩა მთელი
გვერდი. აკლია „შევეყარეო“-ს შემდეგ „ფიქრის“ წინ. ვახტანგი

(670): „გათენებას მიეწიე, თვარამ შენი მდღევარი მოგეწევა“. საბა: „გათენებას მიეწიე, თვარ ბნელს ნახავ მონაწევსა“.

466

ორიგინალშია (246):

زن آن کنجد را مقشر کرده در آفتاب نهاد و شوهر را تعیین کرد که تا خشک شدن کنجد نیکو
بر خبر باشد که مرغان بعضی از وی بتاراج نبرند و خود بکاری دیگر مشغول شد و مرد را خواب در
ربود

„ცოლმა ის ქუნჯუთი დაღერლა და მზეზე გაფინა, ქმარს დაავალა, გასაშრობად გაფენილ ქუნჯუთს კარგად უყარაულე, რომ ფრინველებმა არა მოუკლონო! და თავად სხვა საქმეს შერჩა. ქმარს კი დაეძინა“.

ვახტანგი (371): „ის ჯუნჯუთი დაღერლა, მზეს გაუდგა, ქმარი დააჯერა, სანამდი გახმეს და მასუკან კარგი რამ შეიქნება. მოვიდენ ჩიტნი და ზოგი მათ აკენკეს, თვითონ სხვას რასმე კეთება დაუწყო, მე ძილმა მიმიტაცა, მოვიდა ერთი ძაღლი...“ საბა: „ხნდური იგი დაღერლა და მზეს გაუდგა გასახმობლად, რომე მერმე ქრმისათვის გემრიელი შეჭამადი შემზადოს. მოვიდენ ჩიტნი და კენკა დაუწყეს. თვითან სხვას რასმე საქმობდა და ძილი მოერივა, თვლემ დაუწყო“.

467

ორიგინალშია (247):

آخر در اینجا نکته ای هست که کنجد سفید کرده را با کنجد پوست دار برابر سودا میکند
„ბოლოს და ბოლოს აქ რაღაც ამბავია, რომ დაღერდილ ქუნჯუთს
დაუღერლავი ქუნჯუთის ფასად ყიდის“.

ვახტანგი (371): „ამაში ერთი რამ არის, დაღერდილი ქუნჯუთი დაუღერდელზე პირდაპირ გამოსცვალე“. საბა: „ამაში ერთი რამ მიზეზია, თვარა დაღერდილი მუკაშარი დაუღერდელს ხნდურზედ პირდაპირ რად გამოცვალეო“.

დაუღერდელი ხნდურის საპირისპირო ცნება დაღერდილი მუკაშარი. „მუკაშარი“ საბას

თარგმანში სხვაგან ღერდილის სინონიმია („ხნდურის მუკაშარსა სხვისა მუკაშრისა მსგავსად ჰყიდიო“. აქვე შევნიშნავთ, რომ ეს წინადადება და ზემომოტანილი ადგილი შინაარსითაც განსხვავდება. სინამდვილეში კი ერთი და იგივე უნდა იყოს).

468

ორიგინალშია (247):

گویند که اختیار از زر بهتر

مشنو تو که اختیار زر دارد زر

„ამბობენ, თავისუფლება [თავის ნებაზე ყოფნა] ოქროზე უკეთესიაო, შენ არ დაიჯერო ეს: თავისუფლება ოქროსა აქვს (მოსდევს), ოქროს“.

ვახტანგი (371): „იტყვიან, რომ *ექთიბარი* სჯობს თეთრსო. ნუ დაიჯერებ შენ, რომ საწადელი თეთრსა აქვს“.

საბა:

„პირობას აჯობინებენ, კლდე ვერ ედაროს სალები,

მაგრამ ოქროვე აჯობებს: ანგართ მასზე აქვთ თვალები“.

ჩანს, ვახტანგს ორიგინალში ნაცვლად *اختيار*-ისა ამოუკითხვას *اعتبار* ('პატივისცემა, 'ნდობა'). მისი *ექთიბარი* იგივე *იხთიბარი* (იხტიბარი) უნდა იყოს. ეს უკანასკნელი კი, ჩვენი ფიქრით, არაბ. *იხთიბარ* (*اعتبار*)-ს არ უნდა უკავშირდებოდეს, როგორც ეს მიაჩნიათ.*

469

ორიგინალში ცეცხლის ჩაქრობაზეა (მეტაფორაში) ლაპარაკი (248), თარგმანში – აღტყინებაზე:

آتش مهربانی یاران انطفأ پذیرفت

„მეგობართა სიყვარულის ცეცხლმა დავსება იწყო“.

* დ. ჩუბინოვი, ქართულ-რუსულ-ფრანგიკული ლექსიკონი. СПб, 1940: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, IV. თბილისი, 1955.

ვახტანგი (373): „მოყურობის მოკეთობის ცეცხლი *ნავთიანი შეიქნა*“. საბა: „მოყურობისა სიკეთისა ცეცხლი *ნავთითა აღუტყინა*“.

საიდან გაჩნდა ეს „*ნავთი*“? იქნება, ვახტანგმა انطا ('დავსება') წაიკითხა როგორც نطف ('ნავთი').

470

ორიგინალის ორსავე რედაქციაში იკითხება (248; 187):

و چشمه صافی متابعت و انقیاد ایشان به غبار انکار و سرکشی مکدر شد

„მათი მონობისა და მორჩილების წყარო უარყოფისა (დაუმორჩილებლობის) და მედიდურობის მტკრით აიძვრა“.

ვახტანგს უთარგმნია (278): „მონობის წმინდა წყარო *სარწმუნოების მთის სათავეს* ორგულობის მტურით აიძვრა“. საიდან გაჩნდა ვახტანგის თარგმანში „*სარწმუნოების მთის სათავე*“? „*სარწმუნოების მთა*“ რას ნიშნავს ან „*მთის სათავე*“ როგორ უნდა გავიგოთ?

471

ორიგინალშია (248):

در دل کسی مهر و وفائی نماند

باغ مرا مهر و گیاهی نماند

مایه صد برگ و نوا بود زر

زر بشد و برگ و نوائی نماند

„კაცის გულში *სიყვარული* და *ერთგულება* აღარ დარჩა,

ჩემს ბაღში *მზე* და *ბალახი* აღარ დარჩა,

ათასი საქონლისა და სიმდიდრის (ამქვეყნიური შვების)

საფუძველი ოქროა,

გათავდა ოქრო და შვებაც აღარ დარჩა“.

რადგან مهر პირველ ტაეპში ნამდვილად სიყვარულს ნიშნავს (იგი „ერთგულება“ სიტყვის ჯუფთის ცალი, მისი სინონიმია), არაფრით არ შეიძლება, რომ იქვე, მეორე ტაეპშიაც,

ეს სიტყვა იმავე მნიშვნელობით იხმარებოდა, ასეთ ელემენტარულ ტავტოლოგიას ირანელი პოეტი (ვისიც არ უნდა იყოს ეს ბედი) არ დაუშვებდა. მაშ, რას ნიშნავს 𐭠 მეორე ტაეპში? აქ მოტანილია მისი ომონიმი, რაც მზეს აღნიშნავს. პოეტს შეეძლო ეთქვა: ბაღი ისე გავერანდა, რომ მასში მზე და ბალახი აღარ დარჩაო. მაგრამ მზე და ბალახი ერთ კონტექსტში მაინც საჩოთიროა. ვფიქრობთ, აქ უნდა გვქონდეს მცენარე 𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠 (‘მანდრაგორი’ mandragora) და მართალი უნდა იყოს ლითოგრაფიული გამოცემის კომენტატორი, რომელიც ტექსტის აშიაზე მის შესახებ წერს: „ზოგის აზრით, ის არის ერთგვარი მცენარე, რომლის ფოთლები მზეს უყურებენ“. ამდენად, ბეჭდური გამოცემის წაკითხვა 𐭠𐭠𐭠𐭠 𐭠𐭠 სწორი არ არის. უნდა: 𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠𐭠 როგორც ეს ლითოგრაფიულ ტექსტში გვაქვს. ვახტანგი თარგმნის (373): „არავის გულში *სიყვარული* და პირობა აღარ დარჩა; ჩემს ბაღში *სიყვარულის ყვავილი* სულ დასცვივდა“. საბა, როგორც მას ეს ხშირად სჩვევია ვახტანგისეულ თარგმანში მოტანილი ლექსის რედაქტირების დროს, ასეთ დეტალებს თვალს არიდებს და თხზულებაში მოცემულ კონკრეტულ კონტექსტზე დაყრდნობით იძლევა საკუთარი „ინერტული მასალებით“ გაჯერებულ შედეგს:

„გულთა მათთა სიყვარული აღარ დარჩათ არცა ყოლე,
სწავლა ვერვის შევასმინე, ჩემ კერძ ვინლა მოვიყოლე?
რადგან ყველა გამერიდნეს, ოდენ სული რად ვიყოლე!
უქონელი მომიძაგეს, მყოლნი მყვეს თუ არამყოლე“.

472

ორიგინალშია (249):

میروی التفات من نکنی

سرو هرگز چنین نرفت آزاد

„მიდიხარ, ყურადღებას არ მაქცევ.

ასეთი კენარ საროს არ გაუვლია არასოდეს“.

ვახტანგის თარგმანი ორიგინალს დაშორებულია (375):
„წახველ და არაფრად არ შემომხედე, ვითამ მისდღეში შენს

თვალსწინ არ გამეგლოს“. საბა თავისას ამბობს, თუმცა ორიგინალის დედააზრს არ შორდება:

„წახუელ და თუალი არ შემკარ, დამაგდე უნახავია,
ამხანაგთაგან ეგეთი საუნელად საზრახავია“.

473

ორიგინალის მიხედვით, უმაღლური თავგი ერთ დროს მასზე მზრუნველ და აწ გადატაკებულ პატრონ თავგს ეუბნება (249):

آن لحظه که درم داشتی و کرم می نمودی ما همه ملازم تو بودیم
„მაშინ, როცა დირემი (ფული) გქონდა და წყალობას მოიღებდი, ჩვენ ყველანი შენი მსახური ვიყავით“.

ვახტანგს უთარგმნია (375): „როსაც რომ მზეში გყვანდა რამე და ათბობდი, ჩვენ ყველა შენი მოსამსახურენი ვიყავით“.

რამ გამოიწვია ეს გაუგებრობა, ვერ მივმხვდარვართ. საბა წერს: „ოდესაც შენ მზეთა ქუეშე ათბობდი რასმე, ჩუენ ყოელნი მისთვს გემონებოდით“ (აკადემიურ გამოცემაში ტექსტი გასწორებული გვაქვს).

474

ორიგინალშია (250):

اگر با چنین کسی که مال دنیا از دست داده و آخر دولت آخرت معلوم نیست مصاحبت نکنند و از مخالطت او متنفر باشند معذور توان داشت

„თუ ისეთ კაცთან, რომელსაც ქვეყნის ქონება ხელიდან წასვლია და [რომლის] საიქიო საუფლოს დასასრული [როგორი იქნება] ცნობილი არ არის, არ იმეგობრებენ და მასთან ურთიერთობა თუ ეზიზღებათ, შეიძლება, მათ ეს ეპატიოს“.

ამას ეუბნება თავგი თავის ყოფილ ბატონს (ისაა ამბის მომთხრობელი), რომელსაც, როცა იგი მდიდარი იყო, თავყვანისცემით ეპყრობოდა, ხოლო ახლა, როცა ის გადატაკდა, მას სალამიც არ მისცა. ვახტანგს უმაღლური თავგის ეს ზოგადი მსოფლმხედველობა მისი ყოფილი ბატონის რეპლიკად

მიუჩნევია. მეფე წერს (376): „ამ საქმით რომ კაცს ქვეყნის ქონება ხელიდამ წაუიდეს, მისი ხელფასი საიქიოს ბედნიერობით არ ჩანს (გავიხსენოთ: ვახტანგს თითქმის ყველგან کت, ესმის როგორც ბედნიერება. – მ. თ.), მუსაიბობა არა მიყო რა და მისის ბაღდადიანის საქმისაგან განზე გამიდგა“. საბას ეს ადგილი ასე გაუმართავს: „თუცა მოთმენა და სასოება არა გარდამატა, მისი სარეწავი საიქიოს საბედნიეროდ არა ჩანს. მეგობრობამ ვერ მარგო რა, და მისის რიოშის საქმისაგან გამრიდა და ცუდი მიზეზი მოიდგა“ (აკადემიურ გამოცემაში ეს ადგილი გასწორებული გვაქვს).

475

ორიგინალშია (250):

الفقر كنز من كنوز الله سر توحيد است و خلاصه معرفت و تمحيد و آب سرچشمه تجريد است كه
غبار تعلق از چهره روح مقدس می شود

„სიღარიბე უფლის საგანძურის განძია“, ღვთისმოსაობის საიდუმლოებაა, [უფლის] შეცნობისა და შესხმის დვრიტაა, განდევილობის წყაროს წყალია, რომელიც წმინდა სულის სახიდან [ვინმესთან] ურთიერთობის მტკვერს ჩამოიხსნის ხოლმე“.

ვახტანგი თარგმნის (377): „სიგლახაკე სამართლისათვის რომ უთქვამთ ხაზინა ღვთის ხაზინებისაგან ერთი მისი საიდუმლოა და შეზარების მოსარჩენი წმინდათ განსვენების რა წყარო და წყალია ყოვლის ავის მტურისაგან წმინდა სულისაგან გარეცხილი“.

საბას ეს ადგილი ასე აქვს გადმოცემული: „სიმართლისათვის რომ სიგლახაკე თქმულა დიდად საუნჯედ, ღ-თის საუნჯისაგან ერთი საიდუმლო იგი არს: ზრუნვათა მომალხენელი, სიწმიდით განსასვენებელი სავანე წყარო და წყალი

* გახაზული წინადადება ორიგინალში არაბულად წერია. ზემოთ აღნიშნული გვაქვს, რომ ვახტანგი საერთოდ თხზულებაში ჩართულ არაბულ ტექსტებს არ თარგმნის, მაგრამ გვაქვს გამოჩვენებული. ეს შემთხვევა ერთი ასეთი გამოჩვენებაა.

ყოვლის ღნიოზისაგან სულთა გამბანელი“ (აკადემიურ გამოცემაში შეტანილია ამ ადგილის ჩვენეული გაგება).

476

ორიგინალშია (251):

و خلعت خزانه تفرید است که دست قدرت آن را در جان مطهر می پوشد و فقر کیمیای کن

فيكون است و سر فقر از دایرة تقرير و تحرير بیرون

„და განზე გადგომის ხაზინის კალათია, რომელსაც ძლევამოსილების ხელი წმინდა სულს აცმევს. სიღარიბე არსებათა ალქიმიის მკეთებელია. სიღარიბის საიდუმლოება გარეთ გასულია იმ წრისაგან, რომელშიაც დაწერილი და თქმული მდებარეობს“.

ვახტანგი თარგმნის (377): „ცალკეობის ხალათი არის, რომ ძლიერების ხელი მის წმინდას ტანს ჩააცვამს. ქვეყნის დასრულების გარჩევის ქიმია არის გამრჩევი თქმის და გამოთქმის წრისაგან განშორებული არის“. საბა: „ხვაშიადის სამოსელია, რომელსა კელი მაღალი მისსა წმიდასა გუამსა შემოსს ქუეყნის დასრულების გარჩევისა ოქრომყოფელი, თქმისა და გამოთქმის გამსაზღურებელიო“ (აკადემიურ გამოცემაში შეტანილია ამ ადგილის ჩვენეული გაგება).

477

ორიგინალშია (251):

درویشی... اصل همه بلا هست

„სიღარიბე... ყოველგვარი უბედურების საფუძველია“.

ვახტანგი (377): „სოფლისაგან დაგლაბაკებული“ (ბოლო სიტყვის ბოლო მარცვალი კარგად არ იკითხება და საბა ალბათ ამან შეაცდინა). საბა: „მაგრამ სოფლისაგან დაგლაბაკებული ყოველთა ბოროტთა უდიდესია“. დაგლაბაკებული (ღარიბი) კი არაა დიდი უბედურება, არამედ – დაგლაბაკება.

ორიგინალშია (252):

قابل این معنی از روی تجربه باز نموده
„ეს აზრი პრაქტიკით მტკიცდება“.

ვახტანგი თარგმნის (379): „ამ იგავის დამჯერებელისათვის
მოთმინების პირი უჩვენებიათ“.

ეს მცდარი გაგება საბასაც განუმეორებია: „ესეთისა საქმი-
სათუის *მოთმინებისა* პირი დაუცთ-მეთქი“.

ეტყობა, ვახტანგის მდივნის შეცდომაა, რომ „გაიგონე!“
სიტყვის ნაცვლად მეფის თარგმანის ხელნაწერში „გაგიგონია“
იკითხება (387).

ორიგინალშია (253): بشنو ('გაიგონე!'). ვახტანგი: „გაგიგო-
ნია“. საბასაც ეს მცდარი გაგება აქვს განმეორებული:

„ორი სიტყუა მოგსმენია, თუცა გინდა საცნობარი“.

ორიგინალშია მაქსიმა (253):

طمع از مال مردمان بر دار
„ხალხის ქონებას ნუ დახარბდები!“

ვახტანგს უთარგმნია (381): „ხარბის კაცის საქნელს
მოერიდე!“ საბა ვახტანგის თარგმანსაც დაშორებია და ავტორის
თქმულსაც: „სხვის ქონება ნურა გინდა, წანართმევი
მისაღებლად!“

ორიგინალშია (253):

با خود گفتم که دنیا در ضمن این وقایع و نوائب از خصایص و معایب خود خبر می دهد و غایتش آن که دیده عقلی که برمد حرص مبتلاست ببعیهای او نایبناست در هیچ دولخانه ای نیست اثر مکر و حدیعت او بظهور نرسیده و بر کتابه هیچ قصری نمانده که نشانه قصد او ثبت نگشته

„გულში ვთქვი: რადგან საწუთრო ამ შემთხვევებითა და ფათერაკებით თავის ხასიათსა და მანკიერებაზე მიგვანიშნებს და მისი ბოლო ის არის, რომ გონების თვალი, რომელიც სიხარბის ავადმყოფობით არის ავად, მისი სივისაგან დავსებულა; სასახლის კარი არ არსებობს, მისი ვერაგობისა და ცბიერების კვალი რომ არ დამჩნეოდეს და არცერთი ციხე-სიმაგრის კედელი არ დარჩენილა ისე, რომ მისი სიავის ნიშანი ზედ არ იყოს აღბეჭდილი“.

ვახტანგი თარგმნის (381): „ჩემს გულში ვთქვი, რომ ქვეყანა ამ მოსავლით ავკაცობასა და ჩემს სამრახავს საქმეს მომცემს. უმჯობესი ეს არის, რომ ჭკუის თვალი, რომ საშოვრისა და ნდომის თვალის ძარღვს შეყრია და მისის აერის (?) ხედვაზე დაბრმავდეს, არას ჟამში არ ქნილა და არას ბედნიერობის ხანში რამ ხერხის ნიშანი და მისი ამბავი არ გამოცხადებულიყოს, არა სახლის ზღუდე არ არის, რომ სიკვდილის ნიშანი მაზედ არ დასახულიყოს“.

საბას ეს ტექსტი ასე გაუწყვია: „და ვთქვი: რადგან ქუეყნის კაცნი ამა მოსავლისათვს ავკაცად და საგმობარად მდებენ, ამისთვს ესე უმჯობეა, რადგან ჩემისა ჭკუათა გონება საშოვრის ნდომისა თუალის კილოთა მიჰკურია, მისის არემარის ხედვისათვს დავაბრმო. არაჟამად არ ქნილა და არას ბედნიერ დროსა ჳერტა კუალი და ნიშანი საცხადო არ შექნილიყოს, არას სახლსა არ დამართებია, სიკუდილისა ზარი კართა არ მოსდგომოდეს“ (აკადემიურ გამოცემაში ეს ადგილი ჩვენეული თარგმანით გვაქვს შეცვლილი).

482

ორიგინალშია (253):

و بحقیقت دانستم که پیش آهنگ همه بلاها و مقدمه جمیع جفاها طمع است

„ნამდვილად შევიგნე, რომ ყოველი უბედურების წინამავალი და ჯაფათა წინამორბედი სიხარბეა“.

ანონიმი (299): „ყოვლისა ავის საქმის საბაზი და მიზეზი ნდომა ყოფილა“. ვახტანგი (380): „მაშინ შევიტყევ, რომ *წინ წამსვლელი ყოვლის კირს მიხედება*, ყოვლის სარჯლის სისრულე სიხარბეა“. საბა: „მაშინლა ვსცან: *წინამავალსა მრავალი კირი შეემთხვევა*. ყოელთა სატანჯველთა მომღები სიხარბეა“.

483

ორიგინალშია (254):

كبرى با من دوستى داشت بمحبت و مودت او تقريب مصاحبت من و زاغ انگيخته شد و زاغ
من حكايت لطف و مروت تو باز گفته

„ერთს მტრედს ჩემთან მეგობრობა ჰქონდა, მისი სიყვარულითა და მეგობრობით ჩემსა და ყვავს შორის მეგობრული ურთიერთობა აღიძრა და *ყვავმა მე შენი სიკეთისა და დიდსულოვნობის ამბავი მიაგმო*“.

ანონიმი (299): „ერთს ტრედს ჩემთან მუსაიბობა ჰქონდა, მის გამოისად ამ ყუავსაც გაუმუსაიბდი“. ვახტანგი (382): „ერთს ტრედს ჩემთან მოყვისობა ჰქონდა, *მისის სიკეთის სიყვარულისა და მუსაიბობის ამბავი და ჩემი კილყვავმა წყალობითა და შებრალეებით თქვენ გაიმგო*“. საბა: „ტრედი ერთი მეგობრად მყვა, მისსა სიყვარულსა მივმართე, *რომლისა ჰამბავი ჩემან მოწყალემან კილყვავმა თქვენ გაიმგოთ*“.

484

ორიგინალში საწუთროს გაუტანლობაზეა ლაპარაკი (254):

با كه تكلفى كرد كه خوشى نخورد
„ვინ იყოლია პატივი იხე, რომ [ბოლოს] *მისი სისხლი არ დაელოა*“.

ვახტანგი (382): „ვინ დაპატიყა, რომ სისხლი არ დააღვეინა“. სინამდვილეში კი, ვიმეორებთ, ეს სოფელი თავის დაპატიყებულს კი არ ასმევს სისხლს, არამედ თვითონ სვამს დაპატიყებულის სისხლს. საბა: „რომელი წვეული მხიარული დარჩა, რომე *მისი სისხლი არ შესვა?!*“

ორიგინალის ორივე რედაქციაში იკითხება მაქსიმა (254; 192):

تنهای کاری صعب است و وحشت غریبی امری دشوار

„მარტოობა ძნელი საქმეა და უცხოობის საშინელება – მძიმე განაჩენი“.

კონტექსტში მხოლოდ მარტოობაზეა ლაპარაკი, ვახტანგი კი თარგმნის (382): „მტრიალობა ძნელი საქმე არის, მტერობის შიში ადვილი არ არის“. საბაგ ვახტანგს უბამს მხარს: „მტერმრავლისა საქმე ძნელია. მტერისა შიში საადვილო არ არის“. ვიმეორებთ, ამას ამბობს თავი, რომელიც ორიგინალში მტრის ყოლას კი არ უჩივის, არამედ – მარტოობას (აკადემიურ გამოცემაში ტექსტი გასწორებული გვაქვს).

ორიგინალის ბეჭდურ გამოცემაშია (255):

بساط ملاطفت آغاز نهاده گفت

„პატივისცემის დასაწყისის საფენი გაშალა და თქვა“.

ლითოგრაფიულ გამოცემაში ვკითხულობთ (192):

بساط ملاطفت گسترده و طرح ملانمت آغاز نهاده گفت

„პატივისცემის საფენი გაშალა რა, სათუთად მოქცევის პირობას დაუდო საფუძველი და თქვა“.

ვახტანგს ხელთ ლითოგრაფიული რედაქციის მსგავსი, მაგრამ არა იდენტური ტექსტი ჰქონია (383): „პატივისცემა დაუწყო და მეცნიერების (გაცნობის, ნაცნობობის. – მ. თ.) სახე მის მსგავსად მოინდომა და თქვა“.

ორიგინალშია (255):

پروانه صفت با شمع جمال تو عشق می بازم
„ფარვანის მსგავსად შენი სილამაზის სანთელს ვეტრფი“.

ვახტანგი (383): „ფარვანასავით ეშყის პირით სანთელს ვეწყოზი და ვემოყვრები“. აქ მითითებული არ არის ის, რომ ამის მთქმელი ეტრფის იმის სილამაზეს, ვისაც მიმართავს. საბას ეს, ბუნებრივია, არ გამორჩენია მხედველობიდან და გუშანით ეს ადგილი ასე გაუმართავს: „პეპელასავით ტრფიალით შენისა პირისა სინათლესა ვემოყვრები და გარე დავბრუნავო“.

488

ორიგინალშია (255):

جو ذره بخورشید رخت مهر ببستیم
گر تیغ زنی از تو نخواهیم بریدن

„ნამცეცის (სხივის) მსგავსად შენი სახის მზეს სიყვარულით მივეკვართ,
[აწი] ხმალიც რომ გვკრა, ვერ მოგწყდებით“.

ვახტანგი (383): „სხივსავით შენის პირის მზის სიყვარული შემიკრავს, ხმალიც რომ შემომკრა შენგან არ დავიჯერებ“. არა გვგონია, „დავიჯერებ“ ვახტანგს დაეწეროს, აქ მდივანს უნდა ჰქონდეს დამახინჯებული რაღაც სიტყვა. მაგრამ რა სიტყვა?

489

ორიგინალშია (255):

بحکم این تجارب روشن شد که
„ამ გამოცდილებათა მეოხებით ნათელი გახდა, რომ...“

ვახტანგს უთარგმნია (384): „ამ სავაჭროს ბძანებით განათლდა, რომ...“

არ იქნება დიდი მიხვედრა, თუ ვიტყვით, რომ აქ ვახტანგის თარგმანში ორიგინალისეული تجارب ('გამოცდილებანი') შეცდომით არეულია ვიზუალურად მის მსგავს სიტყვაში تجارت ('ვაჭრობა'). საბას ეს შეცდომა განუმეორებია: „და ვინცა ამის

მოვაჭრებულითა ბრძანებითა განათლდენ, ჳამს...” (აკადემიურ გამოცემაში ეს ადგილი შესწორებული გვაქვს).

490

ორიგინალშია (256):

و بدان که شرف هر کسی بکمالست نه به مال
„და იცოდე, რომ ყოველი კაცის დიდება სრულქმნილებაშია და არა –
ქონებაში“.

ვახტანგი თარგმნის (385): „და იცოდე, რომ პატიოსნება ყველასი ცოდნა არის, არა თუ – საქონელი“.

491

ორიგინალშია (256):

ستایش دروغ گویان که او را فروغی نباشد
„მატყუარების ქება, რადგან მას არავითარი ნათელი არა აქვს“.

ვახტანგი (386): „ტყუილის თქმა, რომ იმას ნათელი არა აქვს“.

492

ორიგინალშია (257):

بد و نیک جهان چو درگذر است
در گذر از جهان که چیزی نیست
„რადგან ქვეყნის ავიცა და კარგიც წარმავალია,
გადი [ამ] ქვეყნიდან, რადგან იგი არაფერია“.

ვახტანგს უთარგმნია (387): „კარგი და ავი ქვეყნისა, რაც მოსავალი არის, გადი ქვეყნისაგან, რომ არა არის რა“.

ერთი შეხედვით თარგმანი თითქმის ზუსტია, – ვახტანგისეული „მოსავალი“ და ორიგინალის „წარმავალი“ ორივე მოძრაობას გულისხმობს, მაგრამ განსხვავება დიდია: ის, რაც

მოსავალია (რაც აწი უნდა მოვიდეს), არ გულისხმობს იმას, რომ იგი აქედან წავა. ის მოვა, მაგრამ შეიძლება სამარადისოდ აქ დარჩეს. ორიგინალში კი ნათქვამია, რომ საწუთრო არაფერია.

493

ორიგინალის მიხედვით (258) უდროო დროს მომდგარ მეგობარს მასპინძელი სამ რამეს სთავაზობს: ფულს, თავის ხარჭას და ხმლით დახმარებას. ვახტანგისა (390) და საბას ვერსიებში მესამე კომპონენტი – ხარჭა არ არის.*

494

ორიგინალშია (259):

اگر برای انداختن نام نیک مثل اسر باید بخت از آن بپلو تهی نکند
„თუ კარგი სახელის მოსახვეჭად თავის წაგებაც *სმენოდეს*, მას არ მოერიდოს“.

ვახტანგი (391): „თუნდა კარგის სახელის დაგდებისა და დაგროებისათვის თავის წაგებაც *საქნელი* იყოს, არ დაზოგოს“.

საბას „*საქნელი*“, რაც გასაკეთებელს ნიშნავს, ამოუკითხავს (ეს ადგილი ვახტანგს თავისი გაკრული ხელითა აქვს გადასწორებული) როგორც „*საქონელი*“, ეს უკანასკნელი კი „*ქონება*“ ფორმით შეუცვლია: „თუცა დიდისა სახელისა განფენა უნდა და შემოკრებულთათვის თავისიცა თავის წაგებაცა *ქონება* იყოს, მასცა არ დაიშურებებს“.

495

ორიგინალშია (259):

که باقی را بغانی خریدہ باشد و اندک را به بسیار فروخته

* ა. ბარამიძე ეხება ამ ფაქტს: „ამ ნაწყვეტიდან ვახტანგს საგანგებოდ ამოუკვეთია ყველაფერი, რაც კი მხევალს შეეხება“, რადგან „მიუღებლად ჩაუთვლია (და, ალბათ, ზნეობრივი თვალსაზრისით საზიანოდ) სპარსული პოეზიით კარგად ცნობილი საჩოთირო მოტივის საქართველოში გავრცელება“. ა. ბარამიძე, ნარკვევები, I, გვ. 319.

როგორ გავიგოთ ეს ადგილი? უპირველეს ყოვლისა გასარკვევია, რა ცნებებია აქ კონტრასტული. *كند* და *بسیار* მაგრამ *باقی* და *فانی*? ვახტანგს *فانی* წაუკითხავს როგორც *فانی* ('პური') – ვითომ პურის ნატეხი, მცირე რამ საქონელი.* ასეც შეიძლება და ისეც. თუ *فانی* წავიკითხეთ, ტექსტი ასე უნდა გვესმოდეს: „მარადისობა ღვთისმოსაობით შეუძენია და მცირე მვირად გაუყიდა (მოუგია)“. ხოლო თუ *فانی*-ს ამოვიკითხავთ, ასე: „მარადისობა პურის ყუის დაჯერებით შეუძენია და ...“.

ვახტანგი (391): „დაუსრულებელი ბედნიერობა, ასე ეგონოს, ერთის *პური*თ უშოვნია“. საბა: „დაუსრულებელისა ბედნიერებისა (ბედნიერობასა?) ერთისა *პური*თა ნაშოვარად ჰგონებს“.

496

ორიგინალშია (259):

با انبای جنس خود نیامیختمی
„ჩემს ჯილაგს არ გავერეოდ“.

ანონიმი (305): „მე ამ მინდორში *მარტო ვიყავ*“. ვახტანგი (391): „მე ამ მინდორში *მარტო ვიყავ, ბანდახან ჩემს გვართა და ნათესავში გავერეოდ*“. საბა: „ჩემთა ტომთა და ნათესავთა *თანა შევეერთოდ*“.

ორიგინალისეული წაკითხვა სჯობს, რადგან ადრეცაა ნათქვამი: „*მარტო ვიარებოდოდ*“ (იქვე).

497

ქვემოთ მოტანილი სა'დნს ბედთი ვახტანგს ესმის, მაგრამ სათქმელისთვის საჭირო ერთი მხატვრული ფიგურა (რაც სა'დნს ლექსში გვაქვს), მას მეორე (სხვა) ფიგურით აქვს შეცვლილი.

* ზოგ სპარსულ რედაქციას დაუცავს ასეთი წაკითხვა: „باقی را بفانی بنان خریدم“. *انوار سہیلی* (ლითოგრაფია), 1278.

რადგან საქმე გენიოსს ეხება, საჭიროდ ვთვლით, მისი ლექსის უფრო ზუსტი თარგმანი მოვიტანოთ. ორიგინალშია (259):

مرده آنست که نامش به نکوئی نبرد

„მკვდარი ის არის, ვის სახელს კეთილად არ ახსენებენ (ატარებენ)“.

ვახტანგი თარგმნის (390): „მკვდარი ის არის, რომ კარგი სახელი არ წაიღოს“.

498

ორიგინალშია (259; 196):

[زاغ] سنگ پشت را آواز داد تا از آب بیرون آمد

ორიგინალის ორსავე გამოცემაში ტექსტი დამახინჯებულია (ლაკუნა გვაქვს). ციტირებულ ტექსტშია *تا* ('რათა') კავშირი და, შესაბამისად, აქ უნდა გვქონოდა არა *آمد* 'ბიرون' ('გარეთ გამოვიდა'), არამედ *آید* 'ბირონი' ('გარეთ გამოვიდეს; ამოვიდეს'). *آمد* არის შემდეგ სათქმელის ნაწილი. ვფიქრობთ, ტექსტი ასეთი უნდა ყოფილიყო:

[زاغ] سنگ پشت را آواز داد تا از آب بیرون / آید سنگ پشت از آب بیرون / آمد

„[ყვამვა] კუს დაუძახა, რათა [ის] წყლიდან / ამოსულიყო. კუ წყლიდან / ამოვიდა“.

ვახტანგის თარგმანი ორიგინალს არ შეესაბამება (390): „კუმ წყლიდან ხმა გამოსცა და გამოვიდა“.

499

კუ ქურციკს ეუბნება, ჩვენ აქ სამი მეგობარი ვართ: მე, თაგვი და ყვავი. მოდი, შენც შემოგვიერთდით! ორიგინალის ორივე რედაქციაშია (259; 196):

چهارم که تو باشی تمهید یابد

„მეოთხე შენ რომ იქნები, [მეგობრების ეს ჯგუფი] შეიკვრება“.

ანონიმის თარგმანშია (305): „სამნი ჩვენ ვართ და მეოთხე შენ იქნები“. ვახტანგი თარგმნის (391): „მუსაიზობის საძირკველი ჩვენ სამისა ოთხად გავხადოთ, რომ ერთი შენ იყო, სიყვარული ვენათ“.

ვახტანგს ან تمهيد („შეკვრა; მომრგვალება; საქმის მოთავება“) ვერ გაუგია კარგად, ან მის მაგივრად მის ხელთ არსებული ორიგინალის ტექსტში რაღაც სხვა სიტყვა წერებულა.

500

ორიგინალშია (261):

که زخمی بتن و گزندی بجان نرسیده والا تدارک آن در خیال نگنجیدی و تلافی آن از حد امکان در گزشتی

„ტანის ჭრილობა და სულის ვნება არ გვეწვია, თორემ მისი თადარიგი ფიქრში არ ჩაეტეოდა და მისი ზიანი შესაძლებლობის საზღვარს გადასცდებოდა“.

ვახტანგი თარგმნის (394): „ერთი დაჭრილობა ჩვენს ტანზე არ მოვიდა, თვარამ მისი მოვლა გონებაში არ დაიტეოდა, ნაცვალი მისი სამძღვრისაგან გასცილდებოდა“.

501

ორიგინალშია (261):

بدین مقدار دوری و مباعدت ضروری که دست داده رفیق تحمل قدم در طریق عدم نهاده
„ამდენი სიშორითა და უნახაობით სიძნელე ისე მოგვრევია, რომ მოთმინების ამხანაგს ფეხი არყოფნის გზაზე დაუდგამს“.

ანონიმი (306): „შენის ნაღულით აღარ ვიყავ, აწ კურთხეულ არს ღმერთი, რომ უჭირველად ბძანდები“. ვახტანგი (394): „ამთონი სიშორემ რომ ხელი მომცა ამხანაგმა მოცდის ფეხი მეიდანში დასდგა“. საბა: „ესოდენი სიშორე რა გამიგრძელდა. ჩემი მოყვასმა სიწყნარის ფერხი მინდოროთა დაამტკიცა“.

ორიგინალშია (263):

كانجا همیشه باد بدست است دام را

„იქ მახე მუდამ ბელმოცარულია“ („ქარი აქვს ხელთ“).

ვახტანგი (389): a) „ის არის, რომ ყოველთვის იყოს და გამოუღლებლად ბელში გქონდეს ჯამი“. b) „იქ ყოველთვის ქარის ბელში არის ბადე“. საბა:

„აქა ესრე ვიდიადე. ქარის ბელთა არის ბადე“.

ორიგინალის ბეჭდურ გამოცემაშია (263):

نه ناخن محنت چهره ۛ حال و مال ايشان را خراشیده

„გასაჭირის ფრჩხილს მათი მდგომარეობისა და ქონების პირისახე არ დაუკანწრავს“.

ბეჭდურ ტექსტში შეცდომაა და ამიტომაც გამოიყურება უცნაურად მისი გამოთქმა: მდგომარეობისა და პირისახის დაკანწრვა. არც ლითოგრაფიული გამოცემაა გამართული, მასში იკითხება ქა , حال (ბოლო სიტყვის პირველი ასო გაურკვეველადაა დაწერილი).

შესაბამისად, ვახტანგის თარგმანი, რომელიც ბეჭდური გამოცემის წაკითხვას იზიარებს, მცდარია. მეფე წერს (297): „არცა ნაღვლის ფრჩხილმა მათი ამბავი და საქონელი გაგლიჯა“. სინამდვილეში აქ გვაქვს იდიომატური ქა , حال რაც მდგომარეობას ნიშნავს. ამდენად, სპარსული გამოცემებიც უნდა გასწორდეს და ვახტანგის თარგმანს დაყრდნობილი საბასეული რედაქციაც: „ვერცა ზრუნვისა ფრჩხილმან მათი გულისა საუნჯე გაბოკა“.

ვახტანგის თარგმანი, მეტი რომ არაფერი ვთქვათ, ბუნდოვანია (397): „ეს არის არაკი მოყვარეთ გაწყობილთა

ზღაპარი და ავკაცობისა და მუსაიბთა ერთზურგობა სისწორით ხელიერთობა (?) ბედნიერობაშია და ავობაშია პატივი სიყვარული მოსვენების დროსა და ალერსის მუქაფა სიკეთის ჟამსა.

(ამის შემდეგ ტექსტი დეფექტურია).

დღეში სრულის ერდგულობით ძირებით ამთონის ანელის ჭირისგან გაუშვეს ლხინის სუზანსა და ერთობის ტახტზედ კარგის საქმითა და მორჩომილი დასხდენ“.

აქ გვერდის ზემოთა მარცხენა კუთხეში ჩაწებებულია ოთხკუთხა ქაღალდი, რომელზედაც გაურკვეველი ტექსტია დაწერილი.

მუნჯის ენა მისმა დედამ იცისო, ნათქვამია და საბას ამ ადგილის ასეთი ადეკვატი მიუცია: „ესე არს არაკი მოყუარეთ ერდგულობისა, და ზღაპარი ავთა კაცთა, მუსაიბთა და ზურგთა მიმცემთა ერთველობა, და ბედნიერობისა მოქმედთა და უბედურობისა მცდელთა გარჩევა, სიყვარულისა და მოსვენების რიგით პატივი და ალერსისა მუქაფა სიკეთითა. ავსა დროსა და ჟამსა ერთგულობით მარადღე დაყონ და სულისა ერთპირობითა დადგენ. ერთმანეთის სიკეთის ნდომითა და მოკმარებითა ესოდენისა ძნელისა განსაცდელისაგან მორჩნენ. ჭირის ფრინველი უკან დაიგდეს და ლხინისა სნატთა დაფენილთა კეთილის საქმითა დალიჭთა დასხდენ“.

ორიგინალშია (264):

این است داستان موافقت دوستان و حکایت معاضدت و هم پستی مصاحبان و صدق مودت در دولت و نکبت و رعایت محبت در وقت راحت و محنت و ادای حقوق صحبت بهنگام نعمت و شدت که در نوابی ایام و حوادث زمانه با خلاص تمام ایستادگی نمودند لاجرم ببرکت یکجہتی و معاونت از چندین ورطہ ہایل خلاص یافتند و عقبات و آفات پس پشت کرده بر سریر معاشرت و مسند مباسطت خوشحال و فارغ بال متمکن شدند

„ეს არის ამბავი მეგობართა ურთიერთთანხმობისა და მოთხრობა ურთიერთ-დახმარებისა და ამხანაგების ერთმანეთისთვის ზურგის მიცემისა; ურ-თიერთერთგულების გამოჩენა შვებასა და სიძნელეში და სიყვარულის გამომჟღავნება ლხინისა და განსაცდლის დროს; შესრულება ურთიერთ-კავშირის წესებისა ნებიერობისა და სიძნელის ჟამს; [იმის შესახებ, თუ მათ] სრული გულწრფელობით როგორ გამოიჩინეს გამძლეობა საწუთროს მიერ

მოყვებული ფათერაკებისა და სოფლის მიერ დამართებული [ცუდი] შემთხვევების დროს. რასაკვირველია, ერთსულოვნებისა და ურთიერთ-დანმარების მეოხებით ამდენი ჭირის მორევს თავი დააღწიეს, განსაცდელსა და უბედურებას ზურგი აქციეს რა, შვების ტახტსა და მხიარულების ტახტზე ამოდ და შვებით დაიმკვიდრეს ადგილი“.

ვახტანგის თარგმანში არაერთ უზუსტობათა შორის თვალში საცემია ერთი შეცდომა:

عقاب و آفات پس پشت کرده

„განსაცდელსა და უბედურებას ზურგი აქციეს რა ...“

ვახტანგი თარგმნის (399): „ჭირის *ფრინველი* უკან გაუშვეს“. ჩანს, ორიგინალის عقاب ('განსაცდელი') ვახტანგმა ამოიკითხა როგორც عقاب ('არწივი'). საბა იმეორებს ამ შეცდომას: „ჭირის *ფრინველი* უკან გაიგდეს“.

505

ორიგინალში (265):

دوستی جانوران ضعیف چندین ثمرات پسندیده و نتایج بر گزیده می دهد

„უძლურ ცხოველთა მეგობრობა ამდენ შედეგებსა და რჩეულ ნაყოფს (შედეგს) იძლევა“.

ვახტანგი თარგმნის (398): „ნადირთ და პირუტყუთ *მკლემ მოყურობამ* ამთონი მოსაწონი *ბილი* მისცეს“.

სწავლულ მეფეს აქ ორი შეცდომა მოსდის: 1) ორიგინალში ლაპარაკია *უძლურ ცხოველზე*. „უძლური“ (უძლურება) „ცხოველი“ სიტყვის მსაზღვრელია და არა სიტყვისა „მოყვრობა“. 2) ثمرات ნიშნავს საერთოდ ნაყოფს (უმეტესად გადატანითი მნიშვნელობით – შედეგს) და არა მაინცდამაინც ბილს. „ბილი“ აქ შინაარსთან შეუსაბამოა. საბა იმეორებს ვახტანგის შეცდომას: „ნადირთა და პირუტყვთა *უსუსურმა მოყურობამ* ესოდენი მოსაწონელი *ბილი* მოასხა“.

ორიგინალშია (266):

کسی ندیده فرازش مگر به چشم ضمیر

کسی نرفته نشیش مگر به پای گمان

„ვერავის ვერ ენახა მისი აღმართი (სიმაღლე) გულის თვალის გარეშე;
ვერავინ ჩასულიყო მის დაღმართში (სიღრმეში) გონების (გუმანის)
ფეხის გარეშე“.

ვახტანგს უთარგმნია (401): „ვერავის ვერ ენახა მისი
სიმაღლე გულის თვალით; არავინ არ ასულიყო, ეგება
მოგონების ფეხითა“. საბაძ ასე ლექსავს ამ ადგილს:

„ვერას შიკრიქსა ენახა მისი სიმაღლე თვალითა,
ვერა ვინ ზე ასულიყო ცნობის ფერქისა კუალითა“.

ორიგინალშია (266; 297):

شباہنگ

„შაბანგა“.

ანონიმი (328): „შამანგ“. ვახტანგი (401): „შაბანგი ერქვა“.

სხვაგან ბუთა ხელმწიფე მოხსენებულია როგორც *სიანგ*
(ვახტანგი: 450, 451. საბა: 409, 410), რაც აშკარად გაუგებრობის
შედეგია. ალბათ სპარსული *შინი* (ش) უწერტილებო იყო, ხოლო
სმახტანგმა წაიკითხა როგორც ს მ.

ორიგინალშია (269):

بین گوی مراد در خم چوگان آرزو

„ნახე წადილის ბურთი სურვილის ჩოგანის ყვანჭზე“.

ვახტანგი (406): „გამარჯვებით ბურთი საწადლის ჩოგნის
ვარდით გატანა“. საბა: „ქენ ნებით ვარდის ჩოგანთა ღვაწლისა
ბურთი დებულად“.

რა არის ეს „ვარდი“? საიდან გაჩნდა იგი?

509

ორიგინალშია მაქსიმა (269):

نشايد شیر مردان را بهر زخمی ز جا رفتن

„არ უხამს ლომგულ კაცს ყოველი ჭრილობის მიღების შემდეგ ბრძოლის
ველიდან გასვლა“.

ვახტანგი თარგმნის (404): „არ უხამს ლომსავით ვაჟკაცს
ცოტას დაჭრილობით ალაგიდამ დაიძრას“. ეტყობა, სპარსულ
ხელნაწერში, რომელიც ვახტანგს ჰქონდა, بهر ('ყოველ') სიტყვის
ნაცვლად ეწერა بجا ('ცოტა'). რომელი წაკითხვაა სწორი, ძნელი
სათქმელია.

510

ორიგინალშია (269):

هر چه استفسار رود بقدر وسع و طاقت و اندازه استحقاق و استطاعت شروع نموده خواهد شد
مصراع

آن چه می گوئیم نزد رای عالی روشن است

„შესაძლებლობისა და ღონის ფარგლებში, გამჭრიახობისა და დამსახურების
კვალობაზე ვუპასუხებთ.

ტ ა ე ჰ ი

ის, რასაც ვიტყვით, მაღალი გონებისათვის ნათელია“.

ვახტანგი თარგმნის (403): „მაგრამ რასაც მოკითხულსა იქს
და მოახსენებს, სწავლის ანდაზით შეგონების სმენით გო-
ნიერება არის, რასაც მოვახსენებთ ამაღლებულს ფირუზს,
განათლებლით იცის“.

საბა ამ ადგილს ასე გადმოსცემს: „მაგრამ რასაცა მოკით-
ხულსა იქს და სწავლასა მოიკსენებს, ანდაზად მასცა გონებათა
შეიხუამს; რომელსაცა მოვაკსენებთ ამაღლებულს ფირუზს,
ყოველივე უკლებად მოექსენება, მაგრამე სხუათა კითხვაც
ურიგო არ არისო“.

აქ ორი ადგილი იქცევს განსაკუთრებულ ყურადღებას. ვახტანგი თავის თარგმანში (არ ვიცით, რაზე დაყრდნობით) ვეზირს მეფისთვის მისი სახელით მიამართინებს, რაც აღმოსავლური სამეფო კარის ეტიკეტის უბეში დარღვევაა. ვახტანგსა და საბას ორიგინალის *سازا* ანდაზე ('ოდენობა') ამავე მნიშვნელობით ესმით?

511

ორიგინალშია (269):

شاهنشاه نامدار آن زمان ساغر راحت بلب مراد تواند رسید که پیمانۀ تعنای دشمن شوخ چشم را
به سنگ ظفر در هم شکند

„სახელოვან ხელმწიფეს მაშინ შეუძლია, შვების თასი წადილის ბაგეს ამთხვიოს, როცა ურცხვი მტრის ხვეწნის საწყაოს გამარჯვების ქვაზე მიამსხვრევს“.

ვახტანგი (405): „სახელოვანი მას ჟამს მოსვენების ფიალას საწადლის ბაგეებს შეაწებებს, რომ ნათელთვალიანის მტრის ნდომის ფიალა გამარჯვების ქვით დაამსხვრიოს“.

როგორც ტექსტის ჩვენეულ თარგმანში გვიწერია, *شوخ چشم* ნიშნავს ურცხვს. „ნათელთვალიანი“ კი რა არის, არ ვიცით. საბა წერს: „ავთა მოქმედთა მტერთა სახელი, სულისა მაგალითი, გარდარეცხოს. სახელოვანი მაშინდა გასვენების სირჩათა საწადლისა ბაგეთა შეაწებებს, რაჟამს თვალსწრაფის მტრის ნდომის ფიალა გამარჯვების ქვით დაამსხვრიოს“.

რას ნიშნავს საბას მიერ ვახტანგისეული სიტყვის „ნათელთვალიანის“ ადექვატად მოტანილი „თვალსწრაფი“? ლექსიკონებში (მის ლექსიკონშიაც) ასეთი სიტყვა არ გვხვდება.

512

ორიგინალშია (269):

در عرصۀ ننگ و نام خون ما با خاک معرکه آمیخته گردد

„სირცხვილისა და სახელის ასპარეზზე ჩვენი სისხლი ბრძოლის ველის მიწას გაერიოს“.

ვახტანგს სწორად აქვს ეს ადგილი თარგმნილი (405): „სახე-ლოვნობის მინდორში ჩვენი სისხლი მარაქის მიწაში აურიოთ“. მაგრამ საბა ტექსტში ვერ გარკვეულა (ან ის სწორად ვერ ამოუკითხავს). ის წერს: „სისხლი ნადიმთა მიწათა გავრიოთ“. რას ნიშნავს აქ „ნადიმთა“?

513

ორიგინალში მეფე თავის ბრძენ ვეზირს ეუბნება (270):

مرا بر عقل مشکل گشای تو اعتماد بسیار است

„მე შენს სიძნელეთა გადამლახველ ჭკუას მეტად ვენდობი“.

ვახტანგს უთარგმნია (407): „მე შერომ *ნასკვები* გაგიხსნია, იმით ბევრი ნდობა მაქვს“. თითქოს ყველაფერი რიგზეა. მეფე ვეზირს მის გამჭრიახობას უქებს. მაგრამ ანონიმის თარგმანში იკითხება (317): „მე შენი *ჭკუა* და *სიბრძნე* გამოცდილი და გასინჯული მაქვს“. მკითხველი უკვე მიუხვდა, რომ ვახტანგის ნაქონ სპარსულ ნუსხაში ნაცვლად ფორმისა عقل ('ჭკუა') წერებულა ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა عقد ('კვანძი'). რომელი წაკითხვაა სწორი? ვფიქრობთ, პირველი (عقل).

514

ორიგინალშია (270):

کارشناس

„ქარშენას“ ('საქმის მგოდნე').

ანონიმი (327): „ეწოდებოდა *ქარშონას*“. ვახტანგი (408): „რომელსა ერქვა *ქარშონა*“. საბა: „*ქარშონა* ეწოდებოდა“.*

* როგორც ცნობილია, საბა სიბერეშიც ავსებდა თავის ლექსიკონს. იქ ვკითხულობთ: „ქ ა რ შ ო ნ ა მღნარი ფრინველი“ (ი. ყიფშიძისა და ა. შანიძის გამოცემა, გვ. 365). ეს განმარტება, უდავოა, „ქილილა და დამანას“ გაჩაღების შემდეგ აქვთ შეტანილი. თავისთავად განმარტება მცდარია, რადგან „ქარშონა“ საკუთარი სახელია და არა საზოგადო, და არ შეიძლება, ის საბას ეკუთვნოდეს. ი. აბულაძის გამოცემაში იგი აღარ იკითხება. როგორც ლ. ქუთათელაძემ გვაცნობა, ეს განმარტება ი. ბაგრატიონს შეუტანია ლექსიკონში.

ვახტანგის თარგმანში მეხუთე ვეზირი მეფეს ომს არ ურჩევს (408): „რაც ომით *თაფლი* გაკეთდეს, ცუდია“. რა თაფლზე შეიძლება აქ იყოს ლაპარაკი, გაუგებარია. საბას შინაარსთან აქ თაფლის შეუსაბამობაში ეჭვიც არ შეაქვს: „ომითა რაგინდ *თაფლი* შეიმზადოს, *გემო არა აქვს*“. მივმართოთ ორიგინალს. მასში ვკითხულობთ (271):

انچه در جنگ تلف می شود نقد حیاتست
 „ის, რაც ომში *იკარგება*, სიცოცხლეა“.

ეჭვი არ არის, აქ ვახტანგის მდივნის მიერ დაშვებულ შეცდომასთან გვაქვს საქმე. მან ვახტანგის მიერ უთარგმნელად (ქართული ადეკვატის მოტანის გარეშე) დატოვებული სიტყვა *تلف* თალაჭ ('დაღუპვა; დაკარგვა') შეცდომით გადმოიწერა როგორც „თაფლი“.

ბექდურ გამოცემაში (271) დაშვებულია ორთოგრაფიული შეცდომა, რის შედეგად ტექსტში სრულიად სხვა აზრია ჩადებული:

اگر بیل زوری و گر شیر جنگ
 بنزدیک من صلح بهتر ز جنگ
 „გინდ ძლიერი სპილო იყავი და გინდა – მეომარი ლომი,
 ჩემი აზრით (ჩემთვის), მშვიდობა სჯობს ომს“.

აქ დარღვეულია სპარსული ლექსის რკინის კანონი, – გვაქვს ტავტოლოგიური რითმა *جنگ* ('ომი'), თუ რედნქთან არა გვაქვს საქმე (რედნქის შემთხვევაში სწორედ სიტყვათა ტავტოლოგია უნდა გვქონდეს, რადგან რითმის ფუნქციას ასრულებს არა ტავტოლოგიური სიტყვა, არამედ ის სიტყვა, რომელიც მას წინ უძღვის). სინამდვილეში პირველ შემთხვევაში უნდა გვქონდეს არა *جنگ* ('ბრძოლა'), არამედ *جنگ* ('ჭანგი'), როგორც ეს ლითოგრაფიულ გამოცემაშია (205). ტაეპში გვაქვს კომპოზიტე-

ბი: پيلزور ('სპილოს ძალის მქონე') და شير چنگ ('ლომის ჭანგის მქონე'), როგორც ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაშია ცნობილი. მაგრამ აქ ტექსტის გადამწერს ბრალს ვერ დავდებთ, რადგან სპარსულ ხელნაწერში შეიძლება چنگ ეწეროს, მაგრამ შენ თუ ოდნავ მაინც განათლებული მკითხველი ხარ, იგი უნდა წაიკითხო როგორც چنگ ('ჭანგი'). ამ ხაფანგში მწიგნობარი მეფეც გაბმულა, ის თარგმნის: „თუცა ძალით სპილო ხარ და მებრძოლობით – ლომი...“

517

ორიგინალშია (272):

تا بر رای ملک آرای ملک عرض کرده آید
 „რათა ქვეყნის დამამშვენებელ მეფეს მოხსენდეს“.

ვახტანგი (410): „რომ თემის რჩევა ჯელმწიფეს მოვახსენო“. რამ გამოიწვია ეს გადაცდომა?

518

ორიგინალის ბეჭდურ გამოცემაშია (274):

باد را زهره آن نبود که مخالف صوب راستی تواند وزد
 „ქარს იმის ძალა არ ჰქონდა, რომ სიმართლის მხარის წინააღმდეგ ექროლა“.

აქ ქარის ქმედება დაპირისპირებულია სიმართლესთან. უცნაური მხატვრული სახეა. ორიგინალის ლითოგრაფიულ ტექსტში ნაცვლად صوب ('მხარე') სიტყვისა იკითხება هبوت (207), რაც ნიშნავს ისეთ ძლიერ ქარს, რომელიც მიწიდან მტვერს იტაცებს, ჭალიკონს. ამდენად, აქ ბუნებრივი ხატი გვაქვს, რამდენადაც ქარი დაპირისპირებულია ჭალიკონთან. ასეთი ტექსტი, ვფიქრობთ, უფრო სწორი ჩანს და აკადემიურ გამოცემაში هبوت უნდა შევიდეს. ვახტანგი ამ ადგილს ასე თარგმნის (412): „ქარს ის გაბედვა არა ქონდა, რომ ან მრუდად და ან მართლად

აქროლებულიყო“. ანონიმს უთარგმნია (322): „ქარი ურიგოდ ვერ აქროლდებოდა“.

519

ორიგინალშია (274):

از هیبت سنان جان ستان صاعقه کردارش آب قوت آن نداشت که بر روی خاک کج تواند رفت
„მისი სულისამომხდელი მეხის მსგავსი შუბის შიშით წყალს იმის ძალა არ
ჰქონდა, რომ მიწის პირზე მრუდედ გავლა შეძლებოდა“.

ვახტანგი (412): „მას სულის ამომრთმევის ქუხილის წვიმას
ის ღონე არა ქონდა, რომ მიწის პირზე მრუდათ მოსვლა
შესძლებოდა“.

520

ორიგინალშია (274):

تماشای زلف و خالش را سرمایه زندگانی شمردی
„მისი ზილფისა და ხალის ყურებას სიცოცხლის საფუძვლად (სათავნოდ)
თვლიდა“.

ვახტანგი (413): „მისი ზილფისა და ხალის თამაშობა
სიცოცხლის თავის სათავნოდ მიაჩნდა“. საბა თავის ლექსიკონში
თამაშობას ასე განმარტავს: „თამაშ თათრულად სანახავსა
ჰქვიან, ხოლო თამაშობა ქართულად მღერა-შექცევათა
სახელია“.

521

მეფე ცოლზე ექვიანობს. ორიგინალშია (321):

جلاد خشم مبالغه می کرد که حالت شبانه را با وزیر در میان آرد (آر)
„რისხვის ჯალათი აქეზებდა, ღამის ამბავი ვეზირს უთხარიო!“

ვახტანგსაც ასე ესმის ტექსტი (416): „... (?) აწვევდა, იმ ღა-
მის ამბავი ვეზირს უთხრას“. საბას უკვე მოუწვევია ეს ჯალათი:

„რისხვისაგან ქონდაქარი მოაყვანინა და ვეზირსა წუხანდელი ყოველივე უამბო“. აზრი სხვა მხრივაც გამრუდებულია.

522

ვახტანგს ტექსტი არ ესმის, შესაბამისად, საბაც მის მცდარ გაგებას იმეორებს. ორიგინალშია (279):

اگر عزیمت او را به خطائی مقرر یابد وجه فساد آن را روشن ساخته بمدارا سخن راند
„[ვეზირმა], თუ მისი (იგულისხმება მეფე. – მ. თ.) გადაწყვეტილება ბიფათს უახლოვდება, მისი [ამ გადაწყვეტილების] სიცუდის რაობა ნათელჰყოს და [ამის თაობაზე მეფეს] კდემით მოახსენოს“.

ასევე ესმის ეს ადგილი ანონიმს (327): „თუ ამ საქმეში ურიგო და ჯელმწიფის დასაკლისი დაინახონ, მართალი ჯელმწიფეს მოახსენონ“.

ვახტანგი კი თარგმნის (420): „და თუ თავისი რჩევა სიკეთეზე ახლო ნახოს და იმისი ფარდის ზნელი გაუნათლდებოდეს, შეხვეწნით სიტყუას მოახსენებენ“. საბა: „თუცა მისი რჩევა საკეთილოდ რადმე ნახოს და მით მისის ფარდაგის სიბნელე განათლდებოდეს, ამოდ და ტკბილად შეაგონებდეს!“

523

ორიგინალშია (280):

این چه فکر فاسد و سودای محالست
„ეს რა ფუჭი ფიქრი და აბსურდი ვნებაა“.

ვახტანგი (424): „ეგ საჩხუბარი ფიქრია და უქნელი ვაჭრობა“. საბა: „შფოთის მოგონებისა მომატყვებელი და უმსგავსო ვაჭრობაიო“.

აქ فکر და سودა ერთი კატეგორიის ცნებები, სინონიმებია და ფიქრს, საზრუნავს ნიშნავს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ვახტანგს سودა ვაჭრობად შეცდომით სხვაგანაც აქვს გაგებული (119).

ორიგინალის *نسطير* (280) ნიშნავს ვარსკვლავ ალტაირსაც. აქ ვარსკვლავი უფრო ესადაგება, ვიდრე „მაღლად მფრინავი ქორი“ (საბა). ეს ცნება სხვაგანაც ასეა გაგებული.

ორიგინალშია (281):

که او را با وجود منظری کره عقلی قاصر دارد و با آنکه خشم بر او غالبست صفت تکبر نیز فرو نمی گذارد

„მას შესაფერისად თავისი საზიზღარი სახისა ჭკუაც მჩატე აქვს და რამდენადაც სიავე სძლევს, იმდენად მედიდურიცაა“.

ვახტანგი თარგმნის (424): „იმას ცრემლის ალმის სახედ-ველში მოკლე ჭკუა აქუს, ამ საქმით მტერი მაზე ნამეტანად არის. ესეც არის, რომ საბრალოებას ხელიდამ არ გაუშვებს“. საბა: „რომე მას ცრემლის ბავრაციის სახედველსა შინა მოკლეს ჭკუისა არიან, ამისთვის მტერნი მათ მეტად ერევიან. მერმე ესეც არის, მათსა უღონობასა ვერ დაუტეობენ“.

ჩანს, ორიგინალის *كره* („საზიზღარი“) ვახტანგმა შეცდომით გაიგო როგორც *كره* („ტირილი“), *خشم* წაიკითხა როგორც *خشم* რაც მტრად (*خشم*) გაიგო, და აქედან წარმოდგა გაუგებრობის ეს კასკადი.

ორიგინალშია (281):

خند و خفت

„სიფიცხე და ხიფათი“.

ვახტანგი (425): „გახარება და სირცხვილი“. საბა: „სიხარული და სირცხვილი“.

ორიგინალშია (281):

عين القمر

„მთვარის თვალი“.

ანონიმი (341): „ეინალუმარ“* ვახტანგი (426): „მზის თვალს ეძახდნენ“. საბა: „მზისთვალი“.**

ორიგინალშია (281):

حدث و خفت بر احوال او غالب است

„სიფიცხე და ჭკუაშტატომა ბატონობს მის ბუნებაზე“.

*ფიქრობთ, ანონიმის თარგმანში აქ უნდა გვეყონდეს عين الحيوه ანუ სპარსული حيا-ის („სიცოცხლის წყარო, უკვდავების წყალი“) სინონიმი, რადგან ანონიმი მთარგმნელის სპარსული ნუსხა აქ აშკარად عين العمر კითხულობს. და თუ იგი ქმეჭისეულია, ისმის კითხვა: მისი თარგმანი (حدث و خفت) გადამწერთა ნახელავი ხომ არაა? მაგრამ მაშინაც, თუ დავუშვებთ ვარაუდს, რომ აქ عين العمر გვაქვს, ვახტანგისა და საბას თარგმანში გაუგებრობას ვღებულობთ: „მზის თვალს“, რომელზედაც მთარგმნელები გვეუბნებიან: სპარსელები მთვარის წყალს ეძახიანო, „მზისთვალი“ საიდან გაჩნდა? სპარსულ ლიტერატურაში ბევრია შემთხვევა, როდესაც ავტორთ მოაქვთ არაბული ან ფალაური სიტყვები თუ ფრაზები და მას იქვე თარგმნიან (ჭერდოუსი, გორგანი და სხვ.). ასეთი მეთოდი აქვთ ქართველ მწერლებსაც. გიორგი მთაწმინდელი და ეფრემ მცირე თარგმანში ბერძნულ სიტყვას რომ შემოიტანდნენ, იქვე იძლეოდნენ მის განმარტებას. მაგ.: „... დიაკონებად, ესე იგი არს ჰმსახურებად...“ (ე. ბინთიმიძე, ეფრემ მცირის მთარგმნელობითი მეთოდის ერთი თავისებურების შესახებ. „საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე“, XXXVII: 3. 1965წ., გვ. 747). შდრ. აგრეთვე „ვისრამიანი“: „და მუნ თავისა საჯელი შაჰი უქმია და შაჰი ჯელმწიფესა ჰქუიანო“ (46,9). ამავე დროს, წყარო რომ მთვარისაა, ჩანს სხვა არაკიდანაც („მთვარის მოციქული კურდღელი“), სადაც მთვარეს ათქმევინებენ: „ჩემსა მდინარესა ზედა მოსრულხარ“ (ორიგინალი: 285; საბა: 394).

** ვახტანგსა და საბას რომ აქ გაუგებრობა მოსვლიათ, ამაზე მიუთითა ა. ბარამიძემ (იხ.: ალ. ბარამიძე, ნარკვევები, I, გვ. 308).

ვახტანგი თარგმნის (424): „გაბარება და სირცხვილი მის ამბავში გაურჩეველი და გაუწყობარია“. სცოდავს.

529

ორიგინალში გვალვია აღწერილი (281):

آتش خشک سالی چشمه ها را چون چشم سخت دلان بی نام ساخته
„გვალვიანი წლის ცეცხლს წყაროები გულქვათა თვალივით ნამის გარეშე დაეტოვებინა“.

ვახტანგი (424): „ხმელის წლის ცეცხლის თვალეში გულ-მაგართ თვალსავით უნამო გახდა“. საბა უფრო შორს მიდის: „ჰმელის წლის ცეცხლის სახედველნი, გულქვათ თუალთავით, ცრემლშემრობილად გაეკადა“.

530

ორიგინალშია (284):

بعد از زمانی خوانسار قدرت طبق سیمین ماه بر روی خوان آسمان بجلوه در آورد
„ცოტა ხნის შემდეგ ძლიერების მესუფრემ მთვარის ვერცხლის ტაბაკი ცის სუფრის ზედაპირზე ლაზათიანად ჩამოდგა...“

ვახტანგი (429): „ერთ ხანს უკან ძლიერების საღაროს პატრონმა თეთრი თაბახი მთვარისა ცის ხონჩის პირზე დაატრიალა...“

რა მოხდა? ვახტანგს „მესუფრე“ خوانسار ხანსალარ ('სუფრის [გაწყობის] ხელმძღვანელი') სიტყვის ჟღერადობამ „საღარო“ ხომ არ წამოუტივტივა?

531

ორიგინალში აღწერილია მზის ჩასვლა და სიბნელეში მთვარის ამოსვლა (284):

روی زمین به جمال جهان آرای آن شمع زاویه تهی داستان روشن شد
„მიწის პირი ღარიბთ ქოხის სანთლის ქვეყნის დამამშვენებელი სილამაზით განათდა“.

ვახტანგი (429): „მიწის პირი ქვეყნის მოსაკაზმავის
ბრწყინვალობის ნათლის სისრულის ხელცარიელი კუთხეში
მგდომსავით დარჩა“.

532

ორიგინალშია (284):

شعاع نیز اصغر بر اطراف بساط اغبر منتشر گشت و روی زمین بجمال جهان آرای آن شمع زاویه
تهی داستان روشن شد

„მთვარის შუქი ირგვლივ გავრცელდა და მიწის პირი იმ ხელმოკლეთა
სენაკის გამანათებლის მშვენიერებით განათდა“.

ანონიმი (344): „სულ ქუეყანა ნათლით მოეზაზმა. მისი
სინათლე საბრალოთ სამთელი შეიქნა“. ვახტანგი (430): „შზის
ელვა რომ მიწის პირზედ დაფარული შეიქნა, მიწის პირი
ქვეყნის მოსაკაზმავის ბრწყინვალობის ნათლის სისრულით
ხელცარიელი კუთხეში მგდომსავით დარჩა“. საბა: „და შზის
ელვა მიწას ქვეშ დაიფარა და ხმელეთის პირის სამკაული
ბრწყინვალეებისა ნათლის სისრულე ხელცარიელი კუთხთა
მგდომარე დარჩა“.

533

ვახტანგი და საბა ორიგინალში თქმულს ასხვაფერებენ:
ორიგინალშია (285):

اگر چراغ بمیرد صبا چه غم دارد
„თუ სანთელი ჩაქრა, დილის წიავს რა ენადღელება“.

ვახტანგი (431): „დილის ჩრახი თუ გაქრეს, რა სანადღელო
გაქუს“. საბა: „დილის ლამპარი თუ გაქრა, ვიდები ძირსა
ჩრდილთასა“.

534

ორიგინალშია (285):

ناوک چرخت ز سپر بگذرد
„ჩაღბისა ისარი შენს ფარში გაატანს“.

ვახტანგი (432): „*ჩაღბის წამწამი* შენს ფარში გაივლის“. საბა: „*სფეროს წამწამი* შენს ფარსა ეცემის დასაფეთარე“.

چرخ ناوک ისრის ერთგვარი სახეობაა (შდრ. „ვისრამიანი“, „ჩაღბის ისარი“).

აქ *წამწამი* ნიშნავს ისარს. იგი ისრის მნიშვნელობით სხვაგანაც გვხვდება „ქილილა და დამანას“ ქართულ თარგმანში. საბა: „თუცა *წამწამთა* წვერი მკერდსა ეცეს და გულსა დაეცოს“. ორიგინალის (292):

پیکان ناوکی که در سینه نشیند
„ჩაღბისა ისარი, რომელიც გულს განეწონება“.

ვახტანგის *ჩაღბი*, რაც ისრის სახეობაზე უთითებს, საბას ზეცის, განგების მნიშვნელობით მიუღია, რაც მცდარია.

535

ორიგინალშია (285):

و اگر عین الثور از مرغزار سپهر بدیده تصرف در او نگرد سماک رامح بسنان سطوت چشمش

بدوزد

„და თუ *აღნ* *აღ-სავრი* (*ვარსკვლავი*) სფეროს შამზნარიდან სხვანაირი თვალებით შეხედავს მას, *სამაქ* არ *რამეჭი* (*ვარსკვლავი*) შემმართებელი შუბით თვალს დაუკერავს (ამოუთხრის)“.

ვახტანგი (432): „*ანუ მზის თვალმან* ცის წალკოტიდამ დაჭერის ნდომის თვალით შეხედოს. ქეჩოისრიანი *თევზნი* გაკვირვების ისრით თვალს შეჰკერავს“. საბა: „*ანუ მზის თვალმან* ცის წალკოტით მისი დაპყრობა მოინება. ვარაზ მოისრულნი *ზღვის თევზნი* საოცრისა ისრითა თვალთაცა მისთა აღუკერვენო“.

ორიგინალში (289) ერთმანეთს დაპირისპირებულია ახალგაზრდობის ღამე (შავი თმები) და სიბერის დილა (თეთრი თმები) *باب شب* და *صبح شب*. ქართულში მხოლოდ მეორეა გადმოტანილი.

ორიგინალშია მაქსიმა (287):

عدل ار نه مهندسی نمودی

این گنبد آبگون نبود

„სამართლიანობას ინჟინრობა რომ არ გამოეჩინა,
ეს ცისფერი გუმბათი არ იქნებოდა“.

ვახტანგი (433): „თუ მოწყალე უსამართლობის მოყვარე იყოს, ეს წყლისფერი კარავი არ იქნებოდა“.

ორიგინალშია (288):

بآب دیده دست از کون شسته

„ცრემლით ამქვეყნიურობის ხელი დაებანა“.

ლაპარაკია განდეგილზე, მის მიერ ამ ქვეყნის დაგდებაზე. საეჭვოა, ვახტანგს ორიგინალისეული *კონ* რომელიც ფილოსოფიური ტერმინია და ნიშნავს არსობას, ამქვეყნიურ ყოფას, სწორად გაეგოს. მეფე წერს (435): „თვალის წყლით სული ფინთობისა გაერეცხა“. საბა თარგმნის: „გუგათ წყაროთა ჴელ-პირთა მწიკული სრულ გარდებანოდა“.

ორიგინალში ხატოვანად ლაპარაკია განდეგილზე, რომელიც თავისი თავისთვის უცხო გამზდარა, იგი დავიწყებული აქვს და მხოლოდ უფალი ახსოვს (288):

ز خود بیگانه با حق آشنائی

„თავისი თავისთვის უცხო, ჭეშმარიტებისთვის (ღმერთისთვის) ნაცნობი“.

ვახტანგი თარგმნის (435): „თავის უცხო ქნილიყო და ღვთის წინ – მოცინარი“. საიდან მოიტანა მეფემ ეს „მოცინარი“?

540

ორიგინალშია (288):

بتائی هر چه تمامتر در تعدیل ارکان می کوشید

„რაც შეიძლებოდა, აუჭარებლად საფუძვლიანობის კვალობაზე ირგებოდა“.

ვახტანგი (436): „სიმშვიდით, სახელის რიგით იბრძოდა“.

რა თქმა უნდა, საქმე გაუგებრობასთან გვაქვს, მაგრამ რისი შედეგია იგი, ვერ ვხვდებით.

541

ორიგინალშია (290):

بدانید که صاحب حق در حقیقت غالب است

„იცოდეთ, რომ ჭეშმარიტების პატრონი ნამდვილად გამარჯვებულია“.

ვახტანგი (439): „შეიტყოთ, რომ სიმართლის პატრონი ვინ არი“. საბა: „სიმართლის მოქმედი რომელია“.

542

ორიგინალშია (291):

بصورت تغلب کنی بگذری

بمعنی نکه کن که بس ابتری

„გარეგნულად ძლევამოსილად ნუ გვეჩვენები, როცა სინამდვილეში ძალიან გლახაკი ხარ“.

აქ ერთმანეთს დაპირისპირებულია გარეგანი და შინაგანი ნიშნები.

ვახტანგი (440): „ამ სოფელს ხერხი და ეშმაკობა ქენ, საუკუნოსა მიხედე, რაძინ უგუნური და უმეცარი ხარ!“

საბა:

„ამ სოფლის მოვერაგება, ქაჯთაგან შემოღებული,
რას გარგებს, საუკუნოსა მიგელის კარი ღებულ“.

და თუმცა წინა ბედითი სააქაოსა (اروس – ‘დღეს’) და საიქიო-
ზეა (سا – ‘ხვალ’) ლაპარაკი, აქ ტექსტი მხოლოდ გარეგნულ და
შინაგან თვისებებზე მიგვითითებენ.

543

ორიგინალშია მაქსიმა (194):

چو دانا یکی گوی و پرورد گوی

„როგორც მცოდნეს შეეფერება, ერთი თქვი, მაგრამ აწონილ-დაწონილი
თქვი“

ვახტანგი თარგმნის (445): „მცოდნესავით ერთი თქუი და
ფარდაში თქვი!“ მას ჯერ ასე ჰქონია ეს ადგილი თარგმნილი:
„მცოდნესავით ერთი თქუი და შევნიერი თქვი!“ მაგრამ
„შევნიერი“ გადაუხაზავს და ზედ „ფარდაში“ დაუწერია, რითაც,
რა თქმა უნდა, ორიგინალს დაშორებია. რამ გამოიწვია
სწავლული მეფის ეს შეცდომა? ვფიქრობთ, მან ვერ გაიგო
გადატანითი მნიშვნელობა *آورد* (‘გაზრდილი, აღზრდილი;
მოყვანილი, მოწეული’) სიტყვისა: „აწონილ-დაწონილი; გააზრე-
ბული“. და რაკი ეს სიტყვა ვიზუალურად *آرد* (‘ფარდა’) სიტყვას
ჰგავს, აზრის გადმოსაცემად მას მისცა უპირატესობა. საბა? საბა,
როგორც ყოველთვის ასეთ დროს, ტრანსფორმატორის როლს
ასრულებს:

„ერთი თქუი ბრძნული მარაგად, გუანდეს, *ფაროს* გარესა“.

544

ორიგინალი (295):

چنانکه طاران ولایت گرگان گوسفندی از دست زاهدی بحیله بیرون آوردند

„როგორც გორგანის კელამათის ქურდებმა ხრიკით განდევნის ცხვარი
წაართვეს“.

ნკრ აქ გეოგრაფიული სახელია – გორგანი, რაც ვახტანგს შეეცდომით კრ ('მგელი') სიტყვის მრავლობითად მიუჩნევია (ან + კრ).

ანონიმი (353): „როგორც ქარქანელთ* ქურდებმან ერთის მლოცავის მეუღაბნოეს ჯელიდამ მოტყუებით ცხვარი ჯელიდამ (?) გამოართვეს“. ვახტანგი (448): „როგორც რომ ქუეყნის ქურდთ ცხვრის მგელთა ზეიდის ჯელიდამ მაცთურობით ცხვარი გამოიყუანეს“. საბა: „რაგვარადაც ქვეყნიერსა მპარავთა ცხოვართა მგელთა მარტომყოფელის ხელიდამ საცთურით ცხოვარი გასტყუესო“.

საბა იმეორებს ვახტანგის შეცდომას. ასევე მცდარია თარგმანი ცოტა ქვემოთ: „მაცდურობისა მგელთა ნდომისა ღონისძიება დაიწყეს“. ორიგინალშია مكاران گران „გორგანელი გაიძვერები“ (295).

545

ორიგინალშია (295):

که زاهد را خواب خرگوشی دهند

„რომ განდეგილი მოატყუონ („კურდღლის ძილი მისცენ“, თვალი აუბან)“.

ანონიმი (354): „რითაც ღონით იყოს“. ვახტანგი (448): „კურდღლის ძილი მიეცათ“. საბა: „მაგრამე მარტომყოფს ყურდგლის ძილი ვერ მოგვარეს“.

546

ორიგინალშია (295):

گ شایان

„ჩოხანთა ძაღლი“.

„ეფესელი“ საბასია, ვახტანგთან არ გვხვდება (448).

* ქარქანი იხმარება გორგანის მნიშვნელობით ვახტანგის მიერ თარგმნილ „ამირნასარიანში“ (იხ.: ლიტერატურული ძიებანი, IX, გვ. 353).

ორიგინალშია (298):

بہای دل

„გულის ვნებით“ (გულის წადილით).

ვახტანგი (452): „შენის გულის აერით“. საბა: „შენისა გულისა ნიაკითა“.

როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, هو ('ვნება') ვახტანგს სხვაგანაც შეცდომით ესმის როგორც ჰავა, ჰაერი.

ორიგინალშია მაქსიმა (298; 227):

آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است

با دوستان تطف با دشمنان مدارا

„[საქაოსა და საიქიოს] განცხრომა ამ ორი სიტყვით განიმარტება:

მეგობრებთან – ალერსი (სიკეთე) [გვმარტებს], მტრებთან – ურთიერთობის ბალანსირება“.

ვახტანგი (451): „ორსავ სოფელს მოსვენება ამ ორის სიტყუის თარგმანია: მოყუარესთან შებრალება, მტერთან – ხვეწნა“.

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (453): „მოწყალების პატრონი, სად ის რომ მტერს მკლეთ და საბრალოდ ნახავს, წყალობის პირით უკმს, რომ მისის ამბის და საქმის გარიგება ქნას, თავის საქებელი უხვევით მიცემით და წყალობის გამოჩენით თემში განაბრწყინოს. შიშის მნახველს ზაფხულმა კიდევ ამანი უნდა მისცეს (აპატიოს. – მ. თ.)“. აქ „ზაფხულმა“ კონტექსტში ვერ ჯდება, იგი რაღაც გაუგებრობის შედეგი ჩანს. ორიგინალში კი ასეთი ტექსტია (300):

صاحب مروت چون دشمن را ضعیف و بیچاره بیند برحمت تدارک حال او باید نمود و مکارم اوصاف خود را با ظہار عفو و احسان بر عالمیان جلوہ باید نمود و ہراس یافته و بزہار آمده را امان باید داد

„კეთილშობილების მქონე როცა მტერს დაუძლურებულსა და უმწეოს ხედავს, [მან] მისი მდგომარეობის მოგვარებაში მოწყალება უნდა გამოიჩინოს და თავისი სანაქებო გულისხმიერება ადამიანებისთვის [ცოდვის] შენდობისა და პატიების გამომჟღავნებით უნდა გამოავლინოს, – შიშით შეპყრობილსა და პატიების მთხოვნელს უნდა შეუწდოს“.

აი, სად ყოფილა ძაღლის თავი დამარხული! – ვახტანგს პატი (‘პატიებით’) შეცდომით ამოუკითხავს როგორც ზღაპრულს (‘გაზაფხული’), ხოლო „გაზაფხული“ „ზაფხულით“ შეუცვლია.

550

ორიგინალშია (ლით. 229):

میدانست کہ نوش مسرت بی نیش مضرت صورت نہ بتدد
„იცოდა, რომ სიხარულის ზაფხულის გარეშე არ არსებობს“.

ვახტანგი თარგმნის (455): „შეატყო, რომ თვალის გუგა უნაშტროდ ვერ მორჩებოდა“.

ხომ არ ამოიკითხა ვახტანგმა მის ხელთ ნაქონ სპარსულ ხელნაწერში მსრ (‘სიხარული’)-ის ნაცვლად მსრ (‘ხედვა’)?

551

ორიგინალშია (301):

نه بی پریشانی دل دست آرزو بکمند زلفش میرسید و نه بی خار محنت از گلستان رویش گل مراد
می شکفت

„არც გულის გაწყალების გარეშე სურვილის ხელი მისი ზილფის ქამანდისთვის უწვდებოდა და არც სატანჯველის ჩხვლეტის გარეშე მისი სახის წალკოტიდან სურვილის ვარდი უყვავოდა“.

ვახტანგი (455): „არც შებრალებით გული ნდომის ხელს მისის ჭავლების ქამანდს მიაწვდენდა; არც მრავლის ხვეწნის

ეკლით მისი პირის წალკოტისაგან საწადლის ვარდი გა-
იშლებოდა“. საბა: „ვერცა შებრალებისა გული საწადლისა
მისისა ხელსა მის ნაწნავისა საგდებელსა მისწვდებოდა, არცა
ვედრებისა ქაცვთა მისის პირის წალკოტთა შინა საწადლის
ვარდი გაეშლებოდა“.

552

ორიგინალშია (302):

بی رنج بار عنا بدست نیاید

„მძიმე ჯაფის ტვირთის სიძნელის გარეშე არ მოდის“.

ვახტანგი (456): „სიკეთის ხაზინა უგველოდ ბევრის
გარჯით კელში არ მოვიდოდა“. საბა: „მრავლისა ცდითა
გველუცემრად არა ხვდებოდა“.

ჩანს, ორიგინალის რ ('ტვირთი')-ის სანაცვლოდ ვახტანგის
სპარსულ ნუსხაში იკითხებოდა ما ('გველი'), რაც მით უფრო
არაა მოულოდნელი, რომ აღმოსავლური თქმულებების მიხედ-
ვით განძს იცავს უხსენებელი. სპარსულ პოეზიაში განძის
მოპოვებას ისე უშლის ხელს გველი, როგორც ვარდის მოკრეფას –
ეკალი.

553

ორიგინალშია (302):

تبغ زند بر تو و گوئی خور است

زرد کند رویت و گوئی زر است

აქ რითმაა خور და زر მეორე სიტყვა (რ:) ეჭვს არ იწვევს
(ყვითელია), ოქროს ნიშნავს. იგი ჟღერს ასე: „ზარ“. -იც უნდა
წავიკითხოთ როგორც „ზარ“. ვფიქრობთ, ეს უნდა იყოს
ლექსისთვის შეკუმშული خوار („ხარ“), რაც ადვილს, იოლს
ნიშნავს (فرهنگ توم II, გვ. 1415). ვახტანგი (456): „ჰმალს
შემოგკრავს და იტყუის: მზის სხივი არის“. საბა: „ჰრმალსა

გცემს, *მზის სხივს* გაოცნებს“. *خو* კი ნიშნავს მზეს, მაგრამ ის იკითხება როგორც „*ხო*რ“; რაც „*ზარ*“-ის რითმად არ გამოდგება. მაგრამ აქ არის ალბათობაც (ხაზს ვუსვამთ: ალბათობა) იმისა, რომ *მზე*ვიგულისხმობთ.

554

ორიგინალში (302):

دیو گفت ای جان جهان تو یار منی

„*დევმა უთხრა*: ჰე ქვეყნის სულო, შენ ჩვენი ამხანაგი ხარ“.

ანონიმი (362): „*დევმან* ეს სიტყუა დაუმაძღლა და *უთხრა*“. ვახტანგი (457): „*დევმა უთხრა*: ლექსი. ეჰა...“ საბას ტექსტში ქურდის სიტყვებსაა გადაბმული დევის სიტყვები. უნდა აღდგეს „*დევმა*“, თორემ ისე აზრი მახინჯდება: „[*დევმა*] უთხრა ტაეპი“.

555

ვახტანგის თარგმანში დევი ქურდს ეუბნება განდეგილის სამწყსოს შესახებ, მისი გავლენით ისინი (457): „აღთქმასა და მოღვაწებას შესდგომიან, ჩვენი რიგისა და *ბაზიერობისაგან* განშორებულნი შექნილან“.

„*ბაზიერობა*“ შინაარსს არ ეხამება, გაუგებრობის შედეგი უნდა იყოს. ანონიმის თარგმანშია (352): „ამ ერთმა მეუდაბნემ ქუეყანა თავის ნებასა და რჯულზედ მოაქცია და ჩუენ გაგვაშორა“. ორიგინალში იკითხება (ლით. 230):

اکثر مردم این ولایت بیرکت تلقین او طریق توبه و انابت پیش گرفته اند و بازار وسوسه ما کاسد

شده

„ამ მხარის მაცხოვრებელთა უმეტესობას მისი ჩაგონების გამოისობით მონანიება და შენდობის თხოვნა დაუწყია, ხოლო ჩვენგან მათი შეცდენის ბაზარი გაფუჭებულა“.

ხომ არ უკავშირდება ვახტანგის თარგმანში მოცემული გაუგებრობა („*ბაზიერობა*“) ვიზუალურად მის მსგავს *از* (ბაზარ) სიტყვას?

ორიგინალშია (303):

از نادانی طرار بصره در چشم شما طرفه بغداد می نماید

„უცოდინარობით ბასრელი ბაცაცა შენ ბაღდადეღ ტურჟად გეჩვენება“.

ვახტანგს ეს გამოთქმა ასე უთარგმნია (458): „უცოდინრობით ბასრის ქალაქი თქუენს თვალს ბაღდადად ერვენება“. თუმცა ამით ქვეყანა არ დაქცეულა, – აზრი იგივეა.

ორიგინალშია (303):

زلف هندوی تو گفتم که دگر ره نزنند

„შენი ჰინდოს ზილფი, ვთქვი, მეტს არ დაესხმის-მეთქი“.

საბა: „ეცადე ინდოს ლაშქარმა გულს არ მისტაცოს ცნობანი“.

„ინდოს ლაშქარი“ სპარსულ პოეზიაში შავი თმის, შავი ხალის და მისთ. ეპითეტია. „ინდო“ აქ აბაშელს, აბისინიელს ნიშნავს და არა ინდოეთის მკვიდრს.* ეს ბეითი ჭაჭეზის (გ. 1389 წ.) ღაზელიდანაა, რომლის მათლა'ი ასეთია:

گوهر مخزن اسرار همانست که بود

حقه مهر بدان مهر و نشانست که بود

ორიგინალშია (304):

رخى چنان كه ز خورشيد و ماه نتوان كرد

„ისეთი სახე, რომელიც მზისა და მთვარისაგანაც კი არ შეიქმნებოდა“.

ვახტანგი (458): „ერთი სახე, რომ მზე და მთვარე არ შეედრებოდა“. საბა: „ერთი ხე მზე და მთვარისა იდგა, მართ უკე თესია“.

* ამის შესახებ იხ.: ვიქტორ ნოზაძე, ვეფხისტყაოსანის ღმრთისმეტყველება. პარიზი, 1963, გვ. 477-479.

საბას ვახტანგისეული „სახე“ შეცდომით ამოუკითხავს როგორც „ხე“.

559

ორიგინალის ფაქიზი ზმა ვახტანგს ვერ გაუგია. ორიგინალში აღწერილია ლამაზი ქალი (304):

زلفش سنبل اندر تاب می شد
ز رشک عارضش گل آب می شد

იმან, რომ ტექსტში ერთმანეთის გვერდით მოტანილი ორი სიტყვა گل ('ვარდი') და آب ('წყალი') სპარსულში ქმნის კომპოზიტს آب گل ('ვარდისწყალი'), ვახტანგი შეცდომაში შეიყვანა, ლამაზ ქალზე თქვა: სახე ვარდისწყალს უგავდაო. აქ თითქოს საჩოთირო არაფერია. ასევე, ვახტანგმა კარგად იცის, რომ სუმბული დაგრეხილია და სპარსულ პოეზიაში იგი ხშირად იხმარება ქალის ხუჭუჭი თმის ეპითეტად (და მეტაფორადაც). ამიტომ თითქოს რას ვერჩით სწავლულ მეფეს, რომელიც ლამაზ ქალზე ამბობს: თმა სუმბულივით დაგრეხილი (ხვეული) ჰქონდაო. მშვენიერი თმა ჰქონია! მაგრამ საქმე უფრო რთულადაა და ვახტანგი, ვიმეორებთ, ტექსტის ამ ფაქიზ მეტაფორას ვერ ჩაწვდომია. სპარსულ ტექსტში კი ნათქვამია სხვა რამ, კერძოდ ის, რომ სუმბული, რომელიც დახვეულია, ამ ქალის თმის ზილფისგან კი არ იხვეოდა (უფრო კი არ იხვეოდა), არამედ ის, რომ ამ ქალს ისე ჰქონდა დახვეული თმა, რომ სუმბული მისი შურით ისეთ ცუდ ყოფაში იყო ჩავარდნილი, რომ უარყოფითი განცდისაგან იგრიხებოდა. ასეთივეა მეორე ტაეპიც. აქ ის კი არ არის ნათქვამი, რომ ამ ქალის ღაწვები ფეროვანებით ვარდისწყლად ქცეულიყო, არამედ პირიქით (აქაც პირიქით), ამ ქალის ფეროვანი ღაწვების შურით (აკი წერია: زش, 'შურისაგან') ვარდი ხელიდან იყო წასული (გახუნებული იყო), ვინაიდან აქ კომპოზიტი آب گل ('ვარდისწყალი') კი არა გვაქვს, და ის კი არ არის ნათქვამი, რომ ამ ქალის ღაწვები ვარდისწყლად იყო ქცეული, მისი ღაწვები ფეროვანებით

ვარდისწყალს დამგვანებოდაო, არამედ ისაა თქმული, რომ ამ ქალის ღაწვების შურით ვარდი წყლად (უფერულად, უფასურად, არარაობად) იყო ქცეული. ამდენად, მოტანილი ბეძეთი ასე უნდა ითარგმნოს:

„მისი ზილფების [შურით] სუმბული იგრიბებოდა;
მისი ღაწვის შურით ვარდი არარაობა ხდებოდა“.

560

ორიგინალში ერთმანეთთან მოალერსე შეყვარებულებზე ნათქვამია (305):

این برخ شمع هر شبستان بود

و آن به لب نقل می پرستان بود

„ეს სახით ყოველი საწოლი ოთახის სანთელი იყო,
ის კი ტუჩებით შემთვრალეთა ნუღლი იყო“.

ვახტანგს უთარგმნია (460): „ერთი პირით ყოვლის ღამის სანთელი იყო და მეორე ბაგით ღვინის მოყვარეთ ლალი იყო“. საიდან გაჩნდა აქ „ლალი“? (ამ წიგნის რედაქტორის, მ. შიშინაშვილის ვარაუდით, ქ-ის ნაცვლად ل لال ('ლალი') იქნა ამოკითხული). საბას ვახტანგისეული გაგებისთვის აცილება არ მიუცია:

„ერთისა პირი – მოყურად ღამისა მანათლებელი,
მეორის ბაგე – ბალახში ბროლ-ლალთა ზედ შემწებელი“.

561

ორიგინალში (305):

طلوع صبح وصال را مترصد باش

„მეგობრის ცისკრის აღმოხდომას ელოდე“.

ვახტანგი (460): „დღის ცისკრად ჩემის სახის ნახვას ელოდეო“. საბა: „ცისკრის მოწვევამდე ჩემისა სახისა ნახვასა ელოდეო“. „ცისკრად“ საბას გაუგია როგორც დროის გარემოება.

ორიგინალშია (306):

نزدیک بود ... نزد خدای بزه مند و اثم شوم

„ახლოს იყო (კინაღამ), ღმერთთან შეშეცოდა და დანაშაული ჩამედინა“. ე. ი. კინაღამ ტყუილუბრალოდ მოვკალიო!

ვახტანგი თარგმნის (461): „ღმერთმან საბრალოს სიკეთე გამოაჩინა“.

საყვარელთან საწოლში მონებივრე მოღალატე ცოლი რეგვენ ქმარს უდანაშაულო ჰგონია და გულში ამბობს (306):

صلاح آن است که حالا باری عیش بر ایشان منفص نگردانم و آبروی او پیش مرد بیگانه بر خاک مذلت نریزم که این عمل از روی لهو و سهو می کند که بقصد و عمد مرا نظر بر هنر او باید داشت و دیده از عیب او باید فرو بست

„ხამს, რომ ახლა მათ განცხრომის ჟამი არ გავუფუჭო და მას (ჩემს ცოლს. – მ. თ.) ღირსება უცხო კაცის თვალში არ შევუღახო, რადგან ამ საქმეს [ის] დროისტარებისა და ცთუნების მიზეზით ჩადის და არა [საგანგებო] განზრახვითა და მიზნით. [ახლა] მე მისი უნარიანობა (ღირსება) უნდა დავაფასო და მის აუგზე თვალეში უნდა დავხუჭო“.

ვახტანგს აქ ყველაფერი სწორად აქვს თარგმნილი გარდა ერთი ადგილისა: ქმარი მის ტექსტში ჩემს ცოლს კუროსთან ალერსი არ ჩავუშალოო, ამაზე კი არ დარდობს, არამედ ამბობს (461): „მეუღლეობის ღვინი მასთან არ გავიმწარო!“ ანონიმს კი სწორად ესმის ტექსტი (356): „ახლა ესე სჯობს, რომე ამათი ღვინი არ გავამწარო“.

ორიგინალშია (306):

چون رست از سایه شب شاهد روز

امید از چرخ صبح عالم افروز

„როცა ღამის ჩრდილისაგან განთავისუფლდა მზე,

დილის ჩარხისგან გამოანათა ქვეყნის მანათობელმა [მზემ]“.

ვახტანგი (461): „რა გამოვიდა ღამის ჩრდილისაგან დღის დროშა, გამოხდა ჩაღბისაგან ქვეყნის განმანათლებელი ცისკარი დილისა“.

საიდან გაჩნდა ვახტანგის ტექსტში „დროშა“?

565

ორიგინალში მოტყუებული ქმარი თავის ცოლს, რომელსაც საყვარელთან შეუსწრო, ეუბნება (307):

پس مرا جانب دوست تو رعایت کردن و آزرم تو نگاهداشتن لازم آمد
„ამდენად, მე შენი საყვარლის დაფასება და შენი ღირსების პატივისცემა მმართვეს“.

ვახტანგი (462): „მაშ მე შენს მოყურობაზე პატივი მმართვეს“.

566

ორიგინალშია (307):

از روی بصیرت کامل آغاز کار کند
„სრული გამჭვირვალობით შეუდგება საქმეს“.

ვახტანგი (464): „თვალის პირით საქმეს შეეყრება“. საბა: „თვალის გამო საქმესა მიხვდების“.

ვახტანგს თავზე სიტყვისა „პირით“ განმარტების ნიშანი დაუსვამს, აშიაზედაც გაუტანია ეს ნიშანი, მაგრამ განმარტება მირჩენია.

567

ორიგინალშია (308):

زمانی چون بسته با لب خندان حکایت فندق سر بسته گفتندی
„ერთ ხანს ფისტასავით მოცინარი ბაგეებით თავმოკრული თხილის ამბავს ამბობდნენ“ (ფისტას ბაგეებს ადარებენ სპარსულ ლიტერატურაში).

ვახტანგი (464): „ერთ წამს ფისტიასათვის მოცინარითა ბა-
გით პირს გახსნიდენ“. საბა: „ხან ბუსტულისათვის მოცინარითა
ბაგითა პირთა იძრევდენ“.

უნდა გასწორდეს: „ბუსტულსავით“.

568

ორიგინალშია (308):

بر روی سبزه نرمتراز حریر سبز می چرند

„მწვანე აბრეშუმზე უფრო რბილი მოლის პირზე მოვენ“.

ანონიმი (369): „რბილს ბალახზედ წვებიან“. ვახტანგი (465):
„პირისაგან უფრო რბილს მწვანის პირზე დადიან“. საბა: „ღაწვის
ურბილე მწვანოანთა ზედა დადიანო“.

ჩანს, ყო, რაც აქ წინდებულის როლს ასრულებს (–ზე), ვახ-
ტანგმა გაიგო მისი პირდაპირი მნიშვნელობით (‘სახე’).

569

ორიგინალის მიხედვით დათევები მაიმუნებთან ბრძოლას
გადაწყვეტენ (309):

در گرمی کارزار و شعله گیرودار آتش در خرمن عمر بوزینگان افکنند

„ომის სიმბურვალესა და ბრძოლის ალში მაიმუნების ძნაში ცეცხლი
ჩაეგდოთ“.

გიროდარ (სიტყვასიტყვით: ‘აიყვანე და იყოლიე!’) ბრძოლას
ნიშნავს. ვახტანგს, ვფიქრობთ, არ ესმის ეს გამოთქმა, მას ეს
ადგილი ასე უთარგმნია (465): „ომის სიცხის ალი დაჭერისა და
გაშვების მაიმუნების სიცოცხლის კალოს შეუდვან“. არც საბას
ეტყობა, რომ „დაჭერა და გაშვება“ ბრძოლის სინონიმად
მიეჩნოს, მას ამ ფრაზის ხმარებისაგან საერთოდ თავი შეუკავე-
ბია: „ომისა საკმლისა ალი ციდამტკაველთა სიცოცხლისა
კალოთა მოუკიდონ“.

ორიგინალშია (309):

شیر زرین چنگال مهر از بیشه سپهر میل چشمه سار فی عین حمته نمود
„როცა მზის ოქროსჩანგლიანმა ლომმა [ცის] სფეროს ტყიდან ის წყარო იწება“.

ვახტანგი თარგმნის (465): „მზის ოქროს ჩანგლიანმა ლომმა ცის ტყისაგან *ეინალ ყათრის* წყაროზე წასვლა მოინდომა“. ვახტანგს ორიგინალის *عين حمته* ფრაზის ნაცვლად უწერია „ეინალ ყათრ“ (*عين الفطر* – ‘გოგირდი’). საბა კი წერს: „ოქროსჭანგლიანმა მზის ლომმა *ცის ნადირის* წყაროსა ზედა წასვლა მოინება“.

ორიგინალშია (309):

دب اكبر و اصغر بر حوالی قطب شمالی خرامیدن آغاز کردند
„დიდი დათვის თანავარსკვლავედმა და პატარა დათვის თანავარსკვლავედმა ჩრდილო პოლუსის მიდამოებში სვლა დაიწყეს“.

ვახტანგის თარგმანში არ ჩანს, რომ აქ ვარსკვლავებზეა ლაპარაკი (საერთოდ ვისზე ან რაზეა ლაპარაკი). მას ეს ადგილი არ ესმის. მეფეს უთარგმნია (465): „*დიდმა და პატარამ დასავლეთისა და ჩრდილოეთის კარისაკენ* ახლო სიარული დაიწყო“. ვერც საბა გარკვეულა ვითარებაში: „*დიდმან და მცირემან დასავლისა და ჩრდილოს ბჭისა* ახლოს სლვა დაიწყო“.

ორიგინალშია (310):

بای اقامت در دامن سکون کشیدند
„დამკვიდრების ფეხი *სიმშვიდის* კალთაში გადგეს“. ე. ი. იქ დაემკვიდრნენ საცხოვრებლად.

ვახტანგის თარგმანშია (465): „*მაშიგ დგომის* ფეჯი *სირეგვენის* კალთაში წაიხვიეს“.

საიდან გაჩნდა ვახტანგის თარგმანში „სირეგვენე“? შეიძლება, იგი გაუგებრობის შედეგი არც იყოს. არ არის გამორიცხული, მთარგმნელს აქ მოვლენის განვითარებისათვის გაესწროს და, იცოდა რა, რომ ამის შედეგად რა უბედურება მოელოდა დათევებს, სხვის მიწა-წყალზე მათი უშიშრად დაბინავება სირეგვენედ მიეჩნოს.

573

ორიგინალის (310) მიხედვით, მაიმუნებმა მათი ოჯახის განადგურება რომ შეიტყვეს,

اضطراب آغاز کردند

„ვაი-უშველებელი (გოდება) დაიწყო“.

ვახტანგს უთარგმნია (466): „აჩქარება შეექნათ“. „აჩქარება“, ვფიქრობთ, რაღაც გაუგებრობის შედეგი უნდა იყოს. ანონიმს უწერია (361): „ტირილი და ვაება შექმნეს“. საბა არ ჩქარობს, მან იცის, რომ აქ „აჩქარება“ შესაფერისი გამოთქმა არაა, საქმის არსში ერკვევა და წერს: „იწყეს ... ტირილი და ვაება“.

574

ორიგინალშია (310):

در حوزه تصرف در اوردند

„მფლობელობის ფარგლებში მოიქცეს“.

ანონიმი (370): „ყუელა დათევებმა მოაგროეს“. ვახტანგი (466): „თავის კერძს აუზში მოიყუანეს“. საბა: „მათსა საკერძო ავაჯანთა შეადინეს“.

ვახტანგს حوزه (‘ფარგლები, რაიონი’) حوض-ში (‘აუზი’) აურევია. მეფის შეცდომა განუმეორებია საბას.

575

ორიგინალშია (310):

„ბოლოს ბედი უკუმეცა [და] უბედურების მტვერი თავზე დამესხა“.

ანონიმი (371): „ბედი გარდაგვიბრუნდა“. ვახტანგი (467): „გაბრუნებულმა ბედმა იდბრის მიწა ჩემს თავზე გასცრა“. საბა: „სულთქმით იახა, გაბრუნდა და თქვა: ბედმა ჩემმა მკოდოვანების მტვერი თავსა დამაცრაო“.

მეფე არ გაბრუნებულა.

საბას ვახტანგისეული „იდბრის“ მისი ქართული შესატყვისით შეუცვლია. ადრე ჩვენ უკვე გვქონდა ლაპარაკი იმის თაობაზე, რომ ვახტანგის სტრიქონთარგმანში ნახმარი აღმოსავლური სიტყვების უმეტესობა ან იმ დროის ქართულის ლექსიკურ ფონდში უკვე იყო შესული ვახტანგისაგან დამოუკიდებლად, ანდა ზოგი მათგანი ვახტანგს დროებით აქვს დატოვებული ტექსტის გაჩაღხვამდე.

576

ვახტანგის თარგმანშია (467): „მოთმინების ხე საწადლის ხილის მოსავლის მომცემია ამ ბრძანებით, რომ მოთმინება – კარის გასაღები, და მოთმინების ქნა მორჩომის კარის გასაღები იქნება“.

თარგმანი ზუსტი არ არის. ორიგინალშია (311):

درخت صبر میوه مراد بار آرد و بحکم الصبر مفتاح الفرج شکیب ورزیدن کلید ابواب نجات بود

„აღოეს ხე სურვილის ხილს ისხამს და მოთმინების გამოისობით შვების გასაღები, გამძლეობის ქნა თავის დახსნის (გადარჩენის) კარების გასაღებია“.

ზმა გვაქვს: صبر საბრ ნიშნავს აღოესაც და მოთმინებასაც.

არაა ეს ჩვენი ქმეჭი „თლათ პატიოსანი“ კაცი: ფრაზაში الفرج თუ فُرج გახმოვანებულია ასე: ჭარაჯ, ფრაზა ნიშნავს „[განსაცდლისაგან] თავის დაღწევის გასაღებს“, მაგრამ იმავე فُرج-ს თუ გავახმოვანებთ ასე: ჭარჯ, მაშინ ფრაზა ითარგმნება როგორც „ქალის საშოს გასაღები“.

ორიგინალშია (312):

سرور سینه بمشاهده اهل بیت و اقربا باز بسته است

„გულის სიხარული ოჯახის წევრებისა და ახლობლების ყურებასთან არის დაკავშირებული“.

ამას ამბობს მაიმუნი, რომელსაც ცოლ-შვილი ამოუწყვეტეს. ვახტანგი კი თარგმნის (468): „მკერდის დამწველობის ალი სახლსა მოყურობისას აბია“.

ორიგინალში მაიმუნების უმოწყალოდ გამელეტ დათვთა მეფეზე ნათქვამია (313):

ملك خراسان را قطرات اشك از دیده بيشرم چكيدن گرفت

„დათვების მეფეს უსირცხვილო თვალთაგან ცრემლის კურცხლებმა ცვენა დაუწყო“.

აქ ესაა ნათქვამი: მიუხედავად იმისა, რომ ეს დათვი ბუნებით უსირცხვილო და უტიფარი იყო, ახლა ასე გაუბედურებულს მათი მსხვერპლის დანახვაზე გული დაეწვა და ცრემლებიც კი წამოუვიდა. ვახტანგი თარგმნის (470): „დათვის ჯელმწიფესაც ცრემლი უშურველად თვალიდამ წამოსცვივდა“.

ორიგინალშია (314):

صورت حال با ایشان تقرير کرد

„საქმის ვითარება მათ აცნობა“.

ანონიმი (375): „ეს ამბავი იმათაც უამბო“. ვახტანგი (472): „ამბის სახე ლაშქართ შეატყობინონ“. საბა: „ამბრისა ფერი ჯავრი შეითქვან“.

საბას ვახტანგისეული „ამბის“ ამოუკითხავს როგორც „ამბრის“ და მთელი გაუგებრობა აქედანაა წარმომსდგარი.

ორიგინალშია (315):

و من قضیه کارشناس را از مقوله این حيله ميشناسم
„და მე ქარშენანსის განზრახვას ამ ხერხის საბოლოო ვცნობ“.

ანონიმი (376): „ქარშონას ამბავი კარგად ვიცი, – ხერხითა და ვერაგობით სავსე არი“. ვახტანგი (474): „მე ქარშონას საქმე იმათგანად ვიცი, ეს სიტყვა რომ პირდაპირ ვთქუი“. საბა: „მე ქარშონას საქმე ამით ვიცი, რომელიცა პირისპირ უთხარი“.

ეტყობა, مقوله (‘სახეობა’) ვახტანგმა გაიგო როგორც „სიტყვა“ (مقاله).

ორიგინალშია (315):

بگذشت شام نکبت و صبح ظفر دמיד
گم شد خزان رنج و بهار طرب رسيد
„გავიდა მწუხარების ღამე და გამარჯვების დილა გათენდა,
გაჭირვების შემოდგომა დაიკარგა და შვების გაზაფხული დადგა“.

ანონიმი თარგმნის (366): „ღამის ბნელი წავიდა, გათენების ნათელი შეიმოსა; შემოდგომა წავიდა, გაზაფხული მოვიდა“. ვახტანგს ორიგინალის გომ (‘დაკარგული’) ვიზუალური მსგავსების გამო წაუკითხავს როგორც კ ქამ (‘ცოტა’). მეფე წერს (473): „გაიარა სიმწუხარის ღამემ და გამარჯვების დილა მოვიდა; შემცირდა შემოდგომის ჭირი და ლხინის გაზაფხული მოვიდა“.

ორიგინალშია (316):

می شنیدم که راحت جانی
„გამეგონა, რომ სულის შვემა ხარ“.

ვახტანგს უთარგმნია (473): „გამეგონა, რომ *სულეების სული* ხარ“.

„სულეების სული“ კარგი მხატვრული სახეა, მაგრამ მისი გაჩენის მიზეზი, ვფიქრობთ, უმაღლეს ვახტანგის მიერ არაზუსტად თარგმნილი ფრაზაა, ვინემ მისი პოეტური წარმოსახვა. ჩვენი ეჭვი აქ ასეთია: შეიძლება, სწავლულ მეფეს راح (‘შეება’) ამოეკითხოს როგორც حو (‘სული’) სიტყვისგან გამომდინარე ცნება. ჩვენს ორკოფობასთან დაკავშირებით გვაგონდება ლუკიას სიტყვები: „ასე ამბობენ, ჩემი ბატონი (sic!), და მართალი უკეთ ღმერთს ეკოდინება, ჩემი (sic!) ბატონი“. ანუ როგორც მუსლიმი სწავლულები იტყვიან, الله اعلم – ‘ალაჰი უფრო მცოდნეა (ღმერთმა უკეთ იცის)’.

583

ორიგინალშია (316):

روزی – بخواص و عوام گفت

„ერთ დღეს ... დიდებულთ და მდაბიოთ უთხრა“.

ვახტანგი თარგმნის (474): „ერთ დღეს მეჯლიშში კარგთან და ავთან თქუა“.

584

ვახტანგის თარგმანი მცდარია, მეფეს ორიგინალი სწორად არა აქვს ამოკითხული (479): „იმის მოვლით, რაც ზღვის მსგავსის ჯარის რიგი არის და იქნას“. ეს შეცდომა განმეორებულია საბას რედაქციაშიც: „რომე მისისა გზითა ზღვის მსგავსი ლაშქარი რიგიან მოვიჴმაროთო“. ორიგინალში კი წერია (320):

آنچه از اسباب در بایست باشد مهیا سازیم

„ის, რაც ვითარებისთვის საჭიროა, მოვაზადოთ“.

ვახტანგს სპარსული გამოთქმა بایست რ დარ ბამდესთ (‘საჭიროა’) წაუკითხავს როგორც در بایست დარბა ასთ (‘ზღვა არის’) და მთელი გაუგებრობა აქედან არის წარმომდგარი.

ორიგინალში სპარსულ და არაბულ ენებზე იკითხება მაქსიმა (322):

بقای سلطنت با کفر ممکن است و با ظلم و بیداد محال الملك یبقی مع الکفر و لا یبقی مع الظلم
„სამეფო ურჯულოებით კი დარჩება, [მაგრამ] ბოროტებითა და
უსამართლობით – ვერა“.

ვახტანგი თარგმნის (482): „ველმწიფობის სიმტკიცე უდიერობითა და უსამართლობით არ იქნება“.

ორიგინალშია (322):

هر که بصحبت زنان حریص باشد رسوا شدن را آمده باید شد
„და ვინცა ქალთა საზოგადოებაში ატყდება, თავის გაბახებას უნდა ელოდეს“.

ანონიმი (384): „ვისაც უცხოთა დიაცთაჲ მუსაიფობა ჰქონდეს, ის თავის თავის ძრახვასა და სახელის გატეხას უნდა ელოდეს“. ვახტანგი (483): „ვინც ენამეტობა მოინდომოს, შერცხვენას ელოდეს“. საბა: „ენამრავალი – მისსა შერცხვენასა“.

ჩანს, صحبت زنان ('ქალთა საზოგადოება') ვახტანგმა გაიგო როგორც صحبت زن ('საუბრის მწარმოებელი, მოლაპარაკე, ენამრავალი').

ორიგინალშია (322):

مردمان بد خلق را از بسیاری دوستان
„ავი ბუნების ხალხმა – მეგობართა სიმრავლისაგან“.

ანონიმი (385): „ავგულს კაცს ბევრის მოკეთის მოპოებისაგან“. ვახტანგი (483): „ავის კაცის გაწყობა, მათგან კარკაცობის იმედი“. საბა: „ავისა კაცის მეგობარმა – მათგან სიკეთის ქნისაგან“.

ორიგინალშია (323):

بنجم بخیل را از نیکو کاری

„მეხუთე, ბუნწმა – კარგი საქმისაგან“.

ანონიმი (385): „მეხუთე, *მემშურნეს* კაცს კაის საქმისაგან“. ვახტანგი (483): „ეშმაკობისა და ავ ენას კარგისა და კარგის საქმის იმედობა“. საბა: „*მეხუთედ, ავენამ* – კეთილის საქმის მოსვლისაგან“.

ორიგინალშია (323):

و حالا توقع باز گشتن ایام شباب و امیدوار بودن به مراجعت قوتهای نفسانی همان حال دارد که از

آب آتش افروختن و از آتش طمع دفع تشنگی کردن

„აწი სიჭაბუკის ხანის დაბრუნება და ძალ-ღონის ხელახლა მოცემის იმედი ისეთივეა, წყლისგან ცეცხლი რომ იძიო და ცეცხლისგან წყურვილის მოკვლა ისურვო“.

ვახტანგი თარგმნის (484): „ახლა დაბრუნება ვაჟკაცობის დღეზე და ამ იმედის იგულებდა გაბრუნებაზე სულის ღონისაკენ და *ეს გუნება ჰქონდა, რომ წყლისაგან ცეცხლი აენტებოდა და ცეცხლისაგან წყურვილი დანელდებოდა*“. გახაზული სიტყვები, როგორც ვნახეთ, გველს ეკუთვნის და არა ავტორს. საბა ვახტანგის ტექსტს იმეორებს.

დაბერებული გველი, რომელიც ისე მარჯვედ ველარ ნადირობს, იმ ჭკუაზე დადგა, რომ ცოტა გარჯით თავი ირჩინოს. ორიგინალშია (324):

بنای کار بر کم آزاری باید نهاد و هر مذلتی که روی نماید بقبول آن منت داشت

„ხამს, საქმის საფუძველი *უწყინარობაზე* დავაფუძნო და ყოველი დამცირება, რომელიც გამოჩნდება, როგორც მოწყალება, ისე მივიღო“.

ანონიმიც ასე თარგმნის (377): „ახლა უწყინარობას უნდა დავეჩვიო“. ვახტანგი დაბნეულა (484): „ახლა სამირკველი საქმისა ცოტას ვისმეს გარჯაზე უნდა დავსდვა“. ლაპარაკი კი უნდა იყოს არა იმაზე, რომ სხვა ნაკლებად გაირჯება, არამედ იმაზე, რომ ის, გველი, წინააღმდეგ მისი სურვილისა, იძულებულია, სხვის შევიწროებას უკლოს.

591

ორიგინალშია (324):

وقت پیری هم غنیمت دان که از عمر عزیز هر دمی کان بگذرد دیگر نبینی جز بخواب
„მოხუცებულობის დროც გამოიყენე, რადგან საყვარელ სიცოცხლეს ყოველ წუთს, რომელიც გადის, ძილში თუ ნახავ!“.

ბრძანებითი კილოთი გადმოცემული ეს შეგონება ვახტანგს ასე აქვს თარგმნილი (484): „სიბერის დროც კიდევ კარგია, სათუთი სიცოცხლეა, რომელსაც, რომ გაივლის, სიზმარშიც ვეღარ ნახავ“.

592

ვახტანგისეული თარგმანის ტექსტი, რომელიც დღეს ჩვენ ხელთა გვაქვს (M – 53), მიუხედავად იმისა, რომ იგი მეფის ბრძანებით გადაუთეთრებიათ, როგორც ადრეც გვაქვს აღნიშნული, შავს წარმოადგენს. ვახტანგს ასეთი მეთოდით უმუშავია: ჯერ უნდა გაეკეთებინა სტრიქონთარგმანი, შემდეგ კი უნდა გაეჩაღხა იგი და მისთვის საბოლოო სახე მიეცა. მაგრამ ცნობილი მიზეზებისა გამო მეფეს არ მიეცა თარგმანის გადათეთრების საშუალება და იგი საბას გაუგზავნა სარედაქციოდ. ვახტანგს ორიგინალის ზოგი სპარსული სიტყვა უთარგმნელად აქვს გადმოტანილი, შეიძლება იმიტომაც, რომ უცხად მას სათანადო ქართული შესატყვისი ვერ მოუძებნა, ფიქრობდა, გადათეთრების დროს ქართულ ადეკვატს მოვიტანო. მაგრამ რაკი უკუღმართმა ბედმა მას თარგმანის გაჩაღხვის საშუალება არ მისცა, ვერ მოასწრო ასეთი, უთარგმნელად ჩატოვებული სპარსული სიტყვების თარგმანი თუ არა, კომენტა-

რი მაინც მოეცა. კიდევ კარგი, რომ მას საბა ეგულებოდა ამ საქმის გამგრძელებლად და კიდევაც მას მოამთავრებინა ეს საქმე. და საბამ, იცოდა რა სპარსული, მეფეს ეს პრობლემა მოუხსნა. მაგრამ საბას მაინც დარჩენია ზოგი ასეთი სიტყვა გააზრების გარეშე. მაგალითი, რომელსაც აქ ახლა მოვიტანთ, ამისი ტიპური ნიმუშია. ორიგინალში წერია (366):

عجب ظفري یافتی بر دشمنان و غريب فتحی بدست تو بر آمد

„საკვირველი ძლევა მოიპოვე მტრებზე და საუცხოო გამარჯვება ხელგეწიფა შენ“.

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (486): „საკურველი გამარჯვება მოგხუდა მტრებზედ, უცხო ფთა შენის მკლავიდან გამოვიდა“.

აი, ეს *فتا* ჭეთაჰ ('გამარჯვება') დაუტოვებია ვახტანგს უთარგმნელად თავის ტექსტში „ფთა“ ფორმის სახით, საბა კი ვერ ჩამხვდარა აზრს (ეს რა სიტყვა ვიხმარეთ! საბა და ჩაუმხვდარობა?!) და დაუწერია: „გასაკვირვალად გამარჯვება მოგეცა მტერთა ზედა და უსწორო ფრთენი მკართა შენთა მოუხსნესო“.

593

ორიგინალშია (ლით. 249):

اگر جمعی عزیمت کاری کنند و گروهی در طلب مهمی قدم زنند آن کس بمقصود خواهد رسید که به فضیلت مروت مخصوص باشد چه خاصیت مروت آن است که کار صاحبش از پیش رود و اگر درمروت برابر باشند کسی مراد یابد که ثبات دل و صدق عزیمت او بیشتر بود و اگر در این نیز مساوی باشند آن کس بر مطلوب قادر گردد که یار و مددکار او زیاد باشد و اگر در آن باب نیز

تفاوتی نباشد هر کرا دولت یآوری کند و قوت بخت مدد دهد ظفر او را خواهد بود

„თუ ერთ საქმეს რამდენიმე კაცი ადგას და მრავალი კაცი ერთ საქმეში ეჯიბრება ერთმანეთს, მათგან საწადელს ის მიაღწევს, რომელსაც მეტი ვაჟკაცობა ექნება, რადგან ვაჟკაცობის თვისება ისაა, რომ მისი მქონეელი კაცის საქმე წინ წავა. და თუ ისინი ვაჟკაცობაში ერთმანეთს ტოლს არ უდებენ, მაშინ ის შეისრულებს წადილს, ვისაც გულის სიმტკიცე და განზრახვის სიწრფელე უფრო მეტი აქვს. და თუ ამაშიაც ტოლნი

აღმოჩნდნენ, ის კაცი დაუფლება საწადელს, ვისაც მეტი მეგობარი და დამხმარე ჰყავს. და თუ ამაშიაც არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, მაშინ ის იმარჯვებს, ვისაც ბედი წყალობს და იღბალი ეხმარება“.

საბა: „თქმულა, თუცა კრებულთა დასნი რა ერთად საქმესა რასმე ზედა მონებებისა ფერკთა დასდგმენ, უეჭველად თვსსა საწადელსა მიხვდებიან და მოწყალებისა უმეტეს იამებიან. არათუ ბუნებით მოწყალება ამას ჰქვიათ, რომე პატრონისა საქმე წინ წაიყუანოს და ესეთსა საქმეში ერთსული იყოს. რა ერთსა საწადელსა აიღებენ, რომელი სიმკნესა და ერთგულობასა მატდეს, და სწორედ შეურყეველად დადგებიან, მათსა საწადელსა ძლიერსა შეიქმონენ, და თუცა მოყუარენი და შემწენი მეტნი ჰყუანან, მაშინდა უმრავლესი მეტ-ნაკლებობა იქნების. მაგრამ ვისცა სვე კელისა შეწევნასა მისცემს და ბედნიერობისა ღონე მიეცემის, მას გამარჯვება მოხვდებისო“.

594

ორიგინალშია (327):

دو گنجشک در سقف خانه ای آشیانه گرفته بودند

„ორ ბელურას ერთი სახლის სახურავზე ბუდე ჰქონდა“.

ვახტანგი თარგმნის (487): „ორ ჭიკჭავს *მკლეს* ერთის სახლის ერდოში ბუდე ჰქონდათ“. საიდან გამოჩნდა ვახტანგის თარგმანში „მკლე“? თითქოს, ხომ არ უნდა გვეძია ეს სიტყვა იმ სპარსულ ნუსხაში, რომლითაც ვახტანგი სარგებლობდა. მაგრამ ეს ვარაუდი ნაკლებად დასაშვები გვეჩვენება, რადგან ბელურის სიმკლევრეზე აქცენტის გაკეთება ტექსტში არ არის მოტივირებული. საბასაც ასე უწერია: „ორი ჭიკჭავი *მკლენი* ერთისა სახლისა ერდოთა ბუდობდენ“.

595

დედალ-მამალი ბელურა მათი ბარტყებისათვის საზრდოს საშოვნელად დადიოდნენ. ორიგინალში ეს აზრი ასეა გამოთქმული (327):

هر يك از مادر و پدر جهت تربيت ايشان بطلب قوت ميرفتند
„ორივე, დედა და მამა, მათი გასაზრდელი საჭმლის საძებნელად
მიდიოდნენ“.

ვახტანგის მდივანს სიტყვა გამორჩენია და მეფეს თავისი ხელით სტრიქონში ჩაუმატებია: „*მათის თათბირისათვის*“. ცხადია, მეფეს შეცდომა მოსვლია, მექანიკურად ორიგინალში მოცემული *تربيت* თარბნათ ('აღზრდა') სიტყვის ნაცვლად „*თათბირი*“ უხმარია. მაგრამ საბას უგრძვნია, რომ აქ „თათბირი“ შეუსაბამო სიტყვა იყო და ალბათ ორიგინალში არც ჩაუხედავს, ისე (ისედაც ნათელი იყო ავტორის სათქმელი) დაუწერია: „*მათი საზრდელისათვის* მათი მამა-დედანი საკენკთა მოიბეოდნენ“.

596

ორიგინალში გველი, რომელმაც ბელურებს ბარტყები დაუჭამა, მათ დედას ეუბნება (327):

اه را در آئينه تيره من هيچ اثری نخواهد بود
„[შენი] ოხვრა ჩემს *ბნელ* სარკეზე ვერავითარ კვალს ვერ ტოვებს“.

ვახტანგს შეცდომით *تيره* თირე ('ბნელი') ამოუკითხავს როგორც *تير* თირ ('ისარი'). ის თარგმნის (488): „დაზიდული და გამოშვებული ჩემის გულის სარკეში ვერას ფერს ვერას უზამს“ (მანამდე შურის საძიებელ იარაღზე იყო ლაპარაკი).

საბას ტექსტი ვახტანგის თარგმანს უბამს მხარს: „შენი მოზიდული და ნასროლი ჩემსა გულისა სარკესა ვერარასა ავენებსო!“

597

ორიგინალში ერთ-ერთ ვეზირზე, რომელიც თავისი შეხედულების ერთგულია და ამიტომ მეფესაც კი მისთვის ეს აზრი ვერ შეუცვლევინებია, ნათქვამია (329):

نصيحت از مخدوم خود باز نگرفت

„[მის მიერ მოწოდებული] რჩევა თავისი პატრონისგანაც კი უკან არ მიჰქონდა“.

ვახტანგი თარგმნის (491): „თავის სწავლას მიხედომის გზით იტყოდა“.

ეტყობა, ვახტანგს უთარგმნელად ჰქონდა დატოვებული სიტყვა مخدوم მახდუმ ('პატრონი; მეფე'), გადამწერი კი ამაში ვერ გაერკვა.

598

იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა აწვდიდნენ ვეზირები მეფეს თავიანთ რჩევას, ორიგინალში ნათქვამია (329):

آن که سخن برفق و مدارا گویند

„ის, რომ სიტყვა თვინიერებითა და სიფრთხილით (მოზომილად) თქვან“.

ვახტანგი თარგმნის (491): „სიტყვა გაწყობითა და ვედრებით თქვან“. „ვედრება“, როგორც ვნახეთ, სპარსულში არ იკითხება და არც შეიძლებოდა ყოფილიყო, – იგი ორიგინალის აზრს ცვლის.

599

ორიგინალშია (330):

بقای ملک و استقامت دولت

„სამეფოს მედგრობა და სახელმწიფოს სიმტკიცე“.

ანონიმი (396): „ჯელმწიფის სვე სვიანობის დამტკიცება“. საბა: „მეფე ცხორება და სვესვიანობისა სიმტკიცე და ქვეყნის მპყრობელობა“.

600

ორიგინალშია (331):

و فایده دیگر در این حکایات بدست آوردن دوستان خالص و هواداران مخلص است

„და ამ იგავთა სხვა სარგებელი ხალასი მეგობრებისა და წრფელი მოყვრების ხელთ გდება“.

ვახტანგი (494): „ამ არაკის სარგებელი ხელში მოყუნა წმინდას მოყურისა ერთგულისა, რომ სარგებლიანი საგძალი...“
საბა: „ამა არაკისა სარგებელი ხელად უგდიათ, გულწმინდა მოყვრისა და ერთგულის სასარგებლო საგზალია“.

601

ორიგინალშია (333):

بزینت ناپایدار

„არა მყარი (ფუკი) ზინათით“.

ანონიმი (399): „ცრუ სამკაულით“. ვახტანგი (496): „სასიკვდინეს ზიანით (ეტყობა, გადამწერის შეცდომაა. – მ. თ.) გაუტანელის საქონლით“. საბაც ხათაბალაში გაბმულა: „სასიკვდილოსა ზიანითა“.
უნდა: „ზინათითა“.

602

ორიგინალშია (334):

ذکر پیری و ضعف کارسان در افواه افتاده

„ქრდანის სიუძლურისა და სიბერის მოგონება გახმაურდა (ცნობილი გახდა)“.

ქრდან მაიმუნთა მეფის საკუთარი სახელია.

ანონიმი (400): „იმ მაიმუნთ ჯელმწიფის ქარიდანის სიბერე და უძლურებამ...“ ვახტანგი (497): „ამაში სისუსტისა და სიმკლის და სიბერის ქარის დანა სიღრმეში ჩავარდა“. საბა: „ამის გამო სიმკლისა, სისუსტისა და სიბერის ქარის დანა სიღრმესა ჩაუვარდა“ (სქოლიოშია: „სატევა“. ალბათ, სატევარი).
„ქარის დანა“ გაუგებრობის შედეგია, იგი საკ. სახ. ქრდან-იდან მოდის.

603

ორიგინალშია (334):

ارکان... شهریارى دا ارکان دولت
„სახელმწიფოს თავკაცი“.

ვახტანგი (497): „*დოვლათის სვიანობის გამრიგეთ*“. საბა: „*სვებედნიერობის გამგეთა*“. საბა: „*ბედნიერობისა მარიგებელთა*“.

604

ორიგინალშია (337):

رایات جهاندارى و کامکارى بر قبه فلک زنگارى افراشته
„ქვეყნისმპყრობლობისა და ნებიერობის დროშა *ქანგაროს/ფერს* ცის თაღზე გაეშალა“.

ვახტანგი (501): „*ქუეყნისმპყრობელობისა და ამაღლებულობის დროშა ქანგაროს ფერს ცის გუმბათზე გაეშალა*“. საბას ეშლება: „*ქვეყნისმპყრობლობის ქანგარო/ს ქერი მაღალი დროშა ცის კამარაზედ გაეშალა*“.

605

ორიგინალშია (338):

دزدى زیرک از شهرى دورداست
„ერთი ჭკვიანი ქურდი შორეული ქალაქიდან“.

ანონიმი (405): „ერთი რომელიმე სოფლიდამ ერთი ჭკვიანი ქურდი“. ვახტანგი (502): „*შორის ქალაქიდან კელი იმ ქუეყანას მოაწვდინა*“. საბა: „ერთი ტრალი მპარავი ქალაქად ვლიდა და ხელი მის ადგილისათვის მოეწვდინა“.

دورداست („შორი, შორეული“), რაც ორი სიტყვისაგან შემდგარი კომპოზიტი (دور – ‘შორი’, است – ‘ხელი’), ვახტანგს შეცდომით გაუგია როგორც *შორს ხელის გაწვდომა*.

606

ვახტანგი სიტყვის ოსტატია (ვის არ ახსოვს: „რანი და მოვაკანი და ანი, ბანი და განი და...“). მიუხედავად იმისა, რომ

ჩვენ ხელთა გვაქვს მისი თარგმანის შავი, ხშირად ის თვითონ ქმნის ორიგინალის ხატების სანაცვლო ზმებს, ასე, მაგალითად, ორიგინალში ერთ ქურდზე ნათქვამია (339):

همه شب بحر صر زر سنگ به پولاد می برید

„მთელი ღამე ოქროს წადილით ქვას ფოლადით ამტვრევდა“.

ქურდი სახლის ქვის კედელს ამტვრევს, რათა ამ სახლში შენახული ოქრო მოიპოვოს. აქ ერთმანეთთანაა გათამაშებული „ქვა“ და „ოქრო“. რაკი ოქროს ფული „თეთრი“ ტერმინით თარგმნა, უკვე ქვისა და ოქროს შეპირისპირება აღარ ივარგებდა და ნიჭიერ პოეტს არ გაუჭირდა, ეს ზმა შესაბამისი სხვა ზმით შეეცვალა (494): „იმ ღამეს თეთრის ნდომით შავს ქუას ფოლადით სჭრიდა“.

607

ორიგინალში ლაპარაკია ქურდებზე, რომელთაც უნდათ სხვის სახლში იმ დროის აღმოსავლეთში მიღებული ერთ-ერთი ხერხით, ალიზის სახლის კედლის გამომტვრევით შესვლა. ქშეჭი ამ რეალიას, როგორც მას ეს საერთოდ სჩვევია, მზის ამოსვლის ამსახველ მეტაფორად იყენებს (ლით. 259):

هنوز عیار شب روزی آفتاب نقب بزیر باره افق نرسانیده بود که

„ჯერ კიდევ ღამის 'აჰარს' (ქურდს), მზეს, ჰორიზონტის გალავნის ქვეშ ნაღმი არ შეედგა (არ გამოენგრია იგი), რომ...“

ეს ადგილი ვახტანგს კარგად ვერ გაუგია (494): „ჯერ რომ ღამეს მგზავრის მზის სიარულის ნაღმი განთიადის ქუეშ არ მიეტანა, რომ...“ საბა: „ღამესა მეგრძოლი მზე ვირე განთიადისა რაზმითა ქვეშე სიბათა შეუთხრიდა...“

* ჩვენს მონოგრაფიაში „ქილილა და დამანას“ ვახტანგ მეფისეული ქართული თარგმანის განსაკუთრებული მნიშვნელობის შესახებ მისი ორიგინალის ტექსტის დადგენის საქმეში (245 ადგილის გასწორება) არს („ზღუდე, გალავანი“) შეცდომით თარგმნილი გვაქვს როგორც „ტაიკი“.

ორიგინალშია (339):

چون روی توانگران

„მდიდართა სახის მსგავსად“.

ვახტანგი (504): „სიმდიდრის სახესავით“. საბა: „სიმდიდრის მსგავსად“.

ორიგინალშია (340):

پس رای دزد را بنواخت و از جمله مقربان گردانید

„შემდეგ ქურდს პატივი დასდო და თავის ახლობელთა დასში გარია“.

ვახტანგი (496): „ქურდს პატივი მიაპყრო და თავის ჭკვიანში გაურია“.

ტექსტში, ვფიქრობთ, რაღაც ჭირს. გვეუბნებიან: მეფემ ქურდი თავის ჭკვიანში გაურიაო. შეიძლება, გვეფიქრა, რომ აქ ტექსტს ერთი სიტყვა აკლია, ვთქვათ, უნდა წერებულყო, მეფემ ქურდი თავის ჭკვიან ხალხში გარიაო. მაგრამ ორიგინალში ისაა თქმული (და ასეც უნდა იყოს), რომ მეფემ ქურდი დააწინაურა და სამეფო კარში, თავის დიდმოხელეებში გარია. ამდენად, ვფიქრობთ, აქ „ჭკვიანში“ რაღაც სხვა სიტყვის მდივნის მიერ დამახინჯებული ფორმა უნდა იყოს. მაგრამ თუ – რის, ვერ მიმხვდარვართ.

ორიგინალშია (341):

محبت بی علت چون عتقا روی به آشیانه عدم نهاده

„უმიზეზო სიყვარული 'ანყასავით არყოფნის ბუდეში პირის ქნაა“.

იგულისხმება, რომ 'ანყა ხილული ფრინველი არაა (მისი არსებობა იციან, მაგრამ არავის უნახავს) და ნამდვილი მეგობრის მონახვა, 'ანყას ძიებას ჰგავს.

ანონიმი (410): „და უკან არჯასპსავით მეშის გამშავებელი“. ვახტანგი (506): „ვისაც დაუჭერიათ უხერხო და მოყუარული, ანაყის მფრინველსავით პირი ბუდისაკენ შეუქცევია“. საბა: „და ვისცა უგვანი მოყვარე დაუმოყვრებია, ფასკუნჯს ფრინველსავით პირი ბუდისათვის შეუქცევიაო“.

611

ორიგინალშია (341):

اگر عنذر خواهی نمائی قبول کند
„თუ პატიებას თხოვ, დაგეთანხმოს“.

ვახტანგი (497): „შუამავლობა რომ ქნა და ან რაზედმე შეეხვეწო, პატივი დაგდვას და დაგიჯეროს“.

612

ორიგინალში გვაქვს იუმორში შეზავებული აფორიზმი (341):

جز آئینه روی همدمی نتوان دید
„გულითადი მეგობრის სახე სარკის გარეშე არ დაინახება“.

ე. ი. შენი თავის ნამდვილი მეგობარი მხოლოდ შენა ხარ და მას მხოლოდ სარკეში ჩახედვით თუ დაინახავო. გვაგონდება ჰ. ჰაინეს (1797-1856) ერთი ლექსი, რომელშიაც პოეტი მისთვის დამახასიათებელი ნაღვლიანი იუმორით ჩივის იმაზე, რომ ამქვეყნად მას მეგობრობა არავინ გაუწია, ბოლოს გამოჩნდა კაცი, ვინც პოეტს ნამდვილად ეძმო. როგორ მინდა, ეს მეგობარი გულში ჩავიკრა, მაგრამ ვაი, რომ ეს შეუძლებელია, რადგან ის ჩემი მეგობარი მე თვითონ ვარო.

ვახტანგს ეს მაქსიმა ვერ გაუგია (506): „სარკეს გარდა არასაგან პირის სახე არ დაინახვის“. ასევე გაუბრალოებულად აქვს გადმოცემული ეს ადგილი ვახტანგის მიმნდობ საბას: „სარკით ჩანს ხატი კაცისა, სხვით გაიცდების ვეროდეს“.

ორიგინალშია (343):

هیچ تدبیری بهتر از هلاک بوزینه بدست ایشان نیافتاد

„მაიმუნის მოკვლაზე უკეთესი არავითარი მოსაზრება მათ არ მოუვიდათ“.

ვახტანგი (508): „არა თათბირი მაიმუნის სიკვდილის უკეთესი კელში არ ჩაგვივარდება“.

ორიგინალშია (343):

مونسم شبهای تنهایی جز اندوه تو نیست

„ღამის სიმარტოვეში შენზე მწუხარების მეტი სხვა ამხანაგი არავინა მყავს“.

ვახტანგი თარგმნის (508): „მარტოობის სიბნელის ამხანაგი თქუენის ნაღვლის მეტი არა არის რა“.

ეტყობა, ვახტანგისეული „სიბნელე“ მდივანმა შეცდომით ასე გადაწერა. საბაგ შესაბამისად თარგმნის: „მარტომ ბნელსა მჯდომია...“

ორიგინალში ნათქვამია, რომ კუს ავადმყოფ ცოლს სახიდან ფერი წასვლოდა (344):

در گلزار رخسارش بجای دسته ارغوان گل زعفران شکفته

„მისი სახის წალკოტში არღვანის კონის ნაცვლად ზაფრანის ყვავილი გაშლილიყო“.

ვახტანგი (508): „სახის წალკოტში არღვანი გამრავლებულია და ერთი კონა ზაფრანა ამოსულა“. საკვირველია, რომ, არ ვიცით, რითი, ალბათ ვახტანგის დაღლილობით, გამოწვეული ეს აშკარა შეუსაბამობა მეფის ტექსტისა საბას განუმეორებია: „მისის პირისა წალკოტსა შიგან არღვანი გამრავლებული და ზაფრანა შეკონვილი“.

ორიგინალშია (344):

ای دل از کویش بیر سرمایۀ درد و نیاز

کاین متاع کاسد آنجا روز بازاری نیافت

„გულო, მისი ქუჩიდან გაიტანე დარდისა და გასაჭირის სერმია,
რადგან ამ ჩაწოლილმა საქონელმა იქ ბაზარი ვერ იპოვა“.

ვახტანგი თარგმნის (509): „ეჰა გულო, ამის კარისაკენ წაიღე
ჯავრისა და ნაღვლის სავაჭრო, რომ იქ ამ სავაჭრომ გასავალის
დღე ვერ იპოვა“.

ვახტანგს (ან მის მდივანს) გამოტოვებული აქვს ორიგინალის ერთი სიტყვა ماهی ('თევზი'), რომელიც სპარსულ პოეზიაში საყოველთაოდ ცნობილ ზმას ქმნის: ძველ აღმოსავლეთში სამყაროს ზედა საზღვარზე მდებარეობდა მთვარე (ماه მან), ქვედაზე კი – თევზი (ماهی მან). ორიგინალშია (344):

اگر چون ماهی در قعر دریا باید رفت از سر قدم ساخته در آیم و اگر چون ماه بر اوج سپهر باید

شتافت بکمند اندیشه خود را بکنگرۀ گردون رسانم

„თუ თევზის მსგავსად ზღვის ჭიპში ჩასვლა შეიქნა საჭირო, თავს არ
დავზოგავ და ჩავალ, ხოლო თუ მთვარის მსგავსად ცის ზენიტზე ხამს
საჩქაროდ ასვლა, აზროვნების ქამანდით ცის ქონგურზე აღვზდები“.

ვახტანგს უწერია (509): „თუ ზღვაში უნდა წასვლა, რომ
თავის ფეკად გავზდი და ამოვიღებ, და თუ მთვარესავით ზეცას
წასვლა უნდა წავიდე, ფიქრის ქამანდით მბრუნავის ცის
ქონგურზე ავიდე“. „თევზი“ საბასაც დავიწყებია.

ორიგინალშია (346):

سنگ پشت را گرم پرسیده از حال فرزندان و خویشان استکشافی کرد

„*კუ* თბილად მოიკითხა რა, შვილებისა და *ნათესავების* მდგომარეობა გაიგო“.

ვახტანგი თარგმნის (511): „*კუ* თბილად მოიკითხა, ამბავი *სასაფლაოსი* და შვილების გამოიკითხა“.

არ ვიცი, „სასაფლაო“ აქ ტექსტის დამახინჯების შედეგადაა მიღებული (სასოფლო?) თუ მას სხვა რამ მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე დღეს გააჩნია. საბას მისი განმეორებისაგან თავი აურიდებია: „*კუმცა* საყუარლად მოიკითხა და შვილთა და *სახლეულთა* ჰამბავი გამოჰკითხა“. საბას აქ ერთი შეცდომა აქვს დაშვებული: *კუმ* კი არ მოიკითხა, არამედ *კუ* მოიკითხა, მაგრამ მას ორიგინალისეული „ნათესავები“ ზუსტად აქვს გადმოცემული.

619

ორიგინალშია (346):

در بیکی و جدائی تو که از سلطنت و کامروائی دست داده

„მარტოობასა და განშორებულობაში, მეფობისა და მორქმულობისაგან ხელი რომ აგდო“.

ვახტანგი (511): „უკაცობა და შენგან გაცალკეება...“
საბა: „ნადველი რა კელმწიფობის გულსა აჭირვებდა“.

620

ორიგინალშია (351):

قلب نام کرده اند

„ყალბ-ი დაურქმევიათ“.

ორიგინალში ზმაა: قلب *ყალბ* არაბულად გულსაც ნიშნავს და ყალბსაც (რიოშსაც). ქართულ თარგმანში ეს ზმა არაა გადმოტანილი. ვახტანგი (519): „ამისთვის *ყალბი* დაურქმევიათ“. საბა: „ამისთვის *რიოში* დაურქმევიათ“. ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი იმაზე, რომ საბა ზოგჯერ უმიზეზოდ აუხირდება ხოლმე ვახტანგის ტექსტს და ამით სცილდება მას.

ორიგინალშია (352):

چنان خواستم که فراغت من بدیدار تو و لقای عزیزان که متعلقان تو تواند بتمام و کمال حاصل
باشد دل را آنجا گذاشتم

„ასე გადაწყვეტიტე: რათა ჩემი სიხარული შენი და საყვარლების, რომლებიც შენი ნათესავები არიან, ხილვით სრული ყოფილიყო, გული იქ დამეტოვებინა“.

ვახტანგს კუს მოყვრები მოხსენებული არა ჰყავს (518): „ასე მიხდოდა, რომ მოსვენება შენის სახით შენის სათუთი პირი-საგან სრული და უნაკლოლო მოსავალი ყოფილიყო, ამისთვის გული იქ გაუშვი“.

ორიგინალის მიხედვით, მელია, რომელიც ლომის ნასუფრალით ირჩენს თავს, თავისი ბატონის ავადმყოფობის შედეგად გასაჭირში ჩავარდა (353):

چون شیر از شکار بازماند روباه را کار بر اضطراب نجامید
„როცა ლომმა ნადირობა ვეღარ შეძლო, მელია გასაჭირში ჩავარდა“.

ვახტანგი თარგმნის (520): „რა რომ ლომი ნადირობისაგან ჩამოვარდა, ტურას საქმე სიჩქარეს მისწვდა“. ეტყობა, აქ „სიჩქარე“ გაუგებრობის შედეგი არ არის. მელია იძულებული გახდა, საჩქაროდ მიეღო რაიმე ზომები. ანონიმს უწერია (416): „ლომი რომ ნადირობისაგან დავარდა, მელს საქმე გაუჭირდა“. საბა: „რა ლომმა ნადირობა ვეღარ შეიძლო, ტურამ ჩქარად ღონისძიება დაიწყო“.

ორიგინალშია (354):

چه نوع بازی خیال بسته ای
„ოცნების (განზრახვის) რანაირი თამაში (ხერხი) გაქვს მოფიქრებული?“

ვახტანგს ეს خيال ('ოცნება; განზრახვა') გამოუტოვებია და ამით ლომის შეკითხვისთვის აზრი დაუკარგავს. საბას უკვე მეტაფორად უქცევია ლომის ნათქვამი: „რომლის გზით მოიმღერებ“. ანონიმი თარგმნის (417): „სად ჩაიგდებ ჯელში ან რა ხერხით იშოვნინ?“

624

ორიგინალშია (354):

در نزدیکی این بیشه چشمه ایست که از بسیاری آب بحر عمان را می ماند
„ამ ტყის ახლოს ერთი წყაროა, რომელიც სიდიდით ომანის ზღვას ჰგავს“.

ვახტანგს بحر عمان ('ომანის ზღვა') უთარგმნია როგორც „ომანის ზღვა“ (521). „ომანი“ ვახტანგის თარგმანში, როგორც წესი, ზღაპრული ფრინველისაა შესატყვისია და აქ, ბუნებრივია, იგი ორიგინალის მოცემულობას არ შეესაბამება. ანონიმს საერთოდ შეუკავებია თავი ზღვის კონკრეტული სახელის დასახელებისაგან და უწერია (417): „ამ ტყის სიახლოვეს ერთი წყაროა, სიდიდით ზღვასა გავს“. საბას სხვა გამოსავალი უპოვნია: „ამ ტევრისა სიახლოვესა ერთი წყაროა, რომ წყლის სიმრავლითა უკიანეს ზღვასა მიჰგავს“.

625

ორიგინალშია (355):

رويه گفت ای سلیم دل پای داری و قوت رفتار هست
„მელამ უთხრა: ჰეი, გულუბრყვილოვ, ფეხი გაქვს და წასვლა შეგიძლია“.

ვახტანგი (523): „ეჰა, სალიმავ, გული ხომ ადგილსა გაქუს“. საბა: „ტურამ უთხრა: ეჰა, მშვიდობავ! გული ხომ ხელთა გაქვს და წასვლა შეგიძლია“.

სპარსული კომპოზიტი سلیم ('გულუბრყვილო') ვახტანგს ვერ გაუგია, მისი პირველი ნაწილი سلیم მას გაუაზრებია რო-

გორც „მშვიდობა“ (مسا-ად მიუღია), ხოლო მეორე ნაწილი კ
(‘გული’) მომდევნო ფრაზისთვის მიუკუთვნება.
ასეთი შეცდომა მას სხვაგანაც მოსდის.

626

ორიგინალშია (358):

باوی الفتی گرفت
„მას წაუთამაშდა (მას გაეწყო)“.

ანონიმი (431): „დასუნა და ნახა“. ვახტანგი (527): „რამთო-
ნიც ლომის გარშემო ძოვნა დაიწყო“. საბა: „რა ხანსაც ლომისა
მიდამოსა ძოვდა“.

ჩანს, ორიგინალის الفتی ('სიყვარული, ამხანაგობა; წათამამე-
ბა') ვახტანგმა გაიგო როგორც علف ('ბალახი, საქონლის საკვები').

627

ორიგინალშია (359):

میدانم که دل بر تجرع شربت تلخ فراق باید نهاد و تن را سپر تیغ زهر آبدار هجران باید ساخت
„ვიცი, რომ გული განშორების მწარე შარბათის ყლაპვას უნდა შეუდგეს და
ტანმა განშორების ელვარე მახვილის ფარი უნდა გაიკეთოს“.

ვახტანგი (529): „ვიცი, რომ გული თერიაყის მწარეს
შარბათის ფიალას უნდა ემოყუდოს და ტანი შხამიანის გაყრის
ვრმლის ფარად უნდა გავხადო“. საბა: „ვიცი, თერიაყის გული
სამსალის ფიალას უნდა მოავლოს და გესლიანი გვამი გაყრის
ხრმლის ფარდაგად შეიცვალოს“.

628

ორიგინალშია (361):

باب ششم در آفت تعجیل و ضرر شتابزدگی در کارها
„კარი მეექვსე აჩქარების ზიანისა და საქმეში სულისწრაფობის[სგან
მოყენებული] ზარალის შესახებ“.

ანონიმი (434): „კარი მეექვსე სისწრაფისა და აჩქარებისათვის ბოლოს სინანული“. ვახტანგი (530): „საქმის გაუშინჯაობისა და ბოლოყამს ზიანისა“. საბა: „კარი მეექვსე საქმის გაშვებისა და ბოლოს ზიანი მისი“.

629

ორიგინალში ქალი დახასიათებულია მისი ასაკის მიხედვით. 50 წლის ქალზე ნათქვამია (364):

اما از پنجاه گذشته بلای سیاهند و آفت مال و جاه

„მაგრამ ორმოცდაათ წელს გადაცილებული შავი ჭირი და ქონებისა და მაღალი მდგომარეობის უბედურებანი არიან“.

ვახტანგი ორმოცდაათი წლის ქალის ასაკის მითითებისაგან თავს იკავებს (531): „ავი დედაკაცი შავი ჭირი შეიქნება“. ეს მას რომ შემთხვევით არ დაუწერია, ჩანს იქვე მოტანილი ლექსიდან:

زن چون پنجه قدم آسو نهد

مرد همان به که بیکسو جهد

„ქალი რომ ორმოცდაათს გადააბიჯებს,
კაცს ურჩევნია, [მას] განზე განუდგეს“.

ვახტანგისეული თარგმანი (532): „ამგვარმა დედაკაცმა ფეჯის გული საითკენაც დასდვას, კაცს ის უჯობს, სხვას მხრით გარდახტეს“.

ვახტანგის ეს ტენდენციურობა უფრო მკაფიოდ ჩანს ანონიმის თარგმანის ფონზე (438): „და რა ორმოცდაათს გარდასცილდეს, შავი ჟამია, კაცის დღენსა და საქონელს გააფუჭებს“. და იქვე: „დიაცი რომ ორმოცდაათ წელს გარდასცილდეს, ჯობს, რომ მისი ქმარი ერიდებოდეს“. ვახტანგის თარგმანში მოცემულ ვითარებას იმეორებს საბა.

630

ორიგინალში ლაპარაკია იმაზე, რომ ერთ კაცს ვაჭარი ჰყავს მეზობლად და მას მისი მეზობლობისგან გამორჩენა აქვს (367):

به همین مجاورت او روزگاری برفاہیت می گذاشت
„და მისი ცხოვრება სწორედ ამ მეზობლობით სასიამოვნოდ მიდიოდა“.

ვახტანგს უწერია (534): „მის ბაზირგანის (ვაჭრის. – მ. თ.) სამსახურისაგან თავის სიცოცხლეს მოსვენებით ატარებდა“. ანონიმს უთარგმნია (441): „მისი წყალობით რჩებოდა“. ტექსტში შემდეგ ცხადი ხდება, რომ ვაჭარი მის მეზობელს უანგაროდ, ყოველგვარი სამსახურის გარეშე წყალობდა.

631

ორიგინალშია (368):

چندان چو صبا بر تو گمارم دم همت
کز غنچه چو گل خرم و خندان بدر آئی

„დილის ნიავევით იმდენს გიგზავნი დიდბუნოვნების სუნთქვას,
რომ ბუტკოდან ყვავილივით გაფურჩქენილი და მომღიმარი ამოდიხარ“.

ვახტანგი (536): „რა ერთი განთიადსავით შენზე კეთილი დავაყენო, რომ აკვნისაგან ვარდსავით სიცილითა და სიმხიარუ-
ლით ამოხვიდე“.

632

ორიგინალშია (369):

نه بحر لیک برو موج بیکران پیدا
„ზღვა არ იყო, მაგრამ მასზე უამრავი ტალღა ჩანდა“.

ვახტანგი (536): „და ელვა არ არი, მაგრამ ნამეტანი ციმციმი აქვს“. როგორც ვხედავთ, ვახტანგი ისეთ ტექსტს გვთავაზობს, რომ ის არ შეიძლება, ორიგინალიდან არ მოდიოდეს და მეფის ნახელავი იყოს. ანონიმს საერთოდ არა აქვს ორიგინალის ეს ად-
გილი თარგმნილი (443).

633

ვახტანგისეული თარგმანის ნუსხაში, ვფიქრობთ, ლაკუნა გვაქვს. ორიგინალში მონადირე მეფეზე ნათქვამია (371):

„ყოველთვის ნიშატის ქამანდს ნადირის კისერზე წამოაცვამდა“.

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (538): „საწადლის მშვილდის საბელს *კისერში* უყრიდა“. აქ არ ჩანს ნადირი, რომელსაც ის მეფე კისერში საბელს უყრიდა ხოლმე. საბა: „დღეყოელ ნადირობისა ცხენსა არბევდა და საწადლის მშვილდის საბელსა კინწთა (კისერთა. – მ. თ.) გარდააცვამდის“.

634

ერთი მეფის მოსანადირე ქორზე ვახტანგი წერს (538): „მისის ჭანგის შიშით *ცის მფრინველნი* თავის ბუდეში იმალებოდენ“. „*ცის ფრინველი*“ ყველა ფრინველზე არ ითქმის. მათი უმეტესობა მიწაზე ცხოვრობს და ცაში დაფრინავს. ორიგინალში სხვა რამეა დაწერილი (371):

سپر پنهان شدی نسر طایر در آشیانه سبز

„[ვარსკვლავი] ალტაირი ცის თაღის მწვანე ბუდეში იმალებოდა“.

ალტაირის მოტანა ქაშეჭის ზმისთვის დასჭირდა: طایر ტადერ არაბულად ფრინველს ნიშნავს, ხოლო نسر – ცხვარიჭამია არწივს, ხოლო მთელი ამ ფრაზით نسر طایر არის წოდებული ვარსკვლავი ალტაირი. საბასაც „ცისა მფრინველნი“ უწერია.

635

ორიგინალშია (371):

چو او باز کردی پر و بال خویش

ز هیبت شدی سینۀ چرخ ریش

„როცა ის თავის ფრთასა და ბოლოს გაშლიდა,

[მისი] შემზარავი იერით ცას მკერდზე ჭრილობა უჩნდებოდა“.

ვახტანგს ჯერ ჰქონია (538): „მისის ძალით შეიქნებოდა მბრუნავის მკერდი მუწუკად“. შემდეგ კი „ძალით“ გადაუშლია

და მის ადგილას ხაზს ზემოთ დაუწერია: „გაკვირვებით“. 1) ეს ბოლო სიტყვა კონტექსტის შესაბამისი არ არის. 2) „მბრუნავი“ რას ნიშნავს, გაუგებარია. ვფიქრობთ, აქ უნდა იგულისხმებოდეს (და ვახტანგსაც ალბათ ასე ეწერა საკუთარ ხელნაწერში) *მბრუნავი ცა*. ეს სიტყვა „ცა“ მეფის მდივანს გამორჩენილი უნდა ჰქონდეს. 3) „მუწუკი“ ასევე იარის (ჭრილობის) ცუდად მოძიებული შესატყვისია. ამ ადგილის თარგმნის დროს ანონიმიც დათარსულა, მას უწერია (435): „ერთის მჭრივ გაშლით მეშვიდეს ცას მკერდს გაუპობდა“. ანონიმს ორიგინალისეული *خج* (‘[ცის] თალი’) ცის მაინცდამაინც მეშვიდე სფეროდ უგულისხმებია, მაგრამ რაც შეეხება *ی* (‘ჭრილობა; წყლული’), სწორად დაუწერია, – გააპობდაო.

636

ვახტანგს ორიგინალის მაქსიმა კარგად ვერ გაუგია, რის შედეგად სწორედ იმისი საწინააღმდეგო აზრი აქვს გამოთქმული, რასაც ორიგინალი გვიჩვენებს. ორიგინალშია (375):

دوستی آنچنان نمی باید

که ننگد در آن میان مویی

„მეგობრობა ისეთი არ უნდა იყოს,

რომ მასში ბეწვიც ვერ ეტოდეს“

(ე. ი. ზომაზე მეტად მჭიდრო არ უნდა იყოს).

ვახტანგს უთარგმნია (542): „მოყურობა არა ხამს, რომ მათ შუაში ჩაეტიოს ერთი ბეწვი“. ასეთ მოსაზრებას გამოთქვამს ვახტანგი მანამდეც, ანონიმის თარგმანის არშიაზე სახელდახელოდ გალექსილ ტექსტშიაც (439):

„მას მოყრობა არა ქვიან, მათში ბეწვმა გაიაროს,

ხამს მტერობის შორით გზათა შენახვაც არ დაიზაროს“.

საბას თავისი გენიოსობა არ სჭირდებოდა იმისათვის, რომ გარკვეულიყო საქმის ვითარებაში, – ის ვახტანგს არ უჯერებს

და ორიგინალის მაქსიმალურად სწორად თარგმნის: „მოყუარე ესრე ნუ გინდა შუა ბეწვდაუტეველად“.

მაქსიმა არ ესმის ანონიმსაც (439): „მოყურობა ასრე არ უნდა, რომ იმათ შუა ერთი ბეწვი დაეტეოდეს“.

637

ორიგინალშია (376):

حرص است که جمله خلق را ز آسایش

باز آرد و در رنج مدام اندازد

„სიხარბეა, რაც უკლებლივ ყველას შეებას დაუკარგავს და სამუდამო განსაცდელში ჩააგდებს“.

ვახტანგი თარგმნის (543): „და სიხარბე არის, რომ ყოვლის მტრის მოსვენებისაგან მოაბრუნებს, სამიდღეშიოდ სარჯელში ჩააგდებს“.

საიდან გაჩნდა აქ „მტრის“? ხომ არ ჰქონდა აქ ვახტანგს „მხრის“ და გადამწერმა შეცდომით ხომ არ გადართეს იგი? საბა იძლევა ბრწყინვალე, მაგრამ ორიგინალის არაპირდაპირ თარგმანს:

„ჭორცს აზიანებს, სულს ავნებს, ბოლოდ ჩააგდებს, ნახე, სა! რა უყო სხვათა მომხვეჭთა, მივხედოთ მათსა სახესა!“

638

ორიგინალშია (377):

ساقی روزگار اگر وقتی شربت نوش مراد چشاند

گاهی نیز زهر قهر با جلاب راحت بر آمیزد

„საწუთროს მწდე თუ ხან სასურველ ტკბილ შარბათს გაწვნევს, ხან კი რისხვის შხამს გაგირევს შვების ვარდისწყალში“.

ეს შეხედულება ორიგინალში იქვე განმეორებულია:

غمگین مشو که ساقی قدرت ز جام دهر

که صاف لطف میدهد و گاه درد قهر

ვახტანგს უთარგმნია (544): „საწუთროს მეღვინემ ერთ დროს შესარგო შარბათი მასვა და ხანდახან შემოწყრომის შხამი *სიცოცხლეში* არ აურიოს“. მოტანილი ლექსი კი ვახტანგის თარგმანში არ იკითხება.

ანონიმის თარგმანი კი მცდარია (442): „ხან შემასვამს შარბათსა, ხან – *ჯულაბსა*“.

639

ორიგინალი ვახტანგს სწორად უთარგმნია, საბას კი ქაშეჭი-სეული მეტაფორა საკუთარი მეტაფორით აქვს გადმოცემული, თუმცა ამით შინაარსი არ შეცვლილა. ორიგინალშია (378):

حلقه در دوستی میجنبانم

„მეგობრობის კარის რგოლს ვატოკებ“.

იგულისხმება რგოლის საშუალებით კარზე დარეკვა. ვახტანგს, ვიმეორებთ, ტექსტი სწორად აქვს გაგებული (546): „მოყვრობის ალყასა (რგოლსა. – მ. თ.) ვსძრავ“. საბა: „სამეგობროსა *ორძალსა* ჰკერავ“.

640

ორიგინალშია (379):

سخن بشنو و بحسن سیرت و طهارت سریرت من وائق باش

„სიტყვა მოისმინე და ჩემი ზნის მშვენიერებასა და საიდუმლოების *სისპეტაკეს ენდეო*“.

ანონიმი (456): „ძმაო, არ არის დრო და ჟამი ფიქრისა, დამი-ჯერე ეს ჩემი მონახსენები“. ვახტანგი (547): „ჩემი სიტყუა გაიგონე და ჩემის *სასირცხოს მფარველი შეიქენ*“. საბა: „ჰე, ჩემი სიტყვა მოისმინე და ჩემთა *აუგთა დაფარვა* მიქენო“.

641

ორიგინალშია (380):

ანონიმი (457): „მერმე გავსკრი ბადესა შენსა“. ვახტანგი (548): „*მე ფარალათობის კრულებას შენის ფეკიდამ ავიღებ*“. საბა ვახტანგს შორდება: „*შენის თათისაგან მე შევბა მომეცესო*“.

642

ვახტანგის თარგმანის ხელნაწერშია (548): „ღმერთმან მაშო-როს, რომ მე ჩემის ამბავის პირის სახე უპირობის ხალით ვსახო და კარგი სახელი რომ *ამხანაგობაში* მიპოვნია, ავის სახელის დავთარში ჩავსწერო!“ თითქოს ყველაფერი რიგზეა, მაგრამ სინამდვილეში „ამხანაგობა“ გაუგებრობის შედეგია. ორიგინალშია (380):

حاشا که من چهرهٔ حال خود را بباغ بی وفائی موسوم سازم و نام نیکو که بعدتی مدید حاصل کرده ام در جریدهٔ بد عهدی ثبت کنم

„ღმერთმა ნუ ქნას, რომ მე ჩემი მდგომარეობის სახეს პირობის გატეხვის სახელი დავარქვა და კეთილი სახელი, რომელიც *ხანგრძლივი დროის განმავლობაში* მოვიხვეყნე, არაპირიანთა დავთარში შევიტანო“.

ერთი მხრივ, ვახტანგის თარგმანის ტექსტს აკლია გახაზული ფრაზა: „*ხანგრძლივი დროის განმავლობაში*“, მეორე მხრივ კი, მასში გვაქვს ზედმეტი სიტყვა: „*ამხანაგობაში*“. მკითხველი უკვე მიუხვდა, რომ „*ამხანაგობაში*“ არის მდივნის მიერ ვახტანგის ხელნაწერიდან შეცდომით გადაწერილი „ამ ხანობაში“. ვახტანგის მდივანმა საბაგ შეაცდინა. მას უწერია (506): „ღმერთმან მაშოროს, მე ჩემის პაემნის პირისაზე უპირობობისა პირითა შევსვარო და *სამეგობრო* კეთილი სახელი საგმობარს მატთანესა შიგა ჩავაწერინოო!“

643

ვახტანგის თარგმანშია (548): „დანდობა და პირობა *მეცნიე-რობის* რძლის მომკაზმავია“. ორიგინალში იკითხება (381):

„პირობის შესრულება სრულქმნილების პატარმლის მომრთველია“.

„მეცნიერობა“ ვახტანგის ტექსტებში ნიშნავს ნაცნობობას, მაგრამ ეს ცნება ამჟერად მოტანილი ტექსტისთვის შეუფერებელია, მასში ნაცნობობის (შეცნობადობის) რძალზე კი არ არის საუბარი, არამედ – სრულქმნილების რძალზე. ეს მით უფროა აღსანიშნავი, რომ საბა უფრო შორს წასულა, მას აქ ტერმინი „მეცნიერება“ აქვს ნახმარი (506).

644

ორიგინალშია (381):

هیچ صاحب نظر پرتو التفات بر آن نیاندازد

„არავინ თვალთახედვის კატრონი მას მოწყალე სხივებს არ ესვრის“.

ვახტანგი (549): „არა აღთქმის პატრონი სანახავად მზე თვალს არ მიადგამს“. საბა: „პაემნისა უფალი მზე მას ჰვრეტად თვალსა არ მიადგამს“.

ვახტანგისეული „მზე“ საბას შეცდომით წაუკითხავს როგორც „მზე“.

645

ორიგინალშია (381):

نقش آمیزی با صد رنگ چون نوبهار و عشوه فروشی با هزار نیرنگ چون روزگار

„ახალი გაზაფხულის მსგავსად ასი ფერით ხატავდა იქაურობას და საწუთროს მსგავსად ათას თვალთმაქცობით კველუცობას ჰყიდდა“.

ანონიმი (459): „როგორც ეს ცრუ და მუხანათი სოფელი, ეგრეთვე დიაცი, მისი მეუღლე მუხანათი და მიუნდობელი“. ვახტანგი (550): „ასფერსა ახალს გაზაფხულის ღრუბელსავით შავსა ჰყიდდა“. საბა: „ახალგაზაფხულისა ასფერსა ღრუბელსავით დაფანჩულს სიშავსა ჰყიდდა, რომელი დროსა და ჟამისა მსგავსად ათასრიგად გულსა დაუკოდდა“.

რატომაა ვახტანგისა და საბას ვერსიები ასე დაშორებული ორიგინალს? საიდან გაჩნდა ეს „ღრუბელი“ და „სიშავე“? მათ ჩვენთვის ცნობილ სპარსულ რედაქციებში ვერ ვხვდებით. ვფიქრობთ, ვახტანგის ტექსტი სწორად ვერა აქვს ამოკითხული. ორიგინალის عشو ('კეკლუცობა')-ს მისეულ სპარსულ ნუსხაში ალბათ წერტილები არ ესვა. მარცხნივ გადაბმული 'ამნი გამო-
უცდელ კაცს ადვილად აერევა ასეთსავე მიმ-ში. ცალკე დაწერილი ჰჷ ჰგავს დალ-ს. ასე რომ, ვახტანგს ნაცვლად ზემოთ მოტანილი სიტყვისა შეიძლება ამოკითხოს مو რაც მართლა ნიშნავს შავს, მაგრამ არა საერთოდ შავ ფერს, არამედ შავად ნაწერს (черновик), რაც საბას თავის მხრივაც ვერ გაუგია სათანადოდ. ვფიქრობთ, ასეთივე გაუგებრობის შედეგია „ღრუბელი“. ნასთ'ალნიყით დაწერილი აჷარ ჰგავს با-ს, რადგან ამ ხელში მარცხნივ გადაბმული ჰჷ გადაბრუნებული მძიმის მსგავს ნიშანს მოითხოვს, რაც ბჷ-ში შეიძლება აერიოთ. ზჷ-ს შეცდომით ხშირად წერენ წერტილის გარეშე (გაკრულ ხელში მისი დასმა ავიწყდებათ). ასე რომ, ნაცვლად აჷარ-ისა მივიღეთ با სადაც არ ღრუბელია, ხოლო ب (ბე) – წინდებული. ეს რომ ასეა, ჩანს იქედანაც, რომ არც عشو-ს და არც აჷარ-ის მნიშვნელობა ვახტანგის თარგმანში არ არეკლილა.

646

ორიგინალშია (382):

بیر مزارع با آنکه در زراعت بکمال هنر موصوف بود چون اسباب آن کار نداشت عمری به بیکاری و تنگدستی می گذاشت

„თუმცა მოხუცმა გლეხმა ხვნა-თესვის საქმე კარგად იცოდა, რადგან იმ საქმის ხელსაწყო იარაღები არ ჰქონდა, იგი ცხოვრებას უმუშევრობასა და ხელმოკლეობაში ატარებდა“.

ვახტანგი (549): „მოხუცებული გუთნისდედას ამით, რომ ხვნისა და თესვის ძალიანი სახელგანთქმული იყო, იმ საქმის ღონის რიგი არა ჰქონდა, სიცოცხლეს უსაქმურობასა და ჯელვიწრობაში არონიებდა“.

მშვენიერი თარგმანია და ჩვენ ამ ადგილზე შევჩერდით, რათა მკითხველისთვის გასაგები იყოს სიტყვის اسباب ('იარაღი') ვახტანგისეული თარგმანი: „იმ საქმის ღონის რიგი“. ეს მით უფროა აუცილებელი, რომ საბას უწერია (507): „საქმობის კელის მომართვა“.

647

ან ვახტანგს თვითონ აქვს ორიგინალი შეცდომით ამოკითხული, ან სპარსული ხელნაწერი იყო დამახინჯებული (ჩვენ პირველი ალბათობა უფრო დასაშვები გვგონია). ორიგინალშია (382):

حال که ضیاع ضایع شده و اسباب زراعت از دست رفته

„ახლა, როცა მამულები წამხდარია და ხვნა-თესვის საშუალებები (იარაღები) აღარ მაქვს...“

ვახტანგს უთარგმნია (550): „ახლა, როცა ნათელი წამხდარა და სახნავ-სათესის იარაღი კელიდამ წამსვლია...“ საიდან გაჩნდა აქ „ნათელი“? ვფიქრობთ, ვახტანგს ორიგინალის غلض ('მამულები; სახნავ-სათესი მიწები') ამოკითხული უნდა ჰქონდეს როგორც ضیاع ('ნათელი; ელვარება'). ასეთი შეცდომის დაშვება ამ სიტყვათა ვიზუალური მსგავსების გამო სულ ადვილი იყო, რადგან ორივეგან სიტყვის ბოლოს იკითხება მსგავსი ასო-ნიშნები: 'აჲნი(ღ) და ჰამზა (ء).

საბა ენდო ვახტანგის ტექსტს. მას უწერია: „აწ რა შეძლების ნათელი დამიშრტა, საჴვენელი იარაღი არაცა ერთი არა დამრჩა...“

648

ვახტანგს უწერია (550): „ცოლი საბრალობისა და ხელმოკლობისაგან კარ გავიწრებული იყო“. ორიგინალის ტექსტებში (294; 382) „კარი“ არ იკითხება:

زن که از رنج فقر و بی برگی به تنگ آمده بود

„ცოლი სიღარიბისა და უქონლობისაგან შეწუხებული იყო“.

მკითხველმა შეიძლება იფიქროს, რომ ქართულში ყოფილა გამოთქმა: „კარგავიწრებული“. ჩვენ ეკვი გვიჩნდება: ხომ არ ეწერა ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაში بود آید در تنگ به ج. ი. ხომ არ იყო ნახმარი საწყისი آمدن در რაც იმავეს ნიშნავს, რასაც – آمدن ('მოსვლა') და ხომ არ გაიგო ვახტანგმა არ ('-ში') წინდებული როგორც ტერმინი „კარი“ (ار)?

649

ორიგინალში მეტაფორულად დახატულია ქალის ლამაზი თვალები (384):

چون چشمش بر دو آهوی صید افکن آن شهر اشوب افتاد از کمان آبروی او خدنگ دلدوز بهدف
سینه اش رسید

„როდესაც მისმა თვალმა იმ ქვეყნის ამფორიაქებული [ქალის] ორ მომნადირებელ ნიამორს (თვალს. – მ. თ.) შეხედა, მისი (იმ ქალის) წარბის მშვილდიდან გულის შემკერავი ისარი მისი მკერდის სამიზნეს მოხვდა“.

ვახტანგი (553): „რა მისი თვალი მას ორის ნადირის წოლას შეხვდა, მისის წარბის მშვილდის სახისგან (?) ერთი გულის შემკერავი ისარი მის მკერდის ნიშანს მოხვდა“. ჩვენთვის გაუგებარი ვახტანგისეული „ორი ნადირის წოლა“ განმეორებული აქვს საბასაც (509): „*ორთა მათ ნადირთა მწოლარეთა მიადგა*“. კაცმა შეიძლება იფიქროს, რომ ორ მწოლარეში ორი კაცი, ცოლქმარი, იგულისხმება. სინამდვილეში კი, როგორც ვნახეთ, ერთი ქალის ორ ლამაზ თვალზეა ლაპარაკი.

650

ვახტანგი ტექსტის თარგმანის დროს დაბნეულა. ორიგინალშია (385):

حیف باشد چو تو شهباز اسیر قفسی
„აფსუსია, შენისთანა შევარდენი ყაფაზის ტყვეობაში იყოს!“

ვახტანგს ჯერ ჰქონია (553): „ჰაიფი (აფსუსი. – მ. თ) არის, შენსავით *კელმწიფეთ სათამაშო* ყაფაზში ტყუედ“, მაგრამ

შემდეგ ასე გადაუსწორებია: „ჰაიფი არის, შენსავით *მწყაზართ ბელმწიფე* იყოს ყაფაზაში ტყვედ“. საკვირველია, რომ ვახტანგმა ორიგინალისეული *ساج* შაჰბაზ („შევარდენი“) ვერ გაიგო. იგი არც ანონიმს ესმის სწორად (455): „ბრალია, რომ შენისთანა *ტურფა ჩიტი* ყაფაზაში დამწყუდებული იყოს“. საბას, ეტყობა, ისეთი გამონათქვამი დაეკვების საფუძველს არ აძლევდა. და დაუწერია:

„ბრალია, შენებრ *მწყაზარი* გალიას იჯდეს ნაზარი“.

651

ორიგინალშია (385):

سرّی دارم که سامان نیست او را

„*საიდუმლოება* მაქვს, რომელსაც საზღვარი არ გააჩნია (დიდი საიდუმლოება მაქვს)“.

ანონიმი (464): „მე ის ვარ, რომე არა აქუს *თავსა* ჩემსა სარანჯამი“. ვახტანგი (554): „ერთი *თავი* მაქუს“. საბა: „ერთი *თავი* მაქვს, არ უსხენ მას გარეშემო სამანი“.

ორიგინალის *سر* სერრ („*საიდუმლოება*“) ანონიმსა და ვახტანგს შეცდომით გაუგიათ როგორც *سر* სარ („*თავი*“). საბა იმეორებს ვახტანგის შეცდომას.

652

ორიგინალშია (385):

و لباس این است که میبینی

„*და ჩემი სამოსი* ესაა, რასაც ხედავ“.

ვახტანგი (554): „*ჩემი ტანისამოსის* სიმაგრის ჯავარი, ამას რომ ხედავ“. საბა: „*ჩემის სამოსლის* ჯავარი რა ამას ხედავს“.

653

ორიგინალშია (386):

„ზღაპარს ნუ კითხულობ და ჯადოს ნუ მიბერავ (ნუ მიკეთებ)!“

ვახტანგი (554): „*შხამიანს* ნუ მიკითხავ და *ცუდს ქარს* ნუ ბერავ!“ ანონიმს უთარგმნია (456): „ნუ ცრუმოუბრობ!“ საბას რედაქცია უფრო დაცილებულია ორიგინალს: „*გესლსა ნუ მესვრი* და *ხორშაკსა ქარსა* ნუ მიბერავ!“

654

ორიგინალშია (386):

ملک زاده مرکب تیز رفتار همون نورد و دریا گذار را...

„უფლისწულმა უდაბნოს გადამლაზავი და ზღვაზე გამსვლელი ფეხმალი ცხენი...“

ვახტანგი (554): „*ჯელმწიფის შვილმა ჩქარად მსვლელი მინდვრის მჭამელი* მარქაფა...“

საიდან მოიტანა მეფემ აქ „მინდვრის მჭამელი“? ვფიქრობთ, მან ვიზუალური მსგავსების გამო ორიგინალის *همون نورد* შეცდომით ამოიკითხა როგორც *همون خور* ეგონა რა, რომ აქ ცხენის მეტაფორული დახასიათება გვქონდა. საბას მეფის ფრაზა შეუსაბამოდ მოსჩვენებია და დაუწერია: „მინდვრისა *გამლეველი ტაიჭი*“. არ არის გამორიცხული, საბას აქ ორიგინალში ჩაეხედოს.

655

ორიგინალშია (386):

حلقه طره غاليه را بر حوالی رخسار یار گلرنگ ... دیده

„სატრფოს ვარდისფერი სახის ირგვლივ მუშკ-ამბრის კულულის რგოლი ... დაინახა“.

ვახტანგის თარგმანში კი ვკითხულობთ (555): „*კალის ნაწვიმარი* და *თურის ალყის კავები* პირის სახის გარეშემო დაინახა“.

რა არის ეს „კალის ნაწვიმარი“ და „თურის ალყა“? უეჭველია, ეს ფრაზები გაუგებრობის შედეგია. ამათგან კაცი კიდევ მიუხვდება, საიდან მოდის „თურის ალყა“ (თურის რგოლი). იგი არის ორიგინალისეული طرہ دورہ ('კულუღი'), მაგრამ როგორ გაჩნდა აქ „კალა“, ვერ ვხვდებით. საბას გამოსავალი უპოვნია და კალა ვერცხლისწყლით შეუცვლია: „ვერცხლისწყალნაწვიმართა თვალთა კილოებთა გარეშემო“.

656

ორიგინალშია (387):

نخل بالای تو را یارب چه موزون بسته اند

„ღმერთო ჩემო, შენი მაღალი ფინიკის პალმა რა მწყაზრად არის აღნაგო!“

ვახტანგის თარგმანშია (556): „შენი ტანის შემკობილი სი-სუფთე რა შევნიერად გაუკეთებით!“ მას ჯერ ჰქონია „მაღალი“, მაგრამ შემდეგ იგი გადაუხაზავს და თავზე დაუწერია: „შვენიერად“. მაგრამ „სისუფთავე“ საიდან გაჩნდა?

657

ორიგინალშია (387):

شیری شرزہ کہ اسد در مرغزار آسمان از ہیبت او گام نتوانستی نهاد و نور در کنار سپہر از نہیب

پنجۂ او نیارستی زد

„მშვინვარე ლომი, რომლის შიშით [ზოდიაქოს] ლომი ცის კორდში ნაბიჯის დადგმას ვერ ზედავდა და [ცის] მოზვერს მისი ტოტის ელდით ცარგვალის ბუნაგში სული შეჰკვროდა“.

ანონიმს ეს ადგილი გამოტოვებული აქვს. ვახტანგს კი უთარგმნია (556): „ერთი ლომი, რომ ბურჯის ლომი მისის შიშით ზეცის მწვანეში ფეკს ვერ გასდგამდა და სურის სტვირი ქუეყნის პირზე მისის ტოტის ძლიერობით ჯელს ვერ გაიძრევდა“. რას გულისხმობდა ვახტანგი გამოთქმით: „სურის სტვირი“? „სურ“ მან იცის, რაც არის და ამიტომ დატოვა უთარ-

گاه در مرتبة مباحثت بساط نشاط بگسترند و گاه در مهلكة مخالفت بنظر تا التفاتی در جانب یار
نگرند

„ხან ტკილ საამოდ ლხინის ნოხს გაუშლიან, ხანაც საავოდ გამზადებულნი,
დასალუპავად ავი თვალით უზურენ მეგობარს“.

ანონიმი (471): „ხან იქით იქნება და ხან აქეთ“. ვახტანგი (559): „ხან შუამავლით ლხინის საფერს გაშლიან და ხან მრუდობის ხარისხით დაუნახავის კაცის თვალთ საყუარლად ჩანან“. საბა: „ხან შუამდგომელით ლხინსა დაიფერენ და ხან სიმრუდის ხარისხით კაცის თვალთა უხილავად საყვარლად ჩანან“.

ჩანს, باط ('ნოხი') ვახტანგს გაუგია მისი გადატანითი მნიშვნელობით ('ლხინი').

661

თაგვი და მახეში გაბმული კატა, სანამ პირობის თანახმად პირველი მეორეს ბანდს გაუჭრიდეს და გაათავისუფლებდეს, ღამეს ერთად გაათევენ. ორიგინალში ნათქვამია (391):

و آن شب را به افسانه رسانیدند
„და ის ღამე ზღაპრით გაათენეს“.

ჩვენი თარგმანი პირობითია. ღამის ზღაპრით გათენება შეიძლებოდა, კაცს ასე წარმოედგინა: მთელი ღამე თაგვი და კატა ზღაპრების მოთხრობით ართობდნენ ერთმანეთს, რაც, რა თქმა უნდა, ტექსტის საჩოთირო გაგებაა. افسانه ნიშნავს აგრეთვე ჟადოქრობას, რაც ასევე არ ჩანს დამაჯერებელი. შეიძლება, აქ ამ სიტყვის ვიზუალურად მსგავსი სხვა სიტყვა ეწერა. თუ რა – ამას ვერ ვხვდებით. საგულისხმო აქ ისაა, რომ ანონიმს ეს ადგილი ასე უთარგმნია (461): „ამისთანას სიტყვასა და ლაპარაკშიდ იყუნენ“. ვახტანგი კი წერს (559): „ის ღამე შეჭირვებით გაათენეს“.

662

ორიგინალში ბაყაყზე გვეუბნებიან (393):

بنغمه دلخراش صدائی میکرد و از خود بلبلای هزار داستان بر ساخته به آواز ناخوش مرغ دلها را از

قفس قالب میرهانید

„გულის გამაწყალებლად ყიყინებდა, თავისი თავი მგალობელ ბულბულად მიეჩნია და უამური ხმით გულების ჩიტს [მსმენელთა] ტანიდან ათავისუფლებდა“.

ვახტანგი (561): „გულის დამთვლელის გალობის ჯმას იძახდა და თვითან ათასი სავარდის ბულბული გაეკეთებინა და ავის ჯმით გულის ჩიტნი გვერდის ყაფაზისაგან შეეშინებინა“. ჩვენ აზრით, აქ გვაქვს ერთი უზუსტობა და ორიც დღევანდელი მკითხველისათვის არც ისე ნათელი სიტყვა. ჯერ პირველზე: ჩვენ არ ვიცით, „გულის დამთვლელი“ ვახტანგისთვის გულის შემაწუხებელს, გულის გამაწყალებელს ნიშნავდა თუ არა. ასევე, ორიგინალში ტანის ყაფაზზე (გალიაზე) არის საუბარი. და ჩვენ არც ის ვიცით, რას ნიშნავს ვახტანგისეული „გვერდის ყაფაზი“. ორიგინალის ფრაზისაგან قفس قالب (‘ყალიბის (ტანის) ყაფაზი’) „გვერდის ყაფაზი“ რატომ მივიღეთ? რაც შეეხება თარგმანის უზუსტობებს: ორიგინალში ნახმარი هزار داستان (‘ათასი ჰანგი’) ბულბულის მეტაფორაა და, რა თქმა უნდა, შეცდომა იქნებოდა, داستان ბაბლ هزار გაგვეგო როგორც „ათასი სავარდის ბულბული“. აქ შეცდომით داستان ხომ არ იქნა ამოკითხული როგორც بوستان („ბაღი“)?

663

იშვიათად, მაგრამ მაინც, ორიგინალში ჩასმული ლექსი ვახტანგს პროზითი ტექსტი ჰგონია. აქაც ორიგინალისეული ლექსი (393):

اگر چه صوت دل آزار نا ملایم داشت

ولی اصول و ادا در کمال زشتی بود

ვახტანგს თარგმნილი აქვს (თანაც არაზუსტად) მისთვის ჩვეული მითითების გარეშე: „ლექსი“ (561): „თუცა მაღალი და გულის მაწყინარი სიმღერა ჰქონდა, მაგრამ წესი და რიგი ავის საქმით ჰქონდა“.

ორიგინალის მიხედვით, თავი ყოყმანობს, დაუმეგობრდეს ბაყაყს თუ არა (393):

زبان خرد او را از مصاحبت ناجنس منع میکرد

„გონების (კეულის) ენა მას უცხო ჯიშთან მეგობრობას უკრძალავდა“.

ვფიქრობთ, გადამწერს უნდა გამორჩენოდეს ვახტანგის თარგმანში ერთი სიტყვა. მასში ვკითხულობთ (562): „ენა მას უგვარის მუსაიბობას უშლიდა“. ვახტანგს ალბათ ჰქონდა: „გონების ენა“, საბას ვახტანგისეული ტექსტი პირწმინდად განუმეორებია: „ენა მას უკამსსა მეგობრობასა უშლიდა“.

ორიგინალშია (393):

نرد دل با یکدیگر می باختند

„გულის ნარდს ერთმანეთთან თამაშობდნენ“.

ვახტანგს ეს ადგილი ასე უთარგმნია (562): „გულის ნარდს ერთმანერთს აგებინებდნენ“. კი, სპარსული باختند უპირველეს ყოვლისა წაგებას ნიშნავს და ვახტანგსაც ვერ შეედავებით, მით უმეტეს, რომ აქ მეგობრებზეა ლაპარაკი და თითქოს უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ნარდის თამაშის დროს მეგობარი ცდილობდა, მეგობარს მოეგო მისთვის. მაგრამ ასეთი პოეტური ხატი ნდობას ნაკლებად იმსახურებს, თუ იმასაც გავიხსენებთ, რომ ამ სპარსულ სიტყვას აქვს მეორე მნიშვნელობა: „თამაში“. ვფიქრობთ, აქ უბრალოდ თქმულია ის, რომ მეგობრები ნარდის თამაშით ერთობოდნენ.

ორიგინალშია (393):

تو دل از صحبت من بر داری

„შენ ჩემს მეგობრობაზე გულს აიყრ“.

ვახტანგი (562): „შენ გული ჩემის ალერსისაგან აიღე“. საბა:
„შენ გულით მე გამწირე“.
ჯერ საამისო არაფერი უქნია კატას.

667

ორიგინალშია (393):

هوای طمع
„ვნება“.

ვახტანგი (563): „გუნების აერი“. საბა: „მისის გონების
ჰაერი“.

ისევ და ისევ „ვნება“ და „ჰაერი!“

668

ორიგინალშია (395):

تو عزلت جوی و دور از انجمن باش
„შენ განმარტოება ეძიე და ბალხისაგან შორს იყავ!“

ვახტანგს ჯერ ჰქონია (563): „შენ მარტოა ეძებე,
წალკოტისაგან შორს იყავ!“ შემდეგ „წალკოტი“ გადაუხაზავს და
სწორი შესატყვისით შეუცვლია: „ჯარიანობაში შორს იყავ!“
მაგრამ საბას დაუწერია: „შენ მარტო ყოფა დაიწყევ, მირიდე
გამგეობასა!“

რას ნიშნას „გამგეობა?“

669

ორიგინალშია (398):

رای جهان آرای حکیم فرخنده رای را گفت
„ქვეყნის დამამშვენებელმა რაიმ გონებანათელ ბრძენს უთხრა“.

ტექსტში ზმა გვაქვს, მასში გათამაშებულია რა. პირველ
შემთხვევაში ის „მეფე“ სიტყვის ინდური ადექვატია, მეორეში კი

კომპოზიტიის შემადგენელი ნაწილია და გონებას აღნიშნავს. ვახტანგს უთარგმნია (565): „ქუეყნის აღმაშენებელმა რაიმ მრჩეველს რაის უბძანა“. ტექსტის მეორე „რაი“ ვახტანგს საკუთარ სახელად გამოუდის. საბას ეს შეუსაბამობა უგრძვნია და ვახტანგის ნათქვამი ასე გაუსწორებია: „ქვეყანათა აღმაშენებელმა რაიმ კეთილად მრჩეველსა ბარამანს უბრძანა“.

670

ვახტანგის თარგმანში არ იკითხება (568) ორიგინალის შემდეგი ლექსი (400):

گشتند سر بلند به نشو و نمای خویش

چون سبزه تر از اثر فصل نو بهار

„ამაღლდნენ (გაამაყდნენ) თავიანთი გაზრდილთა და იერით, როგორც ნეღლი მცენარე (ბალახი) გაზაფხულის დადგომის შედეგად“.

671

ორიგინალშია (402):

متابت فرمان تو بر همگان فرض است

„შენი ბრძანების მორჩილება ყველასთვის სავალდებულოა“.

ვახტანგი თარგმნის (569): „შენის ბრძანების გათავება შურია“. რაც საბასაც ასევე აქვს გადმოცემული: „შენისა ბრძანებისა დასასრული შურისძიება“. ამას მეფეს ეუბნება ფრინველი, რომელმაც მის შვილს თვალი ამოთხარა და ძალიან კარგად იცის, რომ მეფე მას ტკბილი ლაპარაკით ატყუებს და უნდა, იგი ძირს ჩამოიყვანოს, რათა მასზე შური იძიოს და მოკლას.

672

საბას ვახტანგის მდივნის ნაწერი სწორად ვერ ამოუკითხავს. ვახტანგის ტექსტის შესაბამის ორიგინალშია (402):

از زخم جانواری دو بار گزیده نشود
„რომელიმე ცხოველის კბენისაგან ორჯერ დაჭრილი არ შეიქნას“.

ვახტანგი (570): „ერთის ჭირისაგან ორჯერ არ იკბინოს“.

ხელნაწერში ჭარის (ჭ) ყულფის ზედა ბოლო ინის (ი) თავზე ზის, ამიტომ იგი საბას ამოუკითხავს როგორც რაე (რ) და „ჭირისაგან“ მიუღია: „ერთი ჭირისაგან ორჯერ არ გაიპატიჟოსო!“ საბას, რაკი „ჭირი“ სიტყვაა მოცემული, უფიქრია, „კბენა“ ვერ მიესადაგებო და ამიტომ ზოგადად დაუწერია: „არ გაიპატიჟოსო“. სწორი გამოსავალი უპოვია.

673

როგორც უკვე ნათქვამი გვაქვს, ვახტანგი და ანონიმები ტექსტში მოტანილ არაბულ წინადადებებს არ თარგმნიან. ისიც გვითქვამს, რომ არის გამონაკლისებიც. ორიგინალშია (402):

نشنودی این مثل را که ارباب عقل گفتند

من جرب المجر ب جلت به الندامة

„არ გაგიგონია ეს არაკი, ჭკუის პატრონო რომ უთქვამთ:

„ვინც გამოცდილს გამოცდის, სინანულს ეწევა“.

ვახტანგი ამ არაბულ წინადადებას კი თარგმნის, მაგრამ ერჩია, არ ეთარგმნა (570): „არ გაგიგონია ეს არაკი, რომ ჭკუის პატრონო უთქვამს: უეცად (?) დანაშაულის შიშს ხერხით უნდა მორჩეს“.

674

ორიგინალშია (402):

و نیز بر ضمیر منیر ملک روشن است که مجرم را ایمن نباید زیست

„და კიდევ: მეფის გაბრწყინებული გონებისათვის ნათელია, რომ არ ხამს, დამნაშავე მშვიდად ცხოვრობდეს“.

ვახტანგი (570): „მზის მსგავსად ხელმწიფის გულში განათლებულია, რომ დამნაშავე მოსვენებით არ უნდა იყოს“. საბა

წერს: „ესე მზის მსგავსად ჯელმწიფის გული განათლებულია, რომე შემცოდე მოუსვენებლად ჯამს, გამჟადონო“.

675

ვახტანგს შეცდომით აქვს ამოკითხული ორიგინალის ტექსტი. ორიგინალშია (402):

خواری عقاب و بالش بیاید دید

„მისი სასაგელის ტანჯვის სიმწარე უნდა ნახოს“.

ვახტანგს ორიგინალის خواری ('მწარე ხვედრი') ამოუკითხავს როგორც خاری خاری – 'ეკალი') და დაუწერია (570): „ტანჯვის კვალი და მისი სანაცვლო უნდა დაინახოს“.

676

ორიგინალშია (403):

ابلهی را که تخم حنظل کاشت

„რეგვენს, რომელმაც ღვარძლი დათესა“.

ვახტანგი (571): „ერთმა მუშამ რომ ანთალის თესლი დასთესოს“. საბა: „ვინცა მუშაკი სთესვიდეს თესლად ნათალსა ხისასა“.

როგორც ეს ალ. ბარამიძეს აქვს შენიშნული,* საბას ვახტანგისეული „ანთალი“ ვერ გაუგია და ხის ნათალად გაუაზრებია. ანთალი კი აქ ღვარძლს ნიშნავს.

677

ორიგინალშია (405):

دختران در موازنة خصمان

„ქალიშვილები მტრების მარაქაში [მიუთვლიათ]“.

* ალ. ბარამიძე, ნარკვევები, I, გვ. 331.

აქ ავტორი გულისხმობს იმას, რომ ქალიშვილი გათხოვდება, სხვის ოჯახში შევა და, უნდა მას ეს თუ არა, შეიძლება, მოხდეს ისე, რომ შენი მტრის ბანაკში აღმოჩნდეს, როგორც ეს ჯერ კიდევ ლეგენდებიდან (მაგ. „ნიბელუნგებიდან“) ვიცით. ისტორიულადაც ცნობილია (შდრ. ქართული მაქსიმა: „ქალიშვილი სხვისი ნაცარია“). ვახტანგს ეს ადგილი ასე უთარგმნია (574): „ქალ[ნ]ი მტრის მსგავსნი არიან“. ვახტანგი, რა თქმა უნდა, აქ ქალიშვილს გულისხმობს, მაგრამ არ არის გამორიცხული, რომ მკითხველმა ეს სიტყვა ზოგადად ქალის მნიშვნელობით გაიგოს. მით უმეტეს, რომ საბაგ ასე წერს: „ქალი მტერთათვს შეუდარებიათ“.

678

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ორიგინალის دختر (‘ქალიშვილი’), რომელიც ამ პერსონაჟის მიერ ჩათვლილია პოტენციურ მტრად, ვახტანგს გადმოტანილი აქვს ტერმინით: „ქალი“. ორიგინალში შემდეგ იქვე საუბარია ვაჟზე და იგი განსაკუთრებული უპირატესობით არის წარმოდგენილი:

اما پر را برای بقای ذکر خواهند

„მაგრამ ვაჟი [ამჟვეყნად] სახელის (ხსენების) დასარჩენად უნდათ“.

ვაჟისთვის მიწერილი ეს განსაკუთრებულობა ვახტანგს უგულვებელყოფილი აქვს (574): „მაგრამ შვილი – სახელისა და მოგონებისა უკდავეობისათვის“, რაც ავტორის მოსაზრებას ცვლის.

679

ორიგინალშია (407):

بیرزن در وقت باز آمدن گاو در خانه نبود و از سر این قضیه و قوفی نداشت

„დედაბერი ძროხის დაბრუნების დროს შინ არ იყო და ამ ვითარების საიდუმლოებაზე არაფერი იცოდა“.

ვახტანგს უთარგმნია (575): „და დედაბერს გამობრუნებისას ფური შინ არ დახვდა“. საბას ვახტანგის შეცდომა გამოუსწორებია: „ბებერი მუნ არ იყო და არცა რა იცოდა“.

680

ორიგინალშია (407):

من یکی پیر زال محنتی ام

„მე ერთი გაჭირვებული დედაბერი ვარ“.

ვახტანგს უთარგმნია (575): „მე ერთი დედაბერი ვარ საყვედურის გამწევი“. იმ სიტუაციაში, რომელშიაც დედაბერი იმყოფებოდა, მას სასაყვედურო არავისთან არაფერი ჰქონდა. „საყვედური“ აქ გაუგებრობის შედეგი ჩანს. ან ვახტანგმა ამოიკითხა ორიგინალის ტექსტი შეცდომით: محنتی ('გაჭირვება')-ის ნაცვლად წაიკითხა ملامتی ('საყვედური'), ან მას ეწერა „სახვედური“ (ის, რაც ხვედრად ერგო) და მდივანმა ეს უცნაური ფორმა ამოიკითხა როგორც „საყვედური“. ამას ის გვაფიქრებინებს, რომ საყვედურზე „გაწევა“ არ ითქმის, ის ხვედრთან (იმასთან, რაც კაცს ხვედრად ერგო) უფროა მისადაგებული. საბა ხვდება, რომ ვახტანგის ტექსტში რაღაც ჭირს და ასეთ გამოსავალს პოულობს: „მე ბერი დედაკაცი ვარ სოფლის ყუედრებით გასული“.

681

ორიგინალშია (407):

رحله قوت من بدان گرانبار شده تحمل بار دیگر ندارد

„ჩემი ყუათის (ძალის) სახედარი ისეა დატვირთული, რომ მეტი ტვირთის ზიდვა აღარ ძალუძს“.

ვახტანგი (577): „ჩემის ყუათის წაღება გასჭირვებია“. საბა: „ჩემსა წამლებსა ჩემისა ყურისა წაღებაცა არა ძალუც, არათუ სხვადა ტვირთისა აკიდება შეეძლოსო“.

აქ ტექნიკური შეცდომაა, – თანის ნაცვლად მისი მსგავსი რაე უწერიათ, მაგრამ, რაც მთავარია, თარგმანი ზუსტი არაა.

682

ზმების დიდოსტატი ქაშეჭი მეჩანგის დახასიათების დროს ცარგვალს გადმოსცემს მეტაფორით (408):

ازو خوشگوتر در لحن و آواز

ندید این چنگ پشت ارغنون ساز

„მასზე უკეთესი სიმღერითა და ხმით

არ უნახავს ამ ჩანგის ზურგიანსა და ორგანის მკეთებელს“.

აქ ცის სიმრგვალე გადმოცემულია ზურგმოდრეკილი ჩანგისა და ორგანის დამკვრელის (ამავე დროს: შემქმნელის) სახით. ვახტანგის თარგმანი, მით უმეტეს საბას რედაქცია, ამ მეტაფორას ვერ გადმოსცემს. ვახტანგი თარგმნის (576): „საკრავში მისთანა მკვრელი თქმასა და კვრაში არ ენახა ამ ჩანგის ურგსა და ორდანოს გამკეთებელსა“. საბა:

„ჰმა და უსული მას ჰქონდა სრული, ბარბითთ სიტკბონი ყოვლის ძალისა, წინწილ-კითარი ნახო, ვით არი, ჭუროს წაუტდეს ქონა ძალისა“.

683

ორიგინალში ერთ მუტრიბზე ნათქვამია (409):

چون گوشه عود ساز کردی

ناهید دو گوش باز کردی

„როდესაც [ის] უდის ყურს (საკრავის დეტალია. – მ. თ.) მომართავდა, ვენერა ორივე ყურს ცქვეტდა“.

მველ აღმოსავლეთში პლანეტა ვენერა მუსიკის ღვთაებად ითვლებოდა. პოეტს უნდა, თქვას: ეს მუტრიბი ისე უკრავდა, რომ მის დაკვრაზე მუსიკის ღმერთიც ყურებს ცქვეტდაო. ვახტანგს ორიგინალისეული ნაჲ თავის თარგმანში გადმოუტანია ფორმით „ნაიდი“ (577): „როდის უდის ყურს მომართევდა,

ნაიდი ორსავე ყურს გააღებდა“. სპარსულში ორი ხმოვნის შუაში ჰაე შეიძლება, არც გამოითქვას. საბას რატომღაც ეს ხატოვანი შედარება უგულვებელუყვია და ის „ინერტული მასალით“ შეუვსია:

„სმენითა ძალი მიუღის გმირსაცა მას გულოვანსა,
მგლოიარესა მისცემდა სიხარულს დიდ-დიდროვანსა“.

684

ორიგინალშია (410):

من صعوبت صوت تو را نیکو می شناسم
„მე შენი მრისხანების სიძნელეს კარგად ვიცნობ“.

ვახტანგი (578): „მე შენის სიდიდის შიშს კარგად ვიცნობ“. ანონიმი (489): „მე კარგად გიცნობ შენ“. საბა: „მე შენისა სიმადლისა შიშსა მართლობით ვიცნობ“. მეფის სიდიადე ყოველთვის როდია შიშის წყარო.

685

ვახტანგის თარგმანში გამორჩენილია ორიგინალის ფრაზა (411):

آن مرد فریاد بر کشید
„იმ კაცმა ყვირილი მორთო“.

ამის გამო პაციენტის სათქმელი ექიმის სიტყვებსაა მიერ-თებული (580): „ამ კაცს თვალში თუთიას გამოუსვამ და თქუა: ლექსი. ვაი, რომ ხუმრობისა და თამაშობის დრო არ არის. სიკვდილის დრო მომსვლია და სულის დასადნობი ჟამი“. აქ სხვაც უნდა შევნიშნოთ: ეტყობა, ვახტანგის ხელნაწერში მისი გადათეთრების დროს მდივანს გამორჩა სიტყვა „არ“ (ლაპარაკია იმაზე, რომ ხუმრობის დრო არ არის). ანონიმი (490): „მერმე სწეულმან ტირილი იწყო: ეს რა ხუმრობა არის! მე სული მჭდება, შენ მეხუმრებო“.

ორიგინალშია (412):

پراکنده ای چند را گرد کرد
که نآورد جویند روز نبرد

აქ მოტანილი არაა ნაწარდ სიტყვის ერთი მნიშვნელობა იგივეა, რაც მისი სახეცვლილი ფორმისა *نبرد* ნაბარდ და ნიშნავს ბრძოლას (შდრ. „ნაწარდი“). ლითოგრაფიული გამოცემის კომენტატორი სტრიქონქვეშ განმარტავს, რომ ეს არის *علت* ('მიზეზი'). თუ ამ მოსაზრებას არ გავიზიარებთ, მოტანილი ბეძითი ასე უნდა ვთარგმნოთ:

„რამდენიმე გაფანტული (ოშში ძლეული) მოაგროვა,
რათა ბრძოლა ეძებონ ბრძოლის დღეს“.

ვახტანგს უთარგმნია (578): „ერთი რამთონიც დაფანტულნი დააგროვა, რომ ომის დროს თავ-თავის *საშოვარს* ეცადონ“. პრინციპში, ასეთი თარგმანი უფრო გასაგებია და სიტუაციასაც უფრო ეხამება, ვიდრე ის, რომ გვითხრან: ბრძოლაში ბრძოლა ეძებონო. მაგრამ სიტყვას არაა აქვს კი ასეთი მნიშვნელობა? ლითოგრაფიული გამოცემისეული გაგებაც ასეთი ეჭვის შედეგია. არ არის გამორიცხული, ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ხელნაწერში გვექონდა ვიზუალურად მისი მსგავსი სულ სხვა სიტყვა.

ორიგინალშია (414):

از درخت بخت چون گل نشکفت گلهای وصال در بیابان جدائی خار هم در پا خوش است
„როცა ბედის ხისაგან შეერთების ყვავილი არ გაიშალა, განშორების უდაბნოში ფეხში ეკალივ კარგია“.

ვახტანგი (584): „რასაც ბედნიერობის ხისაგან შეყრის ყუავილი *გაიშალოს*, მე ის მიჯობს, ეკალი ფეხში მქონდეს“. ეტყობა,

ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაში ეწერა პირიქით: بشكت
(‘გაიშალა’) და გაუგებრობაც ამან გამოიწვია.

688

ორიგინალშია მაქსიმა (415):

سر بار دیگر ز تن نروید نه نی است

„თავი ტანიდან მეორეჯერ არ ამოიზრდება, ლერწამი არ არის“.

ვახტანგი (586): „თავი ჭელახლა ტანიდან აღარ ამოვა და
არცა ფესვიღა აქუს“.

689

ორიგინალში თხზულების მეცხრე თავი დასათაურებულია
ასე (423):

باب نهم در فضیلت عفو که ملوک را بهترین صفتی است و اهل اقتدا را خوشترین جبلتی

„კარი მეცხრე – მიტევების უპირატესობის შესახებ, რაც მეფეთათვის
საუკეთესო თვისებაა და მისი მიმდევარი ხალხისთვის – საუკეთესო ბუნება“.

ვახტანგი თარგმნის (593): „კარი მეცხრე – წყალობისა და
მიტევებისა, რომ ყოველს კარგის სახისაგან არის“.

690

ორიგინალშია (418):

مکرم اخلاق را ملازم گرفتند

„კეთილშობილებას ემსახუროს (სიკეთე თავის ბუნებას ამსახუროს)“.

ანონიმი (496): „მცოდნიერობას და სიკეთეს ელტოდეშ“.
ვახტანგი (589): „კარგის გუნების ყმა იყოლიოშ“. საბა: „კეთილ-
გონების მოსამსახურე იყოლიოშ“.

691

ორიგინალშია (418):

آداب معاشرت را در همه اوقات نگاهداشتن
„თანაცხოვრების წესის ყოველთვის დაცვა“.

ანონიმი (496): „სიმხიარულის გზა არ დაივიწყოს“. ვახტან-
გი (589): „ლზინისა და ალურსის რიგი ყოველთვის იცოდეს“.
საბა: „ლზინისა და ალურსის რიგი იცოდეს“.

692

ორიგინალშია (419):

و کاک به فروغ سمک قدم بذروه دکان نهاد
„და შოთს ვარსკვლავის სიელვარით ფეხი დუქნის თაღზე შეედგა“.

ანონიმი (497): „დიაღ თეთრი პური ეწყო ბროლივითა“.
ვახტანგი (589): „შიმშილობის სიბნელე მიწიდან აელთ და ფეხი
სიბრწყინვალით სიმაღლეზე დაედგა“. საბა: „შიმშილობის სიბ-
ნელე მიწიდან აეტაცა და სიბრწყინვალისა ფერხი სიმაღლეზედ
შეედგა“.

693

ორიგინალშია (421):

روی بکوه و داشت نهاد و می گفت
„პირი მთასა და ველს დაადო და ამზობდა“.

ვახტანგი (592): „პირი კოშკისაკენ ქნა და თქუა“. საბა: „პირი
მას კოშკსა მიაპყრა და უთხრა“.

შეკირვებული მეფე პირს სწორედ მინდორს დაადებდა და
არა კოშკს. ხომ არ ამოიკითხა ვახტანგმა داشت و می گفت-ო დაშთ
(‘მთა და ველი’) როგორც کوش ქუშქ (‘კოშკი’)?

694

ორიგინალშია (424):

بنوشیدن شربت
„მარბათის სმაზე“.

ვახტანგი (594): „შარბათის ჯამის სმაზე გამოცხადებული შეიქნება“. საბა: „სასმლის ბიდახი სამზედ გამოცხადებული შეიქნებისო“.

საბას ტექსტში „სმაზე“ მექანიკური შეცდომის შედეგად შეცვლილია ფორმით: „სამზე“.

695

ორიგინალშია (424):

اما لطف بر وجهی باید که سمت ضعف نداشته باشد و عنف چنان شاید که ازو سمت ظلم خالی

بود

„მაგრამ წყალობა იმგვარი უნდა იყოს, რომ მისი თანამდებობა არ დაკნინდეს და რისხვა ისეთი ხამს, რომ მტარვალობის ჩირქი არ ჰქონდეს მოცხებული“.

ვახტანგი (594): „მაგრამ მოწყალება ასეთის რიგით უნდა, რომ გამგონთში მჟღელდ არ გამოჩნდეს“. საბა: „მაგრამ მოწყალება ესეთის წესის ხამს, რომე მსმენელთა ყურთა უსრულად არ მიესმას; მისაცემელი ესეთი ჯერარს, ნამალადევი მას შიგა არ ერიოს რა“.

ჩანს, ვახტანგმა سمت ('თანამდებობა') შეცდომით წაიკითხა როგორც سمع ('სმენა, მოსმენა').

696

ორიგინალშია (424):

اثر مردانگی و مردی بنوشیدن شربت ناخوشگوار غضب معلوم توان کرد

„გულოვნობისა და კაცობის ნიშანი რისხვის უსიამოვნო შარბათის სმაში ჩანს“.

ვახტანგი (594): „კაცობისა და კაცურობის ჯავრის შარბათის ჯამის სმაზე გამოცხადებული შეიქნება“. საბა: „კაცობრივი და კაცური რისხვის სასმლის ბიდახი სმაზე გაცხადებული შეიქნებისო“.

ვახტანგს ორიგინალის მაქსიმაში ერთგვარი კორექტივი შეაქვს (424):

مردمی گمان مبر که بزور است و پردلی
„ნუ გგონია, რომ კაცობა ძალასა და მამაცობაშია“.

ვახტანგს ჯერ ჰქონია (594): „კაცობა, ნუ გგონია, რომ ძალით და უწყალობით იყოს“. ეტყობა, *ی* (*‘მამაცობა’*) მან წაიკითხა როგორც *ی* *بی* (*‘უგულობა’*). შემდეგ კი ასეთი გაგება მოუტანია: „კაცობა ნუ გგონია, რომ *მარტო* ძალითა და *მამაცობით* იყოს“.

ორიგინალის მიხედვით, ერთი ბრძენი მეფეს არიგებს, რომ არ ეგების, მეფეები ისე დაუდევრები იყვნენ, რომ უღირსი კაცის შეცნობაში მოტყუვდნენ (425):

و اگر با هنر کسی عیبی نیز یافته شود از آن هم غافل نباشند
„და თუ ვინმეს უნარიანობაში ნაკლიც აღმოაჩნდება, ამისგანაც უდარდელი (უზრუნველი) არ იყოს“.

ვახტანგი თარგმნის (597): „და თუცა ერთი კაცის სიკეთეში აუგი ნახონ, მას *ნუ მოიძაგებენ*“. ორიგინალში მეფეთაგან უკეთურთა მიმართ სიფრთხილის გამოჩენაზეა საუბარი, ვახტანგის თარგმანის მიხედვით კი მეფეთ ურჩევენ, უკეთურნი არ მოიძულონ. საბაგ ვახტანგს იმეორებს: „და თუცა ვისმე კაცისა სიკეთესა თანა *აუგიცა რამე ნახონ*, ნუ მოიძაგებენ“.

„ქილილა და დამანას“ 2006 წლის გამოცემაში ჩვენ კარგად ვერ გვაქვს გაგებული ორიგინალის ერთი ადგილი და, შესაბამისად, შეცდომით გვაქვს იგი შეცვლილი. იქ ერთ ღვთისნიერ ტურაზე ნათქვამია (426):

روی از دنیا بگردانیده و پشت بر تعلقات بیحصل او آورده

„ქუეყნიდან პირი ებრუნებინა და მისი უნაყოფო (არაფრისმომცემი)
ამაოებისათვის ზურგი ექცია“.

ეს ადგილი ვახტანგს ზუსტად არა აქვს თარგმნილი და იგი განმეორებული აქვს საბასაც. ვახტანგი (597): „პირი ქუეყნისაკენ გაებრუნებინა და ზურგი უმოსავლოსათვის შეექცია“. აქ ორი რამ უნდა შევნიშნოთ: 1) ვახტანგს უნდა დაეკონკრეტებინა: რაა ის, რაც უმოსავლოა. 2) აზრი უფრო ზუსტად გადმოიცემოდა, რომ ნაცვლად ფორმისა „ქუეყნისაკენ“ გვქონოდა „ქუეყნისაგან“. მაგრამ, ვიმეორებთ, ჩვენი „გასწორებაც“ მცდარია. საბას ტექსტი ასე უნდა გაიმართოს: „პირი ქუეყნისათვის მიერიდა და მისი ამაოებისათვის ზურგი ექცია“.

700

ორიგინალშია (427):

لب بخون کسی نمی آلود

„ტუზს არავის სისხლით არ ისვრიდა“.

ვახტანგი (597): „ბაგეს სხვას სისხლისმღვრელთან არ აამხანაგებდა“.

701

ორიგინალშია (427):

این معنی بترک تعلقات عالم غدار و سرای فانی میسر تواند شد

„ეს ვითარება [ამ] შეგუებული ვერაგი სამყაროს და ხრწნადი სასახლის უარყოფით შეიძლება“.

ვახტანგი (597): „ეს იგავი ქუეყანაში საქმის ბარაქათით იქნების, რომ საუკუნოს სახლში მკვიდრი შეიქნების“. საბა: „ამისთანა იგავი ქუეყნად საქმის კურთხევით იქნების, რომე იგი საუკუნოსა სახლსა შინა დაემკვიდროს“.

702

ორიგინალშია (429):

ვახტანგი (600): „ამოსულიყო სველს მწვანის რუს ნაპირ-ზედა“. მეფეს سبزه რაც არსებითი სახელიცაა და ზედსართავიც (მწვანესაც ნიშნავს და მწვანე მცენარესაც. აქ: ლორთქო ბალახს, შამბს, აღერდს), გაუგია პირველი მნიშვნელობით. საბასთვის კი ვახტანგის ასეთი შეცდომების მიხვედრა და გასწორება ორდინალური საქმე იყო. მას უწერია:

„რუს პირს მწვანენი, ამო არენი წამს შეიქმოდა თვალმხიარულსა“.

703

ორიგინალის როგორც ლითოგრაფიულ (332), ისე ბეჭდურ (429) გამოცემაში ლომის მეტსახელია كاجو ქამჯუჰი ('სურვილის შესრულების მოწადინე'). ვახტანგს (600) და, ბუნებრივია, საბასაც რატომღაც მისი სახელისათვის მიმატებული აქვთ „დევი“ („ქამიჯუ დევი“).

704

ეტყობა, ვახტანგის ხელთ ნაქონ სპარსულ ნუსხაში ეწერა ისე, როგორც ბეჭდურ გამოცემაშია (430):

در بیان فضایل و آداب بحری یافت

„სრულქმნილებასა და ზრდილობაში ერთი (მთელი) ზღვა იპოვა“.

იგულისხმება ის, რომ ლომი როცა ჭარბსას (თავის ქვეშევრდომს) ახლო გაეცნო, მასში უამრავი, ზღვა ღირსება აღმოაჩინა. ვახტანგი თარგმნის (601): „აერისას საქციელისა და ჭკუის ძებნაში ერთ დიდ ზღვათ დაინახა“. სინამდვილეში, ვფიქრობთ, სწორი წაკითხვა დაუტავს ლითოგრაფიულ გამოცემას (332), სადაც ნაცვლად ფორმისა بحری იკითხება ვიზუალურად მისი მსგავსი ვარიანტი محرمი ('სიახლოვე; მეგობრული ურთიერთგანწყობა'). ამდენად, თვითონ ვახტანგი აქ შეიძლება, შეცდომას კი

არ უშვებდეს, არამედ მცდარი წაკითხვის მქონე სპარსულ ხელნაწერს ეყრდნობოდა.

705

„ქილილა და დამანას“ ვახტანგისეული თარგმანის ტერმინები და ინსტიტუტები ჩვენს საგანგებო ყურადღებას იქცევენ. მათ სათანადოდ უნდა შესწავლა. და სანამ ეს არ მომხდარა, ნათელი არ არის, მაგალითად, ვახტანგის ტერმინი „ტახტის დამნიშნავი“ (601). ორიგინალში იკითხება (430):

نگذشت هفته ای که ز اهل سریر شد

„ერთი კვირაც არ გასულიყო, რომ ტახტის ხალხისაგანი შეიქნა“.

აქ ლაპარაკია რიგითი ქვეშევრდომის დაწინაურებაზე, იმაზე, რომ იგი ადრე უბრალო ვინმე იყო, მაგრამ შემდეგ მეფესთან ძალიან დაახლოებული შეიქნა და მის ტახტთან ახლო მდგომ ხალხში გაერია. ვახტანგის „ტახტის დამნიშნავი“ კი რას ნიშნავს, პირადად ჩვენ არ ვიცით. სიფრთხილე გვმართებს, ვახტანგი მეფე იყო, თვითონ იჯდა ტახტზე და ამ გამოთქმით იქნებ რაიმე ინსტიტუტზე მიგვანიშნებდეს. ეს ეჭვი რომ არა, ასეთ გამოთქმას ჩვენ ორიგინალიდან დაშორებად მივიჩნევდით, მით უმეტეს, რომ აქ სხვა დაშორებაც გვაქვს, მეფეს ნაცვლად ერთი კვირისა, „ერთი წამი“ უწერია (601): „ერთი წამი არ გაიარა“.

706

ორიგინალშია (431):

اگر دیگر باره ملک مرا بعلاق دنیا آلوده گرداند

„თუ მეფე ქვეყნის საქმეების დახარბებით მე ისევ გამსვრის...“

ვახტანგი (602): „თუ მე ქუეყნის ალყაში გარეული გამხადოს...“

თითქოს ვახტანგის თარგმანში იგივეა თქმული. საბას ეროთირება ეს „ალყა“ და იგი რედაქციას უკეთებს ვახტანგის თარგმანს (550): „თუცა მე საქვეყნიეროსა ბაკთა თავსა შევიწყუ-

დევ...“ საქმე ის არის, რომ შეიძლება ვახტანგს ორიგინალის *علي* (‘გატაცება; დახარბება; დაკავშირება’) ამოკითხული ჰქონდეს როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა *حلق* (‘რგოლი; წრე’). მოხდა ისე, რომ ვახტანგის ეს შეცდომა ტექსტის ნიუანსის შემცვლელი არ გახდა, მან მაინც გადმოსცა პერსონაჟის სათქმელი.

707

ორიგინალშია (434):

اركان دولت

„სახელმწიფოს თავკაცი“.

ანონიმი (502): „დარბაისელთა“. ვახტანგი (603): „*სვესვიანობის* გამრიგებელთ“. საბა: „*სვესვიანობისა* გამგენი“. ისევ ნაცნობი ვითარება!

708

ორიგინალშია (434):

در حجره کامجوی پنهان کردند

„ქამჯუის სენაკში დამალეს“.

ანონიმი (502): „*ფირისტას სადგომს დამალა*“. ვახტანგი (603): „*ფერისტას სადგომს დამალა*“. საბა: „*ფირისტას სადგომს დამალა*“. აქ რომ ხორცი ვირისტას სადგომშია და არა ქამჯუის, ამას მომდევნო ამბავიც ადასტურებს. ასე რომ, რა თქმა უნდა, ქართული თარგმანის წაკითხვა სჯობს ორიგინალის საუკეთესოდ მიჩნეული გამოცემის წაკითხვას. მაგრამ ლითოგრაფიულ გამოცემაში ყველაფერი რიგზეა (336) და, ამდენად, ბეჭდური გამოცემის წაკითხვა ტექნიკურ შეცდომად უნდა მივიჩნიოთ.

709

ორიგინალში ერთი შეთქმული ვეზირთაგანი მის კოლეგებს ვითომ სიმართლისკენ მოუწოდებს (436):

شاید که قضیه خیانت غیر واقع باشد و همه آنم و بزه مند گردید

„შესაძლებელია, ღალატის ბრალდება სინამდვილეს არ შეესაბამებოდეს და თქვენ ყველა ცოდვილნი და დამნაშავეები შეიქნათ“.

ვახტანგი სწორად არ თარგმნის (606): „სიმრუდის არაკს სხვა მოსავალი მოაქვს, – მწარე და მზამიანი შეიქნება“.

710

ორიგინალშია მაქსიმა (438):

نظام سیاست سبب داوام ریاست است

„პოლიტიკის გამართულობა (წესრიგში ყოფნა) ძალაუფლების ხანგრძლივობის საფუძველია (მიზეზია)“. ე. ი. თუ საუფლო წესისამებრ გვაქვს გამართული, მასზე შენი მეთაურობა დიდი ხნით გაქვს გარანტირებული.

ვახტანგი თარგმნის (608): „რისხვის მიზეზი მშვიდობისა და კეთილის მუდამ ყოფნა არის“. سیاست სიტყვა იხმარება სასჯელის, დასჯის გაგებით, მაგრამ მისი ძირითადი მნიშვნელობა არის „პოლიტიკა“. ვახტანგს ეს სიტყვა პირველი მნიშვნელობით გაუგია („რისხვა“) და მაქსიმის დეფორმაციის მიზეზიც ეს გამხდარა. საბა: „რისხვის მიზეზი მშვიდობის ყოფისა და კეთილისათვის მოუგონიათ“.

711

ორიგინალშია (438):

آئین سیاست ار بر افتد

بنیاد امان ز پا در افتد

آن باغ ز ایمنی ثمر یافت

کز عین سیاست آبخوار یافت

„თუ პოლიტიკის წესი და რიგი დაირღვა, უსაფრთხოების სამირკველი დაინგრევა. უშიშროების ნაყოფი იმ ბაღმა მოიხსა, რომელიც პოლიტიკის წყაროთი მოირწყა“.

ვახტანგი (608): „სიასათის რიგი თუ გარდავარდეს, მოსვენების ფესვი ფეკიდამ ჩამოვარდეს. მან ბაღმა დამშვიდების ხილი მოისხას, რომ სიასათის წყაროსაგან წყლის სმა იპოვნა“. საბას ზომაზე მეტი ინერტული მასალით გაუმართავს ვახტანგის ტექსტი:

„ხან რისხვა არის ბოროტი, ხან რისხვით აშენდებიან;
რისხვა არ იყოს, მშვიდობა უცილოდ განქარდებიან.
ხე შეუსხლავი რად ვარგა, ცუდად გაუვარდებიან,
ჯეჯღას არა მარგლი, გაღვარძლდეს ან შამბთა მოეგებიან“.

712

ორიგინალში სატრფოსთან მიმართების აღსაწერად გამოყენებულია მექის მოლოცვასთან დაკავშირებული მუსულმანური რეალიები: افطه თავაფ („შემოვლა“) – იგულისხმება მექის, მუსულმანთა მთავარი სალოცავის, ქა'ბის ირგვლივ პილიგრიმთა შემოვლის რიტუალი. حرم კარამ ('აკრძალული') – ტაძარი მექაში, სადაც ინახება მთელი მუსულმანური სამყაროს სათაყვანებელი „შავი ქვა“. اىءه ვადი ('ბორცვებიანი ველი') – უდაბნო მექის გზაზე. ليل لابلهდე ('აჰა, მე [მოვსულვარ მსახურად] შენდა') – მუსლიმ პილიგრიმთა მისამართავი ტექსტი ქა'ბაში სალოცავის დაწყების წინ. اءه 'არაჰათ – მუსლიმ პილიგრიმთა რიტუალურად შესაჩერებელი ბორცვი მექასთან. ბოლოს, اءه ყაჰელე საერთოდ ნიშნავს ქარავანს, მაგრამ აქ იგულისხმება მექაში მიმავალი ქარავანი, რომელსაც ქა'ბის მომლოცველები მიჰყავს.

ამდენად, მოტანილი ლექსის შინაარსი ასეთია: „დავრდომილთ შენი ქუჩის ტაძრის სათაყვანებლად ირგვლივ შემოვლის იმედი გაუჩნდა მწუხარების უდაბნოში; „აჰა მეო!“ – იძახიან ისინი შენი ქუჩის 'არაჰათში. სულის ასი ქარავანი იმის მოლოდინშია, რომ უთხრა: შემოდიო!“

თითქოს შეუძლებელია, ვახტანგ მეფეს მექის მოლოცვის წესები არ სცოდნოდა და იგი ლექსის ავტორის მიერ მეტაფორულად გამოყენებული ზემოთ მოტანილ რეალიების რაობაში

გარკვეული არ ყოფილიყო. მაგრამ ფაქტი ფაქტად რჩება. ის ამ ლექსს ასე თარგმნის (609): „აჰრამის (ამ სიტყვის თავზე ვახტანგს სხვა ადექვატური სიტყვა დაუწერია, მაგრამ ფოტოზე ის ცუდად იკითხება: „საზ...“) ლოცვის იმედი შენს კარზე დააგდო, ნაღვლის ალაგით უთავფეხო *თაიფანი* (თავზე უწერია ახალი ვარიანტი: *ტომი*) და *ამაზების* (ნამაზებით?) თქმით შენ მთის არაფის თავზე ასის სულის ყაფლა (თავზე უწერია: მოგზაური) და ქარავანნი გიცდიან თქუენს ლაპარაკის ჯმასა“. მეტად მწელი იყო, ასეთი ანომალიის ადეკვატის შექმნა და საბამაც რა ქნას:

„მის ადგილისა ლოცვის სასონი შენს კარს იმედად ქენ დამდებელად:
წა და ნუ ზრუნავ უთაფეკოთა ტომთა ხლებასა მუნ სახლებელად!
გალობის თქმითა მთანი გარდავლე, იყო სულისა მეძიებელად! –
მგზავრი ათასი გზათა გელიან, არიან შენდა ფრფინვით მქებელად“.

713

ორიგინალშია (441):

اركان دولت
„სახელმწიფოს თავკაცნი“.

საბა: „სვებედნიერობათა გამგენი“.

ორიგინალი (444):

اركان دولت
„სახელმწიფოს თავკაცნი“.

საბა: „ბედნიერობის გამგებელნი“ (ისევ!).

714

ორიგინალშია (441):

کنیزک دو سه روزی صبر کرد و شبی سودای صحبت ملک در سرش افتاده

„ბარკამორი-სამი დღე ითმინა და ერთ ღამეს მეფესთან შეხვედრის სევდა თავში აუვარდა“.

ანონიმი (511): „მოუნდა შეყრა ქალისა“. ვახტანგი (611): „ერთ ღამეს ხელმწიფის ლხინის სევდა თავში შეუვარდა“. საბა: „ბალიფას ლხინისა საწადელი მოერია“.

715

ორიგინალშია (441):

دولت از پای در آید

აქ მწერალს გამოყენებული აქვს იდიომატური გამოთქმა: „از پای در آید“ რაც სიტყვასიტყვით იქნება: „ფეხიდან ჩამოსვლა“, ხოლო აზრობრივად ნიშნავს: „დაქანცვა, დავარდნა, ილაჯის წართმევა; გაუბადრუკება“. შესაბამისად, მოცემული ტაეპი ასე უნდა ითარგმნოს: „სამეფო დაეცემა (წახდება, გავერანდება)“. ვახტანგი თარგმნის (312): „დავლათი ფეკიდამ ჩამოგივარდეს“. ჩვენ არ ვიცით, ვახტანგის დროს ან მის წრეში ეს გამოთქმა შინაარსობრივად ორიგინალის მონაცემის ადეკვატი იყო თუ არა. საბას მწერლის ნათქვამი ესმის და მას ასე გადმოგვცემს: „ლამის სვესვიანობისაგან ფერკი ჩამოგიცდეს“.

716

ორიგინალშია (442):

در دجله می نگرست
„ტიგროსს უყურებდა“.

ვახტანგი თარგმნის (613): „შადს უყურებდა“. ვფიქრობთ, მეფე გახაზული სიტყვით გადმოსცემს شاد შადთ ტერმინს, რომელიც ეწოდება ერთ მდინარედ ქვეულ ტიგროსსა და ეფრატს شاد العرب შადთ ოლ-‘არაბ (‘არაბთა დიდი მდინარე’).

717

ორიგინალშია (445):

خس نگذارد مگس را بهجام

ვახტანგი (615): „*კუროსთავნი არ ჩაუშვებენ ერთს ბუზს ჯამშია*“. საბა: „*კუროსთავსა ვინ შეახოს, ყოლე ივნოს მისმან ხელმან*“.

ვახტანგს *خس* გაუგია როგორც კუროსთავი (‘ძემვი, ეკალი’), მაგრამ ამ სიტყვას სხვა მნიშვნელობაც აქვს, კერძოდ, ნიშნავს *სულმდაბალს, გარეწარს* და მისთ. აქ სწორედ ამ მნიშვნელობითაა იგი ნახმარი. ვახტანგის შეცდომისათვის დაუღწევია თავი საბას, მაგრამ ამის შედეგად სულ სხვა შინაარსის მაქსიმა მიუღია.

718

ვახტანგის თარგმანში ვკითხულობთ (619): „*მოღვაწე (განდეგილი. – მ. თ.) სამძღვრისაგან გარეთ მიჰყავთ, ღმერთო, აეხადოს მისი ფარდა, რომ დაინახოს ქუეყნის კაცთ მალვით ბოროტის საქმე გამოცხადებით!*“

ბეჭდურ ტექსტში თითქოს ასეთივე აზრია გადმოცემული (447):

زاهد از حد میبرد یارب برافکن پره اش

تا به بيد اهل عالم فسق پنهان آشکارا

„განდეგილი *საზღვრიდან გაჰყავს*. ღმერთო, ახადე მას ფარდა, ვინმელო ქვეყანამ აშკარად დაინახოს მისი გარყვნილება!“

ვის გაჰყავს განდეგილი ზნეობის საზღვრიდან და ამის გამო ვის უნდა აეხადოს ფარდა, ვისი უზნეობა უნდა გამოაშკარავდეს, თვითონ განდეგილის თუ იმის, ვინც იმას ცოდვისკენ ექაჩება (*میبرد* ‘მიჰყავს’)? მოტანილი სპარსული ტექსტიდან ამ პასუხს ვერ მივიღებთ, მასში რაღაცა ჭირს. ლითოგრაფიულ გამოცემაში კი ყველაფერი ნათელია (346), მასში ნაცვლად სიტყვისა *میبرد* წერია ვიზუალურად მისი ალი-კვალი სიტყვა *میبرد* (‘მიფრინავს’). ამდენად, განდეგილს სხვა კი არ ექაჩება ცოდვის ჩასადენად, არამედ თურმე თვითონ მიფრინავს მისკენ სიხარულით.

ორიგინალში შეთქმულთა მიერ უსამართლოდ დაბეზღებული დიდმოხელე მეფეს ეუბნება (449):

فاما من از کلفت این تهمت بیرون نیام

„მაგრამ მე ამ შეთქმულების განსაცდელიდან [მაინც] ვერ გამოვალ“.

ვახტანგი თარგმნის (622): „მაგრამ მე ამგვარის მოგონების (ცილისწამების, ტყუილის მოგონების. – მ. თ.) საბლიდამ ვერ გამოვალ“. აქ „სახლი“ თითქოს სათქმელს ასე თუ ისე გადმოსცემს, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ის მოხერხებულად არ დგას, ნათელია. ვფიქრობთ, ორიგინალის کلفت ('განსაცდელი; საშიშროება') ვახტანგმა ამოიკითხა როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა کلب ('ქობი').

ორიგინალშია (451):

بی موجبی خشم گیرد و غضب بر حلم او مستولی باشد

„უმიზეზოდ გაბრაზდეს და რისხვამ მისი თვინიერება სძლიოს“.

ვახტანგი (625): „ცუდად გარისხდეს და მისი მრისხანება გაუკითხავად და დაუდანაშაუებლად გაძლიერდებოდეს“.

ორიგინალშია (453):

هر گز حق هیچکس نباشته

„ვერასოდეს ვერავის ფასს ვერ გაიგებ“.

ვახტანგის მდივანს მეფის ხელნაწერის გადათეთრების დროს მექანიკური შეცდომა დაუშვია, „ფასი“ სიტყვის მაგივრად დაუწერია „ასი“ (627): „მიდღეში არავისი ასი არ გიცნია“. საბა ტექსტის საერთო შინაარსის შესაბამისი „ინერტული მასალით“ გასულა იოლას: „შენს დღეთა ვერას გააგებ, ვით ბორი ჭარმალაო“.

ვახტანგი (628): „ერთი კელმწიფე იყო, რომ ცა მის წინ
 ბზესავით მასკულავსა და ტყუბს დააბნევდა“. აზრი ტექსტი
 თითქოს გამართულია: ეს მეფე ისეთი მაღალი იყო, რომ მის წინ
 ბლომად ეყარა ცის ვარსკვლავები. მაგრამ სინამდვილეში ვახ-
 ტანგი მოატყუა მაცდურმა სპარსულმა ფრაზამ. ორიგინალშია
 (454):

شهی کاسمان در رهش گاه بار

ز پروین و جوزا افشاندی نثار

„მეფე, რომელსაც გზაზე, სადაც ის მიღებას (приём) გამართავდა,
 პლეადისა და მარჩბივისაგან ეფრქეოდა ნეტარი (ყვავილები თუ
 ძვირფასი თვლები)“. ე. ი. ისინი თავყვანს სცემდნენ მას.

ვახტანგს კარ (‘მიღების დროს’, приём-ზე), რაკი სპარსულ
 გაკრულ ხელში ასო გატის (კ) მეორე ირიბი ხაზი (ე.წ. „ქაშნდე“)
 იგნორირებულია და იგი ქაჭ (კ) ასოს სახით არის წარმოდგე-
 ნილი, წაუკითხავს როგორც კ ქაჭ, რაც ბზეს ნიშნავს. კ
 სიტყვის ფუნქციის გარკვევაზე კი თავი არ შეუწუხებია და რაკი
 ორიგინალის აზრის ასე თუ ისე გადმოსაცემად ბზეც
 გამოსადეგი იყო, ცდუნებას არ გაძალებია (თუმცა კ სიტყვის
 მნიშვნელობა მან კარგად იცის და ცოტათი ქვემოთ მის
 სინონიმურ ფრაზას თარგმნის ფორმით: „დიდი მასპინძლობა“.
 დღეს ვხმარობთ რუსული სიტყვის приём კალკს (‘მიღება’).
 კარგი იქნება, თუ ვახტანგს დავუჯერებთ და მის ნაცვლად
 ვიხმართ ფრაზას: „დიდი მასპინძლობა“. ამის გამო საბას
 დაყოლიებაც აქ ადვილი იყო. მას უწერია: „მეფე მაღალი,
 უკადრი, ცა უჩნდა ვითა ბზენია“.

ვახტანგის თარგმანშია (629): „მოთმინებამ მის დანაშაულ-
 ზე პირველი წყალობა იპოვა“. ორიგინალში ლაპარაკია იმაზე,
 რომ მეფემ კარისკაცს დანაშაული აპატია. პატიება პირველი იყო
 თუ მერამდენე, ამაზე საუბარი იქ არ არის (455):

جریمه او را ناکرده انکاشت
„მისი დანაშაული ჩაუდენლად ჩათვალა“.

ეტყობა, ორიგინალის ۱, ა ('მისი') მეფემ ამოიკითხა როგორც
ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა ۱, ა ('პირველად').

724

ორიგინალშია (455):

و مرکز حلم او چون کوه
„და მისი თვინიერების ცენტრი – მთის მსგავსი“.

ვახტანგი (630): „მისი მეცნიერობის წინწკლი“. საბა: „მისი
მეცნიერების სტომაქი კლდესავით შეუძრავი“.

ჩანს, ორიგინალის حلم ('თვინიერება') ვახტანგმა წაიკითხა
როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა حاك და იგი გაიგო
სიბრძნის მნიშვნელობით.

725

ორიგინალშია (457):

چون سها باتاب آفتاب پدید نیاید
„როგორც სოჰა ვარსკვლავი (Алхкор) მზის ძალით ქრება“.

ვახტანგი (633): „ჯელგამოუღალთ ხერხი ჯელგამომავალთ
ცოდნასთან მკათათვის მზის სიგხეში არად გამოჩნდება,
ყოველთვის გაცუდებული და ცუდი იქნება“. საბა: „რაგვარადაც
მკათა ჟამისა მოლი მზისა სიგხითა მოიწვის და ცუდი და
უნაყოფო შეიქნება, აგრევე მართლისა საქმისა ძალი შურითა არ
შეიმუსრება“.

726

ორიგინალშია (458):

بروز درس ثنای تو میکنم تلفین
„გაკვეთილის დღეს შენს ლოცვას ვიმეორებ“.

ვახტანგი (635): „ცხოვრების“ კითხვის დღეს შენს ქებას წავიკითხავ“. საბა: „ცხოვრების“ ნაცვლად ნიადაგ ვიკითხავ შენსა ქებასა“.

727

ორიგინალშია (460):

عابد و زاهد و صوفی همه اطفال رهند

مرد اگر هست بجز عالم زبانی نیست

„განდეგილი, მეუღაბნოე და ზუფი – ყველანი [გამოუცდელი] ბავშვები არიან ამ გზაზე, კაცი თუ არის, ღვთისმეტყველი თუა [სხვა არავინაა]“.

აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ განდეგილსა და ზუფის (უკვე ორიდინალურ სასულიერო ინსტიტუტად ქცეულ პირს) ღმერთისკენ მიმავალი გზა, ე. წ. თარეყათი (შდრ.: ქრისტიანული „კიბე“. გავიხსენოთ წმიდა იოანე კიბისადმწერელი), ბოლომდე არ გაუვლიათ, მხოლოდ ღვთისმეტყველია ის, ვინც მას დაეუფლა.

ვახტანგი თარგმნის (637): „ვინც ფარისევლობითა და ქებისათვის ცოდნასა და ლოცვას ჩემობს, ის ყმაწვილური მოთამაშეა; თუ ქუეყანაზე კაცია, ის არის, ღვთისა სწორი მონა იყოს, სხვა არ არის“. საბას ეს ბნელი ტექსტი ასე გაუმართავს:

„ზაკვით მლოცავი, თუალთ საოცავი, ჩვილებრ იმდერის ხუხულოვანსა, კაცი ის კაცობს, არ მარცხნით ვაცობს – სწორედ ღვთის მონა მორჩებს კლდოვანსა“.

728

ორიგინალში ლაპარაკია ხალხის ისეთ კატეგორიაზე, რომელიც სიავეს ჩადის და იმ სასჯელზე, რომელსაც საიქიოში ამის ნაცვლად ის დაიმსახურებს (461):

نظر بصیرتش از خوانیم امور قاصر ماند و به کنه مکافات بینا نگرند

„მისი გამჭრიახობის (შორსმჭვრეტელობის) თვალი [მისთა] საქმეთა შედეგებს ვერ განსჭვრეტს და სამაგიეროს მიზღვის აუცილებლობას ვერ წარმოიდგენს“.

ვახტანგის თარგმანშია (638): „მხედველი თვალი საკუთარს საქმე მონანურად დარჩება დანაშაულობის მუქაფას *ჯედება*“. საბა: „თვსთა ნაქმართა საქმეთაგან საბოლოოდ სინანულსა ჩავარდებიან, და მხედველი თუალი საკუთარს საქმეზედ ცრემლის მღვრელი შეიქნება“.

729

ვახტანგი სპარსული ლექსის ზმას კარგად ვერ იგებს. ორიგინალშია (470):

حذر کن دود درونهای ریش

که ریش درون عاقبت سر کند

„უფრთხილდი შინაგანი წყლულის მატლებს,
რადგან შინაგანი წყლული ბოლოს თავს წამოჰყოფს!“

ვახტანგს, რაკი ამის წინ კვამლზე იყო ლაპარაკი (აჲ), ინერციით უფიქრია, რომ აქ მოცემული აჲ ისევ იმავე კვამლს ნიშნავს. სინამდვილეში კი ის ამ შემთხვევაში მატლის აღმნიშვნელია. ანონიმი კი არ დაბნეულა, მას ტექსტი სწორად გაუგია, მართალია, „მატლი“ არ უწერია, მაგრამ უწერია „წყლული“, რისგანაც მატლი შორს არ არის (537): „გეშინოდეს გულწყლულთ გულის დაწყლულებისაგან“.

730

ვაჭარი, რომელსაც ბოროტი ქმედება ავად მიეზღო, თავის საქციელს ნანობს. ორიგინალშია (470):

تخم جفائی که ما کاشته ایم بهتر از این بر نخواهد داد

„მტარვალობის თესლი, რომელიც ჩვენ დავთესეთ, ამაზე უკეთეს *ნაყოფს* არ მოგვცემს“.

ვახტანგის თარგმანში (რომელიც, ვიმეორებთ, თავისთავად შავად ნაწერს წარმოადგენს და მას გამართვა აკლია) მექანიკური შეცდომაა დაშვებული (647): „კაცის შეწუხების *თესლი*, რომ მე დავთესე, ამას უკეთესი *თესლი* არ მოუვიდოდა“. რა თქმა უნდა,

აქ „ნაყოფი“ უნდა წერებულყო და არა „თესლი“ (შეიძლება, ეს შეცდომა ვახტანგის მდივნის ნახელავიც იყოს). საბას, ბუნებრივია, აქ „ნაყოფი“ აღუდგენია (ამისთვის მას ორიგინალში ჩახედვა არ დასჭირდებოდა): „რადგან მე ესოდენისა კაცისა შეწუხებისა თესლი ვთესე, ამით უკეთეს *ნაყოფს* ვერ გამოიღებდაო!“

731

ორიგინალში იკითხება აფორიზმი (471):

که نیست است سرانجام هر کمال که هست

„რადგან არყოფნა არის დასასრული ყოველი *სრულქმნილებისა*, რაც კი [ამქვეყნად] არსებობს“.

ვახტანგი თარგმნის (648): „არა აქუს სარანჯამი, *ვინც რომ ბრძენია*“. მას კალ გაუგია როგორც „ბრძენი“. ამ არაბულ სიტყვას მართლაც აქვს ამის მინაგვარი მნიშვნელობები ('ნიჭიერება; ტალანტი; განათლება; ზრდილობა'), მაგრამ მოცემულ კონტექსტში იგი სრულქმნილების მნიშვნელობით არის მოტანილი. მაქსიმის ავტორს უნდა, გვითხრას, რომ ყველაფერს, თვით სრულქმნილებასაც კი, საზღვარი აქვს (გვაგონდება გალაქტიონი: „სულს სწყურია საზღვარი, როგორც უსაზღვროებას“).

732

ორიგინალშია (471):

از این رباط دو در چون ضرور تست رحیل

رواق طاق معیشت چه سر بلند و چه پست

„ამ ორი კარის [მქონე] ფუნდუკიდან რადგან გასვლა აუცილებელია, ცხოვრების თალის პორტიკი გინდ მაღალი იყოს, გინდ – დაბალი“.

აქ მეტაფორულად ნაგულისხმევაა საწუთრო, რომელსაც ორი კარი აქვს: ერთი, რითაც შემოვდივართ მასში და მეორე – რითაც გავდივართ აქედან. ვახტანგი თარგმნის (648): „ამ ორი

კარის ქარვასლისაგან საგძალი გაიკეთე! – სიცოცხლის აივანი
თუნდა მაღალი იყოს, თუნდა – დაბალი“.

733

ვახტანგს შეცდომით აქვს სპარსული ტექსტი ამოკითხუ-
ლი. ორიგინალშია (273):

غصب کردن ملک دیگر شوم است
„სხვისი ქონების მითვისება (მიტაცება) აუგია“.

ვახტანგს ორიგინალისეული غصب ('მითვისება; მიტაცება')
ამოუკითხავს როგორც ვიზუალურად თითქმის მისი
იდენტური სიტყვა غصب ('რისხვა') და დაუწერია (651): „სხვისი
მამულისათვის რისხვის ქნა უწესოა“. საბა საბაა: „სხვისა
სამკვიდროსა ცილება უმსგავსო და სჯულის გარდამავალია“.

734

ვახტანგის თარგმანი ორიგინალს აცილებულია. სპარსუ-
ლად წერია (473):

روی بفر دوزخ نهاد
„პირი ჯოჯოხეთის უფსკრულისკენ ქნა“.

ვახტანგს უთარგმნია (651): „სული ჯოჯოხეთის უფროსს
მიაბარა“. საიდან გაჩნდა აქ „უფროსი“, გაუგებარია.

735

ორიგინალშია მაქსიმა (475):

دنیا مثال بحر عمیق است پر نهنگ
آسوده عارفان که گرفتند ساحلی
„ქვეყანა ნიანგით სავსე ღრმა ზღვაა,
მშვიდად ის ჭკვიანები არიან, რომელთაც ნაპირზე ყოფნა არჩიეს“.

ვახტანგი თარგმნის (652): „ქუეყანა ღრმას ზღვასავით არის სავსე ნიანგითა. მოსვენებით ის ჭკვიანია, ვინც დაიჭირა ერთი კუთხე“.

736

ვახტანგს სწორად არა აქვს ორიგინალის ტექსტი ამოკითხული და ამის გამო ზუსტად ვერ თარგმნის მის ამ ადგილს (477):

پس هر شخص باید که بدان صنعت که صانع ازلی حواله او کرده اشتغال نماید
„მაშ, ყოველმა კაცმა იმ ხელობას უნდა *მისდიოს*, რაც მარადიულობის
შემოქმედს მისთვის განუწყესებია“.

ვახტანგი თარგმნის (658): „მაშ, ყოველი კაცი უნდა, რომ, რაც *ბალათი* პირველგამჩენს მისთვის უბოძებია, ის ჩაიცვას“. ვფიქრობთ, ვახტანგს ორიგინალის صنعت ('ხელობა; ხელოვნება') უნდა ამოეკითხოს როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა خلعت ('ხალათი'). მას ცდუნებისკენ ისიც უბიძგებდა, რომ ტექსტში ცოტათი ზემოთ მეტაფორულად მართლაც არის ლაპარაკი უფლის მიერ ადამიანებისთვის მათი სარგო ტანსაცმლის შეკერვაზე.

737

როგორც აღნიშნული გვაქვს, ვახტანგი თავისთავად ორიგინალის ტექსტს არაფერს უმატებს, მაგრამ არაიშვიათად მისი ზოგი ადგილი არ გადმოაქვს კი. ამჯერადაც მას თავი შეუკავებია დიდი ირანელი პოეტისა და მიაზროვნის ჯალალ ად-დინ რუმის (1207-1273) ხსენებისაგან, რაც ორიგინალში გვაქვს. ამ პოეტის ორიგინალის ტექსტში მოხმობილ ციტატას კი თარგმნის, მაგრამ თავად ავტორი დასახელებული არა ჰყავს. ჩვენ თავის დროზე ნათქვამი გვაქვს, რომ საბა უნებლიედ აღმოჩნდა სპარსული პოეზიის პირველი ქართველი მთარგმნელი, რამდენადაც მან ქაშეჭის თხზულებაში ციტირებული სპარსული პოეზიის უამრავი ნიმუშის ქართული მხატვრული თარგმანი მოგვცა. მეცნიერებაში პირველად თამარ ლევკეიშ-

ვილმა აღნიშნა, რომ საერთოდ ჩვენ, ქართველები, ვართ სპარსული პოეზიის პირველი მთარგმნელები მსოფლიო ლიტერატურაში, თუ არაბულ ენაზე არსებულ „შაჰ-ნამეს“ აღბუნდარიხულ მონაყოლსა და ამ ეპოპეის თურქულ ვერსიას არ მივიღებთ მხედველობაში*. აქ ვახტანგის მიერ ქართველ მკითხველს არ მიეწოდება ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ლექსი რუმის ეკუთვნის. ორიგინალშია (477):

سخن حضرت مولوی کہ معدن جواهر معنوی است بدین حالت اشارت می نماید
„ლექსს მისი უწმიდესობა მაღლაფისა, რომელიც სულიერების (აქ მოცემული
معنوی სიტყვით მინიშნებულია ისიც, რომ რუმის ერთ-ერთ გენიალურ პოემას
معنوی – 'სულიერების მრჩობლელი' ეწოდება. – მ. თ.) თვალ-მარგალიტის
საბადოა, ამგვარად გადმოგვცემს“.

738

ორიგინალშია (477):

بآرزو دست در هر شاخ هوسی نزنند
„ნდომის ხელს *ცნების* ყოველ ტოტს ნუ ჩაავლებს“.

ანონიმი (544): „დღეს ერთსა და ხვალ მეორეს ეკიდებოდეს“. ვახტანგი (652): „ნდომის ხელი ყოვლს *აერის* შტოს არ შეაწვდინოს“. საბა: „ნდომისა ხელსა აქა-იქ *ჰაერისა შტოებთა* არ აწოდინოს“. როგორც ზემოთ არაერთგზის გვაქვს მითითებული, *هو* (*ცნების* მნიშვნელობით) ვახტანგს და მის უნებლიე მიმყოფ საბას შეცდომით აქაც *ჰაერის* (*ჰავის*) მნიშვნელობით ესმით.

739

ორიგინალშია (480):

از اعتقاد اکسیریان کارخانه دهقانت چنان فهم شده

**თამარ ლეკვეიშვილი*, ქართველები – სპარსული პოეზიის პირველი მთარგმნელები მსოფლიო ლიტერატურაში. აღმოსავლეთმცოდნეთა V საერთაშორისო კონფერენცია. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2013 წ., 29-30 ივნისი (თეზისები).

„ელექსირის მკეთებელთა რწმენით, მიწის მუშაკთა საქმიანობა ასე გაგებულა“.

ვახტანგი (654): „გაგების *აქსირის* გამკეთებელთაგან ასე ჩანს“. საბა: „მოსაგებლისა *აქსირი* მოქმედთა ესრე გამოუჩენიათ“. اكسير აქსირ, ვიმეორებთ, ელექსირს (ფილოსოფიურ ქვას, ალქიმიას) ნიშნავს, ესაა იგივე არაბიზირებული ფორმა اكسير ალ-აქსირ. اكسير კი ელექსირის მკეთებელი იქნება. ამდენად, საბასეული „აქსირი მოქმედთა“ შეიძლება ნიშნავდეს: „*აქსირისმოქმედთა*“. ყოველ შემთხვევაში, იგი არ ნიშნავს სიმრავლეს, როგორც ეს განმარტებულია „ქილილა და დამანას“ მესამე გამოცემის ლექსიკონში (გვ. 324). ჩანს, განმარტების ავტორთ იგი სხვა სიტყვის, არაბული كثر-ს („მრავალი იყო“) შედარებითი ხარისხის ფორმა ჰგონებიათ. მაგრამ ასე აზრი არ გამოდის. ამავე დროს, ტექსტის ყველა ნუსხაში اكسير იკითხება. ესეც არ იყოს, შედარებითი ხარისხი ყოველთვის მოითხოვს არაბულში من (მინ), ხოლო სპარსულში – از (აზ – ‘გან, -დან’) წინდებულს. ტექსტში კი ეს წინდებულები არა გვაქვს.

740

ორიგინალშია (487):

ماهيان سيم كواكب از هييت رشته هاي شمع

„ვარსკვლავთა მოვერცხლილი თევზები [მზის] სხივთა ძაფების შიშით...“
(იგულისხმება, რომ ძაფები ანკესისაა).

ანონიმი (556): „გათენდა“. ვახტანგი (661): „მზის სხივის *მკედის* შიშით“. საბა: „მზის *მკერდის* სხივის შიშითა“.

რომ საბამ აქ *მკერდი* იგულისხმა და არა ძაფი, ჩანს იქიდანაც, რომ უწერია: „მკერდის სხივის“ და არა „სხივის მკერდის“.

741

ორიგინალშია (489):

تقليد كمنند اضطراب شياطين است
„მიბადვა ეშმაკის ფათერაკის ქამანდიაო“.

ვახტანგი (664): „ავის მიბადვა ეშმაკისა სტროლაბია“. საბა:
„ბოროტის მიბადვა ეშმათა სტროლაბიაო“.

ვახტანგს შეცდომით اضطراب ('ფათერაკი') წაუკითხავს როგორც اضطراب ('ასტროლაბი').

742

ორიგინალშია (489):

از محقق تا مقلد قرنہاست
این جو داوداست و آن دیگر صداست
„ნამდვილსა და მიმბადველს შორის დიდი ზღვარია,
ეს დავითს ჰგავს, ის კი სხვა ხმაა“.

ვახტანგი (664): „გამომძებნელისა და თაღლითის მქონელ
შუა გარჩევა არის“. საბა:

„მომრთველს და მცნობსა საშუალ ძეს დიდი კიდის-კიდება,
გამომჩხრეკელი დავითს ჰგავს, მაგალითს აქვან ბინდება“.

ვახტანგის „გამომძებნელი“ ნამდვილ შემოქმედს ნიშნავს, იმას, რასაც საბა „მცნობს“ უწოდებს. საინტერესოა მეორე ცნების مقلد-ის ('მიმბადველი') ქართული შესატყვისები. ვახტანგი ამავე არაბული ძირიდან წარმოებულ მეორე „თაღლით“ სიტყვას ხმარობს, ქართულში უკვე შემოსულს და დამკვიდრებულს (تقليد),^{*} ხოლო საბა მას ცვლის „მომრთველი“ სიტყვით. რადგან, მისივე განმარტებით, „თაღლითი სხვათა ენაა, ქართულად მორთული ჰქვიან“. ხოლო „მორთული“ მას ასე აქვს განმარტებული: „მორთულად ითქმის რაღც მსგავსი რამე შემზადო“. ე. ი. „მორთვა“ მიბადვაა, ხოლო „მომრთველი“ (თუმცა საბას თავის ლექსიკონში ის არ შეუტანია) – „მიმბადველი“.

^{*} ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში „თაღლითი“ შეცდომით დაკავშირებულია სულ სხვა, غل ძირთან: „არაბ, თაღლიტ „უხეშად მოქცევა“ (ტ. IV, გვ. 350).

ორიგინალშია (490):

در قدم تو میباشم

„შენ მოგსდევ (შენს კვალში ვარ)“.

ვახტანგი (665): „ერთი ხანია, რომ თქუენს *ფეკს* ქუემ ვარ“. საბა: „ფერხსა *შენსა ქვეშე* ვიმყოფები“.

ორიგინალშია (492):

اصحاب دولت

„სახელმწიფოს (დოვლათის) პატრონნი“.

ვახტანგი (667): „*დოვლათის* გამრიგებელნი“. საბა: „*სვეთა* გამგეობა“.

სინამდვილეში კი ლაპარაკია იმაზე, რომ ყველამ თავ-თავისი საქმე უნდა იცოდეს. ხელოსანი არ უნდა მეფობდეს და მეფე არ უნდა ხელოსნობდეს.

ორიგინალშია (493):

مرا شبه ای افتاده است

„მე ერთი *საგვგო* რამ მაქვს [გულში]“.

ვახტანგი თარგმნის (668): „მე ერთი *საძნელო* გამიღუ, რომ ჩემთვის *ძნელი* არ იყოს“. მეფეს ტექსტი ვერ გაუგია. ანონიმს ეს ადგილი ესმის (564): „ერთი *გამოსარჩევი* რამ მაქუს გულშიგან“.

ორიგინალშია (494):

هر که در او سیرت نیکو بود

آدمی از آدمیان او بود

نکوی مردم نه نکو روئی است

خوی نکو مایه نیکوئی است

„ყველას, ვისაც კეთილი ბუნება აქვს,

ადამიანურ საქციელში გამოაჩნდება მისი ადამისტომობა.

კაცის სიკეთე მის სილამაზეში არ არის,

სიკეთის საფუძველი კეთილი ბუნებაა“.

ვახტანგი თარგმნის (669): „ვისაც რომ კარგი სირათი (ბუნება. – მ. თ.) ჰქონდეს, ადამიანის ადამიანი იქნება. კაცის სიკეთე არათუ (?) კაცის პირის სილამაზით არის, სიმშვიდე სიკეთის დვრიტა არის“. როგორც ვხედავთ, ვახტანგს ურიგოდ არ ესმის ორიგინალი, მაგრამ საბას რედაქციაში იკითხება:

„ყოვლი სიკეთე კაცს არგებს, კაცურად გააკაცებსა,

მაგრამ სიმშვიდე ხმელეთსა დაუპყრობს, მერმე აცეხსა.

მშვიდს გარდარჩევენ მარჯვენით, გააკრავებენ ვაცებსა,

აქ ურვას გარდაურჩება, იქ – ჯოჯოხეთის ტკაცებსა“.

747

ორიგინალშია (494):

با عامی و عالم و بیگناه و مجرم در توانم ساخت

„შემიძლია, ხეპრესა და სწავლულს თუ უდანაშაულოსა და დამნაშავეს შევევლო“.

ვახტანგს ეს ადგილი ვერ გაუგია. ის თარგმნის (669): „თემსა და ქვეყანაში დამნაშავესა და დაუნაშავეებელზე მოწყალება და შებრალება მაქვს“. ვახტანგს, ეტყობა, ორიგინალის *ა*ლ („სწავლული“) გაუგია როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა, რომელიც ქვეყანას ნიშნავს. საბა ვახტანგის გაგებას იმეორებს: „ქუეყანის კაცთა თანაცხოვრება ძალმიცს და ყოველსა ქუეყანასა ზედა შემცოდესა და შეუცოდებელზედ მოწყალება და შებრალება მომიგიაო“. ერთი კი უცნაურია, როგორც აღნიშნული გვაქვს, ვახტანგი ზოგჯერ ორიგინალის ტექსტს სრულიად არ თარგმნის, მაგრამ თავისით მას არაფერს უმატებს. აქ რა მოხდა, ვერ ვიტყვით. ანონიმი (565): „ასეთი მშვიდი და გამწყოვარო, რომ თემთან და ქვეყანასთან გზას წავალო“.

ორიგინალშია (494):

از فواید انعام سلاطین بهره مند توانند شد

„მეფეთა წყალობათა სარგებელთაგან წილი შეუძლიათ ირგონ“.

ვახტანგი (668): „ველმწიფეთაგან საყუედური დაედებათ“. საბა: „მეფეთაგან საყუედური დაედებათ“.

ხომ არ ჰქონდა ვახტანგს თავის ხელნაწერში „საყუედური“ სიტყვის ნაცვლად „საწვედრული“ (ხვედრი, წილი) და იგი მისმა მდივანმა შეცდომით ხომ არ გადაათეთრა?

ორიგინალშია (495):

باوجود حلم باید که از اوقات و ثبات نیز بهره مند باشند

„მიუხედავად სირბილესი, ხამს, რომ სიმტკიცეცა და სერიოზულობაც ერთოს“.

ვახტანგი (669): „სიმშვიდის ტანი უნდა, რომ მაზე დაუდგომობით და სიტყვაზე დაუდგომლობით მოუმართავი არ იყოს“. საბა: „სიმშვიდის გვამი ერთს საქმეზე დაუდგომელად და სიტყვა გარდაცვლაზედ არ შეჰქმნა“.

او, შეიძლება, გავიგოთ როგორც „არსება“, „სხეული“, მაგრამ बाوجود აქ ნიშნავს: „მიუხედავად“.

ორიგინალშია (496):

ماه تابان از زیبایی رخسار و تازکی عذارشان در میدان سپهر سر گشته گشتی

„მანათობელი მთვარე მათი ღაწვების სილამაზისა და ლოყათა სიქორფისაგან ცის მოედანზე თავგზააბნეული დაეხეტებოდა“.

ანონიმი (567): „მზის ნათლის მიმცემელი და მთვარისა“. ვახტანგი (670): „მთვარე მათის სიტურფისაგან გალელიყო“.

საბა: „მთოვარე მათის საუბრისაგან გალუულიყო და ცისა ფორესა შინა თავსა ბრუ ესხმოდა“.

აშკარაა, საბას აქ ვახტანგის ტექსტი კარგად ვერ ამოუკითხავს.

751

ორიგინალში აღწერილია ტანწერწეტა უფლისწული (496):

بقامت چون تیر چله نشینان گوشه های انزوا را بر مثال کمان بسوی خود کشیدی

ჩვენს მიერ მოხმობილი სპარსული ორიგინალის გამოცემებში იკითხება მცდარი ფორმა *گوشه*. უნდა *گوشه* რის შედეგად მოტანილი ნაწყვეტი ასე უნდა ითარგმნოს: „ისარივით სწორი ტანით განმარტოების კუთხეში [დაყუდებულ] განდევილებს მშვილდის მსგავსად თავისკენ იზიდავდა“ (ე. ი. მისი წერწეტა ტანი თვით განდევილების ყურადღებასაც კი იქცევდა). ვახტანგი თარგმნის (670): „ერთი მშვილდის საბელში ჩასაგდების ისრის წარბის ბოლოები მშვილდსავით თავისკენ მიიწევდა“.

752

ორიგინალშია (496):

بزلف چون زنجیر دیوانگان سلسله محبت را موی کشان به بیمارستان درد آوردی
„გიუების [დასაბმელი] ჯაჭვის მსგავსი ზილფით სიყვარულის ჯინჯილი დარდის სამკურნალოში მიჰქონდა“.

ვახტანგი (670): „ქოჩრით საგიჟოთ ჯინჯილით და სიყუარულის გარდაბმულის თმის მიზიდვით სასნეულოს სახლში შეიყვანდა“.

753

ვახტანგი ტექსტს კარგად ვერ იგებს. ორიგინალშია (496):

در نظاره اعتدال بالای جانفزای یکی سر و سهی از حیرت پای در گل مانده بود

„ერთის (ერთ-ერთი უფლისწულის) სულის მომმატებელი სიმაღლის წონასწორობის ყურებით კენარ საროს განცვიფრებისაგან ფეხი ტალახში ჩაფლობოდა“.

ვახტანგის თარგმანშია (170): „მათი *სიტყუის* ყურება სულის მომატების ერთი ალვის ხე იყო. კეკლუცთ ფეკი ტალახში დაეფლა“. უზუსტობათა შორის ყურადღებას იქცევს „*სიტყუის* ყურება“. საბა: „მათი ლაპარაკისა მოსმენა სულსა მიიტაცებდა“.

754

ორიგინალშია (497):

چشم گردون صورت و معنی ندیده است اینچنین
„ცარგვალის თვალს არ ენახა ასეთი სახე და *შინაარსი*“.

აქ ერთმანეთსაა დაპირისპირებული ორი ცნება: გარეგნული შესახედობა და *ბუნება*.

ვახტანგს ჯერ ჰქონია (671): „მბრუნავს ცის თვალს ამისთანა სახე და *მეიგავე* არ უნახავს“, მაგრამ „*მეიგავე*“ გადაუხაზავს და „სანდომობა“ სიტყვით შეუცვლია.

755

ორიგინალშია (497):

دبیر خاصش که کمال نام داشت
„მისი პირადი *მდივანი* (пирапи), რომელსაც სახელად ქამალი ერქვა“.

ვახტანგი თარგმნის (671): „ერთი ხასა მწერალი ჰყვანდა, სახელად *დაბირ ქამალი* ერქვა“. საბას ვახტანგის თარგმანში ეჭვი არ შეუტანია: „ერთი რჩეული მწერალი ჰყუა, სახელად *დაბირქამალ* ერქვა“.

756

ორიგინალშია (497):

تیر سپهر کمان بیان او نتوانستی کشید

„მის ოტარიდი მისი სტილის მშვილდს ვერ მომართავდა“.

ლაპარაკია იმაზე, რომ ამ მდივნის სტილთან ოტარიდიც (რომელიც რიტორიკის ღვთაებად ითვლებოდა) უძლური იყო.

ვახტანგი თარგმნის (671): „ცა მისის განთქმულის მშვილდს ვერ მოსწევდა“.

757

ორიგინალშია (498):

پیچش خرطوم بسان کمند

„ხორთუმის მოქნილობა – ქამანდის მსგავსი“.

ვახტანგი (672): „მისის ხორთუმის ბერელი – ქამანდის მსგავსი“. „ხერელი“ გაუგებრობის შედეგია. საბა, ბუნებრივია, ამას მიმხვდარა და დაუწერია: „მისი ჩიჩვირი საგდებლად მო-
ბოკვლით აქვს საჩენარე“.

758

ვახტანგს სწორად არა აქვს ამოკითხული და გაგებული ტექსტი. ორიგინალში დიდ სპილოებზე ნათქვამია (498):

برجند ولی باره ایشان صف هیجا

„ბურჯნი არიან, მაგრამ მათი ქონგური – ბრძოლის ხაზი“.

ვახტანგს უთარგმნია (672): „მეხნი იყუნენ, მაგრამ იმათი განსვენება – ომის დღე“. ეტყობა, ვახტანგმა ნაცვლად ორიგინალის برجند ('ბურჯნი არიან') სიტყვისა ამოკითხა برقد ('მეხნი არიან'). ასევე შეცდომითა აქვს მეფეს ამოკითხული და გაგებული სპ ('ქონგური').

759

ორიგინალშია (498):

دندان یکی سخت شده در دل مریخ
„ერთის კბილი მარიხის გულში გაქვავებულიყო“.

გვეუბნებიან: ეს სპილო (სპილოზეა ლაპარაკი) ისე ვეება იყო, ცას სწვდებოდა და კბილით პლანეტა მარსს კვნეტდაო. ვახტანგი კი თარგმნის (672): „ერთის კბილი შექნილიყო მარიხის გულსავით უწყალო“.

760

ვახტანგისეული გაგება მცდარია. ორიგინალშია (498):

و دیگر دو شتر بختی کوه کوهان هامون نور داشت
„და კვლავ: ველთა მლახველი ორი მთის მსგავსი კუზის მქონე ორკუზიანი
აქლემი ჰყავდა“.

ვახტანგი თარგმნის (672): „ორი აქლემი სხვა ჰყუანდა რომ ბედის მთის მსგავსი, ბეებნისა გამჭრელნი“. ვახტანგს بختی (ბოხთი – ‘ორკუზიანი’) ამოუკითხავს როგორც ბახთი (‘ბედი’). ვახტანგის შეცდომა განმეორებული აქვს საბას: „ორი აქლემი სხუა ჰყუა ბედისა მთის მსგავსი“. ეს بختی ორიგინალში იქვე ახლოს ერთხელ კიდევ იკითხება, მაგრამ ვახტანგს აქ იგი როგორც „ბედი“ არ გაუგია, უთარგმნელად დაუტოვებია: „ორი ბახტის აქლემებია“. მაგრამ საბას ახსოვს რა, რომ მეფეს ზემოთ იგი ესმოდა როგორც „ბედი“, აქაც არხეინად დაუწერია: „ორნი ბედნიერნი აქლემნი“.

761

ორიგინალშია (498):

بدندان خارا شکن سینۀ کوه سنگین دل را شکافتی
„ტინის მსხვერველი კბილებით ქვისგულოვან მთის მკერდს გააპოზდა“.

ანონიმი (567): „კბილითა კლდეთა მღეწელი“. ვახტანგი (672): „კკლის გამტეხის კბილით გავარდებოდის“. საბა: „ქაცვთა კბილითა შემუსრვიდა“.

ვახტანგს შეცდომით სჯა ხარა ('ტინი') ამოუკითხავს როგორც *خار* ('ქაცვი'). მისი შეცდომა განუმეორებია საბას.

762

ორიგინალშია (498):

دو پیل پشیزه بغابت بودند شکوه مند
„ორი მძვინვარესპილო იყო შიშის მგერელი“.

ანონიმი (567): „*ორნი სხვა სპილო მთის ოდენები*“. ვახტანგი (672): „*ორი მწვანე სპილო ჰყუანდა*“. საბა: „*ორნი მწვანერი პილონი ყვნეს, ბედნიერობა აღმატებულნი*“.

ჩანს, ორიგინალის *پشیزه* ('მძვინვარე') ვიზუალური მსგავსების გამო ვახტანგმა წაიკითხა როგორც *سبز* ('მწვანე'), ხოლო *شکوه* გაიგო როგორც „დიდება; ბედნიერება“. ასეთი მნიშვნელობა მართლაც აქვს სიტყვა *شکوه* ან *شکوه-س*, მაგრამ აქ *شکوه* „შიშს“ ნიშნავს.

763

ორიგინალშია (498):

شاخ مرجان بر آوردندی
„მარჯნის ჩქერს ამოადენდნენ“.

ვახტანგი (672): „*მკერდიდამ მარჯნის შტოს ამოიღებდა*“. საბა: „*მოწისა შტოთა ამოხეთქდენ*“.

ორიგინალის *شاخ* გარდა *შტოსი*, ნიშნავს *ჩქერს*, აგრეთვე *ღვინისა და ვარდისწყლის ნაზავს*. აქ ეს უკანასკნელი მნიშვნელობა უფრო მიესადაგება.

764

ორიგინალის ლითოგრაფიულ გამოცემაშია (498):

بوقت پویه عرصه خاک را بر شکل سیر ساختندی و گاه سپر بیای چو گان مثال از برید تیر گام ماه
گوی سبقت ربودندی

„სირბილის დროს მიწის მოედანს ფარის მსგავსად აქცევდნენ და სეირნობის დროს ყვანჭის მსგავსი ფეხებით ისარკივით მქროლავ მთვარის მალემსრბოლს საჯიბრო ბურთს გამოსტაცებდნენ“.

ე. ი. ლაპარაკია იმაზე, რომ აქლემები თვით მთვარესაც სჯობდნენ სიჩქარეში.

ვახტანგი (673): „ბრძოლის დროს მიწას ფარად გახდიდნენ. ხანდახან დღით გამძღართ ჩოგნის მსგავსის ფეჯის სიარულით მთვარის მსგავს ბურთს მეიდანში გაიტაცებდნენ“. საბა: „ბრძოლისა ჟამსა მიწასა პოლოტიკად შეიმზადებდა და დღით მამღართა ყვანჭისა მსგავსისა ფერხისა სლვითა მთვარულსა ბურთსა მინდორთა შინა გაიტაცებდა“.

ბექდური გამოცემა სცოდავს: მას ნაცვლად სიტყვისა სამრ سر ('სეირნობა') ისევ فر ('ფარი') უწერია (498). ჩანს, ვახტანგმა ამოიკითხა سر სრ და, ბუნებრივია, იგი გაიგო როგორც „გამამღარი“. ორიგინალის აკადემიურ გამოცემაში ლითოგრაფიული ტექსტის წაკითხვა უნდა შევიდეს.

765

ორიგინალშია (500):

يا قوت رماني

„ბროწეულისებური იაგუნდი“.

იგულისხმება იაგუნდის ერთგვარი სახეობა, რაც ფართოდ იყო ცნობილი აღმოსავლეთსა და დასავლეთში.

ვახტანგი (675): „ფრანგ ფასანდის იაგუნდით“. საბა: „ფრანგ-ფასანდისა იაგუნდითა“. „ფრანგ-ფასანდი || ფრანგფასადი“ იხსენიება ქართულ მზითვის წიგნებშიაც. ვლადიმერ ფუთურიძემ კერძო საუბარში ეს სიტყვა ასე განგვიმარტა: „აღბათ იგულისხმება იაგუნდის ევროპული („ფრანგ“ აღმოსავლეთში ევროპას ნიშნავდა. – მ. თ.), წახნაგოვანი დამუშავება. აღმოსავლეთში იაგუნდს წახნაგოვნად არ ამუშავებდნენ“.

ვახტანგს სამი ჰგონებია „რომაული“ და ალბათ აქედან წარმოდგა გაუგებრობა. სხვაგან იგი უთარგმნელადაა გადმოტანილი („რუმანის წითელს იაგუნდს“).

766

ორიგინალშია (500):

این چه لشگرهای فتنه بود
„ეს რა შფოთის ლაშქარი იყო“.

ვახტანგის მიერ უთარგმნელად დატოვებული (გვ. 675) ფითნა (فتنة – „შფოთი“) საბას გაუგია როგორც „ფინთი“ და „ღწიოში“ სიტყვით შეუცვლია.

767

ორიგინალშია (501):

دماغ زمین از تف افتاب
سر سام سودا در آمد ز خواب
„მიწის ტვინმა მზის მხურვალეობის გამო
შფოთით გამოიღვიძა“.

ვახტანგი (676): „მიწის დამალი მზის სიმხურვალით სევდის სარსამის ძალიდამ გამოვიდა“.

საბა:

„მიწის სასითა, მზის სიციხით მეორე ლხინება მიეცა,
შავის ნავდლისა სარსმისა დაცემად სვეტად მიეცა“.

ორიგინალის სამა გარდა ტვინისა, ნიშნავს ცხვირს, სასასაც. მაგრამ აქ პირველი მნიშვნელობით იხმარება.

768

ორიგინალშია (501):

شمامه های کافور بعوض غالیه های عنبر بر اطراف چرخ اخضر پدیدار آمدن گرفت

„ქაფურის *სურნელეზანი* ამბრის ფშვიადობების ნაცვლად ცისფერი ზეცის მსგავს მხარეს გამოჩნდა“ (ე. ი. გათენდა).

ვახტანგს რატომღაც *شمامه* („სურნელეზა“) ჯერ გაუგია როგორც „სანთელი“, მაგრამ შემდეგ იგი გადაუხაზავს და ზედ დაუწერია: „რქები“ (676). რა იყო ამის მიზეზი, ვერ ვხვდებით.

769

ორიგინალშია (502):

اركان دولت
„სახელმწიფოს თავკაცნი“.

საბა: „*სვესვიანობათა* გამგენი“.
ისევ!

770

ორიგინალშია (503):

شاه كه اين سخن بشنود آتش حيرت متاع صبر و سكونش بسوخت
„მეფემ ეს სიტყვა რომ მოისმინა, გაცეცხლმა მისი *სიმშვიდისა* და მოთმინების *საქონელი* დაწვა“.

ანონიმი (573): „ველმწიფემ, ფიქრში და ჭმუნვაში ჩავარდა“. ვახტანგი (679): „ველმწიფემ რომ ეს სიტყვა გაიგონა, გაშტერების ცეცხლმა მისი მოთმინება და სიმძიმის *მთა* დასწვა“. საბა: „რა მეფემა ესეთი სიტყვანი მოისმინა, გაშტერებისა სახმილმან მოთმინებისა და მძიმე ყოფისა *მთანი* დაუწვნა“.

ჩანს, ვახტანგის თარგმანში „*მთა*“ არა ზუსტი ტრანსკრიფციაა *متاع* (მათა – 'საქონელი') სიტყვისა. საბას კი ის *მთა* ჰგონებია.

771

ორიგინალშია (503):

گر آن دولت نباشد زندگی دیگر چه کار آید

„თუ ის სიმდიდრე (დავლათი; ის, რაც გააჩნიათ) არ მექნა, კიდევ სიცოცხლე რად მინდა?!“

ვახტანგი (679): „თუ ის ბედი აღარ იყოს, კიდევ სიცოცხლეს რას ვაქნევ?!“

772

ორიგინალშია მაქსიმა (504):

عمر آن بود که در غم جانان بسر آید

„სიცოცხლე ისაა, რომელსაც საყვარელის დარდით გალევ“.

ვახტანგს *جانان* ('საყვარელი არსება') გაუგია როგორც *جان* ('სული'), რაც მცდარია, რადგან ასეთი გაგებით მკითხველს ეგონება, რომ ლაპარაკია საკუთარ სიცოცხლეზე დარდის შესახებ.

773

სამივე მთარგმნელი სცოდავს: ორიგინალშია (504):

روزی یکی از مقربان صوامع ملکوت بدیدن وی آمد

„ერთ დღეს მისი *სამეფოს სენაკთა* (მონასტერთა) ერთ-ერთი ახლომდელი მის სანახავად მოვიდა“.

ანონიმი (574): „მოვიდა ანგელოზი რამელსამე ჟამსა“. ვახტანგი (679): „ერთ დღეს მთავარანგელოზი მის სანახავად მოვიდა“. საბა: „დღესა ერთსა მას ანგელოზმან...“ გაუგებრობის მიზეზია *ملکوت* ('სამეფო')-ს გაგება როგორც *كل* ('ანგელოზი').

774

ორიგინალშია (505):

کاسب و زن و شمشیر وفادار که دید

„ვინ ნახა ცხენის, ქალისა და ხმლის ერთგულება“.

ვახტანგს ზოგადად ქალის ცნება ასეთი უარყოფითი შეფასებისთვის ვერ გაუმეტებია და იგი ხასით (საყვარლით)

შეუცვლია (681): „რომ ცხენისა, ხასისა და ჯრმლისაგან დანდობა არავის უნახავს“.

775

ვახტანგის მდივანს ტექსტის გადაწერის დროს გამორჩენია მთელი წინადადება, რომლის გარეშე აზრი გაუგებარი ხდება. ორიგინალშია (505):

سگ بختت موصوف است و به ناپاکی معروف ولیکن لقمه وفاداری خورده است

„ძალი საბაგლად არის მიჩნეული და თავისი სიბილწით ცნობილია, მაგრამ ამისდა მიუხედავად, მას ერთგულობის ლუკმა აქვს ნაჭამი“.

ვახტანგის ტექსტში ლექსის თარგმანის დასრულების შემდეგ წერია (681): „დანდობის ლუკმისაგან რომ უჭამია“. საბაგ ლექსის შემდეგ პირდაპირ წერს: „დანდობა რომელსაც გამოუცოხნია ანუ ერთგულობის წესთა დამტკიცებულა“. ამდენად, საბას რედაქციაში ეს წანამძღვარი უნდა აღდგეს და მისი ტექსტი ისე უნდა გაიმართოს, როგორც ორიგინალის ზემოთ მოტანილ ჩვენებულ თარგმანშია.

776

ვახტანგის მდივანს ტექსტის გადაწერის დროს უხეში ტექნიკური შეცდომა აქვს დაშვებული. ორიგინალშია (506):

کلید خزاین ملک به کوشش بی شمار به دست افتد

„სამეფოს საგანძურთა გასაღები მრავალი ცდით მოიპოვება“.

ვახტანგისეული თარგმანის ტექსტში იკითხება (682): „ჯელმწიფობის ხაზინის მასალები მრავლის უცდელად ჯელში არ მოვა“. ვფიქრობთ, ვახტანგის ავტოგრაფში ეწერა „გასაღები“, მაგრამ მის მდივანს იგი გადაუნუსხავს როგორც „მასალები“. ეს შეცდომა საბასაც განუმეორებია: „არცა ჯელმწიფებისა საუნჯეთა ნივთნი უცოდველად შემოიკრიბება“. საბასეული შესაბამისი სიტყვა მისადაგებია ვახტანგის ტექსტისთვის და, ამდენად, მისეული გაგება ორიგინალის მონაცემს შემთხვევით შეეხამა.

ორიგინალშია (507):

ایران دخت که چشمه خورشید تابان رشحه ای از چاه زرخندان اوست
„ირანდოხთი, რომლის ნიკაპის ჭიდან (ფოსოდან) აქვს ბრწყინვალე შზის
წყაროს ელვარება (წვეთები)“.

ვახტანგს ნიკაპის ფოსო, ერთ-ერთი კომპონენტი ქალის
სილამაზისა სპარსულ პოეზიაში, შეუცვლია (683): „ირანდუხტ,
რომ ბრწყინვალე მზის წყარო მისის *ყმის ღაბაბიდან* კრთის,
ბრწყინავს“. თავისთავად „ღაბაბი“ სპარსულ ლიტერატურაში
ქალის სილამაზის ერთ-ერთი კომპონენტი კი არის, მაგრამ
მოცემულ შემთხვევაში ავტორს ნიკაპის ფაქტორი აქვს გად-
მოცემული და არა – ღაბაბისა.

ვახტანგი წერს, ირანდოხთი „მთვარის ნათლის ერთი
წინწყალიაო“ (683). ორიგინალში კი პირიქითაა: მთვარეა ქალს
შედარებული (507):

مطلع نور ماه رخشان پرتوی از عکس روی در افشان او [است]
„ამომავალი მთვარის შუქი მისი ბრწყინვალე სახის ერთი სხივია“.

ვახტანგი პოეტურ სახეს კარგად ვერ იგებს. ორიგინალშია
(507):

من بی او از زندگانی چه برخوردار یابم
„მე უმისოდ სიცოცხლისაგან რა *ბედნიერებას* ვეწევი?!“

ვახტანგს სპარსული კომპოზიტი *برخورداری* რომელიც სამი
კომპონენტისგან შედგება: *بر* ('ნაყოფი') + *خور* ('ჭამა') + *داری* ('ქონა'),
ცალ-ცალკე უთარგმნია (683): „მე უმის უსიცოცხლოდ რა *მო-
სავლის ჭამა ვენა?!“*

ორიგინალში მეომარ სპილოებზე ნათქვამია (508):

در آردن یال یلان را به بند
„გმირების მხრებს შებოჰავენ“.

ვახტანგი (684): „ამოგლეჯენ ფალავანთ ფთას მხრებიდან“. ვახტანგს ქ („მხარი; კისერი“) ამოუკითხავს როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა ქ („ფრთა“).

ვახტანგს უწერია (685): „ელვისებური მარულის უცხენოდ რომ ქალაქების ელვას როსტომის რაშის გულში აანთებს“.

თუ საიდან გაჩნდა აქ „ქალაქების ელვა“, რისი მცდარად ამოკითხვის შედეგია იგი, ვერ ვხვდებით. ფაქტი ისაა, რომ ორივე სპარსულ გამოცემაში აქ იკითხება (508):

رخشندگی رخس آتش بلا در دل رخس برافروز
„მისი სახის ელვარება [როსტომის] რაშის გულში უბედურების ცეცხლს აანთებს“. ე. ი. მისი ცხენი როსტომის მითიურ რაბზს (რაშს) სჯობნის.

ვახტანგი წერს (687): „როდესაც მოითმინოს, ბოლოს პირი თვალს წინ მოუვიდეს“. რა პირი უნდა მოუვიდეს, გაუგებარია. ორიგინალშია (511):

چهره مراد در نظر آید
„სასურველის სახეს დაინახავ“.

ეტყობა, ვახტანგის მდივანს ხელნაწერის გადანუსხვის დროს აქ გამორჩა სიტყვა „სასურველი“ (ან მისი სინონიმი).

ორიგინალშია (512):

علم چون بر دل زند یاری بود

علم چون بر تن زند ماری بود

„სიბრძნე როცა გულს ეხება, მეგობრად გექცევა,
სიბრძნე როცა ტანს ეხება, გველად გექცევა“.

ვახტანგი (689): „ცოდნა რომ გულსა ჰკრა, მოყუასი
შეიქნება, ცოდნა რომ ტალახში დაფლა, გველი შეგექნება“.

საბა:

„სიბრძნე რა გულსა შეახო, მოყვასად შეგეთვისება,
სწავლა რა მწვირეს დამარხო, გველად გაითვისთვისება“.

ვახტანგს აშიაზე თარგმანის სხვა (გალექსილი) ვარიანტიც
და ერთგვარი განმარტებაც მიუწერია:

„სიბრძნის სწავლა თუ ვარდსა კრა, შეგექნების ძმა და თვისი,
თუ ტალახსა მოახვედრა, გველი იქნას ყოვლთა თვისი“ (იქვე).

„სპარსულათ მანით უთქვამთ, ტალახი ავისა აგებულებისა
და ეშმაკის კაცისათვის უთქვამს“ (იქვე). ე. ი. ვახტანგის გალექ-
სილი ვარიანტის მიხედვით, ორიგინალის პირველ სტრიქონში
კა ('გული') კი არ არის სავარაუდებელი, არამედ კ (‘ვარდი’),
რაც გრაფიკულ ნიადაგზე ხშირად ირევა ხელნაწერებში. ასე
რომ, ვახტანგი პირველი სტრიქონის ორ ვარიანტს იცნობს:
ერთში კა იკითხება, მეორეში – კ. მეორე სტრიქონი კი ვახტან-
გისათვის სხვა ვარიანტს არ იძლევა, იგი მხოლოდ მის ასეთ
წაკითხვას იცნობს: ნაცვლად კ-ისა კითხულობს კ ('მიწა'). თუ
პირველ სტრიქონში კა-ს წავიკითხავთ, მეორეში დასაშვებია,
რომ კ იყოს, იგი შინაგანი რითმაც იქნებოდა, მაგრამ, როგორც
ჩანს, არც ვახტანგისეული ნუსხების და არც ჩვენს მიერ
გამოყენებული რადაქციის წაკითხვა სწორი არაა. ვახტანგისე-
ული ნუსხით სიბრძნე მიწას უკავშირდება. აქ პირობაა საეჭვო
(შედეგი ასე თუ ისე გასაგებია, – გველი მიწაშია), რა შუაშია
ისინი ერთმანეთთან? ხოლო ჩვენს მიერ ციტირებულ ტექსტში
პირობა გასაგებია, მაგრამ შედეგი – უცნაური.

ეს ლექსი ჯალალ ად-დინ რუმის ეკუთვნის და მის „მაჰნავი-
ში“ ასე იკითხება:

علم چون بر دل زند یاری شود
 علم چون بر تن زند باری شود
 „სიბრძნე როცა გულს ეხება, მეგობრად გექცევა,
 სიბრძნე როცა ტანს ეხება, ტვირთად გექცევა“^{*}

აქ უკვე ყველაფერი ნათელია. სპარსულად მანით უთქვამთ, ვახტანგი რომ ამბობს, გულისხმობს სიტყვა ی-ს. ეს შენიშვნა იმაზედაც მიუთითებს, რომ იყო სხვა ვარაუდიც.

784

ორიგინალშია (512):

دانش بمثابة تیغیت
 „სიბრძნე ხმალსა ჰგავს“.

ვახტანგი (689): „მტერი ჭრმალსავით არის“. საბა: „მტერი ხრმალსა ჰგავს“.

ჩანს, ვახტანგს دانش ('სიბრძნე') ამოუკითხავს როგორც دشمن ('მტერი'). ქართულის მომდევნო ტაეპი ორიგინალში პროზითი ტექსტის ნაწილია. თავად ეს უკანასკნელიც მთლად სწორად არაა გადმოთარგმნილი. კერძოდ, დედანში ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ სიბრძნე ზნეკეთილი კაცის ხელში ვნების დამთრგუნველია, ხოლო უზნეოს ხელში – პირიქით.

785

ორიგინალშია (516):

بجامه خانه ملک آرند
 „მეფის გარდერობში შეიტანენ“.

ვახტანგი (692): „თქვენს რიქიფხანაში შეიტანენ“. საბა: „თქვენს სარიქიფოში შევაო“.

რიქიბ („რიქიფ“) ركب, ('ფიალა')-დან მოდის. რიქიფ-ხანა ანუ

^{*} مثنوی, გვ. 170.

სარიქიფო ჭურჭელთა შესანახ ადგილს ნიშნავს. ჩანს, ვახტანგს **ჰა** ('ტანსაცმელი') გაუგია როგორც **ჰა** ('ჯამი'). ამას ალბათ ისიც უწყობდა ხელს, რომ წითელი ბისონი სისხლის სახით დაესიზმრა მეფეს.

786

ორიგინალშია (516):

ملك بر أن بيل نشاط حرکت فرمايد

„მეფე იმ სპილოთი გასეირნების სიამოვნებას მიიღებს“.

ვახტანგი (692): „იმ სპილოსათვის სიხარულსა ბრძანებთ“.

787

ორიგინალში ერთ დედოფალზე ნათქვამია (518):

ملكة زمان

„საწუთროს დედოფალი“.

ვახტანგს **ჰა** ('დედოფალი') ამოუკითხავს როგორც **ჰა** ('ანგელოზი') და ზედაც „სული“ მიუმატებია (694): „ამ სულის ანგელოზს“.

788

ორიგინალშია (519):

بلار ملكه را بيرون آورد

„ბელარმა დედოფალი გარეთ გამოიყვანა“.

ლაპარაკია სიკვდილმისჯილ დედოფალ ირანდოხთზე. ის ლამაზი კი არის, მაგრამ ამ სიტუაციაში მის სიკვლუცეზე აქცენტი არ შეიძლება იყოს. ვახტანგის თარგმანში კი ვკითხულობთ (696): „ბილარ კვლუცი გამოიყვანა“. ვფიქრობთ, აქ „კვლუცი“ ორიგინალის **ჰა** ('დედოფალი') სიტყვის არასწორი ამოკითხვის ან მდივნის მიერ მცდარად გადანუსხვის შედეგი უნდა იყოს.

ვახტანგს მცდარად აქვს ამოკითხული ორიგინალი. ამ უკანასკნელში წერია (521):

شعله تیری که در آورد غرق

جست بر آن سوخته خرمن جو برق

„ისრის ნაკვესი (ალი), რომელმაც ჩაყვინთვა მოიტანა (ჩაერჭო),
კალოს დაეცა მეხივით“.

ჩვენი თარგმანი პირობითია და საეჭვო, რადგან კარგად არ გვესმის, რას ნიშნავს: غرق در آورد და سوخته خرمن მაგრამ იმდენს კი ვხვდებით, რომ აქ ისრის დაცემა კალოზე მეხის დაცემასაა შედარებული. ყოველ შემთხვევაში, აქ უნდა გვქონდეს غرق ღარყ ('ჩაყვინთვა; ჩაძირვა') და არა غرق 'არაყ ('ოფლი; არაყი'), რადგან იგი ერთმეზა بر ღარყ სიტყვას, 'არაყ იძლევა ორ სალექსო მარცვალს, რომელთაგან პირველი მოკლეა, ხოლო მეორე – გრძელი (— —). بر ღარყ, ტაეპის ბოლოში თუა, გვამღევს მხოლოდ ერთ გრძელ მარცვალს. ვახტანგს ჯერ ჰქონია: „ერთი ისარმ(?)ალიდამ არაყი ამოიღო“, შემდეგ კი „არაყი“ წაუშლია და ზედ „ოფლი“ დაუწერია (698). საბას აქედან ასეთი აზრი გამოაქვს:

„ძარღვმან ისარი გასტყორცა სწრაფი, ცეცხლურად მგზებარე,
ყანა გარდუწვა, მას ეცა ხორშაკი დაუვსებარე“.

ორიგინალში, ისე როგორც საერთოდ სპარსულ ლიტერატურაში, ლამაზი თვალის ეპითეტად მოტანილია نرگس مخمور ('მთვრალი ნარგიზი') (523). ვახტანგს ეს ეპითეტი უთარგმნელად გადმოუტანია (700): „მახმური ნარგიზი“. საბას აქ უწერია: „ხავედის მსგავსი ნარგიზი“. რა ხდება? შეუძლებელია, საბას არ სცოდნოდა, რა არის „მახმური“. თუ ასეა, „ხავედი“ (თუ ის დღევანდელი მნიშვნელობის „ხავერდი“ არის) საიდან გაჩნდა?

ლამაზი ქალის დასახატავად ვახტანგის თარგმანში იკითხება (700): „მისი სახე წმინდა კალათობით მოკაზმული იყო“. „წმინდა კალათა“ შინაარსობრივი კატეგორიაა, აქ კი საჭირო იყო ვიზუალურად შესადარებელი საგანი. ორიგინალში სწორედ ასეა (523):

جمال حال او بخال پاکد امنی تزئین یافته بود

„მისი არსის (მდგომარეობის) სილამაზე უბიწოების ბალოთ იყო დამშვენებული“.

საბა თავისებურად იაზრებს ამ პოეტურ ხატს: „მისისა საქციელისა კალთა პირისწყლის (ღირსების. – მ. თ.) გამო შეეკეცა“.

ორიგინალში ლამაზი ქალი ასეთი მეტაფორით არის აღწერილი (523):

حجلة حسنش بزبور عفت و پارسائی آراسته شده

„მისი სილამაზის ჭაჯლე (მეფე-პატარბლისთვის საპირველდამოდ გამოყოფილი ოთახი. – მ. თ.) კდემამოსილებისა და უმანკოების სამშვენიისით იყო შემკული“.

ვახტანგი თარგმნის (700): „მისი სანდომობა და სათუთობა და ფარისევლობა ოქროს მკედით შეკრული იყო“. საიდან გაჩნდა აქ სრულიად შეუფერებელი „ფარისევლობა“? ის ვახტანგის მდივნის გაუგებრობის შედეგი უნდა იყოს. საბას, ბუნებრივია, იგი არ გადმოუტანია, პირიქით, შეუცვლია „გამშვენება“ სიტყვით, რომელიც თავის ლექსიკონში მას განმარტებული აქვს როგორც „დიდებით მოქცევა“. სად მარხია ძაღლის თავი? უნდა შევნიშნოთ, რომ ტექსტის ამ მონაკვეთში ვახტანგს ზედიზედ უთარგმნელად აქვს დატოვებული სპარსული სიტყვები: მახმური (مخمور) და 'ეშვა (عشو), რადგან ისინი ალბათ უკვე იყო ქართულ მეტყველებაში შემოსული ან ვახტანგის წრეში მაინც უკვე იხმარებოდა. აქაც ხომ არ დატოვა

მეფემ უთარგმნელად ორიგინალის *پارسای* ფარსანში ('კდემამოსი-
ლება') და მდივანმა ხომ არ გადაწერა იგი შეცდომით?

793

ორიგინალშია (526):

در حال قدرت نیکو کاری بجای نیارد
„[თავისი] ძლიერების დროს კეთილი საქმე არ ქნას“.

ანონიმი (594): „სანამდღი შეძლოს, *საბოლოო არა გააკეთოს*
რა“. ვახტანგი (707): „შეძლების დროს *კარგს* საქმეს არ ეცადოს“.
საბა: „*ქნის* ჟამსა *საქმესა* არ ეცადოს“.
ჩანს, „*კარგს*“ საჭიროა.

794

ორიგინალშია (532):

لطافت داستان عود نفعه هزار داستان مینمود
„უდის კეთილი ხმა *ბულბულის* გალობას ჰგავდა“.

ვახტანგი (710): „უდი *სურნელიანი* არაკის ზმით
ათასკმიანს ზღაპარს გამოაჩენდენ“. საბა: „უდი *სურნელი* არაკის
ზმათა *ათასრიგს ზღაპართა წარმოიტყოდა*“.

აქ ორი შეცდომაა დაშვებული: „უდი“ (عود) აქ სურნელოვან
მცენარეს (ალოე) კი არ ნიშნავს, არამედ ერთგვარ სიმებიან
საკრავს. ამავე დროს, ორიგინალის *هزار داستان*, რაც ბულბულის
ეპითეტია, გაგებულია პირდაპირი მნიშვნელობით.

795

ორიგინალშია (532):

پس وزیر و ایران دخت را خلعت گرانمایه ارزانی داشت
„შემდეგ ვეზირსა და ირანდოხთს *ძვირფასი* ხალათი უბოძა“.

ხალათის ჩუქებას ორი მნიშვნელობა აქვს: პირდაპირი (ჩასაცემელი ხალათის ჩუქება) და გადატანითი – საერთოდ ძვირად ღირებული საჩუქრის ბოძება. ვახტანგს ეს ადგილი ასე გადმოუცია (711): „მერმე ვეზირსა და ირანდუბტს *მძიმე* ხალათი უბოძა“.

796

ორიგინალშია (536):

كميت

„აღნაგობა, შესახედაობა“.

ანონიმი (603): „გამოსცდის სნეულს“. ვახტანგი (714): „*შემცირება* და მისი იარაღი“. საბა: „*სიმცირესა*“.

ჩანს, ვახტანგმა ორიგინალის كمئ ('აღნაგობა') ვიზუალური მსგავსებისა გამო ამოიკითხა და გაიგო როგორც كمي ('სიმცირე').

797

ვახტანგის თარგმანში მკურნალი ექიმის შესახებ ნათქვამია (715): „სანამდის ავადმყოფის საქმე, ჭირი[ს ?] და სენი[ს ?] შემცირება და მისი იარაღი და მისი გზები არ შეიტყო“. აქ „იარაღი“ გვეხამუშება. ორიგინალშია (536):

... علت و اسباب و علامت آن

აქ სინონიმური სიტყვებია მოტანილი. ყველა მათი მნიშვნელობა არის „მიზეზი“. ვახტანგი اسباب ასბაბ სიტყვას შეუყვანია შეცდომაში, იგი მიზეზსაც (საბაბსაც) ნიშნავს და იარაღსაც. ამ შემთხვევაში კი ის პირველი მნიშვნელობით იხმარება.

798

მეფე ერთი ოქრომჭედლის ხელობითა და სიტყვა-პასუხით მოიხიბლა და იგი გაიშინაურა. ვეზირს ეს არ მოეწონა და მეფეს უთხრა (538):

بخاطر چنان می رسد که این شخص اصلی کریم و عنصری پاک ندارد
„ასე მგონია, რომ ამ კაცს კეთილი გვარი და წმინდა ჩამომავლობა არა აქვს“.

ვახტანგის ტექსტშია (716): „მე ასე მგონია, რომ ამ კაცს კეთილი გვარი და წმინდა ჯავარდენი არა აქუს“. სიტყვა „ჯავარდენი“ ვახტანგის ტექსტში სხვაგანაც გვხვდება: ორიგინალის (499) جوهر اصلی-ის (‘ბუნებრივი გვარი, ჯილაგი, მოდგმა’) შესატყვისად მას უწერია (673): „მისი ბუნება და გვარი ჯავარდენი იყო“. „ჯავარდენი“ საგანგებოდ ნაწრთობ, ჯავარის მქონე ფოლადს ნიშნავს (კონტექსტში ხმაღზეა ლაპარაკი). აქ „ჯავარდენი“ კონტექსტის შესაბამისი არ არის. ვფიქრობთ, იგი გადამწერის შეცდომა უნდა იყოს. ამ შეუსაბამობის შემჩნევა საბასთვის იოლი იყო. მას უწერია: „მე ესრე მგონია, კაცსა მას გუარკეთილობა და ჯავარსრულობა აკლდეს“. ვახტანგს თავის შავად ნაწერში ალბათ ასეთი (ყოველ შემთხვევაში „ჯავარ“ ფუძის შემცველი) სიტყვა ეწერა და მდივანმა იგი შეცდომით გადანუსხა.

799

ორიგინალშია (538):

از مخالطت جاهل بد گوهر اجتناب باید نمود
„ცუდი ჩამომავლობის უბირთან ურთიერთობას უნდა გაურბოდეს“.

ვახტანგის ტექსტში ვკითხულობთ (717): „ჯეელის ხილთი-საგან დარიდება მართებთ“. ხაზგასმულ სიტყვას საბა შეცდომაში შეუყვანია: „უგვაროსა და ყრმებრივისა ხილისა მოკრეფა არა გზიანია“. ვახტანგის ტექსტის „ხილთისაგან“ სიტყვაში ხილი არ იგულისხმება. ეჭვს გარეშეა, მას უთარგმნელად ჰქონდა დატოვებული ორიგინალის مخالطت მოხალეთათ (‘ურთიერთობა’), რომელსაც გადამწერის ხელში „ხილთისაგან“ სახე მიუღია და საბამ იგი შეცდომით გაიგო როგორც „ხილისაგან“.

800

ორიგინალშია (540):

روز ولادتش چو نظر کرد مشتری

انصاف داد و گفت که این سعد اکبر است

„დაბადების დღეს მას რომ შეხედა იუპიტერმა (მუშთარმა),
განსაჯა: ეს სა'დ-ე აქბარიო (იუპიტერიო)“.

ე. ი. აქ ლაპარაკია იმაზე, რომ ბავშვი იუპიტერის სახელზეა დაბადებული.

ვახტანგი (719): „მის შობის დღეს მუშთარის ბურჯმა უყურა, შეიბრაღა და თქუა, რომ ეს სადი აქჟარის ვარსკვლავია“.

საბას ეს ლექსი არ გადმოუტანია (მას არ გადმოაქვს აგრეთვე კიდევ სხვა ლექსიც, რომელსაც ქვემოთ შევეხებით). იგი გაუწყობელია P 2-შიაც და მხოლოდ S 2650-ში გვხვდება: საბა:

„მზეს უგვანდა მოვანება, მთვარე გახდეს ნახვით შლეგად,
სხვათ ვარსკვლავთა მისი დარი არ ენახათ ქვეყნის ნერგად“.

ვახტანგის ვერსიის ნუსხაში ამ ადგილისათვის ვიღაცას აშიაზე ჯვარი დაუსვამს. შეიძლება, ეს საბას გაეკეთებინოს იმის მოსანიშნავად, რომ ეს ლექსი მან გაუწყობელი დატოვა.

თავად S 2650-ში აღდგენილი ლექსი ჰგავს საბასეულ ლექსებს და შეიძლება, ვიფიქროთ, რომ ის მერე გააწყო მან და იზრუნა, რათა თავის ადგილას ჩართულიყო, როგორც ფიქრობს ე. მეტრეველი.*

801

ვახტანგს ორიგინალი სწორად აქვს თარგმნილი. სპარსულ ტექსტში კვითხულობთ (540):

سگ مگس را اگر کنی مقلوب

قلب او غیر سگ مگس نشود

„ძაღლის მწერი“ თუნდაც შეატრიალო,
მისი მნიშვნელობა ისევ „ძაღლის მწერი“ იქნება“.

საქმე იმაშია, რომ ძაღლის მწერი სპარსულად იწერება ასე:

* სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, II, გვ. 314.

სგმგს (გამოითქმის: „საგმაგას“). ხოლო ეს სიტყვა შებრუნებითაც ასე წაიკითხება: სგმგს. აქ ვახტანგი ვერაფერს გახდებოდა, მაგრამ თუ სპარსული ტექსტის თარგმანს მოიტანდა, ხომ იცოდა, ზმას ვერ მიიღებდა. აჯობებდა, რაიმე სხვა „აი ია“ მოეძებნა.

802

ორიგინალში უფლისწულზე ნათქვამია (540), თოთხმეტი წლის რომ შეიქნა, თამაშობა მოუწინა და მეზობელ ხარაზთან გართობა დაიწყო. ვახტანგს ბავშვისთვის სათამაშოდ უფრო ნაკლები ასაკი დაუდვია (719): „ქელმწიფის შვილი რომ *რვის წლისა* შეიქნა, მისი გული თამაშობასა გაეწყო“. სწორადაც მოქცეულა: თოთხმეტი წლის უფლისწულები უკვე ომში იღებდნენ მონაწილეობას.

803

ორიგინალშია (541):

خاکى که بر او گذر کنى جان بخشد

سنگى که درو نظر کنى زر گردد

„მიწას, რომელზედაც [შენ] გაივლი, *სული ედგმება*,
ქვა, რომელსაც შენ შეხედავ, *ოქროდ* იქცევა“.

ვახტანგი (720): „ერთს მიწაზე რომ გაივლი, *ოქროობას* უბოძებ; ერთ ქვას რომ დაემძკირო, *ოქრო* გახდება“. რა თქმა უნდა, აქ ვახტანგის ხელთ ოქრო გულუხვადაა გაცემული, როგორც ვნახეთ, ლექსის ავტორს ოქროდ მხოლოდ ქვა აქვს გადაქცეული.

804

აღწერილია წალკოტი. ვახტანგი თარგმნის (721): „გაეხსნა *ღვინოს* ნარგისის ყური“. ღვინოს ნარგიზთან ხელი არა აქვს. ვახტანგი სპარსულის კარგად ცოდნამ აცდუნა, ორიგინალის ახ ბანდ (‘ქარი, ნიავი’) მას ამოუკითხავს როგორც ახ ბანდე (‘ღვინო’),

ღვინის ერთ-ერთი სინონიმი. სპარსული ტექსტი კი ასეთია (542):

گشاده باد نسرین را بناگوش

„ქარს ნასრინისთვის (ყვავილია ერთგვარი. – მ. თ.) ყურის ბიბილო გამოეჩინა“.

805

ორიგინალშია (542):

این جامه و تاج سرمایه صد بازرگان است بلکه رأس المال هزار دریا و کان

„ეს ტანსაცმელი და გვირგვინი ასი დიდებულის კაპიტალია,“ ის კი არა, ათასი ზღვისა და ქანის ავლადიდებაა“.

იგულისხმება ის, რომ ზღვა მარგალიტებით არის მდიდარი, ხოლო ქანები – ძვირფასი ქვებით.

ვახტანგს უთარგმნია (722): „ეს გვირგვინი და ტანისამოსი ასის ბაზირგნის სათავეთ და ათასის დუქნის გასაღები საქონელია“. ტანჯული მეფე აქ დაბნეულა („ადვილ ნუ ვიტყვით, ვაჟკაცი არა ვარგაო იმასა“. ვახტანგი ხომ გმინავს: „ჩემი ჳირი ქუას ჳქონებოდა, დადნებოდა; ჩემი ფიქრი და ნაღველი ჳღვის ალაგს აავსებდაო“). ორიგინალის კ, ('და ქანი') ვიზუალური მსგავსების გამო მას ამოკითხული აქვს როგორც კანა ('დუქანი') და მთელი გაუგებრობა აქედან წარმომდგარა.

* რატომღაც გვეგონა, რომ سرمایه (სარმაე – „კაპიტალი“) ქართულში გვექონდა. მეგრულში, მახსოვს, იყო. ჩვენ მეზობელ სამსონ ბასილაიას (თიკუნით: ხეტერს), რომელიც თავის დროზე თურმე უნაგირის ცნობილი ოსტატი იყო ხონში, ჩემი მამა საყვედურით აქეზებდა: „სამსო, ასეთი ოსტატი ხარ და მიკვირს, უნაგირების კეთებაზე ხელი რომ აიღეო!“ სამსონი პასუხობდა: „სირიშია არა მაქვს, არე, სირიშიაო!“ ე.ი. საქმის წამოსაწყებად საჭირო თანხა არ გამაჩნიაო. რომც ჳქონოდა, რას გახდებოდა, – ახალი ხანა იყო დაწყებული, ცხენსა და უნაგირს (მით უმეტეს, სამსონი რომ აკეთებდა იმ, ქართულ, უნაგირს მაინც) ყავლი გასდიოდა. ოთარ ქაჯაიას „სირიშია“ არა აქვს შეტანილი თავის მეგრულ ლექსიკონში (რომელსაც პირადად ჩვენ ოცდამეერთე საუკუნის ქართული ენათმეცნიერების ერთ-ერთ დიდ მოწაპოვრად ვთვლით). ამას წინათ დაეპურეკეთ და ეს ვუთხარით. გაიხარა: მეორე გამოცემაში შევიტანო.

როგორც არაერთხელ გვაქვს მითითებული, ვახტანგს ხშირად სპარსული هوا ('ვნება') ესმის როგორც ჰავა (ჰაერი). აქაც ასეთი სურათია. ორიგინალშია (542):

خاکسار از هوای نفس غدار آتش فتنه بر انگیخت

„სულმდაბალმა ვერაგი ვნებისაგან შფოთის ცეცხლი აღაგზნო“.

ვახტანგი (722): „ბუნება სიბოროტის აერის ცეცხლით ანთო“. საბა: „უმსგავსო ბუნება ეთერის (ვარიანტი: აერის) ცეცხლით ალატყინა“.

ორიგინალშია (543):

اگر عنان بدو سپردندی گوی مسابقت از وهم در ربودی

„მას თუ აღვირს მიუშვებდნენ [ისე ჩქარა ირბენდა, რომ] [აღამიანის] წარმოსახვას[აც კი] შეჯიბრის ბურთს წაართმევდა“.

ვახტანგი თარგმნის (722): „თუცა ჯილაგს დაანებებდნენ, სიბყაობის ბურთს შიშით გასტაცებდა“. როგორც ვხედავთ, ვახტანგს ორიგინალის مسابقت ('შეჯიბრი') გადმოცემული აქვს ამავე ცნებასთან კავშირში მყოფი ტერმინით سبقت ('გასწრება'), რითაც არაფერი შავდება. გაურკვევლობას იწვევს თარგმანის „შიშით“, რის გამოც ეს ადგილი გაუგებარი ხდება. მიზეზი ერთია: არაბული სიტყვის هم, ვაჰმ-ის მნიშვნელობა უპირველეს ყოვლისა არის: „წარმოსახვა; ფანტაზია; ილუზია“. აქვს მას მეორე მნიშვნელობაც: „შიში“, მაგრამ წინამდებარე ტექსტში იგი პირველი მნიშვნელობითაა ნახმარი. ვახტანგის შეცდომას საბაეც დაუბნევია: „ბურთსა შიშითა გასტაცებდა“.

ორიგინალშია (543):

ز آسیب گام و سمش گاه تک

نشان بر رخ ماه و پشت سمک

به چابک روی از فلک کم نبود

صبا مرد میدان او هم نبود

„სირბილის დროს მისი ნაბიჯისაგან მოყენებული ზიანისა და

ფლოქვის დარტყმისაგან

მთვარეს – სახეზე და თევზს ზურგზე დაღი აჩნდა.

სწრაფ სიარულში ცარგვალზე ნაკლები არ იყო;

ქარი ვერ იყო მასთან მოასპარეზე“.

(იგულისხმება ძველი აღმოსავლეთის ხალხების წარმოდგენა ცარგვალზე, როგორც სწრაფად მბრუნავზე).

მეტაფორულად ნათქვამია, რომ სამყაროს ზედა კიდე (მთვარეს) და ქვედა საზღვარს (თევზის ზურგს, რაზედაც, ძველების წარმოდგენით, დგას დედამიწა. ზმაა: მთვარეს ეწოდება მან (ام), თევზს კი – მან (ما) სწვდებოდა ამ ცხენის ქმედება. გაუგებარია, რა მოეჩვენა ვახტანგს აქ ისეთი, რომ ტექსტი ასე თარგმნა (722): „ხანდახან ყურისა და ფრჩხილის შიშს ნიშნად მთვარის პირზედა და თევზის ზურგზედ დასვემდა. ჩქარა მოარულობა თევზს ნაკლები არ ჰქონდა, დილის ქარი მისის მეიდანის შესაფერი არ იყო“. „ხანდახან“ თუ საიდან გაჩნდა, ამას კიდევ მიუხვდება კაცი, – ის უნდა მოდიოდეს ორიგინალის სიტყვიდან აჟ ('დრო'), მაგრამ საიდან მოიტანა მეფემ „ყური“ და „ფრჩხილი“, ჩვენთვის აუხსნელია. გარდა ამისა, თარგმანში მცდარადაა ცარგვალი (فلک) შეცვლილი თევზით, რადგან სწრაფი მოძრაობა თევზისთვის არ არის დამახასიათებელი და სპარსულ პოეზიაში იგი, ბუნებრივია, არც არის გამოყენებული ჩქარ მოძრაობასთან შესადარებლად.

809

ორიგინალშია (543):

زمین نورد چو شوق و فراخ گام چو هوش

سبک گذر چو جوانی و قیمتی چو روان

„მიწაზე მონავარდე აღტაცებასავით და ფართო ნაბიჯის მქონე
გონებასავით;
ისე სწრაფად წარმავალი, როგორც ახალგაზრდობა და ისე ძვირფასი –
როგორც სული“.

ვახტანგს უთარგმნია (722): „მიწაზე მონავარდე ჩარხებრ,
განიერი ნაბიჯი – გონების მსგავსი; სუბუქად მოარული ახალს
მოწიფულს კაცსავით, ერთი საფასო სულის მსგავსი“.

მეფეს ორი უზუსტობა აქვს თარგმანში: ჩარხი მიწაზე არ
ნავარდობს (ცის ჩარხზეა ლაპარაკი), ორიგინალშიا شوق ('ვნება;
წადილი; აღტაცება'). მეორე: ორიგინალში ცხენის სწრაფი სირ-
ბილი ახალგაზრდობის ჩქარ წარმავლობასთან არის
შედარებული, ვახტანგს კი ჰგონებია, თითქოს აქ იმაზე იყოს
ლაპარაკი, რომ ახალგაზრდას ჩქარა სირბილი შეუძლია.

810

ორიგინალშია (544):

چون ابر نو بهار بهر سو گریستم

که آن سرو پیش دیده من نبود

„ახალი გაზაფხულის ღრუბელივით ყოველ მხარეზე ვიტირე,
რადგან ის სარო ჩემი თვალის წინ არ იყო“.

ვახტანგი (723): „გაზაფხულის ღრუბელსავით ყოვლის
კმით ვტირი; ის სარო ჩემი დამტირებელი თვალს წინ აღარ
იყო“. აქ ორი უზუსტობაა: პირველი ალბათ გადამწერის შეც-
დომაა. ვახტანგს, ვფიქრობთ, ჰქონდა „მხრით“, მდივანმა კი
შეცდომით დაწერა „კმით“. მეორე: ორიგინალში, როგორც
ვნახეთ, არა გვაქვს ასეთი ინტიმი: „ჩემი დამტირებელი“.

811

როგორც ზემოთ ერთხელ უკვე მივუთითეთ, ვახტანგის
მდივანს მეფის ხელნაწერი აქაც შეცდომით აქვს გადანუსხული.
ორიგინალშია (544): در گنار آمد جوهر ('ჯავარიანი ფოლადი

დადნა'), ვახტანგის ტექსტში კი ვკითხულობთ (723): „ჯავარ-
დნის დადნობით ...“

812

ორიგინალშია (545):

اگر در خانه اش مخفی دارم وجود با عدمش برابر بود و اگر از خانه بیرون آید آتش فتنه مشتعل
گردد

„თუ მას სახლში გამოვკეტავ, რა ცოცხალი ყოფილა და რა – მკვდარი, ხოლო
თუ შინიდან გარეთ გავა, [ხალხის] შფოთის ცეცხლს აღაგზნებს“.

ვახტანგი (724): „თუცა სახლში დაფარვით შევინახო,
გაიზღებდა და არ იქნება; თუცა თუ კარში გაუშვა და, არამც ერთი
ცეცხლი ეშმაკის საფრხისაგან აენტოს!“ ვახტანგის თარგმანს
საბაგ შეუცდენია: „თუცა სახლთა ფარულად შევინახო, ვერა
კეთილსა ისწავლის ...“ ეს ადგილი ასევე ესმის ანონიმსაც (611):
„თუ ეს ყმაწვილი დავსვა, შინ ვერას ისწავლის“.

813

ორიგინალში ერთ კარისკაცზე ნათქვამია (545):

قیمت جواهر و پیرایه ها بدو تفویض یافتی

„თვალ-მარგალიტებისა და სამკაულების ფასი მისთვის იყო მინდობილი“.

ვახტანგი (725): „ჯავაირს აფასებდის, იარაღებიც იმას
ებარა“. თვალ-მარგალიტის შემფასებელს იარაღთან საქმე არ
უნდა ჰქონოდა. შეუძლებელია, ვახტანგს არ სცოდნოდა, რას
ნიშნავს پیرایه ვფიქრობთ, ეს გაუგებრობა ვახტანგის მდივნის
შეცდომის შედეგი უნდა იყოს.

814

ზემოთ უკვე განვიხილეთ ერთი შემთხვევა, სადაც ვახ-
ტანგს ორიგინალის مخاطات მოხალეთათ ('ურთიერთობა') (ბეჭდ.
538) უთარგმნელად აქვს დატოვებული, მის მდივანს შეცდომით

აქვს გადმოტანილი როგორც „ხილთი“, ხოლო საბას ეს ფორმა „ხილი“ ჰგონებია. აქაც ასეთი სურათია. ორიგინალშია (546):

از مخالطت او احتراز باید نمود

„მასთან ურთიერთობისაგან თავის შეკავება ეგების“.

ვახტანგს უთარგმნია (726): „მისი ხილთს მორიდება უნდა“. საბას ამჯერად დაუწერია (655): „მისსა საქმესა მორიდება უნდა“.

815

ორიგინალში დიდვაჭრის ქალიშვილს სთხოვენ, ძვირფასი თვლები მოგვციდეო (547):

دختر بانکار پیش آمد چندانکه مبالغه کردند فایده نداد

„ქალი წინააღმდეგობაზე მოვიდა (უარი უთხრა), რამდენიც არ ეცადნენ, შედეგი არ იქონია“.

აქ გვაქვს სპარსული პროზის მაღალფარდოვანი სტილის-თვის დამახასიათებელი ფრაზა: „უარზე მოსვლა“. ვახტანგს, რაკი آمد ('მოვიდა') ეწერა, იგი ასე გაუგია, თითქოს ვაჭრის ქალიშვილი ძვირფასი თვლების მაძიებელთან მოსულიყო. მეფეს ჯერ ჰქონია: „ქალმა მოიტანა“ (727), შემდეგ ეს ფრაზა ასე შეუცვლია: „ქალი მოვიდა“. საბაც ვახტანგს დანდობია: „მოვიდა ქალი იგი“.

816

ორიგინალშია (549):

ابر تیره سراپرده سیاه فام در فضای هوا نصب کرده

„ბნელმა ღრუბელმა შავი ფარდული ჰავის არეზე ჩამოკიდა“.

ვახტანგი (728): „შავმა ღრუბელმაც შავი ხარის ფარდა ბრწყინვალეს აერზე ჩამოკიდა“. საბა: „შავმა ღრუბელმა წაბლა ხარის ფერი ფარდაგი ბრწყინვალეს ჰაერს ჩამოაფარა“.

ვახტანგის „ხარის“ ნათეს. ბრუნვაში დასმული „ბარა“ არის.

ეს უკანასკნელი კი ერთგვარი აბრეშუმეულია. საბას იგი აქ ვერ გაუგია და გაუაზრებია როგორც ცხოველი ბარი, ისიც წაბლა.

817

ორიგინალშია (556):

من همان روز ز فرهاد طمع ببریدم
که عنان دل شیدا بکف شیرین داد
„მე იმ ავ დღეს ჩავიქნიე ხელი ჭარჰადზე,
რა შმაგი გულის აღვირი შირინს მისცა ხელთ“.

ვახტანგი (734): „მე იმავე დღეს ფარადის იმედი გარდავსწუიტე, რომ შვიდი გულის ჯილავი შირინს ჭელში მისცა“.

საბა:

„მე მასვე დღესა ფარადის იმედი გარდამივარდა,
რა შვიდი გულის სადავე შირინის ხელთა მივარდა“.

ხომ არ ჰქონდა ვახტანგს უთარგმნელად დატოვებული *شیدا* *შეიდა* („შმაგი“)? იგულისხმება აღმოსავლეთში გავრცელებული ამბავის გმირები: შირინი და ჭარჰადი. ჭარჰადს უყვარდა შირინი და ამ ტრფიალის მსხვერპლი გახდა.

818

ვახტანგის თარგმანში იკითხება (735): „ვისცა ამ *მინდორში* არა ღვიძავს, ის ქუეყანას ვერ გააკეთებს“. უცნაური მაქსიმაა. „ვერ გააკეთებს“, ვიცით, რას ნიშნავს – „ვერ ააშენებს, ვერ კეთილმოაწყობს“. მაგრამ ამისი პირობა *მინდორში* მღვიძრად ყოფნა? მეფეს ტექსტი კარგად ვერ გაუგია. ორიგინალშია (557):

در این دستگه هر که بیدار نیست
جهانی او را سزاوار نیست
„ამ *საქმიან* ქმედებებში ვისაც არ ღვიძავს,
იგი ხალხს ვერ იყოლიებს“.

ეტყობა, ვახტანგმა ორიგინალის **استاد** დასთგაჰ (შდრ.: „დაზგა“), რომელიც ნიშნავს აპარატს, როგორც სამუშაოს, ისე სამართავს (მათ შორის, სამეფოს სამართავ აპარატს) ამოიკითხა როგორც ვიზუალურად მისი მსგავსი სიტყვა **اشت** ('მინდორი'). საბა? საბა საბაა:

„ვინცა მღვიძარე არ არის, უდბად წევს მიწყვი ქუენასა,
იგი კეთილსა ვერ ჰპოებს აღსაფრენელად ზენასა“.

819

ორიგინალშია (559):

به جان و دل ممنون گشته گفت

„სულითა და გულით *მადლობელი* შეიქნა და უთხრა“ (მეფე ბრძენს მადლობას უხდის დარიგებებისათვის).

ვახტანგი თარგმნის (737): „სულითა და გულით *მოსვენებელი* შეიქნა“. საბაც ვახტანგს გაჰყოლია: „სულითა და გულითა *განისვენა*“. ორიგინალში, როგორც ვნახეთ, გვაქვს ის, რაც უნდა გვექონოდა: აქ მეფის მოსვენებაზე კი არ უნდა იყოს ლაპარაკი, არამედ იმაზე, რაც სათქმელი იყო, – მეფე მადლობას იხდის. სათქმელი არც ანონიმსა აქვს თქმული (622): „*განიხარა* და უბრძანა“.

820

მეფე ბოდბის უხდის მეუდაბნოეს: ჩემი უზრდელობის გამო ამდენი ბრძნული რჩევის მოცემით შეგაწუხეო. ეუბნება (559):

زيادت اقدام بر ابرام بسر حد بی ادبی کشید

„ძალისხმევის სიმრავლემ უზრდელობის საზღვარს მიაღწია“.

ვახტანგი თარგმნის (737): „მრავლის გამოკითხვის დაჟინება უკაცრაობის *სარათში* მივიდა“. „მოდარაჟე კაცის თვალი“ ადვილად შეამჩნევს, რომ ვახტანგს აქ უთარგმნელად აქვს დატოვებული ორიგინალის **سر حد** *სარჰად/დ* ('საზღვარი'), –

შეიძლება ეს სიტყვა იმ დროს იხმარებოდა საერთოდ ქართულში (ან ვახტანგის წრეში) და ვახტანგმა იგი უთარგმნელადვე გადმოიტანა (როგორც ეს მას საერთოდ სჩვევია). მაგრამ საბას ან არის და მეფის პოზიცია არ გაუზიარებია, ანდა ვერ გაუგია იგი და შეუცვლია ტექსტში განვითარებული ვითარების შესაბამისი სიტყვით: „მრავლისა გამოკითხვისა დაჟინებითა უკაცრაობისა მათათა აღიწივა“.

821

ორიგინალშია (560):

ز شهر خویش ملولم سر سفر دارم

بجز غم تو ندانم چه توشه بر دارم

„საკუთარი ქალაქიდან გულდამძიმებული [უნდა] გავუდგე გზას; არ ვიცი, შენზე დარდის მეტი [სხვა] რა საგზალი წავიღო“.

ვახტანგი თარგმნის (739): „ჩემის ქალაქისაგან მოწყენის და მგზავრობის ნდომა მაქუს; შენი ნაღვლის მეტი არ ვიცი, რა სარგებელი წავიღო“. საიდან მოდის ეს „სარგებელი“?

822

ორიგინალშია (560):

ارکان دولت

„სახელმწიფოს თავკაცნი“.

საბა: „ბედნიერობის გამგეთა“.

ისევ!

823

ორიგინალშია (562):

نسطور

„ნასტურ“.

ანონიმი (625): „ნასთურის ქალაქსა“. ვახტანგი (742): „ბას-
თურის ქალაქში“. საბა: „ბასთურის ქალაქსა“.

აქ, ჩანს, ბა (ب) და ნუნ (ن) ერევით სპარსულ ნუსხებს. არა-
ბული „ქილილა და დამანას“ ყაზანურ გამოცემაში *მათრუნ*
(مطرون) იკითხება*, ხოლო ე. კრაჩკოვსკისა და ი. კუმინის
თარგმანში – *Матун***

824

ორიგინალშია მაქსიმა (566):

دولت آن است که بی خون دل آید بکنار

„ქონება (ხვედრი; ზედი) ისაა, ტანჯვის გარეშე რომ მოგივა“.

ორიგინალში გვაქვს ფრაზა *آید بکنار*, სიტყვა *کنار* ნაპირსაც
ნიშნავს და ჩახუტებასაც. ვახტანგს იგი შეცდომით პირველი,
არა შესაბამისი, მნიშვნელობით გაუგია (744): „ზედი ის არის,
გაურჯელად *ნაპირს* მოვიდეს“.

825

ორიგინალის მიხედვით, გლეხმა თავისი დაკარგული ფუ-
ლი იპოვა. ვახტანგი წერს (747): „ჩემი დაკარგულის *ოდენი სხვა*
მიბომა“. აქ ისეთი აზრი გამოდის, თითქოს გლეხს გარკვეული
რაოდენობის ფული დაეკარგოს და შემდეგ იმდენივე ფული
გზაში ენახოს. თუ არადა, გლეხს თავისი ქისა, რომელშიაც ეს
ფულები ეწყო, ხომ უნდა ეცნო. ორიგინალის გამოცემებში კი
თქმულია (444; 569):

همان مقدار که از من غیب شده بود از غیب بمن رسانید

„სწორედ [ფულის] *იმ რაოდენობას*, რომელიც მე დაკარგე
(დამცილდა, სხვაგან აღმოჩნდა), *იმ დაკარგულიდან* (სხვაგან მყოფობიდან)
[კვლავ] ჩემთან მოაღწევინა“.

*. გვ. 227, 1328, كتاب لی بید با قازان, 1328, 227.

** Калила и Димна. Перевод с арабского И. Ю. Кузьмина. М., 1957г. гв. 249.

ამდენად, ვახტანგს ტექსტი კეთილსინდისიერად აქვს თარგმნილი, مقدر ვიმეორებთ, „რაოდენობას“ ნიშნავს. საქმე კი იმაშია, რომ შინაარსის მიხედვით, ეს ფული გლეხის საკუთრება, მისი დანაზოგი, ალალი, ღვთით ბოძებული, თანხა იყო. ამ ვითარებას კი مقدر ('რაოდენობა') ვერ გამოხატავს. მაგრამ გამოხატავს ამ არაბული ძირიდან წარმოებული სხვა სიტყვა, مقدر მოყადდარ, რომელსაც ასეთი მნიშვნელობები აქვს: „ბედის მიერ ბოძებული; ფატალური; აუცილებელი“ (ეს იგავიც ბედის ფატალურობის დასამტკიცებლად არის მოთხრობილი). ის, ვინც ამ ამბავს ყვება, სწორედ ამას ამბობს: რაც ღვთით ბოძებულია, იგი არ აგცდებოა. გლეხიც ამას გვეუბნება: ის რაც ჩემი იყო (ჩემთვის ღვთისაგან ბოძებული იყო), უფალმა მევე დამიბრუნაო. ამის გამო „ანვარ-ე სოჰაილჰს“ აკადემიურ გამოცემაში თითქოს مقدر სიტყვის ნაცვლად უნდა დაიწეროს مقدر და, შესაბამისად, თითქოს ასევე უნდა შესწორდეს საბასეული ოფიციალური რედაქცია, სადაც წერია (675): „რავდენიცა დავკარგე, ეგოდენი ფლური მომიბოძაო“. მაგრამ ამ ფონზე უცნაურად გამოჩნდება ის, რასაც ორიგინალის მიხედვით გლეხი ცოლს ეუბნება: ის ფული, ჩვენ რომ ვხარჯავთ, თურმე მეცხვარისა ყოფილაო (იქვე). ჩვენი აზრით, ეს „გადაცდენა“ თვითონ ავტორმა გააკეთა იგავის შემდგომი განვითარების მოტივის გასამაგრებლად. და ამ მიზეზით ტექსტი ისე უნდა დარჩეს, როგორც იკითხება. والله اعلم,

826

ზემოთ არაერთხელ მივუთითეთ, რომ ვახტანგს ორიგინალისეული هو ('ვნება; ძლიერი წადილი') ზოგჯერ ესმის როგორც მისი ომონიმი ('ჰავა, ჰაერი'). აქაც ასეთ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე. ორიგინალშია (573):

هوای دل هوس را شد عنان گیر

„გულის ვნებაჲ (წადილჲ) მისწრაფებას აღვირი ამოსდო“.

ვახტანგი თარგმნის (751): „გულის აერი ნდომის ჯილავის დამკერი შეიქნა“.

827

ორიგინალშია (573):

فرو ریخت زر جرخ گوهر فروش

„თვალ-მარგალიტებით მოვაქრე ცარგვალმა ოქრო ჩამოყარა“.

ვახტანგი (751): „ჩამოსცივდა ჩალხიდამ გოვარი სასყიდელი“.

828

ორიგინალშია (573):

تاج از زر نهاد و تخت ز عاج

„ოქროს გვირგვინი და სპილოსტულის ტახტი დაიდგა“.

ვახტანგს ჯერ ჰქონია (752): „თაჯი ოქროსი დაიდგა და ტახტი – აჯისა“ („აჯი“ ჯა სიტყვის ტრანსკრიფციაა), მაგრამ „აჯი“ წაუშლია და მის თავზე დაუწერია: „თეთრი“.

საკიეგელი

პირთა

'აბგასი (აბასი) 16	289, 293, 294, 295, 298, 302,
'აბდ ალ-ლაჰი 16	303, 304, 305, 306, 308, 309,
აბდულა 16, 17	310, 311, 312, 316, 317, 318,
აბდულ აჰმადი 18, 19	320, 325, 330, 332, 333, 339,
ადამი 52, 357	343, 349, 353, 354, 356, 357,
ალექსანდრე 174	358, 362, 363, 366, 367, 376,
აბუ ალ-ჰასან (აბულასან) 17, 18	377, 385, 388, 390
აბუ ალ-ჰასან ნასრ სამანელი 16	ანყა 47, 48, 209, 297
აბულაძე, ი. 257	არე [თოდუა] 381
აბულ მუზაფარი 18	აღა-მირეჟი 192
აბუ მა'ალი ნასრ ალ-ლაჰი 18	აჰმადი (აჰმადი) 17
აბუ მუზაფარ ბაჰრამ-შაჰ	ბაგრატიონი, ი. 257
ლაზნელი 18	ბაზანდა 44, 48, 49
აბუ ჯა'ფარი 16	ბარამი 14, 18
აბუ ჯა'ფარ მანსური 16	ბარამანი 14, 35, 71, 324
'ალი (ალი) 16, 20	ბარამიძე, ალ. 94, 204, 247, 263,
ანონიმი 8, 123, 125, 128, 132, 133,	326
134, 136, 137, 139, 140, 141,	ბარაჰმან 13, 14, 35, 71
144, 145, 146, 147, 149, 151,	ბარზუმი (ბარზავია, ბარზავიე,
152, 153, 158, 159, 160, 161,	ბურზოე, ზავია) 15, 16
162, 163, 164, 165, 166, 168,	ბასილაია, სამსონი 381
169, 170, 171, 176, 177, 178,	ბაშანი 35
179, 180, 181, 182, 183, 184,	ბაჰრამ-შაჰი 18, 19
187, 189, 190, 191, 192, 194,	ბელარი (ბილარი) 373
195, 196, 197, 199, 200, 201,	ბეჰზადი 192
202, 203, 204, 205, 209, 215,	ბიდჟამ (ბიდაფი, ბიდჟა,
217, 218, 220, 221, 223, 224,	ბიდჟაი, ბილჟაი, ფიდაფი,
226, 227, 229, 232, 233, 243,	ფიდაფაი, ფილჟამ, ფილჟაი,
248, 250, 254, 257, 260, 261,	ფიშჟამ) 13, 14, 35, 36, 69, 86
263, 265, 270, 274, 278, 280,	ბუნდარი 353
282, 283, 284, 285, 287, 288,	გალაქტიონი 350

გელაშვილი, ნინო 2, 8
 გვახარია, ალ. 29, 80, 142
 გიორგი მთაწმინდელი 263
 დაბეშლიში (დაბიშლიში,
 დაბუშლუმი, დაბიშლუმი)
 14, 35, 36
 დავითი (ბიბლ.) 355
 დავით კახთა მეფე 8, 25, 27, 28,
 29, 31, 33, 34, 35, 36, 41, 42, 43,
 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55,
 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66,
 67, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 80,
 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91,
 92, 93, 94, 99, 100, 101, 104,
 105, 106, 108, 110, 111, 112,
 113, 114, 115, 117, 120, 121
 დამანა 1, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 14, 17,
 19, 32, 51, 64, 82, 90, 91, 93, 95,
 96, 98, 105, 107, 111, 113, 116,
 119, 122, 137, 138, 139, 140,
 145, 147, 148, 151, 166, 171,
 172, 176, 189, 190, 191, 194,
 195, 197, 199, 200, 201, 211,
 266, 335, 338, 354, 390
 დარიოსი 174
 ელია 203
 ელისე 187, 203
 ეფრემ მცირე 263
 ვაჟა-ფშაველა 35
 ვახტანგ VI 4, 5, 6, 7, 8 . 392
 (დანარჩენ გვერდებს აღარ
 ვუთითებთ, რადგან ყველა
 გვერდზე მოიხსენიება)
 ვირისა (მერისა, ფირისტა) 337,
 338, 339

ზირაქა 219, 222
 თიზგუში (თისგუშა) 163
 [თოდუა] არე იხ. არე [თოდუა]
 თოდუა, მაგალი (მ. თ.) 1, 5, 6, 7,
 36, 47, 103, 148, 202, 381
 იზნ ალ-მუყაჰჰა' 17, 18
 იესო ქრისტე (ისა) 203
 ირანდოხთი (ირანდოხთი,
 ირანდუხტი) 369, 373, 376,
 377, 391
 კეკელიძე, კ. 94
 კრაჩკოვსკი, ე. 390
 კუზმინი, ი. 390
 ლანგი, დ. 94
 ლეკვეიშვილი, თამარ 352, 353
 მავლაჟი 353
 მათუყა 218, 219, 221
 მანსური 16
 მას'უდი 18
 მაყანი 17
 მაყაშვილი, ა. 131
 მაჩაბელი, ივანე 6
 მაჰმადი 16, 18
 მაჰმად ყაზანელი 18
 მაჰმუდ ღაზნელი 18
 მდივანი (ვახტანგის მდივანი) 14,
 22, 37, 65, 75, 97, 103, 105, 108,
 154, 172, 177, 178, 193, 212,
 220, 228, 231, 241, 245, 258,
 292, 297, 299, 300, 308, 311,
 324, 328, 330, 345, 350, 358,
 368, 370, 373, 375, 376, 378,
 384, 385
 მეტრეველი, ე. 29, 80, 142, 379
 მოყაჰჰა' (მუყაჰა) 16

- მოჰამადი 16, 18
 მუჰამადი 41
 ნავზანდა 44
 ნასრი 17, 18
 ნაჭისი, 'ალი-აქბარ 53, 118, 194
 ნეჟამი 147
 ნოზაძე, ვიკტორ 275
 ნუმირვანი 15
 ნუმრევანი 15
 'ომარი 16
 ორბელი 94
 ორბელიანი, სულხან-საბა 5, 6, 7
 ... 391 (დანარჩენ გვერდებს
 არ ვუთითებთ, რადგან
 თითქმის ყველა გვერდზე
 მოიხსენიება)
 რაი 70, 71, 323, 324
 როსტომი 370
 რუმ, ჯალალ ად-დინ 51, 93, 94
 სა'დი 62, 113, 248
 სამსო – იხ.: [ბასილაია, სამსონი].
 სანამი (სანაი) 18, 19
 სიანგი 254
 უმაინი 97
 უმაიუნი 28
 ფარადი 387
 ფუთურიძე, ვლადიმერ 364
 ფარიდუნი (ფრიდონი) 174
 ფარჰადი 387
 ჭერდოუსი 263
 ქამალი (დაბირქამალი, დაბირ
 ქამალი) 360
 ქამჯუი (ქამიჯუ, ქამჯუი) 337, 339
 ქარდანი (ქარდანი, ქარიდანი) 294
 ქარშენასი (ქარშონა) 257, 285
 ქაშეტი (ქაშეფი, ჰუსეინ იბნ ალი)
 6, 12, 20, 23, 38, 48, 50, 51, 59,
 60, 68, 69, 79, 85, 91, 95, 100,
 118, 140, 149, 194, 203, 226,
 227, 283, 296, 307, 310, 329, 352
 ქაჯაია, ოთარ 179, 381
 ქილილა 1, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 14, 17,
 19, 32, 36, 51, 64, 91, 94, 95, 96,
 105, 107, 111, 139, 140, 145,
 147, 148, 153, 166, 171, 194,
 199, 200, 202, 211, 257, 266,
 335, 338, 354, 390
 ქუთათელაძე, ლ. 257
 ყანე'ი 147
 ყანემ-'ალი 192
 ყიფშიძე, ი. 257
 შაბაჰანგი (შაბანგი, შამანგი) 254
 შანიძე, ა. 257
 შირინი (შირინი) 387
 შიშინაშვილი, მათა 2, 8, 101, 133,
 138, 142, 214, 277
 შუთურბა 119, 120, 122, 126, 127,
 130, 171, 172, 176
 ჩუბინოვი, დ. 235
 ჭყონია, ილია 17
 ხვარამდილი 164
 ხიზრი (ხეზრი) 186, 203
 ხინთიბიძე, ე. 263
 ხომეინი, რუჰ ულ-ლაჰ (იმამ
 ხომეინი) 102, 103
 ჯაშმინდი 174
 ჰათიფათი (ჰეავათფათის, ჰე
 ავათფათ) 86, 87
 ჰაინე, ჰ. 298
 ჰამინდი 18

პანტეზი (მ აფეზ) 151, 152, 275
 პაჯაჯ იბნ იუსუფი 17
 პომანუნი 97
 პოსემნი (პუსეინი) 20
 Benfey, Th. 158

Wollaston, N. 43
 Димна 390
 Калила 390
 Кузьмин, И. Ю. 390

გეოგრაფიულ სახელთა

ადამის პიკი 52
 არაბეთი (ჯაზირეთი) 185
 არაქათი (არაფი) 341
 ბადახშანი 195
 ბასტური 390
 ბასრა 275
 ბალდადი 142, 275
 გორგანი (გორგანი, ქარქანი) 269, 270
 ევროპა („ფრანგ“) 364
 ელბრუსი 209
 ევრათი 343
 ვანდი 341
 თბილისი 1, 5, 6, 7, 8, 35, 36, 148, 179, 202, 235
 იეზდი (იაზდი) 151, 152
 იემენი (იამანი) 21, 184, 195
 ინდოეთი 14, 15, 275
 კენიგსბერგი 152
 მათრუნი 390
 მექა 341
 ნასფური (ნასტური) 389, 390

ომანის (ომანისი) ზღვა 303
 პარიზი 275
 სამარყანდი 104
 სანკტ-პეტერბურგი 8
 სარანდიზი 42
 სარანდიზის (ცეილონის, სარანდაბის, სარანდიზის) მთა 52
 საქართველო 94, 247
 სირია (შამი, შამსჯაზირეთი) 184
 ტიგროსი 343
 ქა'ზა 85, 341
 ქირმანი 8
 ქუთაისი 5, 103, 353
 ყანკის მთა 48
 შუა აზია 195
 ხატაეთი 124
 ჰერათი 192
 ჰიჯაზი 184
 ჰორმუზი (ურმუზი, ჰურმუზი) 151

Мартин 390

М. (Москва) 390

სპარსული სიტყვების საძიებელი

نام كسان

ابو الحسن عبدالله بن مقفع 16, 18	سنائی 18
ابو الحسن نصر بن احمد سامانی 16	سکندر 174
ابو المظفر بهرام شاه 18	شاهنگ 254
ابوجعفر 16	شيرين 387
ايران دخت 369, 376	عباس 16
برزويه 15	عبدالله 16
بلار 373	علی 16
بيدپای (بيش پای, پيل پای, بيد با) 13, 35, 36	فرهاد 387
390, 86	فريدون 174
جمشيد 174	کامجوى 337, 339
دابشليم 13, 35	کليه 7, 19, 390
دارا 174	محمد 16
دمنه 7, 19, 107, 116, 137, 139, 147	محمود غازی غزنوی 18
187, 190, 390	نفيسی 273
دهخدا 62	همایون 28, 97

نام جایها

بحر عمان 303	عرفات 341
تهران 8	قازان 390
حجاز 184	کلکته 8
شام 184	گرگان 269, 270
شط العرب 343	وادی 341
مطرون 390	يمن 184
نسطور 390	

სარჩევი

წინასიტყვაობა	5
გასწორებანი	9
საძიებელი	408